

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

125701

SAİT FAİK'İN ÜÇ ÖYKÜ KİTABINDA
-Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar-
OLUMSUZLAMA
VE
OLUMSUZLAMANIN METİNSEL GÖRÜNÜMLERİ

125701

Bülent ÖZKAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN: Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2003

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN

(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Tahir BALCI

Üye: Doç. Dr. A. Deniz ABİK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

11.07.2003

Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

SAİT FAİK'İN ÜÇ ÖYKÜ KİTABINDA
-Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar-
OLUMSUZLAMA
VE
OLUMSUZLAMANIN METİNSEL GÖRÜNÜMLERİ

Bülent ÖZKAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN

Temmuz, 2003/ XIV + 370

Bu çalışmada, Sait Faik ABASIYANIK'ın -Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar- adlı üç öykü kitabında dilde temel iki anlam değerinden biri ve 'olumlama' karşıtı olarak düşünölen 'olumsuzlama' ile 'olumsuzlamanın metinsel görünümleri' üzerinde duruldu.

Bu amaçla, çalışmamız birbirini destekleyen dört bölümden oluşturuldu. 'Olumsuzlama' ile ilgili genel kuram ve açıklamaların yer aldığı 'giriş' bölümünün ardından, birinci bölümde dilde olumsuzlama görünümüne sahip 'biçim birimler' ile yapılan olumsuzlama; ikinci bölümde, 'sözcük birimler' ile yapılan olumsuzlama; üçüncü bölümde 'söz dizimsel' olumsuzlama ve son bölümde, tüm bu görünümlerin bir yansıması olan 'metinsel olumsuzlama görünümleri' ve bu görünümlerin nasıl gerçekleştiği incelendi. Çalışma bu yönüyle bütüncül bir bakış açısına sahiptir.

Bu çalışmada, 'tümceden büyük birimler' olarak da adlandırılan metin parçaları incelendi. 'Olumsuzlama' nın bağlam, derin yapı-yüzey yapı ilişkileri ve diğere metinsel ölçütlerle nasıl gerçekleştiği üzerinde duruldu.

Anahtar Sözcükler: Olumsuzlama, Olumsuzlamanın Metinsel Görünümleri, Sait Faik ABASIYANIK,

ABSTRACT

NEGATION AT THREE STORY BOOKS
-Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar-
OF SAİT FAİK
AND
TEXTUAL ASPECTS OF NEGATION

Bülent ÖZKAN

M. Thesis, Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN

July, 2003/ XIV + 370

In this study, we have analysed '*negation*' is though one of the two major meaning value of language, opposite in meaning to '*affirmative*' and '*textual aspects of negation*' at three story books -Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar- of Sait Faik ABASIYANIK.

Because of this, our study has formed four sections supported with one another. After the introduction section, including common theories and explanations about negation, in the first section, we have analysed negation is constructed with *morphemes*; at the second section, negation is constructed with *word items*; in the third section, negation is constructed with *syntactic* and in the last section, we have analysed *textual aspects of negation*, reflections all of these aspects and how all of these aspects come into being in texts. In this respect, our study presents a large view point.

In this study, we have investigated the *text pieces*, are even called as '*items bigger than sentence*'. We analysed how the negation related to context, deep structure-surface structure and other textual ciriterions comes into being.

Key words: Negation, Textual Aspects of Negation, Sait Faik ABASIYANIK

ÖN SÖZ

Dilbilimi, XX. yüzyılın başlarında filoloji üzerine yapılmış çalışmaların yeniden yorumlanması ve temellendirilmesi sonucunda oluşmuş yeni bir bilim dalı durumundadır. Son yıllarda da büyük bir gelişme çizgisi göstermektedir. Geleneksel dilbilgisinden farklı bakış açılarına sahip olan bu yeni çalışma alanı, batıda aynı alanda yürütülen çalışmalarla Türk Dili ve onun ürünleri üzerine yapılan çalışmalar karşılaştırıldığında, bu anlayışın Türk Dili ve onun ürünleri için çok yeni bir olgu olduğu görülür.

Dilbilimi, bir disiplin olarak, dil üzerinde yürütülen çalışmalarda dilin değişik işletim alanlarını irdeleyen farklı yaklaşımlara sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, dilin işletim alanlarından biri olan ‘metin’i, ‘metin’ ile ilgili kavram ve kuramları dilbilimi’nin ‘metindilbilimi’ olarak kavramlaştırdığı ve kendine özgü metotlarla metinsel dil üretimlerine yaklaştığı, onları kendine çalışma konusu yaptığı görülür.

En yalın ifadeyle dil, verici (üretici) ile alıcı (okuyucu) arasında gerek sözlü gerekse de yazılı anlam alanını oluşturan bir olgudur. Anamlı oluş ise, bildirişimin her düzeyinde karşımıza çıkan olmazsa olmaz koşuldur. Temelde dilin iki ana anlam görünümü vardır. Bunlar; olumluluk ve olumsuzluktur. Bu iki ana anlam görünümü bildirişim sürecinde ‘olumlama’ ve ‘olumsuzlama’ olarak karşımıza çıkar. Olumlama ve olumsuzlama görünümünün yanı sıra dilde ara anlam görünümleri diyebileceğimiz görünümler de vardır. Ancak dildeki bu ara anlam görünümleri de temelde olumlama ve olumsuzlama üzerine kurulu anlamlamalardır.

Dilin çeşitli tanımları yapılmıştır. Ancak çağdaş dil incelemelerinde dil, kullanımdır. Bir sözcük ancak uygun bağlamda kullanıldığı zaman anlamlıdır. Daha doğrusu dil, anlamını kullanıldığı bağlamdan alır; öteki türlü dil dizgesi tek başına anlamlı değildir. Başka bir deyişle dil ancak kullanıldığı zaman kimi işlevler yüklenir. (Kılıç,2002,31). Bu işlevlerin temeli ise ‘bildirişim’e dayanmaktadır. Öte yandan bildirişim süreci dildeki anlamlı öğelere dayanır. Bildirişim sürecinde olumsuzluk ya da daha doğru bir ifadeyle ‘olumsuzlama’ söylem düzlemine sadece biçim birimlerle veya sadece sözcük birimlerin söyleme kattığı ifadelerle sağlanmaz. Yapı olarak olumsuzluk biçim birimi ulanmış bir sözcükten beklenen, onun söyleme olumsuzluk anlamı yüklemesidir. Ancak bazı kullanımlarda bu beklenti gerçekleşmeyebilir. Yine, yapı olarak olumluluk ifadesi taşıyan bir sözcük birimden de beklenen onun söyleme

olumluluk anlamı yüklemesidir. Öte yandan bu beklentinin de bazı durumlarda gerçekleşmediği görülür. Metinsel üretimlerde biçimden beklenen anlamın ortaya çıkmamasında bağlam başta olmak üzere derin yapı-yüzey yapı ilişkilerinin önemli rolü vardır. Örneğin, *'teşekkür etmek'* yalın kullanımda olumlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Ancak; *"-Bir fincan kahve alır mısınız? -Teşekkür ederim, az önce içtim."* söyleminde *'teşekkür etmek'* bağlamsal olarak olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Bununla birlikte derin yapıda bir takım olumlu yapıların karşımıza bağlam ve çeşitli metin içi ilişkilere bağlı olarak olumsuzlama görünümüyle çıktığına da tanık oluruz.

Kaynaklar bize insan dilindeki olumsuzluğa ilişkin hem yapısal hem de anlamsal görünümler üzerine bir takım çalışmalar yapıldığı bilgisini aktarmaktadır. Yine kaynaklar bize çok çeşitli yönlerden incelenen konunun, genelde olumluluk-olumsuzluk karşıtlığına dayalı bir yaklaşımla ortaya koyulduğu bilgisini de vermektedir. (Taylan,1984:159). Biz de çalışmamızda bu karşıtlığı göz ardı etmedik.

'Olumsuzlama'nın yakarıda kısaca değindiğimiz görünümlerinin yanı sıra birçok farklı görünümü de vardır. Bu çalışma 'olumsuzlama' görünümlerinin metinlerde nasıl gerçekleştiği ve 'olumsuzlama'nın ne olduğu üzerine bilinenlerden yola çıkılarak bilinmeyenleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yapılan değerlendirmeler ağırlıklı olarak inceleme konusu olan metinlerle ilişkilidir.

Çalışmada bütünün parçadan daha anlamlı olduğu anlayışıyla 'cümleden büyük birimler' inceleme konusu yapılmıştır. Bu noktada yöntem olarak metinsel incelemelerin kendine has özelliğinden kaynaklanan bir takım güçlüklerle karşılaştığımızı da söylemeliyiz.

Çalışmada desteğini benden hiçbir şekilde esirgemeyen hocam ve danışmanım Prof. Dr. Sayın Mehmet ÖZMEN' e ve vefalı dostlara teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, SOSBE YL 74 numaralı bu çalışmaya katkılarından dolayı Çukurava Üniversitesi Araştırma Fonu'na da teşekkür ederim.

Bülent ÖZKAN
ADANA/2003

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	xiv
0. GİRİŞ.....	1
0.1. MATERYAL VE YÖNTEM	1
0.2. TÜMCE, TÜMCE ÖTESİ ANLAYIŞ VE METİNDİLBİLİMİ	2
0.3. OLUMSUZLAMA.....	12
0.3.1. BİÇİM BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA	16
0.3.2. SÖZCÜK BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA.....	37
0.3.3. SÖZ DİZİMSEL OLUMSUZLAMA	46
0.3.4. METİNSEL OLUMSUZLAMA.....	53
1. BİÇİM BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ.....	58
1.1. ‘-mA-’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	58
1.1.1. Olumlama Görünümü	58
1.1.2. Olumsuzlama Görünümü.....	62
1.2. ‘-mAdAn’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	62
1.2.1. Durum Görünümü	63
1.2.2. Zaman Görünümü.....	69
1.2.3. Durum -Zaman Görünümü	72
1.2.4. Yoksama, Olmama, Bulunmama Görünümü	73
1.2.5. Koşul, Gerekliklik Görünümü	73
1.2.6. Olumlama Görünümü	74
1.3. ‘+sIz/ +sUz’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	81
1.3.1. Yoksama, Bulunmama Görünümü.....	81
1.3.1.1. İsim Olarak Olumsuzlama Görünümü	81
1.3.1.2. Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümü	82
1.3.1.3. Zarf Olarak Olumsuzlama Görünümü.....	84

1.3.1.4. Yüklem Olarak Olumsuzlama Görünümü.....	86
1.3.1.5. Yardımcı Eylemlerle Olumsuzlama Görünümü.....	86
1.3.1.6. İsimden Türemiş Eylemler Olarak Olumsuzlama Görünümü	87
1.3.2. Olumsuz Anlam Çağrıştıran Bir Sözcüğe Ulanarak Olumlama Görünümü	88
1.3.2.1. İsim Olarak Olumlama Görünümü.....	89
1.3.2.2. Sıfat Olarak Olumlama Görünümü	90
1.3.2.3. Zarf Olarak Olumlama Görünümü.....	90
1.3.2.4. Yüklem Olarak Olumsuzlama Görünümü.....	91
1.3.3. Olumsuzluk Bildirmesine Karşın Metin Bağlamında Olumsuzlama ya da Olumlama Gönümü	91
1.3.4. ‘+sIz/+sUz’ Olumsuzluk Biçim Birimine Karşın Metin Bağlamında Olumlama Görünümleri	93
1.4. ‘-mAkSIzIn’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	98
1.5. ‘+cAsInA’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	100
1.6. ‘-mAktAnsA’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	102
1.7. ‘-mAz’ (Sıfat-fiil) Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	103
1.7.1. Olumsuzlama Görünümü.....	103
1.7.2. Olumlama Görünümü	106
1.8. ‘-mI/-mU’ Soru Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	110
1.8.1. Gerçek Soru Anlamılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümleri	110
1.8.2. Sözde Soru Anlamılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlama Görünümleri.....	114
1.8.2.1. ‘Olumlu fiil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü	114
1.8.2.2. ‘Olumsuz fiil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumlama Görünümü	127
1.8.2.2.1. ‘Olmayası Şart + Soru’ İfadelerinde Olumsuzlama Görünümü	135
1.8.2.3. ‘Olumlu İsim + mI/mU’ Yapılı Soru Tümceleri Olumsuzlama Görünümü	136

1.8.2.3.1. Metinlerde Olumsuz Yargıya Yönelik ‘Olumlu isim + ml/+mU’ nün Olumlama Görünümü.....	140
1.8.2.4. ‘Değil + ml/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlama Görünümleri	141
1.8.2.4.1. ‘İsim Unsuru + Değil + ml/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumlama Görünümü.....	142
1.8.2.4.2. ‘Çekimli Fiil + Değil + ml/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlamayı Pekiştirme Görünümü.....	145
1.9. ‘+CA; +c ⁰ k; +cAk; +cAğlz ...’ Küçültme Biçim Birimleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	146
1.9.1. Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümü.....	146
1.9.2. Zarf Olarak Olumsuzlama Görünümü	148
1.9.3. Yüklem Olarak Olumsuzlama Görünümü	150
1.1.10. ‘+msI/ +msU’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	150
1.1.11. ‘-msA-’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	152
1.1.12. ‘+mtrak’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	153
2. SÖZCÜK BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ.....	154
2.1. Fiillerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	154
2.1.1. ‘Bıkmak, usanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	155
2.1.1.1. ‘Bıkmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	155
2.1.1.2. ‘Usanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	156
2.1.2. ‘Bırakmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	158
2.1.3. ‘Caymak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	162
2.1.4. ‘Durmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	162
2.1.5. ‘Farz etmek; Sanmak; Say(ıl)mak; Zannetmek;’ Fiilleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	167
2.1.5.1. ‘Farz etmek’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	167
2.1.5.2. ‘Sanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	168
2.1.5.3. ‘Say(ıl)mak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	174
2.1.5.4. ‘Zannetmek’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü.....	176

2.1.6. 'Susmak' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	177
2.1.7. 'Unutmak' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	181
2.1.8. 'Vazgeçmek' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	185
2.1.9. Diğer Fiillerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	187
2.1.10. '-ebil-' Yeterlik Bileşik Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	224
2.1.11. Yaklaşma Bileşik Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	224
2.2. Sıfatlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	225
2.3. Zarflarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	232
2.3.1. O zamanlar	232
2.3.2. Vaktiyle	233
2.3.3. Bir zamanlar	234
2.3.4. Ancak	234
2.3.5. Sadece	235
2.3.6. Yalnız	236
2.3.7. Yalnızca	238
2.3.8. Sanki	239
2.3.9. Sözüm ona	242
2.3.10. Neredeyse	242
2.3.11. Bazen	244
2.3.12. Bilakis	245
2.3.13. Bir yana/tarafa	246
2.3.14. Durmadan	247
2.3.14.1. Olumlama Görünümü	247
2.3.14.2. Olumsuzlama Görünümü	248
2.3.14.3. Durum Görünümü	250
2.3.15. 'yok' Sözcük Biriminin Zarf Kullanımında Olumsuzlama Görünümü	251
2.4. Bağlaçlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	253
2.4.1. 'değil' Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü	253
2.4.2. 'Halbuki' Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü	256
2.4.3. 'ne...ne' Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü	257
2.4.3.1. Olumlu Çekimlenmiş Fiil Tümceleri ve Fiilimsilerle Olumsuzlama Görünümü	257

2.4.3.2. Olumsuz Çekimlenmiş Fiil Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü	258
2.4.3.3. İsim Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü	259
2.4.4. ‘yok’ Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü	260
2.5. Soru Sözcük Birimleri İle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	261
2.5.1. ‘Hani’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü	261
2.5.2. ‘Kim’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü	262
2.5.3. ‘Nasıl’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü.....	263
2.5.4. ‘Ne’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü	265
2.5.5. ‘Neden’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü.....	269
2.5.6. ‘Nerede’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü.....	271
2.5.7. ‘Niye’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü	272
2.6. Edatlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.....	273
2.6.1. ‘Değil’ Edatıyla Olumsuzlama Görünümü	273
2.6.1.1. Ek Fiilin Olumsuzluğunda ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü	273
2.6.1.2. Çekimli Fiillerle ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü	274
2.6.1.2.1. Olumlu Çekimlenmiş Fiillerle ‘değil’ in Olumsuzlama Görünümü.....	274
2.6.1.2.2. Olumsuz Çekimlenmiş Fiillerle ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü.....	275
2.6.1.3. İsim Tümcelerinde ‘değil’ in Olumsuzlama Görünümü.....	275
2.6.1.3.1. ‘yok değil’ Yapısıyla Olumlama Görünümü	275
2.6.1.3.2. ‘+sız/ +siz değil’ Yapısıyla Olumlama Görünümü... ..	276
2.6.1.4. ‘değil mi’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü.....	276
2.6.1.4.1. Fiil Tümcelerinde ‘değil mi’ Pekiştirici İfadesiyle	276
2.6.1.4.2. İsim Tümcelerinde ‘değil mi’ Pekiştirici İfadesiyle	277
2.6.1.5. Kalıp İfadelerde ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü.....	277
2.6.1.5.1. ‘Olur şey değil’ Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü.....	277
2.6.1.5.2. ‘Fena değil’ Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü	277
2.6.1.6. Metin İçeriği Gönderim Yoluyla ‘değil’ in Olumsuzlama Görünümü	278
2.6.2. ‘-mak üzere’ Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü.....	278
2.6.3. ‘gibi’ Edatıyla Olumsuzlama Görünümü	280

2.7. Diğer Bazı Sözcük Birimlerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri	285
2.7.1. ‘hayır’ Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	285
2.7.2. ‘hiç’ Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	287
2.7.3. ‘yok’ Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü	288
3. SÖZ DİZİMSEL OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ	291
3.1. Eylem Tümceleriyle Olumsuzlama Görünümleri	291
3.1.1. Kip Çekimlerinde Sözcükleme İlişkisi ve Yalın Kullanımda Olumsuzlama Görünümleri	291
3.1.1.1. Geçmiş Zaman Kipinde Sözcükleme Bağıntısıyla Olumsuzlama Görünümleri	291
3.1.1.2. Emir ve İstek Kipinde Olumsuzlama Görünümleri.....	294
3.1.1.3. Gereklilik Kipinde Olumsuzlama Görünümleri	295
3.1.1.4. Şart Kipide Olumsuzlama Görünümü	297
3.1.1.4.1. Şartın Olumlu Çekiminde Olumsuzlama Görünümü	297
3.1.1.4.2. Şartın Olumsuz Çekiminde Olumsuzlama Görünümü	303
3.2. Ad Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümleri.....	304
3.3. Kalıp İfadelerle Metinsel Olumsuzlama Görünümleri.....	314
3.3.1. Yapıca Olumlu Anlamca Olumsuz Olanlar	315
3.3.3. Yapıca Olumsuz Anlamca Olumlu Olanlar	333
3.3.3. Anlamca Olumsuzluğa Rağmen Metin Bağlamında Olumlama.....	337
3.3.4. Yapıca ve Anlamca Olumsuz Olanlar.....	337
3.3.5. İlençlerle Yapılan Olumsuzlama	340
4. METİNSEL OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ	343
4.1. Biçim Birimsel Düzeyde Metinsel Olumsuzlama.....	348
4.2. Sözcük Birimsel Düzeyde Metinsel Olumsuzlama.....	351
4.3. Diğer Metinsel Olumsuzlama Görünümleri.....	355
4.3.1. Derin Yapıda Metin Dışı Gönderimle Olumsuzlama Görünümü.....	355
4.3.2. Karşıt Eylemsellik İle Olumsuzlama Görünümü	356
4.3.3. Betimlemelerde Anlatısal Olumsuzlama Görünümü.....	358

SONUÇ.....	361
KAVRAMLAR DİZİNİ.....	363
KAYNAKÇA.....	366
ÖZ GEÇMİŞ.....	370

KISALTMALAR

(SF-1:...)	Sait Faik ABASIYANIK, Bütün Eserleri-1
(SF-6:...)	Sait Faik ABASIYANIK, Bütün Eserleri-6
(SF-7:...)	Sait Faik ABASIYANIK, Bütün Eserleri-7
a.g.e.	adı geçen eser
bk.	bakınız
Krş.	karşılaştırınız
SF	Sait Faik ABASIYANIK
TS	Türkçe Sözlük
vb.	ve benzerleri

0. GİRİŞ

0.1. MATERYAL VE YÖNTEM

Sait Faik ABASIYANIK'ın 'Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar' adlı üç öykü kitabı inceleme konumuz olan 'olumsuzlama' ya malzeme oluşturmuştur.

Metin olarak 'öykü' türünün seçilmesinin temel nedeni bu türün anlatım özelliğiyle ilgilidir. Bilindiği gibi öykü türü, yoğun bir anlatım özelliğine sahip olmasının yanı sıra kısadır da. Öykü türünün yoğun anlatım özelliği ve kısa oluşu bize bir noktada dilsel üretimleri değerlendirme kolaylığı sağlamıştır. Öte yandan üç öykü kitabında yer alan öykü sayısının fazla oluşu bizi bir takım tasarruflar yapmaya yöneltmiştir. Her şeyden önce, söz konusu öykülerde var olan tüm olumsuzlama görünümlerini çalışmamıza almadığımızı söylemeliyiz. Bu metinsel çalışmaların kendine has zorluğundan kaynaklanmaktadır.

Çalışmamıza taban oluşturan dil malzemesi değerlendirilirken tümceden büyük birimler (metin parçaları), anlam gerektirdiği ölçüde sınırlandırılarak alınmıştır. Bu çerçevede olumsuzlamanın bağlam, derin yapı-yüzey yapı ilişkileri ile diğer metinsel ölçütler çerçevesinde nasıl gerçekleştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla çalışma birbirini destekleyen dört bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde, dilde olumsuzlama görünümüne sahip '*biçim birimlerle yapılan olumsuzlama*', ikinci bölümde '*sözcük birimlerle yapılan olumsuzlama*', üçüncü bölümde '*söz dizimsel olumsuzlama*' ve son bölümde ise tüm bu görünümlerin bir yansıması olan '*metinsel olumsuzlama*' ilişkilerin nasıl gerçekleştiği 'giriş' bölümünde verilen kuramsal bilgilendirmenin üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Çalışma bu yönüyle bütüncül bir bakış açısına sahiptir.

Çalışmamızdaki her ana bölüm ve alt bölüm başlığı çalışmanın amacına uygun açıklamalar içermektedir. Bu açıklamaların ardından ise olumsuzlamanın gerçekleştiği 'metin parçaları' okuyucunun söylemin bütününe görmesi amacıyla sıralanmıştır. Bu, yöntem olarak okuyucuyu yoran bir durum sergilemekteyse de çalışmanın amacına en uygun olanıdır. Tercih edilen bu yöntemle ana ve alt bölüm başlıklarında verilen açıklamalar, metin parça numaraları ve tümce numaraları verilerek metin içi göndermelerle ilişkilendirilmiştir.

Örneğin, söz konusu ana ve alt bölüm başlıklarında yer alan açıklamalardaki, 1/2 ifadesi: ‘1. metin parçasının 2. tümcesi’ ve 12/5 ifadesi: ‘12. metin parçasının 5. tümcesi’ anlamında birer göndermedir. Okuyucu çalışmamızı incelenirken ana ve alt bölüm başlıklarının altında sıralanan açıklamalardaki bu göndermeler aracılığıyla metin parçalarına ulaşabilir ve metnin bütününe kolaylıkla görebilir.

Öte yandan, çalışmamızda yer almayan benzer olumsuzlama görünümleri için, gerekli görülen yerlerde, metin parçalarının ardından verilen (SF-1:23) şeklindeki göndermeler ‘Sait FAİK - Birinci Kitap- 23. sayfa vb.’ anlamındadır ve bu göndermeler ‘asıl metinlere’ yapılmıştır.

Birinci bölümde *biçim birimsel görünümler*; ikinci bölümde *sözcük birimsel görünümler*; üçüncü bölümde *söz dizimsel olumsuzlama görünümleri*; ayrıntılı olarak aktarılırken, son bölüm *metinsel olumsuzlama görünümleri*’nde ise, Sait Faik’in ‘Semaver’ adlı öyküsü örnek çözümlenmeye verilmiş, metinsel olumsuzlamanın nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmuştur.

0.2. TÜMCE, TÜMCE ÖTESİ ANLAYIŞ VE METİNDİLBİLİMİ

Tümce, bazı terim sözlüklerinde cümle, “Bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiile veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi.” (Topaloğlu,1989,48), “Bir bilgiyi, isteği, gerekliliği, koşulu başka sözcüklerle yapısal bağlantılar kurmadan aktaran sözcük dizilişi.” (Hengirmen,1999,92) olarak tanımlanmaktadır. Tanımlamalarda olduğu gibi tümce tek başına duyguların, düşüncelerin anlatılmasında çok da yeterli, yetenekli bir dil birimi değildir. “Tümce (cümle); kesin bir yargı bildiren, yapılan işi, oluşu, hareketi anlatan bir görünüme sahip olmakla birlikte yine de tam bir kesinlik taşımamakta, düşüncenin anlatımında yetersiz kalmaktadır.” (Üstünova,2001,182).

Örneğin; “*Bu tutturuşa, önce kimse şaşmadı.*” (Taner,1999,9) tümcesi tek başına yargı bildirdiği halde, yargının tam bir biçimde metin çözücüye aktarılmasında yetersiz kalmaktadır. Öncelikle, bu tümceyi metin çözücü açısından daha anlaşılabilir veya çözülebilir bağlamlarıyla birlikte vermek yerinde olacaktır.

“Misafirlerle bahçede oturuyorduk. Yaşlı bir zat saati sordu. Aksi gibi kimsede saat yoktu. Eniştem içeri, saate bakmaya koştu. Ben o aralık:

‘Üçü yirmi üç geçiyor.’ diyivermişim.

Bu tutturuşa, önce kimse şaşmadı. Boğazda, geçen vapurlara bakıp zamanı bazen dakikası dakikasına kestirmek mümkündür. Görünürde vapur filan olmadığı anlaşılınca gözler faltaşı gibi açıldı:

‘Peki ama nasıl bildin?’ “ (Taner,1999,9).

Kolayca anlaşılabilceği gibi; “*Bu tutturuşa, önce kimse şaşmadı.*” tümcesi tek başına pek de anlamlı değildir. Bu tümce tek başına söz düzlemine çıkarıldığında metin çözücü, doğal olarak, “Tutturulan şey nedir? Sözü edilen tutturuştan sonra neler olmuştur? Tutturana kimdir? ‘Kimse’ olarak bahsedilen şahıslar kimlerdir? Şaşılacak olan şey nedir?” sorularıyla karşı karşıya kalacaktır. Bu soruları metinle ilişkili olarak çoğaltmak mümkündür. Kısacası, tümce bağlarıyla birlikte verildiğinde metin çözücü tarafından daha da anlamlı ve anlaşılır bir yapıya sahip olmaktadır. Elbette ki, elde bulunan bağlar da bu metin parçasıyla bağlantılı her noktayı açıklığa kavuşturamamaktadır. Bunun için bu metin parçasının diğer bağlarıyla da ilinti kurulmak zorundadır.

“Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında tümceyi bir düşünceyi, bir olayı eksiksiz olarak anlatan bağımsız bir sözcük dizisi biçiminde tanımlama eğilimi vardır.” (Aksan,1999,139). Eğilimin yanlışlığını, daha doğru bir ifadeyle eksikliğini, yukarıdaki örneğimizde biraz olsun açıklayabildik kanaatindeyiz. Görülen o ki; “...tümceyi sadece dilin bir birimi, biçimsel bir kuruluş olarak görmek dili tümceye indirmek eksik bir görüş ve inceleme yöntemi olmaktadır. Çünkü bir tümce, içinde yer aldığı metne, konuşanla dinleyen (ya da yazanla okuyan) arasında ilişkilere, içinde bulunulan duruma, iletişimde bulunulan kimselerin karşılıklı olarak sahip oldukları ruhsal niteliklere ve onların niyetlerine göre değişik anlamlar yansıtır.” (Aksan,1999,140). Bu açıdan bakıldığında dil çözümlemelerinde bir takım özellikleri dikkate almak zorunluluğu vardır.

Dil, doğası gereği, çeşitli iletişim bağları içinde kullanılmaktadır. Bağlamın çok yönlü bir bütünlük sergilemesi, dil çözümlemesinde yapıyı belirginleştiren pek çok çevresel etmenin de göz önünde tutulmasını gerekli kılmaktadır. Dil kullanıcılarının (alıcı ya da verici durumunda) bireysel özellikleri, birbirlerine karşı tutumları, önyaşantıları, fiziksel ve duygusal çevre ile etkileşimleri, niyetleri vb. çözümlemelerde dikkate alınması gereken sorgulama noktalarını oluşturmaktadır. Metin ise, bu sorgulamaların eksiksiz bir biçimde yapılabileceği temel birim olarak düşünülmüştür (Uzun,1995,17).

Yapısalcılık akımının temsilcilerinden A. J. GREIMAS 1966'da yayımlanan yapıtında (*Semantque Structurale, Decherche de Methode, Paris*) yapısalcılığı anlambilime uygulamaktadır. Saussure'ün gösteren gösterilen ilişkisini çıkış noktası olarak alan Greimas şu iki sonuca varmaktadır:

1- Bir tek terimin (*Biz buna yol, kalem gibi bir ad, bir sözcük ya da gösterge diyebiliriz.*) bir anlamı yoktur.

2- Anlamın ön koşulu bağıntıdır (*relation*). Bu bağıntı sözcüğüyle bilginin anlatmak istediği, iki sözcüğün birlikte kavranabilmesi için bulunması gerekli ortak yanları ya da bunların birbirine ayırt edilebilmelerini sağlayan başkalıklardır. Dil, anlam yapıları bütünüdür (Aksan,1999,164).

Burada kullanılan *bağıntı* ve *bağlam* ile dile getirilen kavramların birbirleriyle örtüştüğünü söylemek yerinde olur. Söylenildiği gibi, dil anlam yapıları bütünüdür. Bütün olan her şey, yalnız dilde değil tüm evrende, tek tek parçalardan daha fazla şey ifade eder yargısı sanırız yanlış olmaz. İşte, anlam yapıları bütünü olarak dilin tanımlanmasının temelinde yatan bağıntı ya da bağlam, tümce düzeyinde düşünüldüğü kadar, metindilbilimsel yaklaşımda tümce ötesi bir anlayışla metinlerin ele alınmak zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Günümüz dilbilimi çalışmalarında, özellikle son 15-20 yıldır, metindilbilimi önemli bir araştırma ve inceleme alanı oluşturmaktadır. Bu alanın gelişmesi, dilbiliminde dil çözümlemesi için tümceyi en büyük birlik olarak görme eğilimindeki araştırmaların ötesine geçilmesiyle mümkün olmuştur. Dilciler ilgilerini, dilin biçimsel özelliklerini açıklamaktan daha çok işlevlerini, yani kullanım amaçlarını saptamaya yönelmişlerdir. Bu durum tümce üstü dil çalışmasını güdüleyen temel etken olarak belirginleşmektedir (Uzun,1995,17).

Metinler, metindilbilimi çalışmalarında inceleme konusu yapılan dilsel üretimlerdir. Yukarıda da söylediğimiz gibi son 15-20 yıldır önemli bir araştırma ve inceleme alanı oluşturan bu bilim disiplininde birbiriyle karıştırılan bir takım kavramlar mevcuttur. Bunların başında *metindilbilimi* ve *söylem çözümlemesi* gelmektedir. Metindilbilimi'nin çalışma alanını ve bu çalışma alanının sınırlarını belirtmek; metindilbilimi ile söylem çözümlemesi arasındaki ayrımı ortaya koymak, bu disiplinle ilgili olguların daha iyi anlaşılması için yararlı olacaktır kanaatindeyiz.

Dilbilimi, diğer bilimsel çalışma alanlarında -fen ve tabiat bilimleri vb.-olduğu gibi kendisine araştırma konusu olarak edindiği konu (nesne) üzerine bir takım kavramları karşılamada kimi zaman yetersiz kalmaktadır. Esas olarak bu kavramları

karşılama yetisi özellikle de yeni yeni gelişmekte olan sosyal bilimlerin bütün çalışma alanlarında karşımıza çıkan bir sorundur.

Sosyal bilimlerin bir dalı olarak düşünülen dilbiliminde onun bir alt inceleme disiplini olan metindilbilimi ve metin incelemelerinde karşılaşılan sorunların başında da bu kavramları karşılama sorunu gelmektedir. Bunlardan en belirgin olanı; *metindilbilimi* ile *söylem çözümlemesi* arasında ortaya çıkan, bu iki disiplinin de birbirleriyle örtüşen ya da benzeşen yanlarının varlığıdır. Öyle ki, “...gerek söylem çözümlemesi (*İng. discourse analysis*) çalışmaları gerekse de metindilbilimi konu ve uygulamalarıyla çoğu zaman birbirleriyle örtüşmekte, kimi bilginlerce her ikisi aynı alan olarak kabul edilmektedir.” (Aksan,1999,147,148). “...1960’larda başladığı kabul edilen günümüzde genel olarak *tümceler üstü* dilbilimi terimi ile karşılanan ve dilbilimi alanında karşılaşılan terim fazlalılığı ile çeşitliliğinin, söylem çözümlemesi ve metindilbilimi’nin bir ve aynı mı olduğu, benzerliklerinin mi yoksa farklılıklarının mı daha belirgin/belirleyici olduğu; hangisinin bir diğerini de kapsadığı ya da alt alanı olduğu henüz bu alanda çalışan herkesçe kabul edilebilir yanıtların verildiği sorular değil.” dir (Aksan,1991,90).

Biz burada konunun ayrıntılarına girmeyeceğiz. Çünkü, “Dilbilimi için yeni alanlar olmalarına karşın oldukça hızlı bir gelişme çizgisi gösteren bu iki alanın evrimini yazmak kendi içinde bir konudur.” (Aksan,1991,91). Ancak, birkaç noktayı belirlemekte yarar görüyoruz.

Gerek söylem çözümlemesi gerekse de metindilbilimi’nin ortak çalışma alanı yazılı metinler kadar sözlü metinlere de dayanmaktadır. Berke Vardar (1998) Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde, söylem için (Alm. *Diskurs*, Rede, Fr. *discourse*, İng. *descourse*, *speech*). 1. Söz; dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2. Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3. Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce olarak üç biçimde aynı madde başında tanımlanmış, söylem çözümlemesi (Alm. *Diskursanalyse*, Fr. *analyse de discours*, İng. *discourse analysis*) için ise; tümce sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme tanımlamasında bulunmuştur. Buradan anlaşılan şey söylem çözümlemesinin daha çok söz ürünlerine yönelik oluşudur. “Dilbilimsel anlamda *söylem çözümlemesi* terimini ilk kez Harris’in (1952) metindilbilimi (*lingüistica del texto*) terimini ise Coseriu’un (1955)

kullandığını aktarıyor çeşitli kaynaklar (Vitoclonna, 1988; Beaugrande, 1985)” (Aksan, 1991,91).

Metindilbilimi ile söylem çözümlemesi üzerinde farklı noktaları ortaya koyan başka çalışmalar ve araştırmacılar da vardır.¹ Her ne kadar bu durum, bu şekilde bir yorumlamayı ortaya çıkarsa da “Değişik yaklaşımlar bu sorulara birbirinden oldukça farklı yanıtlar veriyor. Hemen hemen hepsi de aynı anlamları aktaran ya da aralarında terimi kullananlarca kendi anlayışları doğrultusunda çizilmiş çok ince ayrımlar olduğu, örneğin, *discourse analysis*, *discourse grammer*, *textlinguistic research*, *textology*, *textological research*, *textlinguistic research*, *text theory*, *textgrammer*, *science of texts*, *textual analysis* vb. Batı dillerindeki pek çok terimin varlığı, gerek yaklaşımların gerekse kavramlaştırmaların çeşitliliğine birer tanık durumundadır. Bu çeşitliliğin ve farklılaşmanın nedeni, tümce ötesinin en azından biçimsel açıdan bakıldığında daha özgür bir alan olması...” (Aksan,1991,90,91) önemli bir noktadır. Bu anlamda bizde de, *metindilbilimi/betikbilimi* ile *metin/betik*, *dilce*, *sözce*, *söylem* terimleri aynı kavramları karşılamak amacıyla araştırmacılarca kullanılmaktadır.² Kaldı ki yukarıda da varlığını belirttiğimiz gibi sosyal bilimlerin tümünde kavramlaştırma konusundaki sıkıntıyı yadsımamak gerekir.

Söylem çözümlemesini oluşturan, tümceden çok sözcüddür. Bu çözümleme, sözcüde konuşan kişinin varlığını ve iletişimini, başka bir deyişle, sözcülem durumunu gösteren izleri arar. Günümüze kadar en çok incelenen söylem türü yazınsal söylem olmuştur. Bu da beraberinde metindilbilimi kavramını ve inceleme alanını doğurmuştur. Bu yeni alan metnin değişik yapılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Metin kavramı ile *dil edimleri* ve *metinsel tutarlılık* kavramları her tür metin çözümlemesinin özünü oluşturmuştur. Metindilbilimi’nde edimsel, izleksel, anlamsal, söz dizimsel, sözbilimsel, düşünyapısal (ideolojik) düzeyler mevcuttur ve bunlar metindilbilimsel çözümlemelerde göz önünde bulundurulmuş ölçütlerin temelini oluşturmaktadır (Kıran,2001,279).

Yukarıda da değindiğimiz gibi, bugün *metindilbilimi* yazın ürünlerine; *söylem çözümlemesi* ise söz ürünlerine yönelik birer çalışma alanı durumundadır.

¹ Bk. Aksan, Mustafa (1991), “Metin Kavramı ve Tanımları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, ss. 90-104.

² Farklı adlandırmalar için bk. Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ss. 42; Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ss. 276. ve diğer terim sözlükleri.

Metindilbilimi ile söylem çözümlemesi arasındaki bu ayrımı belirttikten sonra metindilbilimi'nin çalışma konusunu oluşturan metin kavramı ve metindilbilimi üzerinde duralım.

Çeşitli tanımlamaları bulunan metin (*text*)³ kavramını Dağan Aksan (1999), iletişim sırasında gerçekleşen bir sözce ya da dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü olarak tanımlamış, yerine göre küçük yapılara indirgenecek bir sözce, yerine göre de daha büyük yapılara dönüştürülerek bir sözceler bütünü bir metin sayılmalıdır, diyerek Halliday ve Hasan adlı araştırmacıların ortak kitabında [Halliday, M.A.K.-R. Hasan (1976), *Cohesion in English*, London.] yer alan tanımlamaları vermiştir. Halliday ve Hasan'a göre; metin, kullanılan dilin bir birimidir. Bir anlambilimsel birimdir. Tümcelerden ibaret değil, tümcelerle gerçekleşen ve kodlanan bir birimdir. (Aksan,1999,149).

Bu konuda başka araştırmacıların da benzer görüşleri vardır. Üstünova (2001,183): "Aynı bağlamda dilde, "metin" in yanı sıra *dilce, sözce, söylem* vb. değişik terimler metin kavramını karşılar nitelikte kullanılmaktadır." der ve aynı kavramı *cümleden büyük birim* olarak kavramlaştırır. Üstünova bu kavramlaştırmayı yaparken tezini anlam taşıyan en küçük birimden yola çıkarak, anlamlı birim/birimlerin; sözcükten/sözcüklerden çok tümce (cümle) ve onun da ötesinde cümleler olduğu kanaatine dayandırmıştır. Bunu da makalesinde örneklendirmiştir.

"Dil çalışmalarında tümcenin ötesine taşılarak tümceden büyük bütünlük üzerinde durulması gereği ilk kez Amerikalı dilbilimci *Harris* tarafından benimsenmiştir." (Aksan,1999,148). Temeli tümceden daha büyük yapılar üzerinde durarak bunlara dikkati çeken Amerikalı bilgin *Harris* ile temelleri atılan metindilbilimi çalışmalarında *Hartmann, Weinrich, Petöfi, Van Dijk, De Baugrande, Dressler* gibi birçok araştırmacılar önemli katkılar sağlamıştır. Bunlardan *De Baugrande* ve *Dressler*, bir metnin oluşması için gerekli gördükleri 7 (yedi) özelliği belirtmişlerdir. Metindilbilimsel çalışmalarda kullanılan bu ölçütler; *bağdaşıklık* (İng. cohesion) ve *tutarlılık* (İng. coherence)' in yanı sıra *niyetlilik* (intentionafitât), *metin içi ilişki* (intertextualitât), *bilgi vericilik* (infarmativitât), *benimsenirlik* (akzeptabilitât), *durumsallık* (situationalitât) gibi ölçütler olarak sıralanmaktadır (Aksan,1999,149-151).

³ Farklı tanımlamalar için bk. Aksan, Mustafa (1991), "Metin Kavramı ve Tanımları", *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, ss. 91-104.

Diğer bilim dallarında olduğu gibi, metindilbilimi'nde de değişik akımlar, çeşitli inceleme yöntemleri söz konusudur.⁴ Bu bakımdan kimileri, metinlerin iletişimsel boyutunu incelemelerinin odak noktası yaparken, kimileri de dilbilgisel bağlardan yola çıkar. Çeşitli metin inceleme yöntemleri birbirinden değişik de olsa, tümünün de inceleme birimi metindir. Daha açık bir deyişle inceleme konusu artık metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin bütünü, metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevidir. Tümce ötesi bir anlayışla inceleme konusuna eğilen metindilbilimi, bir şiir, bir öykü, bir dilekçe olsun her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece çeşitli metin türleri arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Kullanım bağlamlarını bularak, hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar (Oraliş,1992,37).

Bir metni oluşturan birimler (tümceler) arasında çeşitli bağlar bulunur. Bir metinde, tümceler yan yana sıralanmaz. Bir metindeki tümceler arasındaki bağlar metin oluşumunda tümcede kullanılan herhangi bir birimin, daha sonraki tümcelerde ya aynen karşımıza çıkmasıyla ya da yerini kendisiyle anlamsal veya dilbilgisel ortaklıklar bulunan başka bir birime bırakarak gerçekleşir. Bunların metindeki görünümleri: Art arda gelen tümcelerde görülen sözcük birimlerin yinelenmesi, biçim ve içerik açısından da bu sözcük birimlerin tek ve aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları vb. sonucu ortaya çıkar. Bunun yanı sıra art arda gelen tümcelerde kullanılan değişik sözlükbirimler aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları ve bunların tümceler aralarında anlamsal bir ortaklık oluşturması gerekmektedir. Yine, tümceler arasında ilişkiyi sözlükbirimlerin belli bir sözlüksel alanın üyeleri olmaları da sağlar. Diğer taraftan tümceler arasında ilişkilerin Türkçe'de yüklemelerin taşıdığı kişi ekleriyle de gerçekleştiği görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak anlatı türüne ve zamanına uygun zaman ekleri de tümceler arası ilişkilerin kurulmasını sağlayan metinsel kullanımlardır (Oraliş,1992,38-40).

Dil, birbirinden kopuk bağımsız tümcelerden oluşmamaktadır. Bu tümceler belli durumlarda, belli kişiler tarafından, bir bağlam ve konum içinde söylenirler. Bu konum, aslında bir oluş ya da durumu şu ya da bu biçimde dile getirmeyi dayatmaktadır. Yani,

⁴ Metin çalışmalarının tarihçesi için bk. Uzun, Leylâ S. (1995), *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, ss. 17-35.

bir dilde, belli bir düşünceyi değişik biçimlerde dışavurmak mümkündür. Konuşurken, durumumuza, konumumuza, niyetimize göre bu olasılıklardan birini seçeriz. Bu seçimi yaptıktan sonra da, uygun kuralları kullanarak düşüncemizi dile getiririz. Bu aşama çok önemlidir çünkü; doğru dışavurum için sadece kurallar yetmiyor, bu kuralların kullanımsal değerlerini de bilmek gerekiyor. Örneğin bir tümceyi 'sen' ya da 'siz' kullanarak kurabiliriz. 'sen'i seçersek, fiil çekimini de ona göre yapmamız gerekir. Ama hangi konumda 'sen' hangi konumda 'sen', hangi konumda 'siz' diyebileceğimizi bilmek, bu kurallara bir kullanım değeri yüklemektir. İşte dilbilgisi kuralları gerçek değerlerini ancak kullanım aşamasında kazanırlar. Hangi kuralın nerede, ne zaman, kimler arasında, hangi bakış açısına, hangi niyete göre seçileceği bu kuralların gerçek kullanım değerini oluşturur. Bir kuralı doğru işlemek, doğru dışavurum açısından yeterli değildir. Hangi kuralın hangi ortamda geçerli olduğu önemlidir. Ortama, niyete, konuma, bakış açısına göre dilbilgisi kuralları arasında seçme yapabilmek için kullanım düzlemiyle ilgili bilgiler gereklidir. Kullanım değerini dilin anlam (sözcük düzeyinde ve dilbilgisi düzeyinde) düzlemi, söz dizim düzlemi, biçimbilim düzlemi, ses düzlemi ve kullanım düzleminde araştıran dilbilim dalı bugün edimbilim denilen dilsel çalışma alanının konusunu oluşturmaktadır (Akerson,1998,41-43).

Dil, aynı anda hem bir bütün, hem de bir parça olarak incelenmelidir. Bir bütün olarak tümce örneğinden yola çıkıp, bir yandan tümcelerin çeşitli söz dizimsel yapılarına, öte yandan da tümcenin dilbilgisel kurucularına ulaşabilmekteyiz. Sözcük düzeyinde varıldığında, parçaların işlevini ya sözcük türleri ya da sözcüğün biçimbilimsel kurucuları üstlenmektedir. Böylece adım adım son basamağa, anlam taşıyan en küçük birimlerin bileşenlere ayrılmasında, çeşitli basamakların herhangi birinde bilgi yönünden anlam taşımayan parçalarla karşılaşılması dil yapısının önemli bir özelliğidir.

Çok yönlü parça bütün ilişkisinin düzenli bir biçimde incelenmesi, dile bakış alanını büyük ölçüde genişletecek, dilsel bildirilerin, hem dizim hem de bağlam açısından düzenli olarak çözümlenmesine olanak sağlayacaktır. En büyük dilsel birimlerden başlayarak en küçük birime varıncaya dek dilin çeşitli düzeyleri arasındaki karmaşık etkileşmeyi aydınlatacak ve çok yönlü dilsel işlevlerin sürekli etkileşimine de ışık tutacaktır. Ayrıca; betimlemeli dilbilime zamansal, uzamsal etmenler de katacaktır. Gerçekten de içinde bütünler ile parçalar arasında zengin bir etkileşimi barındıran dil

örgüsünün başlıca yapı ilkeleri; bütün için parça, öte yandan parça için bütün arasındaki ilişki ve etkileşimlerdir (Ozil,1982,178,179).

Geleneksel dilbilgisi olarak da adlandırabileceğimiz dilsel çalışma alanının bugün içine düştüğü açmazdan, şekil kadar işlevi de göz önünde bulunduran bir yaklaşımla kurtulabileceği kanaati yaygın bir kabul görmektedir. Bu da sanırız bütüncül bakış açılarıyla dilsel üretimlere yaklaşma gereğini ortaya koymaktadır. Bütüncül bakış açısından kasıt, anlamı da içerisine alan ve dilsel üretimleri bu gözle değerlendiren anlayıştır. Evrimsel dilbilimi akımlarının en genç kurulmuş olan disiplini; anlam bilimi (semantik) işte burada kendini göstermektedir.

Çağdaş dilbilimin ana ilkelerinden biri, dil birimlerinin tek başlarına varlıkları, işlem kabiliyetleri olmayıp birbirlerine bağlı parçalardan kurulu bir ağ, bir şebeke içinde değerlendirilmeleridir. Bu bağlar, çoğunlukla, söz dizimi (sentaks) veya anlam alanında işler. Bildirişim, ki dilin temel işlevi olarak kabul edilir, bu iki dalda yapılan işlemlerle gerçekleşir ve bu iki dal birbirinden ayrılmaz. Anlam bilimi (semantik)'nin görevi, birbirlerine bağlı olan anlam alanlarını ortaya koymak olarak değerlendirilebilir (Bayrav,1998,125).

Bağlam, dilbilgisi terimi olarak: “1. Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü (İç bağlam, dil-içi bağlam da denir.). 2. Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı toplumsal, ekinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümü (Dış bağlam, dil dışı bağlam da denir.).” olarak tanımlanmıştır (Vardar,1998,34).

Bazı dilbilgisi kitapları da bağlamı yukarıda yapılan terimsel açılımla birebir örtüşen bir şekilde; bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak anlamın belirmesi; bir dil biriminin, bir bütün içindeki konumu; bir sözün nerde, nasıl bir ortamda söylendiği; tümcenin, sözcüğün kendinden önceki ve sonraki tümcelerle ilişkisinin ne olduğunu ortaya koyan dil ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Bağlamın benzer bir başka açıklaması ise; bir göstergenin, öteki ögelerle birlikte bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtır duruma gelmesi ve bu göstergelerin bağlı bulunduğu ögelerin oluşturduğu bütün şeklindedir. Ancak belli bir kavramın kesinleşmesi yalnızca, sözcüğün birlikte bulunduğu ögelerle değil, göstergenin içinde geçtiği sözcüklere ve konuya da bağlıdır. Ögelerin kullanılışı sırasında ortaya konulan kavram her zaman aynı değildir. Bir gösterge, ancak öteki

göstergelerle birlikte belli bir kavramı yansıtır (Bozkurt,2000,151-152). Bu da bağlamın kendisidir.

Günümüzde “...geleneksel dilbilgisi biçime önem verir gözükse de dil incelemelerinde anlamsal bağı yok saymak mümkün değildir. ...Bir sözcüğün anlaşılması ve yorumlanabilmesi, bağlama bağlıdır. Belli bir cümlenin oluşturduğu bağlam ise, bir sözcüğün bilinmesini sağlayabilir.” (Üstünova,2002,143).

Kullanımbilimin ereği iletişim olaylarını çözümlmek ve betimlemektir. Kullanımbilim, iletişim olaylarının türlerini, her iletişim olayı türü için gerekli koşulları saptar. İletilerin kullanımsal görüntüleri olan sözcelerin belli bağlamlara göre nasıl yorumlanacağını açıklar. ...Bağlam, iletişim olayının içinde yer aldığı ortamdır. Bağlam, öncelikle yer ve zaman boyutlarını; konuşan, dinleyen ve ileti üçlüsü içine alır. Bunlara, konuşanın ve dinleyenin önyargı, önbilgi, görüş, kanı ve beklentileriyle her türlü kişisel, davranışsal ve toplumsal özelliklerini de eklemek gerek. Değişkenlerin çokluğu ve karmakşıklığı nedeniyle incelemede kolaylık sağlamak için bu değişkenleri dilsel bağlam ve toplumsal bağlam değişkenleri diye ikiye ayırabiliriz. Bu ayrım, bir anlamda kullanımbilim ve biçimbilim ayrımına koşut düşer (Tuna,1980,112).

“Yazınsal metnin anlatım ortamı ve biçimi arasındaki etkileşim sözkonusu olunca, anlatımın neden olduğu kısıtlamalar özellikle öykü ve şiirde büyük önem taşımaktadır. Çünkü, her iki durumda kısalık ön şart olduğu ve uzunlukta bir kısıtlama olduğu için, az sözcükle çok şey anlatma, ekonomik bir dil kullanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.” (Erden,1997,112).

Kimi dilbilimcilere göre sözcüklerin anlamı yoktur, kullanımları vardır. Konuşmada ya da söylemde bize ilettiği biçimiyle anlam, sözcüğün aynı bağlamdaki öbür sözcüklerle kurduğu ilişkilere bağlıdır. Bunlar dil dizgesinin yapısıyla belirlenir. Her sözcüğün anlamı, daha doğrusu anlamları bu bağlantının tümüyle tanımlanır. Taşıdığı varsayılan bir imgeyle değil. Bu duruma göre, dil, tek tek sözcüklerden oluşan bir yığın değildir. Her sözcük ya da dilsel simge, başka sözcüklerle belli kurallar uyarınca ilişki içindedir. Bu kurallar belli bir dizge oluşturur. Her simge, başka simgelerle ilişkilidir. Anlamın boyutları ve anlatım gücünün sınırları öteki simgeler, sözcüklerle kuracağı ilişkiler (sıralama, çekim, dilbilimsel düzen) alanında da belli kurallarla donatılmıştır. Tek başına var olan gösterge yoktur. Her gösterge, bir göstergeler dizgesi kapsamı içinde değer kazanır. Bir tümcedeki her sözcük bir

göstergeci. Sözcükler bir yandan dil dizgesinin yapısından doğan olanaklarla açılırken, bir yandan da ortaya çıkan anlam etkisi belleğe aktarılır (Bozkurt,2000,25).

0.3. OLUMSUZLAMA

Dil incelemelerinde genellikle dilsel üretimlerin farklı yönleri ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu incelemeler biçimden yola çıkan ve anlamı da içerisine alarak ilerleyen bir seyir izler. Kaynaklar bize anlamın biçimden çok sonra dil incelemelerin konusu olduğuna dair bilgiler aktarmaktadır. “Çok eskilere uzanan dil çalışmalarının içinde çok çeşitli konulara el atılmış olmakla birlikte, doğrudan anlam konusuna eğilen çalışmalar ve anlambilim adında bir alanın belirmesi oldukça yenidir: XIX. yüzyılın ilk yarısına rastlar.” (Aksan,2000,139). Araştırmacılar, anlam ve onun bilgisini içeren konulara çeşitli yönlerden yaklaşmışlar, kendi anlayışlarına göre anlamı ve onunla ilgili olguları değerlendirmişlerdir. Burada bunlara uzun uzadıya değinmeyeceğiz. Ancak bildirişimin her alanında karşılaştığımızı düşündüğümüz, dilsel üretimlerin temelde iki anlam yönü olduğu üzerinde düşünmek gereği vardır. Bu iki yön, dilsel üretilere katılan birliklerin taşıdıkları iletişim değerlerinin, kullanıldıkları bildirişim bağlamında büründükleri anlam alanlarıdır. Bu iki anlam alanı *olumlu görünüş* ile *olumsuz görünüş* diyebileceğimiz ayrımı ortaya koymaktadır. Bu ayrım temel alındığında dilsel üretimlerin değerlendirilmesinde farklı sınıflandırmaların yapılması gereği de ortaya çıkmaktadır.

Bugün, dilsel üretilere bakış açısı değişmiştir. Önce tümceyle ilgili yaklaşımların değiştiği göze çarpmaktadır. Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında tümceyi bir düşünceyi, bir olayı eksiksiz olarak anlatan bağımsız bir sözcük dizisi biçiminde tanımlama eğilimi vardır (Aksan,1999,139).

Metin, belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür. Bir başka deyişle, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütündür. Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir. Kısacası metin başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir. Her metin, anlam bütünlüğü oluşturan metin parçacıklarının, tümce ve tümce değeriindeki birliklerin, toplamıdır. Bir metni oluşturan metin parçacıklarının, tümce ve tümce değeriindeki birliklerin metnin tamamıyla girdikleri ilişki, metnin, kendisini oluşturan metin parçacıklarından farklı ve kendine özgü bir bütün olarak karşımıza çıkmasını sağlar. Başka bir deyişle metin; tümce ve tümce değeriindeki birliklerle oluşan bir yapı değil, bunlarla

gerçekleşen bir yapıdır. Metin dil dışı öğelerle kavranabilen bir birimdir. Yani tümce, dilbilgisinin bir birimi olarak ele alınabilirken; metin, bildirişim işlevinin göz önüne alınmasını gerektiren devingen bir süreç olarak düşünülür. Metin, dilin durağan bir birimi değil devingen bir sürecidir. Yine metin, hem (yazarın oluşturduğu) ürün hem de (okuyucunun okuma sırasında anlamlandırması bakımından) süreç olma özelliğini bir arada taşır. Tümce yalnız dilsel bir düzenleme içerir ve dilsel bir amacı vardır; halbuki metin, bağlama dönük bir düzenleme içerir (Günay,2001,34).

Belirtilen metnin süreç olma özelliği metinsellik boyutunda bağlama dönük bir düzenlemeye dayandığı için ‘olumsuzlama’nın tümce ve tümce değerindeki birimlere dönük bir kavramlaştırma olarak düşünülmesinin yanı sıra kavram olarak bir süreç ifadesini de kendinde barındıran bu terimin metinsellik boyutunda olumsuz yapıların ve ifadelerin karşılanması amacıyla kullanılması akla en yakın yol gibi görünmektedir.

TS (1998)’te *olumlu* madde başı altında, bu sözcüğün karşıladığı terimsel kavram ailesi içerisinde *olumlu bildirme eki*, *olumlu cümle/tümce*, *olumlu eylem/fiil*, *olumluluk* terimlerini sıralanmış, bu terimlerden *olumlu bildirme eki* için; “Çoğu sürerlik anlamı, kesinlik veya kuvvetli ihtimal kavramları vermek için yüklem sonuna gelen ‘durur’ kelimesinin ekleşmiş biçimi olan olan -dır/-dir eki.”, *olumlu tümce* için; “Yüklemi olumlu olan tümce.”, *olumlu eylem/fiil* için; “Bir işin, bir davranışın, bir oluşun olduğunu bildiren fiil.” *olumluluk* için ise; “Olumlu olma hali.” açıklamaları verilmiştir. Öte yandan aynı kavramın karşıtı olarak *olumsuz* madde başı altında, *olumsuz cümle/tümce*, *olumsuz eylem/fiil*, *olumsuzluk*, *olumsuzluk eki*, *olumsuzluk kelimesi* gibi bir kavramlaştırma yoluna da gidilmiştir.

Diğer taraftan, bazı terim sözlüklerinde dilbilgisel anlamda *olumlu* kavramıyla birlikte düşünülen *olumlu bildirme eki*, *olumlu cümle/tümce*, *olumlu eylem/fiil*, *olumluluk* ve de *olumsuz cümle/tümce*, *olumsuz eylem/fiil*, *olumsuzluk*, *olumsuzluk eki*, *olumsuzluk kelimesi* kavramlarından söz edilmiş, bu kavramların karşılığı olarak da; yüklemi olumluluk kavramı içeren cümle, olumluluk kavramı bildiren çekimli fiil vb. açıklamalara gidildiği görülmüştür (Topaloğlu,1989,112-113). İncelediğimiz terim sözlüklerinde *olumlu cümle* (İng. affirmative sentence; Alm. affirmative satz; Fr. phrase affirmative) ve *olumluluk* (İng. affirmation; Alm. bejahung, affirmation; Fr. affirmation) gibi kavramların karşılığı olarak; yüklemde olumsuzluk ögesi içermeyen cümle açıklaması yapılmış, Türkçe’de ve pek çok dilde cümlelerin olumlu olması, olumsuzluk ögesinin kullanılmaması ile kendiliğinden sağlanır yargısı dile getirilmiştir (Hengirmen,1999,286-287). Yine, bu kavramların karşıtı olarak *olumsuzluk* (İng.

negation; *Alm.* negation, verneinung; *Fr.* negation) terimi verilmiştir. Bu terimin karşılıdığı kavram içinse; belirli bir bilgi ya da olayın vb. gerçekleşmemesi, geçerli olmaması, bulunmaması vb. açılardan aktarılması durumu ifade edilmiştir (Hengirmen,1999,286-287).

Bu kavramlaştırmalar kısmen doğru olarak görülebilir. Ancak, birbirlerinin karşıtı olarak değerlendirilen bu kavramlar birbirlerine tam birer karşıtlık belirtmemektedir. Yine aynı terim sözlüklerinin, TS’te olduğu gibi, bir takım örneklemelere giderek söz konusu “olumluluk” ve de ‘olumsuzluk’un sağlanmasında sadece biçim birimler (morfem) üzerinde durduğu görülmüştür. Olumlu dilsel yapıları bir kenara bırakırsak söz konusu terim sözlüklerinde olumsuzluğun; olumsuzluk öğeleri (+sız, +sUz; -mAdAn; -mA-; değil vb.) ile sağlandığı ifade edilmekle birlikte, bunlardan *değil* ögesi için *olumsuzluk koşacı* kavramlaştırması yapılmış, diğerleri ise biçim birimler olarak değerlendirilmiştir.

Görülen o ki, ‘olumsuzluk’ terimi doğru bir kavramlaştırma olarak görünmekle birlikte, kendi içerisinde bir takım tutarsızlıklar barındırmaktadır. Öyle ki, yukarıda kısmen değindiğimiz olumsuzluğu sağlayan öğelerin, diğer bir ifadeyle biçim birimlerin, dilsel olarak yeterli bir kavram alanı oluşturdukları söylenemez.

Bizim yaptığımız kısa bir literatür tarama çalışması, olumsuzluğun sadece biçim birimlerle sağlandığına dair genel bir yargının var olduğunu daha ilk bakışta bize göstermiştir. Sadece biçim birimlerin olumsuzluk ve olumsuz anlam taşıyan dilsel yapılarla ilgili bir takım yargılara varmamızı sağlayamayacağı gerçeği ortadadır. Biz, dilsel üretimlerde *olumsuzluk* terimi yerine daha geniş bir kavram alanını kapsadığını düşündüğümüz ‘*olumsuzlama*’yı öneriyoruz.

Diğer taraftan bir terim olarak düşünülen ‘olumsuzlama’nın sözcüksel çağrışımı bir duruma değil bir sürece yöneliktir. Daha doğru bir ifadeyle, bir durumun gerçekleşme aşamasını ifade etmektedir. “Terim ve kavram biçimlerini örnek aldığımız Fransızca’da *énoncé* ve *énonciation* arasındaki kavram ilişkisiyle bağlantılı, yani onlarla biçimsel bağıntı koşutluğu sunan *sens (anlam)* ve *signification (anlamlama)* sözcüklerinin de durumu aynıdır. Burada *sens* yine oluşmuş bir durumu, *signification* da onun oluş sürecini belirtir.” (Yalçın,2002,17). Esasen bu, dil mantığının bize sunduğu bir durumdur. Genel olarak bu tip terim üretimlerinde üç aşama karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: durağan olan ve kendisinden terim türetilen *nesne* (diğer bir adlandırmayla sözcük kökü); ondan türetilen ve biçimsel nitelik çağrıştıran *durum* ile bu niteliğin

oluşum aşamasını belirten *süreç*'tir. Bu açıdan bakıldığında olumluluk ve olumsuzluk kavramları için aşağıdaki gibi bir dizilim yapılabilir:

NESNE	DURUM	SÜREÇ
<i>olumlu</i>	<i>olumluluk</i>	<i>olumlama</i>
<i>olumsuz</i>	<i>olumsuzluk</i>	<i>olumsuzlama</i>

Aynı durum söz-sözce-sözceleme; imge-imgelem-imgeleme gibi örneklerde de görülebilmektedir (Yalçın,2002,17-20).

Bir süreci ifade eden 'olumsuzlama' ile ilgili bazı farklı dilsel görünümlerin ayrımını da vurgulamak gerekir. Bunlardan birincisi *biçim birimsel olumsuzlama* da diyebileceğimiz biçim birimlerle yapılan olumsuzlama, diğeri ise, metinsellikte bağlantılı olarak düşünülen *metinsel olumsuzlama*'dır.

Öte yandan bazı eylemlerin kendilerinde olumsuz anlatım özelliği barındırdığı görülmektedir. Bunlar genellikle *tersanlamlılık*⁵ ile ilgilidir. Adı geçen bu yapılar dilsel üretimlerde olumsuzlama görevi üstlenebilmektedir. Bu durum çoğu zaman metin bağlamıyla ilgilidir. *Birak-, terket-, öl-, dur-, ihtiyarla-...* gibi sözcük birimler bu kapsamda değerlendirilebilir. Eylemlerin yanı sıra olumsuzlamaya katkıda bulunan başka dilsel öğeler de vardır. Bunlar, dilbilgisinde sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem olarak adlandırılan ve de metin kuruluşunda büyük öneme sahip dilsel öğelerdir. Bu öğelerin metinsel anlamda tümce ve tümce değerindeki birimlerde 'olumsuzlama'nın oluşmasında metne dolaylı ya da doğrudan katkıları vardır. Biz bu tür olumsuzlamaya sözcük birimsel *olumsuzlama* diyebiliriz.

Bunların yanı sıra *söylem-çözümsel olumsuzlama* da diyebileceğimiz bir başka metinsel olumsuzlamadan da söz edebiliriz. Bu, yüzey yapı ile derin yapı arasındaki ilişkilere dayalı bir metinsel olumsuzlama türü olarak değerlendirilebilir.

Burada dikkati çeken bir durum da metin bağlamlarıyla ilgilidir. Örneğin *terket-* eylemi tek başına bir olumsuzlama bildirirken '*Düşman yurdu terketti.*' söyleminde olumsuzlama görünümünden söz edilemez. Diğer taraftan düşman açısından bakıldığında bu durum bir olumsuzlama görünümü olarak ortaya çıkabilmektedir. Elbette bu tip söylemlerin bazı özel görünümleri de vardır.

⁵ Aksan, Dağan (1999), Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, ss. 129-132.

Olumsuzlama ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz kaynaklar bize ele aldığımız konunun dilbilgisi kitaplarında yeterince işlenmediği izlenimini daha ilk bakışta vermiştir. Ulaşabildiğimiz ve inceleyebildiğimiz kaynakların bazılarında, özellikle de dilbilim alanında yazılan bir takım makalelerde, ‘olumsuzlama’ sözcüğüne rastladığımızı; ancak bu sözcüğün kavramsal açıdan değil de Őekilbilgine dayalı görünümünün tasviri için kullanıldığını söylemeliyiz. Öte yandan tüm bu dilbilgisi kitaplarında ve terim sözlüklerinde Őekilbilgisine dayalı bir yaklaşımla karşılaştık. Bunlar üzerinde bilgi tekrarında bulunmamak için ayrıntılı olarak durmuyoruz.

Dilsel üretimleri inceleyen anlayışlar içerisinde ... dilbilim tümce üstü birimlerle uğraşan bir bilim dalı haline gelmiştir. Dili tümce üstü birimlerle inceleme gereksinimi de, söylem çözümlenmesi ve metin çözümlenmesi denilen çalışma alanlarını doğurmuştur. Bu çalışma alanları, tıpkı göstergebilimi gibi, daha basit ve yalın bir yapıya sahip olduğu düşünölen anlatıları, özellikle sözlü anlatıları incelemekle işe başlamışlardır. Yapılan ilk çalışmalarda anlatıların yüzey yapı özellikleri üzerinde durulmuştur. Örneğin, kullanılan zamanlar, bağlaçlar, bağdaşıklık ve bağdaşıklık belirtecileri üzerinde çalışılmıştır. Daha sonraları, anlatıları bir bütün olarak incelemek üzere kuramlar ve yöntemler geliştirilmeye başlanmıştır. ... Anlatı çözümlenmesinde artık sadece yüzey yapıda ortaya çıkan ögeler değil, anlatıcının söylemleme süreci, dinleyen ile etkileşimi ve bunun söylemlemeye etkisi ve dinleyenin anlama süreci gibi konular üzerinde duruluyor. Sonuç olarak, anlatı artık en basit ve yalın söylem türü olarak değil, oldukça karmaşık bir sözel etkinlik olarak görülür. Son yıllarda yapılan anlatı çözümlenmelerinin ortak yanlarından biri belleğe ve bilgi oluşumuna verilen önemdir. Bellek, metin anlama ve üretme süreçlerinin temelinde yatan bilişsel bir etkinlik olarak görülür. Bu görüşün yarattığı sonuç ise, anlatı ve genel olarak söylem çözümlenmesinde bütöncöl düzene verilen önemdir. Bütöncöl düzen, bilindiği gibi, bellekte daha önceden biriktirilmiş bilgilere verilen addır. Bir metni üreten ve anlayan kimsenin bu tür dil dışı bütöncöl bilgi örüntülerini etkinleştirdiği düşünölmür (Zeyrek,1991,108).

0.3.1. BİÇİM BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA

Biçim birim kavramı, geleneksel dilbilgisinde belirli ve birbirine yakın anlayışlarda değerlendirilirken; XX. yüzyıl dilbilimi aynı kavrama değerşik açılardan yaklaşmış, dilbilimi akımlarına bağlı olarak birbirinden farklı yaklaşımlarda bulunulmuştur.

Geleneksel dilbilgisinin biçim birim (ya da biçim birimi) olarak kavramlaştırdığı gramer kategorisi için Topaloğlu (1989,40), “Bir sözcüğe eklenerek ona dilbilgisi

bakımından bir biçim veren, onun sözcük türünü, cins ve sayısını, hangi zaman ve şahsı gösterdiğini, söz dizimi bakımından durumunu belirten ögedir. Biçim birimi, yapım ve çekim eki durumundaki ögelerdir. Bazı dilcilere göre takı olarak kullanılan kelimeler de biçim birimi sayılabilirler.” açıklamasını yapmıştır. Yine konuyla ilgili aynı kavramlaştırma çerçevesinde Koç (1992,50), “En küçük birim, daha küçük parçalara ayrılamayan anlamlı birimlerdir. ...Ek dediğimiz, *-cü, -lük, -la, -t, -mak* birimleriyle ancak başka birimlerle kullanılabilen, başka ögelere bağlı birimlerdir. Bağımsız biçim birimler sözlüksel, bağımlı biçim birimlerse dilbilgisel olarak nitelendirilmektedir.” açıklamasını yapmıştır. Bu noktada bağımlı ve bağımsız biçim birim ayrımıyla karşılaşırız. Burada, “Bağımsız biçim birim tek başına sözce oluşturabilir; bağımlı biçim birimse hiçbir zaman tek başına gerçekleşmez ve sözce oluşturamaz.” (Vardar,1998,45).

Bu açıklamaların yanı sıra biçim birimlerle ilgili olarak bir takım sınıflandırmaların yapıldığına da tanık olmaktayız. Konuyla ilgili olarak yapılmış en kapsamlı çalışma Oya Adalı'nın “Türkiye Türkçesinde biçim birimler”⁶ adlı eseridir. biçim birimlerin Türkiye Türkçesi'ndeki görünümelerini içeren bu çalışmada Adalı, biçim birim kavramını ayrıntı olarak işlemiştir. Eserde öncelikle dil çalışmalarının XX. yüzyıla kadar *sesbilgisi* (phonetique), *biçimbilim* (morphologie), söz dizimi (syntaxe) olarak ele alınıp yürütüldüğüne değinilmiş ‘morfoloji’ (şekil ya da biçimbilgisi)’ nin sözcüklerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, işleyişini inceleyen dilsel çalışma alanı olduğu aktarılmıştır.

Burada *biçimlik* (morph, morph, morphe) kavramından da söz etmek gerekir. Biçimlik kısaca parçalara ayırma yoluyla ulaşılan, henüz sınıflanmamış en küçük anlamlı birimdir. En küçük anlam ayırıcı birimler (sesbirimler) dizisi olarak görülür. Örneğin çoğulluk biçim birimi Türkçe’de [-lar,-ler] biçimlikleriyle, gerçekleşmektedir (Adalı,1978,14,15).

Türkçe biçimsel açıdan yapılan dil sınıflandırmalarında bağlantılı diller (langues agglutinantes) arasında yer almaktadır. Bağlantılı dillerde dilin işleyişi biçim birimlerin, ek yerleri belli olmayacak biçimde birbirlerine eklenmesiyle gerçekleşir. ... Eklenmeyle elde edilen birimler kuruluşunda biçim birimlerin bir bölümü ön (birinci) sırada bulunurken,

⁶ Adalı, Oya (1978), “Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler” TDK yayınları:495, Ankara.

geriye kalan öteki bölümü de art (ikinci ve daha sonraki) sırada yer alır. İlk önceki biçim birimlere *öncül biçim birimler*, ikinci öbektekilere *ardıl biçim birimler* diyebiliriz. Öncüllük ardılık karşıtlığı Türkçe biçim birimler arasında kesin, zorunlu bir aykırılıktır. Sözelimi [gözlük] kuruluşundaki iki biçimlikten [göz] öncül, [-lük] ardıl bir biçimlidir. Öncüller ardılların, ardıllar öncüllerin yerine kullanılamaz. Buna göre Türkçe’de iki tür biçim birim vardır. Öncül biçim birimler, ardıl biçim birimler (Adalı,1978,16).

Biçim birimlerle ilgili olarak karşılaştığımız durumlardan bir diğeri de bazı biçim birimlerin birden fazla bileşenden meydana gelmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle ‘bileşik biçim birimler’ olarak adlandırılan bir grup biçim birim vardır.

Örneğin, ‘-maksızın/-meksizin; -maktansa/-mektense; -madıkça/-medikçe’ gibi bazı biçim birimler birden fazla biçimliliğin birleşmesinden oluşmuş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu biçim birimlerin bir kısmı çok önceleri, Türkçe’nin bilinen tarihi dönemlerinden bu yana kullanılırken (-madan/-meden gibi.) bir kısmı daha yakın dönemlerde ortaya çıkmış görünmektedir (-maktansa/-mektense gibi.).

Biz, çalışma konumuzu irdelerken bilinçli olarak dilbilgisinde ‘ek’ olarak kavramlaştırılan terim yerine ‘biçim birim’ i tercih ettik. Ayrıca ‘bileşik biçim birim’ terimi de çalışmamızda yer verdiğimiz diğer bir kavramlaştırma olarak yer almıştır. Bu şekilde kavramların ve onların karşılıklarının daha açık ortaya çıkacağı düşüncesindeyiz.

Dilsel üretimlerde karşılaştığımız, olumsuzlamaya katkısı bulunan ve metnimizde tespit ettiğimiz biçim birimlerin başında ‘-mA-’ olumsuzluk biçim birimi gelmektedir.

Dilbilgisi terimleri sözlüklerinde ‘-mA-’ olumsuzluk biçim birimi için; *olumsuzluk ögesi* (Vardar,1998,158), *olumsuzluk eki* (İng. *Negation particle*; Alm. *Verneinungspartikel*; Fr. *Particule de négation*)⁷ adlandırması yapılmıştır. Bu biçim birim için yine, olumsuzluk kavramı taşıyan biçim birim tanımlaması yapılmış,

⁷ Diğer terim sözlükleri aynı kavramlaştırma ile ilgili olarak ‘olumsuz fiil/eylem’ madde başı altında eylemlerde olumsuzluk ifadeleri için ‘-mA-’ olumsuzluk ekinin kullanıldığına değinmiştir. Bk. Hatiboğlu, Vecihe (1978), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, ss. 226.; Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*” ss. 113.; Korkmaz, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, ss. 113. Öte yandan ‘olumsuzluk eki’ madde başında ayrıca eki değerlendirenler de vardır. Bk. Koç, Nurettin (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, ss. 194.; Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ss. 286.

Türkçe’de eylemlerin olumsuz biçimlerinin yapılmasında kullanılan ögenin ‘-mA-’ olumsuzluk eki olduğu ve bu biçim birimin eylem kök ya da gövdeleriyle zaman ve kip ekleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Aynı adlandırma çerçevesinde, “Cümlelerin anlamına olumsuzluk anlamı katan ek.” (Hengirmen,1999,286). “Eylem ya da eylem soylu sözcüklere olumsuzluk kavramı veren ek.” (Koç,1992,194) tanımlamaları yapılmıştır.

Ergin (1993,190), dilbilgisinde genellikle fiilden fiil olumsuzluk yapım eki olarak adlandırılan ‘-mA-’ ile ilgili; eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma eki olduğuna değinmiştir. Ergin, bu ekin diğer yapım ekleri arasında özel bir durumu bulunduğunu ‘i-’ fiili hariç bütün fiil kök ve gövdelerini işleklik sahası içine aldığını, işlevinin ise menfi (olumsuz) fiil yapmak olduğunu, fiil kök ve gövdelerinin ‘-mA-’ almaksızın kullanıldıklarında müspet (olumlu) hareketleri karşılayan, olma ve yapma ifade eden bir anlama sahip olduğunu; menfi (olumsuz) hareketleri karşılamak, olmama veya yapmama ifade etmek için fiillere ‘-mA-’ eki getirildiğini aktarır.

‘-mA-’ biçim birimi için yapılan iki ayrı değerlendirme vardır. Bunlardan birincisi bu biçim birimin, dilbilgisindeki adlandırmayla, yapım eki olduğudur. Diğeri ise bu biçim birimin çekim eki olarak değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımdır. Öte yandan ekin kip eki olarak da değerlendirildiği de görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Ergin’in bu biçim birimi yapım eki olarak değerlendirdiği görülür.

Diğer taraftan Banguoğlu (2000,411,412)’nun ekin çekim ya da yapım eki olup olmadığına ilişkin doğrudan bir açıklama yapmamasına karşın; ‘-mA-’ olumsuzluk ekini fiilden fiil yapım eki olarak değerlendirdiği görülmektedir. ‘-mA-’ nin, çatı ekleri gibi fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan asıl anlamlarından farklı, hatta asıl anlamlarından uzaklaşmış yeni fiil tabanları meydana getirdiğini aktaran Banguoğlu, ‘-mA-’li şekillerin fiillerin olumsuz görünüşlerini oluşturduğu üzerinde durur. Bu durum, fiillerin yalın, yani; fiil tabanlarının çatı eki almamış hâlidir ve bunlar tek heceli kökler veya türlü yapım ekleriyle isimden ve de fiilden türemiş fiil tabanlarından farklıdır. Ayrıca Banguoğlu, fiillerin bütün öbür çatı ekleriyle yapılmış görünüşlerinin de tamamıyla ‘-mA-’ olumsuz eki ile *olumsuz görünüşe* büründüğü üzerinde durmuştur.

“Olumsuzluk eki olan ‘-mA-’ öbür görünüş eklerinden sonra, fakat bütün fiil çekim eklerinden önce gelir ve fiilin tabanına ait olur. Buna *olumsuz taban* (base

negative) deriz. Öbür görünüşlerden farklı olarak olumsuz taban bütün fiil kök ve tabanlarından ve her görünüşteki fiilden kurulabilir:

Çekmemek, çekilmemek, çekinmemek, çekişmemek, çekiştirmemek.

Bunun gibi, olumsuz taban tıpkı olumlusu gibi bütün fiil çekimi tablosu boyunca çekilebilir:

Bil-me-dim, bil-me-yormuş, bil-me-y-eceksiniz v.b.” (Banguoğlu,2000,452).

Ediskun (1992,90), olumlu bir fiili olumsuz yapmak için, o fiilin kök ya da gövdesine ünlüler uyumuna göre ‘-mA-’ ulandığı açıklamasını yapmıştır. Yine Ediskun (1992,226), fiilden fiil yapma ekleri içerisinde değerlendirdiği ‘-mA-’ için olumlu fiilleri olumsuz yaptığı ve bu ekin kendisinden sonra hiçbir yapım eki kabul etmediğini de aktarmıştır.

Nurettin Koç (1996,90), kip ve eylemlerde kişi ekleriyle birlikte düşündüğü, olumsuzluk eki ‘-mA-’yi eylemlerin sonuna gelen çekim ekleri içerisinde değerlendirmiştir. Olumsuzluk eki için ise; “Eylem ve eylem soylu sözcüklere olumsuzluk kavramı veren eke olumsuzluk eki (Alm. *Verneinungspartikel*, Fr. *Particule de négation*, İng. *Negation particle*) denir.” (Koç,1996,96) açıklamasını yapmıştır. Koç, ayrıca çekim eki olarak değerlendirdiği ‘-mA-’ nin geniş zamanın ikinci ve üçüncü kişilerinde ‘-mAz-’ olduğuna, şimdiki zaman çekiminde ekin ‘-mI-, -mU-’ olabildiğine de değinmiştir. Öte yandan kendisinin eylemlerde çekim ekleri arasında değerlendirdiği ‘-mA-’ için; Hamza Zülfikar (1991) ve de Zeynep Korkmaz (1996)’ın yapım eki değerlendirmesini yaptığını da aktarmıştır.

Diğer taraftan, “Eylemlere gelen çekim ekleri genellikle kişi, zaman, sayı, soru, olumluluk, olumsuzluk, istek, dilek-koşul, gereklilik gibi kavramlar verir.” diyen Hengirmen (1998,379); ‘-mA-’ olumsuzluk ekini eylemlere gelen çekim ekleri arasında değerlendirmiştir.

‘-mA-’ olumsuzluk eki ile ilgili genel kabul gören yargı, bu ekin bir fiilden fiil yapma eki olduğu üzerinedir. Batı grubu Türk yazı dilinde ekin hep ‘-mA-’ şeklinde olduğu da bilinmektedir. (İlker, 1997,90).

Görülüyor ki, eylemlerde olumsuzluk eylemlere getirilen ‘-mA-’ ekiyle yapılmaktadır. Bu ek, eylem tabanlarının sonuna ünlü uyumuna bağlı olarak gelir. Ancak ek ‘-yor’ şimdiki zaman ekini aldığı anda olumsuzluk ekindeki geniş ünlüleri (a, e) darlaştır (ı, i). Bunun yanı sıra eylem tabanının son hecesinin yuvarlak ünlülü olduğu şekillerde olumsuzluk eki ‘-mA-’ nin ‘-mU-’ olduğu görülür. Öte yandan, bütün

eylemler, olumsuzluk eki alan kip çekimlerinde, kip ekinde hiçbir değişikliğe yol açmazken; geniş zamanın olumsuzun çekiminde kip ekinde değişikliğe yol açtığı görülmektedir. ‘-mA-’ olumsuzluk eki yerine geniş zamanın olumsuzunda ise ‘-mAz-’ kullanılır: *gelir > gelmez; gelirsin > gelmezsin; gelir > gelmez...* (Gencan,2001,338).

‘-mA-’ biçim birimini diğer bir kullanım alanı ise bileşik fiillerle kurulu yapılardır.

Gencan (2001,340), bileşik eylemleri yapılaşlarına ve kurallara bağlanıp bağlanmamalarına göre üç gruba ayırmıştır. Bunlar; *kurallı bileşik, anlamca kaynaşmış bileşik, deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler* (eylem öbekleri)’dir. Bu her üç grubu ayrı başlıklar altında değerlendiren Gencan, ayrıca bileşik yapıların olumsuz yapılma şekillerini ayrıntılı olarak vermiştir.

Kurallı bileşik eylemlerden olan *yeterlik fiilinin olumsuzu* her eylem (eylemlik’in) gibi ‘-mA-’ ile yapılmaktadır. Ancak, yeterliliğin olumsuzlaşmasında bir takım özellikler vardır. Yeterlilik eyleminin olumsuzunda ‘-mA-’, gövdeyi kuran eylemlerden birincisine eklendiğinde ‘-A-’ den sonra gelen ‘bil-’ kökü kullanılmaz.

görebildi > göremedi

yazabilecek > yazamayacak

okuyabilmiş > okuyamamış... gibi (Gencan,2001,341).

Söylediğimiz gibi, yeterliliğin olumsuz çekiminde ‘bil-’ kullanılmaz; fakat sözcükleri birleştirmeye yarayan geniş ünlü (a, e) gövdede kalır. Olumsuz gövdelerde ‘-mA-’den önce görülen bu (a, e) hem biçimce bileşikliği hem de anlamca yeterliliği gösterir. Esasen yeterliliğin olumsuzunda kullanılan ‘-AmA-’ biçim birimi “...tarihi devirlerde ‘u-’, ‘muktedir ol-’ yardımcı fiiliyle yapılan ‘bile u-; bile uma-’ şeklinden gelişerek bugüne gelmiştir.” (Ergin,1993,366). Burada, ‘-AmA-’ işlev olarak ‘-A-’ zarf-fiilin, ‘bil-’ yardımcı fiilinin ve ‘-mA-’ olumsuzluk ekinin görevlerini üstlenen bir biçim birim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan yeterliliğin olumsuzu, bileşik yapıyı oluşturan eylemin olumsuz yapılmasıyla da sağlanabilmektedir. İki kullanımın da anlam açısından farklılıkları vardır.

gelemez > Yapmaya gücü yetmeme.

gelemeyebilir > Yapmamak olasılığı ayrıntısı vardır.

Yeterlik fiilinin olumsuz çekimi için aktarılan diğer bir tasviri durum, bu çekimde olumsuzluğun doğrudan ‘-mA-’ ile sağlandığına dairdir (Koç,1996,353). Ancak bu noktada ‘-AmA-’nin daha doğru bir biçimsel açıklama olduğu görülmektedir.

Kurallı bileşik eylemlerden bir diğeri olan *tezlik eyleminin olumsuz şekli*, olumsuzluk eki ‘-mA-’nin bileşik tabana getirilmesi ya da ‘-mA-’ biçim biriminin bileşik tabanı oluşturan ilk fiilin sonuna getirilmesiyle yapılmaktadır (Koç,1996,354). Bu iki kullanım arasında da yine anlam açısından farklılık vardır:

Gelivermezse ne yaparız. > Tezlik anlamı açıktır.

Gelmeyiverdi. > Önemsizlik, önem vermeyiş sezilir (Gencan,2001,344).

Diğer bir kurallı bileşik eylem çekimi olan *sürerlik eyleminin olumsuzu*, anlam gerektirdikçe gövdenin ikinci eyleminin sonuna getirilen ‘-mA-’ ile sağlanmaktadır.

Uyuyakalmamış.

Koşup durmasın.

Alıkoymayınız... gibi (Gencan,2001,346).

Gencan (2001,347), kurallı bileşik yapılar arasında değerlendirdiği ve ‘*istekleme eylemleri*’ kavramlaştırmasını yaptığı bileşik eylem türünün ‘-eceği gel-, -esi gel-’ kalıp ifadeleriyle yapıldığını ve bu yapının olumsuzunun ise yardımcı fiile getirilen olumsuzluk ekiyle oluştuğunu aktarmaktadır.

gülesi gel- > gülesi gelme-

göreceği gel- > göreceği gelme- vb.

Öte yandan ‘*yaklaşma eyleminin olumsuzu*’ nun öbür yapılar gibi gelişmemiş olduğu görülmektedir. Bunu eylemin gerçekleşmemeye bağlı durumu ile açıklamak mümkündür. Gerçekleşmeyen eylem zaten olumsuzluk bildirdiğinden olumsuzlanamaz.

Yardımcı eylemlerle kurulan bileşik eylemlerin olumsuzları ise, ad soylu sözcüklerle kurulan bileşikler olumsuzluk ekinin yardımcı eylemlerin (*et-, al-, eyle-, kıl-vb.*) köklerine getirilmesi suretiyle yapıldığı bilinmektedir.

Diğer taraftan yardımcı eylem görevinde kullanılabilen ‘*müsaade buyur-, dikkat buyur-*’ gibi yapılar ile anlamca kalıplaşmış olan ‘*öngör-, aşer-, vazgeç-*’ gibi yapıların olumsuzlarında da ‘-mA-’ olumsuzluk ekinin fiil gövdelerine getirilmesiyle yapıldığı görülmektedir. Aynı durum öbekleşmiş eylemlerde de görülür; ‘*yüz verme-, ön ayak olma-*’ v.b. Buradaki ayırım, bu öbek yapıların olumsuz şekillerinin her durumda ortaya çıkamaması; ancak bazılarının kullanıma uygun olmasıdır. Bu, biraz da benzer

söylemlerin kalıplaşmış olmasıyla da ilgilidir. Dil, bu açıdan tutucu bir tavır sergileyebilmektedir.

Olumsuzluk ekinin diğer bir kullanımı da soru yoluyla karşımıza çıkar. Bu kullanım, anlamla doğrudan ilgili bir kullanımdır. “Bir fiilin, veya ilgili iki fiilin olumlu ve olumsuz soru şekilleri yan yana getirilerek de bir çeşit soru tertipleriz. Buna *ayırtlama sorusu* (interrogation disjonetive) denir: *Olur mu, olmaz mı? Alıyor musun, almıyor musun?*” (Banguoğlu, 2000,456).

Ayrıca, olumsuzluk eki ‘-mA-’ yi yapım eki olarak kabul eden araştırmacıların yanı sıra bu eki kip ekleri arasında değerlendirenler de vardır (Koç,1996,96).

Dilde biçimsel ve anlamsal işlev dilsel üretimlerin iki belirgin yönünü oluşturur. Örneğin; “...ad durum ekleri geldiği adı ileriye taşımak, ya ad değerinde bir birime, ya da bitmiş bir eyleme bağlamak zorundadır. Bu, onların biçimsel işlevidir. Diğer taraftan geldikleri birimle bağlandıkları birim arasında yönelme, uzaklaşma, kalma v.b. ilgisi kurmaktadır. Bu da onların anlamsal işlevidir.” (Üstünova,2001,133). Dilbilgisinde biçim ve işlevin aynı doğrultuda düşünülmesini gerektiren durum birçok üretim ve işletim eki için geçerlidir. Ancak, bizim konumuz olan olumsuzlamanın bir yönünü oluşturan ‘-mA-’ olumsuzluk ekine bu açıdan bakıldığımızda diğer üretim eklerinde olduğu gibi biçimsel ve anlamsal işlev açısından ayırt edici bir farklılık ortaya çıkmadığı görülür. Bu, hem ekin üretim eki olmasından hem de anlamsal işlevinin biçimsel işleviyle aynı doğrultuda bir görünüm sergilemesindedir. ‘gör-’ ile ‘görme-’ hem biçimsel hem de anlamsal işlevi açısından değerlendirildiğinde daha da açıklık kazanır. ‘-mA-’ nin biçimsel işlevi olumlu fiil kök ve gövdelerine gelerek onları olumsuz yapılar haline getirmesidir. Aynı zamanda bu onun anlamsal işlevini de oluşturmaktadır.

Bu durum, söylediğimiz gibi, üretim eklerinin genelinde görülebilmektedir. Ancak bunun en belirgin örneğini ‘-mA-’ olumsuzluk eki oluşturmaktadır. Bu ekin biçimsel ve anlamsal işlevi arasındaki doğrusallık (paralellik) daha belirgindir.

Metinlerde olumsuzlama görünümüyle karımıza çıkan diğer bir olumsuzluk biçim birimi ise ‘-mAdAn’ dir. Bu biçim birim de dilsel üretimlerde olumsuzlama bağıntısı kurmaktadır.

Terim sözlüklerinde ‘-mAdAn’ biçim biriminin *zaman ulaçları* (İng. *gerund of time*; Alm. *gerundium der zeit, temporales gerundium*; Fr. *gérondif de temps, gérondif temporel*) içerisinde değerlendirildiği görülür. Eklendiği sözcük birimler aracılığıyla

tümccenin yüklemde bildirilen eylemin belirttiği işin yapılacağı zamanı gösterir hâle getiren bu biçim birim, eylemin belirttiği işin durumunu da göstermesi bakımından zaman kavramının yanı sıra durum kavramlarını da üzerinde taşımaktadır. ‘-mAdAn’ biçim birimi kimi kez ‘önce, evvel’ sözcük birimleriyle birlikte de kullanılmaktadır (Hengirmen,1999,445).

Topaloğlu (1989,166)’nun zarf-fiiller (Osm. *sîga-i rabtiyye, sîga-i sîla*; Fr. *gérondif*) içerisinde saydığı ‘-mAdAn’ biçim birimi için genel bir değerlendirme yaptığı görülür. Zarf-fiiller’in şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eden fiilimsi olduğunu söyleyen Topaloğlu, konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır.

Vardar (1998,210), ‘ulaç’ (zarf-fiil) kavramı için, “Eylemden türeme, çoğunlukla belirteç işlevi yerine getiren eylemsi (Bağ-eylem de denir.). Türkçe’de ulaçlar kişi ve kesin bir zaman kavramı aktarmaz, öğeleri bağlayıcı bir özellik taşırlar.” açıklamasını yapmış, ‘ulaç’ madde başında yaptığı bu açıklamadan sonra ‘-mAdAn’ biçim birimini diğer ulaç yapan biçim birimlerle beraber sıralamıştır.

Ergin (1993,323), gerundium eki olarak değerlendirdiği ‘-mAdAn’ biçim birimi için; bu biçim birimin olumsuzluk ifade eden bir ek olduğuna değinmiştir. Ergin, ayrıca “...aslında içinde olumsuzluk eki bulunduğu, olumsuz fiil gövdesine dayandığı için bu ek yalnız olumlu fiil kök ve gövdelerine getirilir.” açıklamasını yapmıştır.

Banguoğlu (2000,431), ‘-mAdAn’ li biçim birimleri, kendisinin *yatık fiiller* dediği; dilbilgisinde ise genel kabul gören adıyla *fiilimsiler* olarak adlandırılan biçim birimlerin oluşturduğu zarf-fiillerin bir bölümünü olan *karşıtlama zarf-fiilleri* (gérondif adversatif) içerisinde değerlendirmiştir. “Olumsuz anlamlı zarffiller vardır ki biri fiil, biri isim olumsuzluk eklerini taşıyan yatık fiillerdir: ‘-meden (-madan)’ ve ‘-meksizin (-maksızın)’ zarf-fiilleri. Bunlar her ikisi içtümlemin gerçekleşmeyeceğini, yalnız baştümccenin gerçekleşeceğini anlatırlar.” diyen Banguoğlu (2000,432), “...bu anlamda onlara *yokluk zarf-fiilleri* (gérondif de carence) adını da veririz.” demektedir. Bununla birlikte ‘-meden (-madan)’ zarf-fiilleri bir başka anlatımda, esas fiilin zamanca önceliği anlamında da kullanılabilir. ‘Çanakkale’ye *varmadan* koput kıyamet.’ gibi. Bu durumda da *öncelik zarf-fiilleri* olurlar.

Ediskun (1993,257), fiilimsiler başlığı altında, bağ-fiiller (ulaçlar) olarak adlandırdığı gramer bölümü içerisinde değerlendirdiği söz konusu biçim birim için; ‘-mAdAn (önce, evvel)’ bileşik eki, olumlu fiil kök ve gövdelerine ünlüler uyumuna göre ulanır; gerekirse, sonuna *önce, evvel* edatlarından biri de getirilir. ‘-meden’ yapıları zarf-

fiil: a) kendi eyleminin yapılması gerektiği halde yapılmadığını; ‘Bugün, *yemek yemeden* gitti.’ b) kendinden sonraki eylemin nasıl yapıldığını; ‘Başını *kaldırmadan* biçiyordu.’ c) kendinden sonraki olumsuz eylemin meydana gelmesi için kendi eyleminin yapılmasının gerekli bir koşul olduğunu ‘Yavrumu *bulmadan* gelme.’ gösterir.

Yine Ediskun, ek ile ilgili olarak farklı bir kullanımdan bahsetmiş, “-meden yapılı ulaca zaman ilgisi verilmek istendiği zaman, *önce, evvel* edatlarından birini de ularız. ... ‘-mAdAn önce’ (evvel) yapılı ulaca, sınırlı bir zaman ilgisi verilmek istenirse, ‘-meden’ bileşik eki ile önce (evvel) edatı arasına nicelik ya da zaman bildiren kelimeler getirilebilir: ‘*Baba ölmeden az önce (yarım saat önce), toprak getirmiş, evin üstünü onunla döşemişti.*’ v.b.” (Ediskun,1993,257) açıklamasını yapmıştır.

Bozkurt (2000,253), ‘-mAdAn’ biçim biriminin; eylemsilerin bir türü olan ulaçlardan olduğunu aktarmıştır. ‘-mAdAn’ i, eylemlikli (isim-fiillerle oluşan) tümce, ortaçlı (sıfat-fiillerle oluşan) tümce, ulaçlı (zarf-fiillerle oluşan) tümce ayrımı içerisinde; ulaçlı tümce oluşturan bir biçim birim olarak değerlendirmiştir. Bozkurt, yine ek için; “olumsuz kavramı verirken durum ve zaman da belirtir. ... ‘önce, evvel’ gibi sözcüklerle kullanıldıkları olur. Bu durumda anlatıma zaman kavramı taşırlar: ‘*Konuşmadan önce, kendi kendine düşünürdü.*’” (Bozkurt,2000,254) açıklamasını yapmıştır.

Koç (1996), eylemsi olarak nitelendirdiği bölüm içinde eylemlik, ortaç ve ulaç ayrımında ulaçları anlatırken değindiği ‘-mAdAn’ için; “Eylem kök ve gövdelerine gelerek durum belirten ulaç yapar.” (Koç,1996,413) açıklamasını yapmıştır. Diğer taraftan Koç, ‘-mAdAn önce’, ‘-mAdAn evvel’ i ayrı bir başlık altında değerlendirmiş, “Eylem kök ve gövdelerine gelerek zaman kavramı veren ulaç yapar.” (Koç,1996,413) açıklamasını bu yapı için de yinelemiş, iki yapıyı da aynı işlevi yerine getiren bir anlayışla değerlendirmiştir.

Gencan (2001,436), diğer bazı dilciler (Koç gibi.) gibi ‘-mAdAn’ in; ‘-mAdAn önce’, ‘-mAdAn evvel’ şeklinde iki biçimde gerçekleşebileceği üzerinde durmuştur. Ulaçlar (bağ-fiiller) başlığı altında değerlendirdiği ‘-madan/-meden’ için Gencan, bilinen “...olumsuzluk eki ‘-ma’ ile ‘-den’ ekinden gelir. ‘-meden önce’, ‘-meden evvel’ biçimleri de vardır.” (Gencan,2001,436) açıklamasını yapmış, ekin kendisinden sonra gelen yüklem yapıma zamanını belirtmeye ve ne durumda, nasıl yapıldığını

bildirmeye yaradığını aktarmış, ayrıca diğer araştırmacılar gibi ekin kökenine de değinmiştir.

Dilbilgisi kitaplarında ‘-madan/-meden’ ile ilgili dikkati çeken özelliklerin başında bu biçim birimin bazı durumlarda kalıplaşarak zaman ifade eden bir görünüme bürünmesidir. Buradaki farklı değerlendirmenin kaynağı sanırız onun olumsuzluk işlevinin yanı sıra zaman işlevini ‘-mAdAn önce’, ‘-mAdAn evvel’ şekliyle üzerine alıyor olmasıdır.

Metinlerde olumsuzlama özelliğiyle var olan diğer bir biçim birim ise ‘+sIz/+sUz’ biçim birimidir.

TS (1998)’de “isimden olumsuz sıfat türeten ek.” açıklamasının yapıldığı ‘+sIz/+sUz’ için Ergin (1993,152,153), “‘+sIz/+sUz’, ‘+II/+IU’ ekinin olumsuzudur. ‘+II/+IU’ eki esas itibarıyla bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, ‘+sIz/+sUz’ eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder. Bu ek de isimlerden hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri yapar. Esas hususiyeti olumsuzluk ifade etmesidir. Bu yüzden olumsuz isim yapma eki olarak anılır. İsimlerde olumsuzluk ifade eden tek ek bu ektir. Fakat tabii, soyut olarak isimlerin olumsuzu olmaz. Onun için bu ek isimleri menfi hâle sokan ek değildir. Bu ek sadece ‘+II/+IU’ lü vasıf isimlerinin menfisini ifade eden bir ektir. Yani isimleri olumsuzlaştırılmaz, isimlerden ‘+II/+IU’ nün aksine olumsuz sıfatlar yapar.” açıklamasını yapmıştır.

Banguoğlu (2000,201), isimden üreme isimler başlığı altında değerlendirdiği ‘+sIz/+sUz’ biçim birimi için ‘+II/+IU’ biçim biriminin zıt anlamlısı olarak Eski Türkçe’den beri her ada gelen bir *giderme hali*, *kimsiz hali* niteliği taşıdığı açıklamasını yapmıştır. “-siz üretim biçim birimi olarak adlara gelir ve o nesneden, o nitelikten yoksun olanı gösteren *giderme sıfatları* (adjectif privatif) yapar. Bunlar ‘+II/+IU’ biçim birimi ile yapılanların aksi anlamlıları olurlar: *tatsız, kansız, cansız vb.*” (Banguoğlu,2000,201) açıklamasını yapan Banguoğlu, söz konusu biçim birimle ilgili olarak *öksüz, ıssız, densiz, hırsız...* gibi sözcüklerde bu biçim birimin sözcüklerin köklerinde yaşadığına; bu biçim birimin nadir de olsa sıfatlara gelerek onların zıt anlamlılarını (*uygunsuz, hoşnutsuz, tekinsiz, yetersiz...* vb.) ortaya çıkardığına değinmiştir (Banguoğlu,2000,202).

Ediskun (1993), ‘+sIz/+sUz’ eki çok işlektir; ‘+sIz/+sUz’ eki, ‘+II/+IU’ ekinin olumsuzudur; bununla birlikte, ‘+II/+IU’ ile yapılmış birçok kelimenin olumsuzu -siz ile yapılamaz; örneğin *şeker-li* (kahve)’nin olumsuzu, *şekersiz* değil, *sade* (kahve); *pahalı*

(kumaş)'ın olumsuzu, *pahasız* değil *ucuz* (kumaş)'tır (Ediskun,1993,149). Konuyla ilgili olarak Üstünova (2001), “{-Siz}, {-Li} Ekinin Olumsuzu mu?” adlı makalesinde aynı konuya değinerek Türkçe Sözlük ve İmlâ Kılavuzu'nda yer alan bu yapıları incelemiş, '+II/+IU' li her sözcüğün olumsuzunun '+sIz/+sUz' ile yapılamadığı; '+II/+IU' ve '+sIz/+sUz' eklerinin zaman zaman aynı sözcüklere gelerek birbirlerini temelde *olan, bulunan; olmayan, bulunmayan* anlamlarında karşılaşmalar bile, her zaman bu özelliği göstermedikleri, bu biçim birimlerin farklı sıklıklarda kullanıldıkları, adlar için olumluluk ve olumsuzluğun söz konusu olmadığı, bu gibi sebeplerden '+II/+IU' ekine 'olumluluk' '+sIz/+sUz' ekinin 'olumsuzluk' eki denmemesi gerektiği üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur (Üstünova,2001,119-140). Burada dil'in kurallardan çok kullanışa bağlı yapısının olduğunu söylemek yerinde olur. Kurallar genelleşmiş kullanılışları belirtmek amacına hizmet etmektedir. Oysa kullanışta kuralların dışında bir takım görünümde de vardır (Gencan,2001,225).

Koç (1996,139), sıfat türeten biçim birimler içinde saydığı *-li* için; sahiplik (benekli, evli...), durum (güneşli, alımlı...), nicelik (ölümlü, görgülü...), özellik (fırtınalı, sevimli...), bağlılık (güneyli, üniversiteli...) v.b. anlamlarda sıfat türeten bir yapı eki olarak tanımlarken '+sIz/+sUz' biçim birimi için birkaç örnek dışında söz konusu eke ve onun işlevlerine değinmemiştir (Koç,1996,143).

Gencan (2001,225), söz konusu biçim birimle ilgili olarak; bu biçim birimin çok işlek olduğuna ve anlam gerektirirse adların hepsine gelebildiğine ve ünlü uyumuna uyabildiğine; '*varlık, çokluk*' bildiren '+II/+IU' ekinin olumsuzu olarak değerlendirdiği biçim birimin çok az örnekte de olsa 'ile' ilgecinin olumsuzunun (Seninle gidecek / Sensiz gidecek...) bu biçim birimle yapılabildiğine; ayrıca *-me* ekiyle türetilmiş adlara (durmasız, dinlenmesiz...) gelebildiğine değinmiştir.

Kısacası, söz konusu biçim birim '+sIz/+sUz' ile ilgili olarak onun '+II/+IU' nün olumsuzu olamadığı kullanışta bir takım farklı durumların var olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan söz konusu biçim birimin metin içi ilişkiler göz önüne alındığında çok farklı görünümle karşılaşmamıza çıktığını söylemeliyiz.

Yine, dilsel üretimlerde olumsuzlama bağıntısı kuran diğer bir biçim birim '-mAksIzIn' biçim birimidir.

Banguoğlu (2000,431)' nun karşıtlama zarf-fiilleri içerisinde değerlendirdiği söz konusu biçim birimin yukarıda *-meden* (-madan) biçim birimi ile yapılan olumsuzlama başlığı altında bahsettiğimiz *-meden* (-madan) ile aynı işlevde olduğu düşünülmektedir.

'-meksizin (-maksızın)' yapısı, -meden (-madan) gibi "...içcümlelerin gerçekleşmeyeceğini, yalnız baştümcenin gerçekleşeceğini anlatırlar." diyen Banguoğlu (2000,431,432), "...bu anlamda onlara *yokluk zarf-fiilleri* (génondif de carence) adını da veririz." açıklamasını yapmaktadır.

'-mAkSızIn' biçim birimi bazı dilcilerce *bileşik biçim birim* olarak adlandırılan biçim birimlendendir. Ulaçlar içerisinde değerlendirilen yapılar kuran bu biçim birim, durum ulacı türetilmesinde kullanılmaktadır. Biçim birimin yapısında -mek isim-fiil eki; -siz olumsuzluk eki; -n araç durum biçim birimleri vardır. '-mAkSızIn' yapıyla ulaç, kendisinden sonraki eylemin nasıl yapıldığını ya da yapılacağını anlatarak o eylemi tamamlar. Ayrıca; bu biçim birimi almış olan ulaçlar, kendisinden sonraki olumsuz eylemin *şart*'ı da olabilir. 'İnsan çalışmaksızın (=çalışmazsa) para kazanamaz.' gibi (Ediskun,1993,258). Bu durum söylem çözümseldir. Derin yapının bir görünümüdür.

Koç (1996,414), söz konusu biçim birim için "durum, karşıtlık ve olumsuzluk kavramı veren ulaç kurar" açıklamasını yapmakla yetinmiştir.

Bozkurt (2000,225) bu birleşik biçim birimin yapısına değindikten sonra "...bir tür durum ulacıdır. Olayın bir öge almaksızın gerçekleştiğini anlatmada kullanılan bir zarf-fiil ekidir." açıklamasını yapmıştır.

Bu yapıyla ilgili verilen diğer bir bilgi eylemliklere -sizin ekiyle -meden yapıyla bağ-eylem gibi olumsuzluk anlamıyla durum ulacı oluşturduğudur (Gencan,2001,440). Yine bu yapı bazı durumlarda '-mAdAn' li şekillerle arasında bazı dönüşümlere uğrayabilmekte, bu yapılar arasında geçişler meydana gelebilmektedir. 'Niçin bana bakmadan (=bakmaksızın) cevap veriyorsunuz?' (Gencan,2001,436).

'+CAsInA' biçim birimi de dilsel türetilmeye ulandıği sözcüklerde olumsuzlama görünümünü oluşturabilmektedir.

Ergin (1993,228)'in eşitlik ekleri içerisinde değerlendirdiği '+CA' nin iyelik ekleri gibi başkaca unsurları da bünyesine alarak genişlemiş bir biçim olduğunu söylediği '+CAsInA' biçim biriminin, isimlerden ve fiil şekillerinden sonra bir edat gibi bol bol kullanıldığı bilgisini vermiştir.

Banguoğlu (2001,439-440), karşılaştırma zarf-fiilleri arasında değerlendirdiği söz konusu biçim birim; -miş; -ir; -ecek; bazen -iyor fiil gövdelerine -ce ve -cesine ekleri ulanarak, veya gerçek karşılaştırma zarf-fiillerinde olduğu gibi, iyelik ekleri almaksızın *gibi* ve *kadar* takılar getirilerek oluşan yapılardır (*Kudurmuşca, görmemişcesine, anlamazca, koparırcasına, ...gibi*) açıklamasını yaptığı bu kullanım

sıfat-fiil tabanlarının uzatılmış ve *-miş* ekiyle berkitilmiş şekilleriyle de ortaya çıkmaktadır: *Vuracakmışçasına davrandı. Bilirmişçesine söze karışma.*

Ediskun (1993,267,268), kıyaslama ulaçları arasında değerlendirdiği *-cesine* ulacının çeşitli kullanımlarına değinmiştir. Olumsuzluk biçim birimi almamış isim-fiillere ulandığında *-mek suretiyle, -mek şartıyla* anlamlarını; olumsuzluk biçim birimi almış isim-fiillere ulandığında ise *-memek suretiyle, -memek şartıyla* anlamlarını taşıdığına, aynı ulacın mişli geçmiş 3. kişilerde ya da geniş, şimdiki, gelecek ve *-mişli* geçmiş zamanın rivâyetlerinde yine 3. kişilerine ulandığı zaman *kıyaslama* bir de *sanki* anlamını verdiğine değinmiştir.

Koç (1996,407), bu ulacın genellikle geniş zaman kipinin tekil kişi ekinden sonra gelerek *ölçü* ve *durum* bildiren ulaçlar yaptığını; isim-fiillerle kullanıldığında yine *durum* ve *derece* ifadesini söyleme kattığını belirtmiştir.

Gencan (2001,441), bu ekin iki farklı kullanımından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi bu biçim birim ad soylu sözcüklere gelerek onları tümcede eylemi niteleyen bir belirteç yapması; ikincisi ise *-mişli* geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman kiplerinin 3. tekil kişilerine gelerek yine belirteç görevli ulaçlar yapmasıdır.

Burada bizi ilgilendiren bu ulacın ulandığı kök ya da gövdenin taşıdığı anlam değeri ile bu biçim birimin söyleme kattığı olumsuzlama katkısıdır. Ediskun'un değindiği *sanki* anlamı taşıyan söylemleri ortaya çıkaran söz konusu biçim birim kullanıldığı söylemde olumsuzlama görünümünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Dilbilgisinde birleşik biçim birimler sınıflandırmasında değerlendirilen ve metinlerde olumsuzlama bağıntısı kuran diğer bir biçim birim ise *'-mAktAnsA'* biçim birimidir.

Ediskun (1993,268), *'-mAktAnsA'* nin üstünsemeye kıyaslama ulaçları olduğunu söyleyerek bu yapının bileşik bir ek olduğunu, fiil kök ve gövdelerine ünlüler uyumuna göre ulandığını belirtmiştir. Koç (1996,415) ise, bu yapı için "...karşıtlık belirten ulaç..." açıklamasını yapmakla yetinmiştir.

Gencan (2001,439)' nın isim-fiillerden yapılan ulaçlar sınıfında değerlendirildiği *'-mAktAnsA'* yapısı, "...-den durum takısı aldıktan sonra 'ise; -se' ekeylemlerle birleşince ulaç görevine geçmektedir. Bu birleşimde eki kuran *-mek, -ten, -se* parçalarından her üçü de anlamlarından sıyrılmıştır. Ulacın kurduğu yan önerme, sonraki önermeye aykırılığı yeğleme ayartısı katar." (Gencan,2001,440). Bu biçim

birimin ulandığı yapılar da dilsel üretilere bir karşıtlık ve aykırılık bağıntısıyla olumsuz aktarıma katkıda bulunmaktadır.

Metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir biçim birim ‘-mAz’, olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Bu ek eskiden biri geniş ölçüde kullanılmıştır. Bu biçim birimle aynı işlevde olduğu düşünülen “-an/-en” ortacı, söz konusu biçim biriminin yerine ‘-ma-/me-’ ile olumsuz yapılmış fiil çekimleriyle kullanılabilir. *aç-ma-y-an* (açmaz), *bit-me-y-en* (bitmez) gibi. ‘-mAz’ biçim birimi gerçekte olumsuzluk ifadesiyle sözcüklere ulanmasına karşın, bazen olumsuz tabanlı fiil çekimlerine de ulanabilmektedir. *gör-me-mez-lik*, *duy-ma-maz-lık* gibi (Ergin,1993,318). Bu biçim birimin ulandığı sözcükler herşeyden önce olumluları gibi belli adlara sıfat olurlar: *görünmez kaza*, *çıkılmaz sokak*, *olmaz iş...* gibi. Ayrıca bu biçim birim ulandığı sözcüklerle birlikte ikileme olarak kullanılmaktadır. *düşmez kalkmaz*, *yenmez yutulmaz*, *olur olmaz* vb. (Banguoğlu,2000,270,271).

Ediskun (1993,250), ‘-mAz’ biçim birimine ‘-r’ ortacıdan bahsederken, ‘-mAz’ sıfat-fiil olumsuzluk ekini ‘-r’ biçim biriminin olumsuzu olarak değerlendirmiş ve söz konusu biçim birimin sürekli birer nitelik bildirdiğine değinmiştir. ‘-mAz’ biçim birimini durum bildiren ortaçlar arasında sayan Koç (1996,396,397) ise, bu biçim birim için; “...ortaç ya da geniş zaman kavramıyla birlikte durum belirtir.” açıklamasını yapmıştır. Gencan (2001,258,159) da söz konusu biçim birimi ‘-r’ sıfat-fiil ekinin karşıtı olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Gencan, ‘-mAz’ in ‘-lik’ biçimliğiyle birleşerek sıfat olan sözcüklerden ad türetebildiğine de değinmiştir: *yaramazlık* , *görmezlikten gelme* vb. Bu biçim birimle ilgili olarak diğer kaynaklar da benzer açıklamalarda bulunmuşlardır.

Öte yandan, soru biçim birimi olan ‘-mI/-mU’ nün de metinlerde olumsuzlamaya katkısı vardır.

Soru eki (biçim birimi) edat (ilgeç) kaynaklıdır. (Ergin,1993,231). “Bir fiil gösterdiği hareketin bir şahıs tarafından yapıp yapılmadığını öğrenmek ve buna cevap istemek için soru şekline sokulur. Onun için fiillerde soru kök veya gövdenin aldığı bir şekil değil kök veya gövdeyi şahsa bağlayan fiil kiplerinin aldığı şekildir. Dillerde soru çeşitli ve birbirinden farklı şekillerde ifade edilir. Bazı dillerde ses tonu ile, bazılarında sözcük sırasında yapılan bir değişiklikle, bazılarında bir çekim şekli ile karşılanır. Türkçe’de soru ise çekimlidir. Fiil kiplerini soru şekline sokmak için onlara soru biçim birimi ulanır. Bu soru biçim birimi isimlerde de fiillerde de aynıdır.” (Ergin,1993,128).

Soru biçim birimi '-mI/-mU' isimlere ulandığında onları muhakkak bir fiile bağlar (Ergin,1993,231).

Yine, “Olup bitmesi bilinmeyen bir kılış, veya oluşu gerçeklemek için çekimli fiile bir *-mi* biçim birimi getiririz. Bu da fiilin bütün kiplerine uygulanabileceğinden her fiilin bir *soru çekimi* (conjugaison interrogative) meydana gelir: *bildi mi?*... Bir kılış veya oluşu olumsuzluk yoluyla da gerçekleyebiliriz. O zaman soru biçim birimini olumsuz fiil çekimi kiplerine uyguluyoruz: *oturmaz mısın?* ... Buna da *olumsuz soru çekimi* (conjugaison interrogative négative) adını veririz. Bir fiilin, veya ilgili iki fiilin olumlu ve olumsuz soru şekilleri yan yana getirilerek de bir çeşit soru tertipleriz. Buna *ayırtlama sorusu* (interrogation disjonctive) denir: *olur mu, olmaz mı? alıyor musun, almıyor musun?...*” (Banguoğlu,2000,454,455).

Dizdaroğlu (1976), soru tümcelerinin *soru takısı* (Çekimli eylem + m⁰), *soru sıfatı* (hangi + isim), *soru adları* (nedir; kimin), *soru belirteçleri* (nasıl + çekimli eylem), *soru ilgeçleri* (ya; hani nerde) ve *tonlama* ile yapılabildiğini belirtmiş; soru türlerinin ise; *yalın* (ya sadece soru takısıyla ya da sadece soru sözcükleriyle) ve *karma soru* (hem soru takısı hem de soru sözcükleri aynı tümcede kullanılarak) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bunun yanı sıra Dizdaroğlu, soru ifadesinin tümcede yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci vb. öğelerle ilişkisi olduğunun, onları soru yoluyla kendisine konu edindiğinin üzerinde durmuştur. Anlam olarak ise soru ifadelerini yüklem türüne göre *sorulu ad* ve *sorulu eylem tümcesi* olarak sınıflandıran Dizdaroğlu, ayrıca bu sorulu ad tümcelerini *olumlu sorulu ad* ve *olumsuz sorulu ad tümceleri* sorulu eylem tümcelerini de *olumlu sorulu eylem* ve *olumsuz sorulu eylem tümceleri* şeklinde sınıflandırmıştır. (Dizdaroğlu,1976,305-317). Bu sınıflandırma dilbilgisinde genel kabul gören bir sınıflandırmadır.

Soru, dilin iletişimde kullanılan işlevlerinden birisidir. “Her soru bir şey öğrenmek, bir açıklama istemek, bir kuşkuyu gidermek; daha çok bir yanıt almak içindir. Soru, belli biçim birim ya da sözcükler kullanılarak yöneltilen biçimdir. Yanıt da sorularla istenen karşılığı verme eylemidir. Yanıtı gerektirip gerektirmediğine göre soru tümcelerini ikiye ayırmak yerinde olur. *Yanıtlı soru tümceleri* ve *yanıtsız soru tümceleri.*” (Gencan,2001,110,111). “Doğrudan doğruya yanıt beklenmeyen soru tümcelerinde yadsıma, rica, abartma, karşılaştırma, sitem, şaşma vb. pek çok anlam özelliği bulunur: *Yine mi sen!, Bir dakika bakar mısınız?*” (Bozkurt,2000,190). Öte yandan yanıt gerektirmeyen olumlu sorulardan kimileri yadsıma anlamı verirken; ‘Bu

suçu ben mi işlemiştim? (Ben işlemedim.)’ yanıt gerektirmeyen olumsuz sorulardan kimileri de anlam olarak olumluluğa kayar; ‘...aynı kalenderlik, aynı kaygusuzlukla yürüyüp gitmiyor muyduk?’ *‘Gidiyorduk.’* (Gencan,2001,111).

Soru tümceleri için kabul edilen diğer bir ayırım onların yanıt gerektirmesi ya da gerektirmemesi ile ilgili olarak yapılan, yanıt gerektiren soru tümceleri için *gerçek soru*; gerektirmeyen soru tümceleri için ise *sözde soru* kavramlaştırmasıdır. Burada bizi ilgilendiren sözde soru tümcelerinin anlam özellikleridir. Sözde soru tümcelerinin kuruluşlarında yanıt beklenmemesinin yanı sıra söze bir çalım kazandırmak, alınabilecek yanıtı bilip de bilmezlikten gelmek, bir hayret, bir yadsıma, rica, abartma, karşılaştırma, sitem bildirmektir (Ediskun,1993,274-276).

Soru biçim birimiyle kurulan yapıların anlam özellikleriyle ilgili olarak dilbilgisi kitapları bazı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunların en derli toplu ve bizim konumuzla da yakından ilgili olan açıklamayı Koç (1996,101-104) yapmıştır. Soru biçim birimiyle kurulan yapılardan bir kısmının söze şaşkınlık ve olumsuzluk anlamı kattığını: ‘Şakaklarıma kar *mi* yağdı ne var? / Benim *mi* Allahım bu çizgili yüz?’, ‘Bana *mi* sordun ona borç para verirken?’ (Sormadın.); bir kısmının da olumsuz tümceye olumlu tümce anlamı verdiği: ‘Ben seni bu günler için *mi* yetiştirdim?’ üzerinde durmuştur.

Diğer taraftan soru tümcelerinden soru ekiyle yapılanları daha çok işin olup olmadığı üzerinde yoğunlaşan bir yargı içermektedir ve yanıt daha çok olumlu ya da olumsuz olasılık üzerinedir. Sorulara yanıt, tümcede durumun olumlu ya da olumsuz olmasına göre ‘evet’, ‘hayır’ sözleri ile başlar. Genellikle yanıt olumsuz ise ve gerek görülürse ayrı bir açıklama tümcesi ile söyleme devam edilir. Soru eki olumlu ya da olumsuz eylemde kişi eklerinden sonra gelir.

“Kimi tümceler, soru görüntüsünün ardında, olumsuzluk kavramı taşır. Soruya dayalı olumsuzluğun düz olumsuzluğa yeğlenmesinin nedeni, soru biçiminin, ilgi uyandırarak anlatımı etkili kılmasıdır.” (Şimşek,1987,218). Özellikle “...yadsımalı sorular, yanıt beklenmeyen, daha çok olumsuzluğa kayan canlı birer anlatım yoludur.” (Gencan,2001,397). Bu, hem soru ekiyle hem de soru sözcükleriyle kurulan yapılarda görülebilen bir anlam özelliğidir.

Soru tümceleri anlam olarak; yadsıma, rica, abartma, karşılaştırma, sitem, şaşma, onaylatma gibi anlam özelliklerinin yanı sıra; reddetme, yalanlama, olasılık, ihtimal, beğenme, övme, yeğleme, yüceltme, bilmezlikten gelme, bilinmezlik, beklenmezlik,

olanaksızlık, güçlük, güven, özür dileme, buyruk, yakınma, küçümseme, azımsama, önemsizlik, kızma, azarlama, meydan okuma, yargıyı sınırlama, kesinlik vb. anlamları yansıtan yapılar ortaya koyarlar (Dizdaroğlu,1976,295-304).

Soru biçim birimiyle kurulan yapıların bizim için önemli olan noktası, olumluluk ve olumsuzluk ile ilgili olan anlam görünümüdür. Biz çalışmamızda bunu da irdelemeye çalışacağız.

Yukarıda bahsettiğimiz olumsuzlama biçim birimlerinin yanı sıra kaynaklarda pek de bahsedilmeyen; ancak metinlerde derin yapıda bir takım olumsuzlama bağıntıları kuran diğer bir biçim birim ise dilbilgisinde, genel bir kavramlaştırmayla, eşitlik ekleri olarak bilinen biçim birimlerdir.

Geleneksel dilbilgisinde *küçültme eki* (Alm. verkleinerungssuffix; Fr. suffixe diminutif; İng. diminutive suffix) olarak kavramlaştırılan bu biçim birimler sözcüklerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, acıma vb. kavramlar katmaktadır. Ulandıkları sözcüklere yukarıda sıraladığımız anlamları katan bu biçim birimler için Türkçe’de “+CA (küçük+çe); +c⁰k (yavru+cuk); +cAk (kuzu+cak); +cAğIz (kız+cağız); +s⁰ (çocuk+su); +msI (yeşil+i+msi); +mtırak (mavi+mtırak); +rAk (ufa+rak)” kullanılmaktadır (Topaloğlu,1989,105).

Türkçe, küçültme biçim birimleri (diminutives) bakımından oldukça zengin bir dildir. Türkçe’de küçültme biçim birimleri, küçültme özelliğinin yanı sıra, yukarıda belirttiğimiz şekliyle, benzerlik, gibilik, sevgi ve okşama gibi işlevleri de kapsar nitelikte kullanılmaktadır. Küçültme eklerinin yukarıda sıralanan işlevlerinden hangisinin ağır bastığını söylemek çoğu zaman güçtür (Tosun,1978,48).

Burada değinmemiz gereken nokta küçültme eklerinin işlevleri ile ilgili kesin bir ayırımın yapılmamış olmasıdır. ‘+mtırak’ ve ‘+msI’ gibi biçim birimleri alan sözcük birimler genellikle ‘gibilik’, ‘benzerlik’ anlamı vardır. Küçültme biçim birimlerinin işlevleri göz önüne alındığında, bu iki biçim birimin işlevinin küçültme biçim birimleri arasında sıralanan biçim birimlerden farklı olduğu görülür. Temelde ulandıkları sözcüklerin anlamlarında bir daralmaya neden olsalar da işlevleri açısından bu biçim birimlerin ‘gibilik’, ‘benzerlik’ işlevinin ağır basması onları diğerlerinden ayrı değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle de diğer küçültme biçim birimleri arasında sayılması kanımızca pek doğru değildir. Bu nedenle çalışmamızda ‘+mtırak’ ve ‘+msI’ biçim birimlerini “+CA; +c⁰k; +cAk; +cAğIz” küçültme biçim birimlerinden ayrı olarak değerlendirdik.

Konuyla ilgili olarak diğer terim sözlüklerinde de benzer açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu terim sözlüklerinde aynı kavramla ilgili olarak *küçültmeli* (Alm. diminutiv; Fr. diminutif; İng. Diminutive) kavramlaştırması yapılmış, bu adlandırma, küçültme biçim biriminin ulandığı yapılar için kullanılan bir karşılık olarak ortaya konulmuştur (Vardar,1998,148).

Bunun yanı sıra *küçültmeli ad* (İng. Diminutive noun; Alm. Diminutiv;ve *küçültmeli sıfat* (İng. Diminutive adjective; Alm. Diminutivadjektif; Fr. adjectif diminutif) kavramlaştırmaları da yapılmıştır. Bunlardan *küçültmeli sıfat* için yapılan açıklamalarda Hergirmen (1999,272,273), bu tip yapıların “+CA; +c⁰k; +msI; +mtırak” biçim birimleriyle kurulduğuna değinmiş, bu yapıları örneklendirirken;

*Temizce bir ev > temize yakın bir ev (tam temiz değil)

*Yeşilce bir kumaş > yeşile yakın bir kumaş (tam yeşil değil) açıklamalarını yapmıştır.

Bu kadarı bile bizim savımızın da bir yanını oluşturan olumsuzlamada küçültme biçim birimlerinin etkisi ve dilsel üretimlerdeki yeri için önemli birer ipucu niteliğindedir. Bu biçim birimlerin ulandığı sözcükler ve metin bağlamı ile kurdukları anlam ilgisi göz önüne alındığında, bunların dilsel üretimlerde olumsuzlama katkısıyla yer aldığı görülmektedir. Elbette buradaki olumsuzlama görünümü yüzey yapıda değil derin yapıda ortaya çıkabilmektedir.

Sıfatlar küçültme biçim birimlerinin en sık kullanıldığı sözcük türü olarak karşımıza çıkar “...Sıfatlar, kimi eklerle anlam yönünden değişikliğe uğrayabilirler. Küçültme biçim birimleri dediğimiz biçim birimler, sıfatların anlamlarında azalma, küçülme kimi kez de okşama belirtmekte ve bu birlikte kullanıldığı adı da etkilemektedir. Yani sıfatın anlamındaki azalma ya da küçülme, adın niteliğinin azalmasına da yol açmaktadır. Bu durum görev bakımından sıfatı etkilemektedir.” (Atabay,1983,91).

Bizim inceleme konumuz olan ‘olumsuzlama’ da sıfatların olumsuzluk bildirme özellikleri göz önüne alındığında küçültme biçim birimlerini alan sıfatların ‘tersanlamlılık’ a bağlı olarak olumsuz kavram aktarımına aşırılık kattığı ya da bu aktarımın derecesini etkilediği görülür: uzun X kısa > kısacık ‘daha kısa’; iri X ufak > ufacık ‘daha ufak’; çok X az > azıcık ‘daha az’; uzak X yakın > yakınca ‘fazla uzak olmayan’ v.b.

Küçültme eklerinin işlevlerinden olan benzerlik, gibilik, sevgi v.b. bir tarafa bırakılırsa küçültme eklerinin kavram aktarımına aşırılık kattığı ya da bu olumsuz aktarımın derecesini düşürdüğü görülür. Diğer taraftan, olumsuz anlam taşıyan ya da küçültme ekleriyle olumsuz kavram aktarımına aşırılık katan veya olumsuz aktarımın derecesini düşüren kullanımlar metin bağlamında da olumsuzlamaya katkıda bulunurlar.

Bugünkü dilbilimde sözcüğün dil içindeki yeri, görevi ve anlamı onun tümce içinde birlikte bulunduğu öteki öğelerle kesinleşmekte, o öğelerle olan ilişkilerinden yararlanılarak ortaya konabilmektedir. Aşağıdaki tümceleri iletişim değeri açısından çözümlediğimizde; örneklerin tersanlamlılarının var olması dikkat çekicidir.

*İrice gözleri vardı. > ‘İri değil, iriye yakın.’ > iri X ufak

*Kısacık bir ömür sürdü. > ‘Uzun değil, çok kısa.’ > kısa X uzun

Bunun yanı sıra tersanlamlıları var olmayan ancak; sıfat gibi kullanılmaya elverişli sözcüklerde de benzer durum söz konusudur.

*Solgunca bir yüz. > ‘Songun değil, solguna yakın.’ gibi.

Bu biçim birim için diğer dilbilgisi kitaplarının aktardıkları da birbirine benzerdir.

Metinlerde karşılaştığımız diğer bir biçim birim olan ‘+msI’ de olumsuzlama bağıntısıyla ulandığı sözcükleri etkilemektedir.

Benzerlik ve gibilik ifade eden bu ek Türkçe’nin eski devirlerinden beri kullanılır. Özellikle de renk isimlerinde çokça kullanılmaktadır; *mavi+msi*, *mor+umsu* vb. (Ergin,1993,162). Bu biçim birim isimlere ulanarak onlardan yeni sözcükler türetirler.

Bu biçim birim aslında sıfatlara ulanan benzerlik ekidir. Adlara de gelip onların bir türlü benzerlik hallerini meydana getirir (*ormanımsı*=ormana benzer, *deremsi*=dereye benzer) (Banguoğlu,2000,179). Burada söylem çözümlemesi yoluyla anlamsal bir yoruma gittiğimizde karşımıza ‘*orman değil; ama ormana benziyor; dere değil; ama dereye benziyor*’ gibi bir anlamsal yorum çıkmaktadır. Ulandığı sözcüğü yoksama söz konusudur ki, bu aslında söylemin temelinde bir olumsuzlamanın var olduğu ve bunun sezdirilmeye çalışıldığı şeklindedir. Metinlerimizde buna benzer örnek az olmakla birlikte bu biçim birim metin bağlamına da bağlı olarak olumsuzlamanın bir yönünü oluşturduğunu düşünmekteyiz.

Yine aynı biçim birim için Hengirmen (1998,296), biçim birimin renk adlarına gelerek *gibilik*, *benzerlik* kavramı katmasının yanı sıra bu biçim birimin renk adı

olmayan sözcüklere de gelerek benzerlik, azlık anlamı verdiğini ayrıca adlara gelerek onları sıfat ya da terim yapabildiğini aktarmıştır. Öte yandan Bozkurt (2000,129), *gibilik*, *benzerlik* kavramının yanı sıra bu biçim birimin ulandığı sözcüğe bir yakınlık, bir eş değerlik ya da azlık anlamı kattığını aktarmıştır.

Bu biçim birim için diğer dilbilgisi kitaplarının aktardıkları da birbirine benzerdir.

Yine, metinlerimizde yer alan “-msA-” biçim birimi de olumsuzlama bağıntısıyla ulandığı sözcüklere ve söyleme katkıda bulunmaktadır.

İsimlerden fiil türeten bir biçim birim olan ‘-msA-’ ulandığı sözcükte yapma ve olma bildirir. ‘-msA-’ birkaç misalde karşımıza çıkar (Ergin,1993,174). İşlevi pek fazla değildir. Ulandığı sözcükler eğer ‘*küçü-mse-*, *azı-msa-*’ gibi sözcüklerse sözcüğün anlamını metin bağlamının da etkisiyle olumsuz aktarıma büründürebilmektedir. Bu kullanımlar da iletişimde olumsuzlama özelliğiyle karşımıza çıkar. Bu biçim birim bileşik biçim birim olarak değerlendirilebilir; ancak eski kaynaklarda ‘buğa-sa-’ ‘*ineğin boğa istemesi*’, günümüzde ise ‘*su-sa-*’ gibi sözcüklerde kullanılan biçim birime türeme bir ses olduğu düşünülen ‘-m-’ nin eklendiği ya da bu sesin bir örneksemeyle biçim birime bulaştığı düşünülmektedir. Aynı durum yukarıda sözü edilen “-msI/-msU” için de geçerlidir (Ergin,2993,174). Banguoğlu (2000,212), bu biçim birimin “-imse-” şeklinde kullanıldığını aktararak yukarıda sözünü ettiğimiz olumsuz aktarımı çağrıştıran sözcüklere ulandığında daha çok *benzerlik* ifadesiyle, ‘*öyle saymak*’ anlatımını aktaran bir görünüme sahip olduğuna değinmiştir. Banguoğlu’nun biçim birimle değinmiş olduğu bu özelliğine Bozkurt (2000,133) da değinmiştir.

Öte yandan biçim birime dahil olan biçimliklerin dilin çok önceki devirlerinden kalma olması ve biçim birimin bünyesinde kaynaşarak unutulması bizim bu biçim birimin bileşik bir biçim birim olduğuna dair düşüncelerimizi çürütmektedir. Bu yüzden bu biçim birimi bileşik biçim birim olarak değerlendirmekte imtina ediyoruz.

‘+mtrAk’ biçim birimi de olumsuzlama bağıntısıyla karşımıza çıkan diğer bir biçim birimdir.

Bu biçim birim de *benzerlik* ve *gibilik* ifade eden biçim birimlerden biridir. Yukarıda söz ettiğimiz gibi *küçültmeli sıfat* (İng. diminutive adjective; Alm. diminutivadjektif; Fr. adjectif diminutif)’ların yapımında kullanılan bu biçim birimin işlevi ‘+msI/+msU’ ile aynıdır. Yalnız bu biçim birimin kullanım sıklığı daha azdır (Ergin,1993,162). Bu iki biçim birimden ‘+msI/+msU’ biçim birimi geniş bir kullanım

alanı kazanarak adlara ve sıfatlara gelip benzerlik sıfatları sınıfını meydana getirmiştir. '+mtırak' ise daha dar bir kullanım alanıyla sınırlı kalmıştır (Banguoğlu,2000,180). Diğer dilbilgisi kitapları da bu biçim birimi aynı çerçevede, ulandığı sözcüklerde benzerlik ve gibilik ilgisi kuran bir biçim birim olarak değerlendirmiştir.

Bu biçim birimin dilsel üretimlerde olumsuzlamaya katkısı ise ulandığı sözcüğü anlam olarak tam bir yargıya bağlamayıp ulandığı sözcüğe *benzer olma* anlamını yüklemesindedir. Örneğin '*mavi-mtırak*' [tam mavi değil maviye yakın bir tonda] anlamıyla dilsel alana çıkmaktadır.

Bu biçim birimin genel dildeki kullanımının belirli örneklerle sınırlı kalması ve metinlerimizin de genel dili temsil yetisi düşünüldüğünde, bu biçim birimle ilgili metinlerimizde sınırlı sayıda örnekle karşılaşacağımız bir gerçektir. Aynı durum yukarıda sözü edilen ve genel dildeki diğer bazı kullanımı sınırlı olan biçim birimler için de geçerlidir.

0.3.2. SÖZCÜK BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA

Geleneksel dilbilgisi'nin dilsel üretilere bakış açılarından biri de, bu üretilere katılan birimlerin (sesbirimler, sözcük birimler v.b.) sınıflandırılmasında anlam ve işlevleri olanlar ile sadece işlevleri olanlar arasında yaptığı ayırmadır. Yapılan bu sınıflandırmada sözcük türleri arasında geçişlerin olabileceği vurgulanmakta; örneğin, ad olarak kullanılan bir sözlükbirimin kullanıldığı dizgeye göre sıfat olabildiği, yani sıfat olarak bir kullanım değeri yüklendiği, belirtilir. Öte yandan, sözcük türleri arasındaki bu geçişlerin belli türler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sözcük türleri olarak adlandırılan ve doğal dilleri incelerken geleneksel dilbilgisinin yaptığı tür sınıflandırmasında, sözcük türleri arasındaki tür geçişliliği durağan bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır. Sözcük türleri arasındaki geçişler dizgelerin durumuna göre sınırlı bir tür geçişliliği ile ortaya koymaktadır. Bu nedenle; dil incelemelerinde sözcükleri incelerken onların yalnızca anlam ya da işlevlerine değil; onların dilsel dizgelerdeki değerlerine ve metin üretimine katkılarına da bakarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Aynı zamanda bu, dilsel üretilere bütüncül bir bakış açısının da gereklerindedir.

TS'de "fiilde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulananın, teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, sıyga." şekilde tanımlanmış

olan ‘kip’ için terim sözlükleri ve dilbilgisi kitapları birbirine yakın; fakat ayrıntılı bakıldığında birbirinden kısmen ayrılan bir takım açıklamalarda bulunmuşlardır.

Dilbilgisinde ‘kip’ kavramı için kabul edilen yaygın görüş; eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumunu, bir başka deyişle salt bildirmeyle mi yetindiği, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu, istek, dilek, koşul, gereklilik, buyrum mu anlattığını gösteren eylem biçimlerinin bir özelliği olduğu ve bu kavramın gerçekte eylemde gerçekleşen zaman gibi salt bir nitelik taşımadığı, bir kipi birden çok değer anlatabildiği, kimi zaman da söz dizimsel zorunluluklara bağlı olarak kipsel değer ortadan kalkabildiğidir. Geleneksel dilbilgisinde kiple ilgili diğer kabul edilen görüş ise; bildirme kipleri (bilirli geçmiş zaman, bilirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman) ve isteme kipleri (istek, dilek-koşul, gereklilik ve buyrum) olarak sınıflandırılan iki ayrı kategoride, dokuz ayrı kipi varlığıdır.⁸

Dilbilgisi kitaplarında ‘kip’ kavramıyla ilgili olarak; fiillerde biçimin, işin yapılışını gösteren yönünü oluşturduğuna, bu yapılış bir bildirme, bir istek, bir dilek-koşul, bir gereklilik, bir emir ile ilgili olarak olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru biçimlerinde olabildiğine değinilmektedir (Ediskun,1992,171). Kip kavramıyla ilgili olarak diğer bir açıklama; kipi belli bir morfeme, eke bağlı bulunmasının düşünülmemeyeceği; kipi, çeşitli eklerde de yapılabileceği, önemli olanının ruh durumunun herhangi bir anlatım kalıbına girerek belirtilmesi olduğudur. Böyle bir durumda kimi ruh durumları ile ekin uyum ve uzlaşması zorunlu olamaz. Kip, türlü eklerle, anlatım biçimleriyle belirtileceği gibi, tek bir ek türlü kipi anlatımında görevlendirilebilir. Bu yönüyle bakıldığında kipi sayısı, ruh durumu sayısındadır (Dilâçar,1971,106-107).

Öte yandan yukarıda belirttiğimiz gibi, konumuzla da ilgili görülen olumluluk-olumsuzluk ayrımı bizim için önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak eylemlerde kip ayrıştırması yapılırken bu durumun da dikkate alınması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Ahmet Kocaman (1981), “*Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler*” adlı makalesinde J. Lyons’un “*Semantics*”⁹ adlı eserini referans göstererek

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*” ss. 101.; Koç, Nurettin (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, ss. 167.; Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ss. 141,142.; Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ss. 256.

⁹ Lyons, J. (1977), *Semantics*, vol. II, adlı eser.

bu konuya değinmiştir. Kocaman, ayrıca makalesinde ‘olumsuzlama’ terimini kullanmış, ‘olumsuzlama’yı etkileyen durumlar ve onun derecelendirilebilen bir yapı olarak karşımıza çıktığı üzerinde durmuştur.

Yine, ‘kip’ ve ‘kiplene’ yle ilgili olarak Türkçe’de ve belki bütün dillerde kiplenmenin salt eyleme özgü bir olgu olduğunu kabul etmenin güç olduğunu aktaran Kocaman, Türkçe’de kip olgusunun çok yönlü bir ulam olduğu, kiplin anlaşılmasında salt arıtılmış (standartized) tümceler değil sözcelerin de göz önüne alınması gerektiği, dilsel olayların bütünlüğünün salt yapısal bir yaklaşımla sağlanamayacağı, dilin öncelikle toplumsal bir olgu olmasından ve değişik işlevleri bulunmasından kip ulamının daha geniş bir çerçeveden, tümcelerüstü birimler açısından ele alınmasının gerekliliği üzerinde durur. Bu bakımdan Türkçe’de ‘kip’in anlaşılması için bağlamın, öznel ve nesnel bakış açılarının göz önüne alınmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan tüm dillerde olduğu gibi Türkçe’de de eklerle kip ulamı arasında bire bir eşleme olmadığını kabul eden Kocaman, kipleri belirleyen eklerin kimi zaman paralinguistik (dilbilim üstü) etmenler yüzünden, kimi zaman da bağlamın ortaya çıkardığı koşullar nedeniyle birkaç işlevi birden yüklenbildiği aktarmıştır (Kocaman, 1981,81-85).

Ertuğrul Yaman (1999), “*Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*” adlı çalışmasında konuyu dilbilgisi kitaplarında ve terim sözlüklerinde yer aldığı kadarıyla değerlendirmiş ve bazı araştırmacıların (Banguoğlu, Hatiboğlu, Ediskun, Gencan, Adalı, Deny gibi.) ‘kip’ kavramını ‘zaman’ kavramıyla kişi ve teklik-çokluk eklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan yapı olarak; bazılarının (Ergin, Bilgegil, Üçok vb.) da ‘kip’ kavramını fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin yapılaş şekli, hareketin nasıl gerçekleştiği tarzında ortaya koymakla birlikte ‘zaman’ kavramını ‘kip’ kavramı içinde ikincil bir işlev olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir. Yaman, bir diğer araştırmacı grubun (Aksan, Dilâçar, Topaloğlu, Vardar vb.) ise ‘kip’ kavramını ‘zaman’, ‘kişi’, ‘nasıllık’, ve benzerlerinden çok daha geniş olarak hareketin gerçekleşmesinde özel ruhi durumlar, ortaya çıkan yorumlar olarak değerlendirdiklerini aktarmıştır. Öte yandan Yaman (1999;7-14), ‘kip’in ‘zaman’, ‘kişi’, ‘teklik-çokluk’, ‘olumluluk-olumsuzluk’, ‘nasıllık-nicelik’ gibi kavram ve durumları da içine alan geniş bir dil bilgisi kavramı olduğunu, geleneksel olarak ‘zaman ekleri’ diye bilinen eklerin aslında birer ‘kip eki’ olduğunu bilgisini vermiştir.

Kip ile ilgili olarak diğere bir durum dilbilim yazınında *sözcükleşme* (lexicalization) olarak adlandırılan, kişinin eylemin anlattığı iş, oluş ya da devinime ilişkin tavrını yansıttıkları için kip ulamının kapsamı içinde olmaları gereken yapılardır. Bunlar: *acaba, sakın, kuşkusuz, usulca, eğer, olası, olanaklı* v.b. gibi sözcük birimlerdir (Kocaman,1981,82). Bu sözcük birimler kişinin eylemin anlattığı iş, oluş ya da devinime ilişkin tavrını belirlemesinin yanında tümce ya da asıl anlam değeri taşıyan tümceüstü yapıların açıklanmasında ve adlandırılmasında edimsel değere taşıdıklarından önemli görünmektedir.

Bizim, *sözcükleşme* olarak adlandırdığımız bir takım sözcük birimler, konumuz olan ‘olumsuzlama’da, hem olumsuzlamayı derecelendiren hem de bazı durumlarda yapının olumlu olmasına karşın anlamı olumsuzlayarak edimsel bir değere oluşturmaktadır. *Sözcükleşme* bütüne yönelik bir durağanlık ifade etmektedir. Bu yönüyle anlamı olumlama ya da olumsuzlamada edimsel değere taşıyan her türlü sözcük birim ve bu sözcük birimlerin oluşturduğu yapılar bu çerçevede değerlendirilebilir.

Konuyla ilgili olarak aşağıdaki metin parçasındaki kullanım dikkat çekicidir.

“Çek elini ağzından. Tırnaklarını yeme!” diye bağırdım. Önümden giden iki kişi dönüp baktılar.

Yüzümü görmek için yavaşladılar. *Sanki ben her akşam onunlaymışım gibi, bir yalnızlık duyuyorum.* O Cuma günleri gelirdi. Alçıdan, ağzı pipolu gemici onu beklerdi.” (SF-7,30).

Burada, var olmayan, gerçekleşmemiş bir olaya gönderme söz konusudur. ‘*sanki*’ sözcük birimi edimsel değere olarak tümcede olumsuzlama işleviyle yer almıştır. ‘*sanki*’ sözcük biriminin yanı sıra anlamın ortaya çıkışını destekleyen ‘-miş(im) gibi’ yapısının da etkili olduğunu söylemeliyiz.

Örneğimizde kişinin yaptığı iş bir olmayış, bir yapmayış, bir gerçekleşmeyişe bağlamaktadır. Bizce, kiplemenin önemli bir yönünü oluşturan olumluluk-olumsuzluk ayrımı bu açıdan bakıldığında kendine özgü bir görünüm ortaya koymaktadır.

Biz, ‘kip’ ya da ‘kipleme’de iki ana ayrımın bulunduğu ve diğere ‘kip’ ya da ‘kipleme’ görünüşlerinin bu iki ana ayrımın altında yapılacak bir sınıflandırma içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kanısındayız. Bu iki ayrım (olumluluk-olumsuzluk) iş, oluş ya da eylemin olması ya da olmaması; yani olumlu oluş ya da olumsuz oluş, diğere bir ifadeyle ‘olumlama’ ve ‘olumsuzlama’dır. Diğere ‘kip’ ya da

'kipleme' ile ilgili görünüşler, bu ayırım göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Değerlendirmemize '-mA-' olumsuzluk ekiyle yapılmış daha doğrusu türetilmiş yapılar da dahildir. Çünkü bir eylemin olma, yapma, gerçekleşme bildiren hâli ile olmama, yapmama, gerçekleşmeme bildiren hâli arasında edimsel açıdan farklılık vardır.

Bu noktada fiillerde kılınış (aktionsart) ve görünüş (aspect)'ün de olumluluk-olumsuzluk temeline dayalı bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Kılınış (aktionsart) ve görünüş (aspect) fiillere ait birer gramatikal ulam olarak dilcilikte varolmuşlardır. İki gramatikal ulam arasındaki ayırım ise son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda ortaya koyulmuştur. Öyle ki, bu iki kavram yakın bir zamana kadar birbiriyle karıştırılmış ve birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Görünüş dilcilikte, fiile ait bir 'gramatikal kategori' olarak, iki farklı anlamda kullanılan bir terimdir. Bunlardan birincisi, dar anlamıyla, fiilde geçmişlik, şimdikiçlik, geleceklik gibi zamanlardan ayrı olarak bitmişlik veya bitmemişlik esasına dayanan ayırtlayıcı bir gramatikal kategori iken; diğeri, geniş anlamıyla, yine fiile ait bir gramatikal kategori olarak, fiilde anlatılan sürecin gelişme tarzındaki özellikler; yani sadece tamamlanmış (bitmişlik) veya tamamlanmamış (bitmemişlik) olma farkı değil genel olarak fiilin her bakımdan kılınış veya oluş tarzıdır. Bazı dilciler görünüş'ü dar anlamındaki görünüş'ten ayırarak ona eylem çeşidi; kılınış (aktionsart) demişlerdir (Türk Ansiklopedisi, C. I, 474-477).

Konuyla ilgili farklı görüşler "... bir elekten geçirildikten, kalburüstü ayırt da usa vurulduktan sonra, şu genelleme çıkar: fiil ulamları olarak kılınış ile görünüş arasındaki ayırt, nesnel (objektif)-öznel (subjektif) ayırtına dayanır. Yani kılınış fiil masterının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç türü (başlama, süre, bitirme, yineleme, vb.) olarak kendi içinde bulundurur, konuşan-işitenle bir öznel ilgisi yoktur, nesnel; bunun zaman ve kiple ilgili türleri de vardır: *zaman kılınışı* ve *kip kılınışı* gibi; ... görünüş ise, çekime uğramış fiilin taşıdığı kavramda süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaşım yapmasıdır, nesnel değildir; masterla değil, çekim şekillerinde bulunan bir iç anlamdır; fiil masterının verdiği anlam türülülüğü ile deyimlerin taşıdığı özel anlamlar buna girmez. Başka bir açıklama ile kılınış, belli bir sürecin akışında bulunan doğal bir özelliktir." (Dilâçar,1971,161). Diğer taraftan *görünüş* şekil-anlam ve anlam-şekil karşıtlığıdır. Yani, şekilden beklenen anlam yerine başka bir anlamın ortaya çıkması hâlidir. Bununla beraber görünüş için 'olayın gerçek değeri' nitelemesi de kabul edilebilir (Dilâçar,1971,162).

Bu noktada olumlu fiil yapıları ile olumsuz fiil yapıları arasında kılınış açısından farklılık vardır. Çünkü ayrı fiiller arasında varolan kılınış farklılığı bir yana bırakılırsa aynı fiilin olumsuz çekimi de ayrı bir kılınış ifade eder. Örneğin; *başlıyorum* ve *yürüyorum* fiilleri ‘-yor’ eki dikkate alındığında süreklilik ifadesi içerir; ancak bu iki fiilin süreklilik anlamları aynı değildir. *Başlamak* sürekli değil *başlamalı* bir kılınışa sahiptir. *Yürümek* ise daima sürekli dir (Dilâçar,1971,163). Buradan *başlama-* ile *yürüme-* fiilleri ‘-yor’ ekiyle çekimlenseler bile kılınış olarak birbirlerinden farklıdır. Süreklilik açısından baktığımızda *başlama-* ile *başla-* arasında başlamalı kılınışın iki yönü; yani *başlamalı* ve *başlamamalı kılınış* ortaya çıkar. Bunun gibi fiillerin kılınışları adlandırılırken bir ayırım yapılabilir. Çünkü bir yapım eki olarak kabul edilen ‘-mA-’ ile türetilen yapılar türetildikleri yapılardan farklı bir anlam taşımaktadırlar. Her ne kadar bu yeni anlam o fiilin sadece olumsuz şekli gibi görülse de temelde edimsel olarak ortaya çıkan anlamlar birbirinden farklıdır. Belki de bu durum kılınışın adı konulmamış iki ana yönüne dayanmaktadır. Bu durum bizim çalışma konumuz olan ‘olumsuzlama’nın sınırlarını aşmaktadır. Ancak bu durum da göz ardı edilmemeli ve konu bizce bu açıdan da değerlendirilmeli, fiillerin kılınışlarının adlandırılmasında yeni bir sınıflandırma yolunun denenmesi gereği düşünülmelidir. Bir şimdilik bu kadarı ile yetiniyoruz.

Bununla birlikte bazı eylemler olumsuzluk biçim birimi ulanmaksızın kullanıldıklarında sözlüksel anlam itibarıyla olumsuzluk ifadesine sahiptirler. Bu yönleriyle de kullanıldıkları söylemde olumsuzlama görünümü oluşturabilmektedirler. Öte yandan, yine bu fiiller kullanıldıkları bağlama göre olumlama görünümüyle de karşımıza çıkabilmektedirler.

“Sıfatlar, kimi eklerle anlam yönünden değişikliğe uğrayabilirler. Küçültme ekleri dediğimiz eklerle sıfatların anlamlarında azalma, küçülme kimi kez de okşama belirtmekte ve bu durum, birlikte kullanıldığı adı da etkilemektedir. Yani sıfatın anlamındaki azalma ya da küçülme, adın niteliğinin azalmasına da yol açmaktadır. Bu, görev bakımından sıfatı etkilemektedir.” (Atabay,1983,91).

Diğer taraftan betimsel anlatı başta olmak üzere metin kuruluşlarında sıfat olarak kullanılan sözcük birimler olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir.

Sıfatların bir bölümü sözlüksel anlam olarak olumsuzluk ifadesi taşımaktadır. Sözlüksel olarak olumsuz anlam ifadesi taşıyan sıfatlar kullanıldıkları dizimde ilişkili oldukları adların anlam değerlerine taşıdıkları bu olumsuz anlamı aktarmakta ve söylem

bütününde kullanıldıkları dizimin olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmasına katkıda bulanmaktadırlar. Sıfatların adlar üzerinde yaptığı bu etkinin yanı sıra sıfatların anlamlarının olumlu ya da olumsuz olarak ortaya çıkmasında adların da etkisi vardır. “Bir sözcüğün anlamının bir bölümü o sözcüğün birlikte kullanıldığı diğer sözcükler belirler. Buna, o sözcüğün ‘birliktelik anlamı’ denir. Kimi sözcüklerin gerçekten de belli birliktelik anlamları vardır. Örneğin, ‘korkunç güzel’, ‘korkunç fırtına’ deyimlerindeki ‘korkunç’ sözcüğü birlikte kullanıldığı diğer sözcüğe göre olumlu ya da olumsuz anlam yükü taşıyabilmektedir.” (Kacaman,1979,399). Bu dil-içi bağlamın anlama yansıması olarak değerlendirilebilir. Burada görülen durum, sözcük düzeyinde gerçekleşen bir dilsel olgudur. Tümce ve tümce ötesi dilsel birliklerde de aynı durum görülür. Diğer bir deyişle, tümce ve tümce ötesi yapılar da birlikte kullanıldıkları yapılar tarafından anlamsal açıdan olumlu ya da olumsuz görünümüne ortaya koyabilir. Bugünkü dilbilimde sözcüğün dil içindeki yeri, görevi ve anlamı onun tümce içinde birlikte bulunduğu öteki öğelerle kesinleşmekte, o öğelerle olan ilişkilerinden yararlanılarak ortaya konabilmektedir.

Tersanlamlılık, dildeki karşıtlıkların olumluluk-olumsuzluk görünümüne dayanan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu, nitelemenin temelini oluşturan dilsel bir gerçekliktir. Gerçekte nitelemenin gerçek değerini belirleyen, niteleyenin karşıt görünümüdür. Diğer bir ifadeyle ‘güzel’, ‘çirkin’ ile vardır.

Dilciler, bu tip karşıt kavramların oluşturduğu kavram ailesini ‘tersanlamlı’ sözcükler olarak adlandırmaktadırlar. Tersanlamlı sözcükler, sahip oldukları anlam ve yapı özelliklerine göre çeşitli sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. İkili karşıtlıklar (kutupsal tersanlamlılık) olarak adlandırılan; çok/az, aç/tok, dolu/boş, taze/bayat, çık-/in-, git-/gel-vb. sözcükler bu sınıflandırma içerisinde yer almaktadır. Her dilde olduğu gibi, Türkçe’de birbirine yakın, aynı kavram alanı içinde bulunan kavramların yanı sıra birbirine karşıt kavramlar da vardır. Bu durum, Türkçe’nin tarihi boyunca tüm dillerde olduğu gibi varola gelmiştir (Aksan,2000,114-116). Türkçe ilişkiye girdiği kültürlerin dillerinden de aldığı birbirine karşıt kavramları karşılayan sözcüklerle zenginleşmiş ve bu güne kadar gelişimini sürdürmüştür. Türkiye Türkçesi’nin bugün sahip olduğu söz varlığında bu birbirine karşıt kavramları karşılayan sözcüklerin bir kısmı kullanımdan düşerken bir kısmı da dilimize yerleşmiş ve söz varlığı içerisinde yerini korumuştur.

Sözcük düzeyinde karşıtlıklar dilciler tarafından bir takım farklı anlayışlarla birlikte genel olarak bir takım farklı anlayışlarla birlikte genel olarak varlığı kabul

edilen bir olgudur. Kimi dilciler bu karşıtlıkları tümce düzeyinde de ele almıştır. Örneğin; Lyons'a göre "X, dişidir." tümcesinin "X, erkek değildir." anlamını içermektedir. Lyons'un yanı sıra diğer bazı dilciler de bu tür dönüşüm ve çıkarımlardan bahsetmişlerdir. Diğer taraftan aynı durumun tersanlamlılık kavramına sahip olan sözcüklerin kullanıldığı tümcelerde de var olduğu görölmektedir (Aksan,1999,165). Örneğin; 'Odan çok düzenli.' > 'Odan dağınık değil.' gibi dönüşümler olabilmektedir.

Burada dikkat çeken bir özellik tersanlamlılık içeren her sözcüğün tümce bağlamı göz önüne alındığında aynı yukarıdaki dönüşümde olduğu gibi bir karşıtlık sergileyip sergileyemeyeceğidir.

Dilbilgisinde zarflar için de çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Zarflar "zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir." diyen Ergin (1993,244), bu sözcük grubuna dahil sözcük birimlerin sıfatların, diğer zarfların ama özellikle fiillerin anlamlarını değiştirdiğini, bu yönüyle de onlara fiillerin sıfatları denilebileceğini belirtmiştir. Banguoğlu (2000,317) ise zarfların fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimeler olduğunu aktarmıştır. Diğer dilbilgisi kaynaklarının da benzer açıklamalarda bulunduğu görölmektedir. Zarfların konumuzla ilgili yönü, zaman ve durum zarflarının bir kısmının yalın kullanımda tümcenin bildirdiği yargıyı sınırlandırarak metin bağlamında olumsuzlama görünümü oluşturmasıdır. Özellikle 'o zamanlar, vaktiyle, sadece, yalnız, sanki, bazen, durmadan vb.' zarfların eylemin yapılış zamanına ve tarzına yönelik sınırlandırmaları olumsuzlama görünümünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu olumsuzlama görünümleri genellikle söylemin derin yapısında var olan bir görünümüdür.

Örneğin, "Burada, ormanın içinde uyumanın bahtiyarlığı ne güzel!..¹ İnsanları sevmek, hayatı sevmek ne iyi şey...² *Ancak* insanları sevebiliriz."³ (SF-1,197) söyleminin 3. tümcesinde '*Ancak insanları sevebiliriz*' söylemi derin yapıda metin bağlamında '*başkaca kimseyi sevemeyiz*' anlam çözümümüyle karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmaktadır.

Bağlaçlar da kimi kullanımlarda olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır. Olumsuzlama görünümüyle metin üretimine katılan bağlaçların başında '*değil*' bağlacı gelmektedir. Bununla birlikte çok bilinen bir yapı olan '*ne...ne*' ve derin yapıda bir takım olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan '*halbuki*' bağlaçlarını da sayabiliriz. '*yok*' sözcük birimi ise bağlaç olarak sayılı örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan bu bağlaçlar

karşıtlık ilişkisi kurdukları iki söylemden birini diğerine yoksama anlamı ile bağlarlar ya da sadece yoksama anlamını söyleme dahil ederler ve olumlu yargıya yönelik pekiştirme işleviyle karşımıza çıkarlar. '*Artık ne gelen var ne giden.*' Burada 'var' sözcüğü ile kurulan ad tümcesi Türkçe'de tümcelere biçim ve anlam özelliğiyle katılan '*ne.....ne*' bağlacının yapıya dahil olmasıyla ortaya çıkmış bir kullanımdır (Şimşek,1987,202).

Tümcenin anlamsal çözümü; '*Artık gelen de bekleyen de yok.*' şeklindedir. Buradaki çözümlemede tümcedeki biçim-içerik karşıtlığının giderilmesi sonucunda tümce yeniden kurgulanmış olur. Buna söylememin çözümlenmiş şekli de denilebilir.

Diğer taraftan, '*ne.....ne*' li yapıların kullanımında sadece yapıca olumlu anlamca olumsuz tümcelerde görülen yüklem olumlu olduğu örnekler değil; olumsuz yüklemlerle de kullanılır. '*Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.*'

Bağlaçlar, salt bağlama görevi yapmaz: Tümcelere anlam ayrıntısı da katar. Anlatıma değişiklik, incelik getirir, imgeyi genişletir. Bağlacı tümceden çıkardığımızda, ilk bakışta, anlam değişmiyor, tümce bozulmuyor, sadece anlam gevşemesi oluyormuş gibi görünür. Ancak, gerçek durum bu değildir. Bağlaçla, tümcedeki yargının tamamen tersine döndüğüne tanık olabiliriz. '*Çocuk, üç gündür yiyor içiyor.*' (Yargı olumlu: Hastanın durumu iyiye gidiyor.) '*Çocuk, üç gündür ne yiyor ne içiyor.*' (Yargı olumsuz: Hastanın durumu kötüye gidiyor.) (Bolulu,1990,12).

Biçim birimsel olumsuzlama bölümünde soru ekinin olumsuzlama görünümünde değindiğimiz soru da dilin edimlerinden biridir. Sorulu yapılar söylemde farklı görünümlemlerle karşımıza çıkabilmektedir. Bu görünümlemlerin başında belki de olumsuzlama görünümü gelmektedir. "Kimi tümceler, soru görüntüsünün ardında, olumsuzluk kavramı taşır. Soruya dayalı olumsuzluğun düz olumsuzluğa yeğlenmesinin nedeni, soru biçiminin, ilgi uyandırarak anlatımı etkili kılmasıdır." (Şimşek,1987,218). Bu, hem soru ekiyle hem de soru sözcükleriyle kurulan yapılarda görülebilen bir anlam özelliğidir.

'*Hani, kim, nasıl, ne, neden, nerede, niye...*' gibi soru sözcükleri kullanıldıkları dizimde soru ifadesinin yanı sıra söyleme olumsuzlama görünümüyle de katkıda bulunabilmektedirler.

Türk dilinde sözcükler, görevleri ve yapıları açısından çeşitli gruplara ayrılırlar. Edatlar, bu sınıflandırma içinde görevleri olan; ancak herhangi bir anlam taşımayan sözcükler grubuna girerler. Anlamaları olmamasına rağmen sebep, sonuç, birliktelik,

zıtlık ve cevap edatları olarak ayrılan edatlar, birlikte kullanıldıkları sözcüklere ya da sözcük gruplarına bazı anlamlar yüklerler. (Hacıeminoğlu,1992,290).

Metin üretimine olumsuzlama katkısıyla katılan edatların başında *'değil'* edatı gelmektedir. Değil edatı yalın kullanımıyla katıldığı dizime olumsuzlama görünümü katarken, bileşik bir yapı olan ve bünyesinde *'üzere'* edatını barındırdığı için bizim edatlarla yapılan olumsuzlama görünümü içerisinde değerlendirdiğimiz *'-mak/-mek üzere'* yapısı da metin üretimine olumsuzlama anlam ayırtısıyla katılmaktadır. Yine bileşik bir yapıyla karşımıza çıkan *'gibi'* edatı, *'-miş gibi'*, *'-r gibi'* kullanımlarında söylemde olumsuzlama görünümü oluşmasında katkıda bulunmaktadır. Bunlardan *'değil'* edatının olumsuzlama işlevi son derece belirginken diğerlerinin olumsuzlama görünümü kullanıldıkları metin bağlamıyla gerçekleşmektedir.

Olumsuzlama görünümü oluşturan kimi sözcük birimler (Hayır, yok, hiç) çalışmamızda ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu durum söz konusu sözcük birimlerin tür olarak sınıflandırma göçlüğünden kaynaklanmıştır.

Genel bir ifadeyle, anlambilimle de yakından ilişkisi olan ve temelde dilsel üretilere biçim ve işlev ayrımıyla yaklaşan anlayışı birbirinden farklı düşünmemek gerekir. Çünkü, biçim ve işlev kağıdın iki yüzü gibidir. Dil çözümlemelerinde daha doğru çıkarımlara ulaşılması bu iki çözümleme yaklaşımının birbiriyle eşzamanlı olarak düşünülmesiyle olanaklı görülmektedir.

0.3.3. SÖZ DİZİMSEL OLUMSUZLAMA

Söz dizimsel olumsuzlama diyince kip çekimlerine bağlı söylem çözümleri anlaşılmalıdır. Söz dizimsel olumsuzlama, tümce ve tümce ötesi anlayışla bakıldığında bu yapıların ortaya koyduğu anlamının olumlu ya da olumsuz oluşunu ifade etmektedir.

Türkçe dilbilgisi kaynaklarında, bildirme ve isteme kipi olarak iki tür kip ile buna bağlı olarak bildirme tümcesi ile isteme tümcesi ayrımı yapılmaktadır. İsteme tümceleri için; istek, buyrum, gereklilik, ünlem tümcesi ayrımı yapılmakta ve bu ayrıma soru tümcelerinin de eklendiği görülmektedir. Tüm bu tümce ayrımını belirleyen dilbilgisi yapıları her zaman kendileri için belirlenen işlevler doğrultusunda kullanılmamaktadır. Aralarında anlama bağlı kip ve zaman kaymaları, geçişleri ortaya çıkabilmektedir.

Yukarıda sıralanan genellemelere gidilebilmekle beraber, tümceler çoğunlukla kullanımları doğrultusunda anlam kazanmakta ve işlevleri bu kullanımları ile

belirlenebilmektedir. Bu durumu belirleyen temel nokta genellikle de bağlam olmaktadır.

Biçim ve işlev arasındaki ilişkiyi anlamsal olarak ortaya çıkararak, dilin kullanımı sırasında onun bağlı olduğu diğer dilsel yapılardır. Diğer bir ifadeyle, biçim tek başına anlamın ortaya çıkmasında yeterli olamamaktadır. Biçimin bağlı olduğu diğer dilsel yapıların bir arada değerlendirilmesi, biçimin diğer dilsel yapılarla ilişkilendirilmesiyle anlamın ortaya çıkarılması beraberinde o dilsel yapının işlevinin de ortaya çıkmasını sağlar. Diğer taraftan, biçim, işlev ve anlam birbirlerine sıkı bağlarla bağlanmış dilsel olgulardır. Sözcük türlerinin dil kullanımlarında büründükleri yapılar, türler arasındaki geçişler v.b. dilsel üretimler incelenirken değerlendirmelerdeki yeterliliği ya da yetersizliği; biçim, işlev ve anlamın doyuruculuğuyla ilgilidir.

Dar anlamda Türkçe’de, genel anlamda da tüm doğal dillerde sadece türler arasında geçişler yoktur. Aynı sözcük türü aynı biçimle başka anlamsal işlevler de yüklenebilir. (Külebi,1990,31). Bu noktada bağlam anlamın ortaya çıkmasında önemli bir bütüncüdür.

Bağlam, dilbilgisi terimi olarak: “1. Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü (İç bağlam, dil-içi bağlam da denir.). 2. Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil-dışı toplumsal, ekinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümü (Dış bağlam, dil dışı bağlam da denir.).” olarak tanımlanmıştır (Vardar,1998,34).

Bazı dilbilgisi kitapları bağlamı yukarıda yapılan terimsel açıklama birebir örtüşen bir anlayışla; bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak anlamın belirmesi; bir dil biriminin, bir bütün içindeki konumu; bir sözün nerde, nasıl bir ortamda söylendiği; tümcenin, sözcüğün kendinden önceki ve sonraki tümcelerle ilişkisinin ne olduğunu ortaya koyan dil ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Bağlamın benzer bir başka açıklaması ise; bir göstergenin, öteki ögelerle birlikte bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtır duruma gelmesi ve bu göstergelerin bağlı bulunduğu ögelerin oluşturduğu bütün şeklindedir. Ancak belli bir kavramın kesinleşmesi yalnızca, sözcüğün birlikte bulunduğu ögelerle değil, göstergenin içinde geçtiği sözcelere ve konuya da bağlıdır. Ögelerin kullanılışı sırasında ortaya konulan kavram her zaman aynı değildir. Bir gösterge, ancak öteki

göstergelerle birlikte belli bir kavramı yansıtır. (Bozkurt,2000,151-152). Bu da bağlamın kendisidir.

Dilde anlamsal bağ oldukça önemlidir. Bir sözcüğün anlamını salt sözlüksel açıklamalara dayanarak ortaya koymak onun anlam değerini ortaya koymak demek değildir. Bir sözcüğün anlam değerini tam olarak ortaya koyabilmek için sözcüğün kullanıldığı bağlamlar da göz önüne alınmalıdır.

“Kullanımbilimin ereği iletişim olaylarını çözümlmek ve betimlemektir. Kullanımbilim, iletişim olaylarının türlerini, her iletişim olayı türü için gerekli koşulları saptar. İletilerin kullanımsal görüntüleri olan sözcelerin belli bağlamlara göre nasıl yorumlanacağını açıklar.....Bağlam, iletişim olayının içinde yer aldığı ortamdır. Bağlam, öncelikle yer ve zaman boyutlarını; konuşan, dinleyen ve ileti üçlüsü içine alır. Bunlara, konuşanın ve dinleyenin önyargı, önbilgi, görüş, kanı ve beklentileriyle her türlü kişisel, davranışsal ve toplumsal özelliklerini de eklemek gerek. Değişkenlerin çokluğu ve karmaşıklığı nedeniyle incelemede kolaylık sağlamak için bu değişkenleri dilsel bağlam ve toplumsal bağlam değişkenleri diye ikiye ayırabiliriz. Bu ayrım, bir anlamda kullanımbilim ve biçimbilim ayrımına koşt düşer.” (Tuna,1980,112).

“Yazınsal metnin anlatım ortamı ve biçemi arasındaki etkileşim sözkonusu olunca, anlatımın neden olduğu kısıtlamalar özellikle öykü ve şiirde büyük önem taşımaktadır. Çünkü, her iki durumda kısalık ön şart olduğu ve uzunlukta bir kısıtlama olduğu için, az sözcükle çok şey anlatma, ekonomik bir dil kullanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.”(Erden,1997,112).

Kimi dilbilimcilere göre sözcüklerin anlamı yoktur, kullanımları vardır. Konuşmada ya da söylemde bize ilettiği biçimiyle anlam, sözcüğün aynı bağlamdaki öbür sözcüklerle kurduğu ilişkilere bağlıdır. Bunlar dil dizgesinin yapısıyla belirlenir. Her sözcüğün anlamı, daha doğrusu anlamları bu bağlantının tümüyle tanımlanır. Taşındığı varsayılan bir imgeyle değil. Bu duruma göre, dil, tek tek sözcüklerden oluşan bir yığın değildir. Her sözcük ya da dilsel simge, başka sözcüklerle belli kurallar uyarınca ilişki içindedir. Bu kurallar belli bir dizge oluşturur. Her simge, başka simgelerle ilişkilidir. Anlamın boyutları ve anlatım gücünün sınırları öteki simgeler, sözcüklerle kuracağı ilişkiler (sıralama, çekim, dilbilimsel düzen) alanında da belli kurallarla donatılmıştır. Tek başına var olan gösterge yoktur. Her gösterge, bir göstergeler dizgesi kapsamı içinde değer kazanır. Bir tümcedeki her sözcük bir göstergedir. Sözcükler bir yandan dil dizgesinin yapısından doğan olanaklarla açılırken, bir yandan da ortaya çıkan anlam etkisi belleğe aktarılır (Bozkurt,2000,25).

Dilbilgisinde bir yargıyı olumlu biçimde ortaya koyan tümce, *olumlu tümce* olarak değerlendirmiştir. Tümcede olumluluk, yargının gerçekleşmesi anlamındadır. Eylem yargısında bu, yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun yapıldığını/yapılacağını anlatır. Ad yargısında olumluluk ise, bir nesnenin ne olduğunun ya da varolduğunun belirtilmesi şeklinde gerçekleşir. Olumsuz tümceler bir yargıyı olumsuz biçimde ortaya koyan tümcelerdir. Niteliğinde ise, yargının gerçekleşmemesi anlamı vardır. Eylem tümcelerinde bu, bir kılış ya da oluşun yapılmaması/gerçekleşmemesi anlatımıyla ortaya çıkarken; ad tümcelerindeki olumsuzluk, bir nesnenin ya da kavramın var olmadığı/bulunmadığı anlatımıyla ortaya çıkar. Yukarıda bahsedilen olumlu tümcenin varlık anlatmasına karşılık, olumsuz tümce yokluk anlatır (Şimşek,1987,197-198; Karahan,1999,70-72). Karahan (1999,70-72) da anlamına göre tümceler için benzer ifadelerde bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen bir kılış veya oluşun yapılması/gerçekleşmesi ya da yapılmaması/gerçekleşmemesi ile bir nesnenin ya da kavramın var olması/bulunması ya da var olmaması/bulunmaması durumu göz önüne alındığında olumsuzluğun ya da olumluluğun tümcelerde anlam açısından ayrı ayrı iki ana dilsel yapıda ortaya çıktığı görülür. Bu dilsel yapılar, olumsuzluk için; ad tümcelerinde ve eylem tümcelerinde olumsuzluk iken, olumluluk içinse; ad tümcelerinde ve eylem tümcelerinde olumluluktur. Elbette ki, bu ayrıma diğer dilbilgisi kitaplarının da belirttiği olumlu soru, olumsuz soru v.b. yapılar da eklenebilir.

Olumlu tümce için; “Yüklem bildirdiği eylemin yapılma ya da olma doğrultusunda belirlendiği tümceye olumlu tümce denir.” açıklamasını yapan Dizdaroğlu (1976,282), Türkçe’de bütün eylemler adların ve ad soylu sözcüklerin olumlu olduğunu; ancak özel takılarla olumsuz biçime dönüştürülebildiği üzerinde durmuştur. Biz bu durumun sadece biçimsel olarak böyle olduğunu sözcüklerin anlamının sahip oldukları biçimsel yapılarından bağımsız öte yandan ait oldukları bağlamla birlikte düşünüldüklerinde durumun böyle olmadığı düşüncesindeyiz.

Yine, Dizdaroğlu (1976), tümcenin yüklemine göre ad ya da eylem tümcesi olarak ikiye ayrıldığını, olumlu ad tümcesinin yüklemi ad soylu bir sözcük olmasının yanında anlamca da olumlu tümceler olduğunu; bu tümcelerin de biçim ve anlamca olumlu ad tümcesi ile biçimce olumsuz, anlamca olumlu ad tümcesi olarak ikiye ayrıldığını aktarmaktadır. Bu ayrım araştırmacılarca genel kabul görmüş bir ayrımdır.

Dilbilgisi kaynakları içerisinde tümcede olumluluk ve olumsuzluğu en derli toplu biçimde aktaran Dizdaroğlu (1976)'dur. Biz de gereksiz bilgi tekrarından kaçınmak için onun yaptığı açıklamayı bu bölüme alıyoruz.

Dizdaroğlu (1976), *biçimce olumsuz anlamca olumlu tümcelerin* birkaç şekilde yapılabildiği üzerinde durmuş ve bu biçimce olumsuz anlamca olumlu tümcelerin yapılış şekillerini ayrıntılı olarak vermiştir. Bunlar;

1- 'değil' koşacının bildiride kiplerinin olumsuz üçüncü tekil kişisiyle kurulu tümcelerde eylemden sonra gelmesiyle.

bekle-mi-yor değil

2- Gereklilik kipine eylemden sonra getirilen 'değil mi?' sorusuyla.

çalışmalı değil miyiz?

3- 'yok' sözcüğü ile biten tümcelere 'değil' koşacının eklenmesiyle.

yok değil

4- Bildirme kiplerinden birini almayan ve doğrudan doğruya değil koşacı alan tümcelerle.

Her serseri ruh; yersiz, kimsesiz değildir.

5- Ad tümcelerinin olumsuz sorulu şekilleriyle.

Bu işin böyle sonuçlanacağını düşünecek aklın mı yok.
şeklinde sıralamıştır.

Olumsuz tümceler için kitabında ayrı bir bölüm ayıran Dizdaroğlu (1976,287), "Yüklemün gösterdiği eylemin yapılma ya da olma doğrultusunda belirlenmediği tümceye olumsuz tümce denir." tanımlamasının ardından yüklemünün cinsine göre olumsuz tümceleri olumsuz ad ve olumsuz eylem tümceleri olarak ikiye ayırmıştır. Olumsuz ad tümcelerini geleneksel dilbilgisi anlayışına bağlı olarak yüklemi ad ya da ad soylu sözcüklerden oluşan ve bir durumu, oluşu, ters yönde bildiren tümceler olarak değerlendiren araştırmacı *biçimce ve anlamca olumsuz ad tümceler* başlığı altında bu tip tümceleri değerlendirmiştir.

Dizdaroğlu'na göre bu tip tümcelerin;

1- 'değil' koşacıyla.

2- Belirsiz geçmiş zamanla isteme kipleri dışındaki eylemlerin olumlu üçüncü tekil kişileri değil koşacıyla birlikte kullanıldıklarında.

3- 'yok' sözcüğü ile.

4- '-sız/-siz' ekinin ulandığı adlar ve ad soylu sözcükler yüklem olduklarında biçimce ve anlamca olumsuz bir yapıda ortaya çıkmaktadır.

Yine, Dizdaroğlu (1976), *biçimce olumlu olmasına rağmen anlamca olumsuz olan ad tümcelerini* de değerlendirmiş, bu tip tümcelerin ise;

1- 'var' sözcüğü ile kurulu ve içinde yinelenmiş 'ne.....ne' bağlacı bulunan tümceler;

'O zamanlar ne kupa, ne fayton, ne briçka, ne çekçek, ne uzun araba, ne lando, ne brik, ne tramvay vardı.' (Hiç biri yoktu.) gibi.

2- Yükleme 'var' sözcüğüne ya da ad soylu bir başka sözcüğe dayalı olumlu sorulu tümceler;

'Uryan geldim gene uryan giderim

Ölmemeye elde fermanım mı var?' (Yok.) gibi.

3- Yükleme 'var' sözcüğünün dışındaki ad ya da ad soylu sözcüklerle kurulu ve içinde 'ne.....ne' bağlacı bulunan tümceler;

'Ne paranın, ne süsün, ne de dünya gösterişlerinden herhangi birinin esiridirler.' (Hiç birini esiri değildirler.) gibi biçimce olumlu anlamca olumsuz ad tümcelerini oluştururlar açıklamasını yapmıştır.

Araştırmacı, olumsuz eylem tümceleri için; "Yükleme eylem olan ve edimin, kılığının, oluşun ters yönde belirlendiği tümce..." (Dizdaroğlu,1976,291). tanımlamasının ardından yine biçimce ve anlamca bu tümceleri değerlendirmiş; biçimce ve anlamca olumsuz eylem tümcesi ile biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcesi ayrımını yapmıştır. Dizdaroğlu, *biçimce ve anlamca olumsuz eylem tümcelerinin*;

1- Olumsuzluk takısıyla;

'Sözcükler kendiliklerinden yeşermezler.' gibi.

2- İçinde yinelenmiş 'ne.....ne' bağlaçları bulunan ve yüklemeleri olumsuz olan eylem tümceleriyle;

'Buna karşı yazık ki ne sen ne de ben bir şey yapamayız.' gibi, oluştuğunu aktarmaktadır.

Diğer taraftan araştırmacı *biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcelerinin* ise;

1- Yükleme olumlu tümce içinde 'ne.....ne' bağlaçları bulunan tümceler;

'Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayri' gibi.

2- 'olmak' yardımcı eyleminden önce '-mez' ekiyle türemiş ortaç kullanılan ve içinde 'ne.....ne' bağlaçları bulunan tuceler ile;

'Inme geldiği gunden bu yana ne karısını ne kızını sevmey olmuştı.' gibi.

3- Yükleme, buyruk kipinin üçüncü tekil ya da çoğul kişilerine dayalı ve kökteş iki eylemden oluşan tümcelerde, birincisi yeterli eyleminin koşul biçimindeyse;

'Biraz yağmur yağdı mı, Beyoğlu'nun yaya kaldırımlarında yürüyebilirsen yürü!' (Yürüyemezsin.) gibi.

4- Yükleme olumlu buyurma kipinden ya da 'e!, a!' ünlemi ulanmış dilek kipinden oluşan tümceler ile;

'Hadi vursana, ne duruyorsun, bir daha vursana!' (Vuramazsın.) gibi.

5- Yükleme buyruk kipinde olan tümceye 'gel de' ya da 'yine' eklenerek;

'Böyle bir adama gel de inan!' (İnanamazsın.) gibi.

6- Olumlu sorulu kimi tümceler ile;

'Ayol benim dilim döner mi böyle şeylere' (Dönmez.) gibi.

7- 'olmak' eylemine dayalı olumlu sorulu tümceler ile;

'Bir şehre liman yapılmasından daha güzel bir şey olur mu?' (Olmaz.) gibi, biçimce olumlu anlamca olumsuz tümceler kurulabildiğini aktarmaktadır.

Dizdaroğlu'nun sıraladığımız olumsuzluğun tümce düzeyindeki görünümünü biz ağırlıklı olarak sözcük birimlerle olumsuzlama görünümü başlığı altında irdeledik (bk. 2. Sözcükbirilerle Yapılan Olumsuzlama). Bu bölümde ise eylem tümcelerinde karşımıza çıkan kip ulamına bağlı olumsuzlama görünümü ile ad tümcelerinde karşımıza çıkan sözlüksel anlam olarak olumsuzluk ifadesi taşıyan sözcük birimlerin kullanılmalarıyla ilgili olumsuzlama görünümünün yanı sıra kalıp ifadeler olarak adlandırılan yapıların söyleme kattığı olumsuzlama ifadelerine değineceğiz. Burada kalıp ifadelerin (öbekleşmiş ifadeler, deyimler) özel türden bir sözcük birlikteliği içermesi önemli bir noktadır. Yine, bu tür ifadeler normal sözcük dizilişleri gibi görünseler de bazı dilsel dönüşümlerde -örneğin olumsuz çekimlerde- dilin işleyiş kurallarıyla ilgili bir takım sınırlamalarla karşılaşabilmektedirler. Aynı sınırlamalar kalıp ifadelerden kalıp ifadelere bazı değişiklikler de göstermektedir. Bu kalıp ifadelerden bazıları diğerlerine göre ya daha fazla sınırlandırılmıştır ya da dondurulmuş durumlarda karşımıza çıkabilmektedir. Bazı dilsel kullanımlar sadece bazı durumlarda kullanım sahasına çıkabilmektedirler. 'başı dön-' kalıp ifadesinin 'başı dönme-' şeklindeki olumsuzlaştırılmış şekli kullanılamaz (Palmer,2001,117-122). Bu iki ya da

daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması, yani eşdizimlilik¹⁰ (colocation) ile ilgili bir durumdur.

Öte yandan kip ulamlarıyla karşımıza çıkan olumsuzlama görünüşleri genellikle şart ifadesi taşıyan ve dilbilgisinde '*olmayası şart*' tümceleri olarak kavramlaştırılan yapıları da içermektedir. Bununla birlikte bu bölümde gereklilik ve emir-istek kip ulamlarının da karşımıza çıkan olumsuzlama görünüşlerine de değindik.

Tümce düzeyinde olumsuzlama görünümü kuran diğer yapılar için bk. 1.1. '-mA-' Biçim Birimiyle Yapılan Dilbilgisel Olumsuzlama Görünüşleri; 1.3. '+sIz/+sUz' Biçim Birimiyle Yapılan Dilbilgisel Olumsuzlama Görünüşleri; 1.8. '-mI/-mU' (Soru) biçim birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünüşleri; 2.5. Bağlaçlarla Yapılan Olumsuzlama Görünüşleri; 2.6. Soru Sözcükleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünüşleri; 2.7. Edatlarla Yapılan Olumsuzlama Görünüşleri bölümlerine bakılabilir.

0.3.4. METİNSEL OLUMSUZLAMA

Bir metni oluşturan birimler (tümceler) arasında çeşitli bağlar bulunur. Bir metinde, tümceler yan yana sıralanmaz. Bir metindeki tümceler arasındaki bağlar metin oluşumunda tümcede kullanılan herhangi bir birimin, daha sonraki tümcelerde ya aynen karşımıza çıkmasıyla ya da yerini kendisiyle anlamsal veya dilbilgisel ortaklıklar bulunan başka bir birime bırakarak gerçekleşir. Bunların metindeki görünüşleri: Art arda gelen tümcelerde görülen sözcük birimlerin yinelenmesi, biçim ve içerik açısından da bu sözcük birimlerin tek ve aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları vb. sonucu ortaya çıkar. Bunun yanı sıra art arda gelen tümcelerde kullanılan değişik sözlükbirimlerin aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları ve bunların tümceler arasında anlamsal bir ortaklık oluşturması gerekmektedir. Yine, tümceler arasında ilişkiyi sözlükbirimlerin belli bir sözlüksel alanın üyeleri olmaları da sağlar. Diğer taraftan tümceler arasında ilişkilerin Türkçe'de yüklemelerin taşıdığı kişi ekleriyle de gerçekleştiği görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak anlatı türüne ve zamanına uygun zaman ekleri de tümceler arası ilişkilerin kurulmasını sağlayan metinsel kullanımlardır (Oralış,1992,38-40).

¹⁰ Vardar, Berke (1998:98), '*eşdizimlilik*'i; iki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimde yer alması olarak tanımlanmıştır. Eşdizimlilik, sözlük bilime dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklanır, birimlerin anlam yönünün dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkisi vardır.

Yukarıda sıraladığımız metinsel kullanımlar bir metnin metin olabilmesi için gerekli ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu ana çerçevenin temelini metindilbilimsel incelemelerde bir yöntem olarak karşımıza çıkan ve metindilbilimsel çalışma alanında, *metindilbilimsel bağdaşıklık* olarak adlandırılan ölçüt oluşturmaktadır.

Değinmek istediğimiz bir diğer konu da metin türüdür. Öyle görünüyor ki, metin üretimlerinde ya da metin çözümlemelerde metnin türü de önemli bir noktadır. “İnsan zihninde başkaları tarafından söylenen ya da herhangi bir yazıda okunan tümceleri çözümleyici, algılamayı sağlayan bir anlam çözme yeteneğinin bulunduğu, kuşku götürmez bir gerçektir. Bu yetenek, insanın dünya bilgisi, deneyimleri, eğitim birikimleriyle ve içinde bulunulan koşulların yardımıyla, bir tümcede yer alan bildirinin eksiksiz olarak algılanmasını sağlar.” (Aksan,1999,142). Bu gerçekten hareketle, metin üretimlerinin ve de metin çözümlemelerinin diğer bir boyutunu da metnin türü oluşturmaktadır denilebilir.

Metinlerin iletişimsel işlevlere sahip olduğu kabul edilir. Bu yaklaşımda, metin yapısının, metnin taşıdığı iletişimsel işlevin, metin çözücüler tarafından anlamlandırılabilir olmasının etkin bir role sahip olduğu düşünülür. Bu çerçeveden bakıldığında, metnin yapısıyla, yüklendiği iletişimsel işlevler arasında metnin türünün belirginleştirilmesine yönelik sıkı bir bağ bulunmaktadır. Metin üretiminde metnin iletişimsel işleviyle metin türünün belirginleştirilmesine yönelik sınırlayıcı etkilerin olduğu gözlenmektedir (Humer,2001,9-10).

“Metinselliğin temel ölçütlerinden olan bağdaşıklık, bir ögenin söylemdeki yorumunun, bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsar. Çeşitli tanımlamalar önerilmiş ve özellikle belirtilmişse de bağdaşıklık, tüm metindilbilimsel yaklaşımlarda bir tümce dizisinin metin olma niteliğini taşıması için geçerli bir temel ölçüt olarak düşünülmüştür.” (Uzun,1995,36).

Öte yandan diğer bir metinsellik ölçütü olan ‘tutarlılık’ metindeki mantıksal bağlantı olarak tanımlanabilir. Birbirini izleyen tümce ya da sözcelerin söz dizim, anlam ve kullanım bakımından, çelişmezlik ilkesine uygun biçimde bir arada bulunuşu (Vardar,1998,265) tutarlılığın temelini oluşturur.

Tutarlılık metindilbilimsel anlamda yalnızca metinlerin bir özelliği olarak değil aynı zamanda metin kullanıcılarının (text users) algılama işlemleri ile de ilgili düşünülmelidir. Bir başka deyişle tutarlılık, metin çözücünün zihinsel yeteneğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Uzun,1995,100).

Metin bir birimdir, uç uca eklenmiş tümceler dizisinden başka bir şeydir.” (Kıran,2001,280). Bu notada tümce ötesi kavramı işin içine girer. “Metin denilen bu birim ‘uyumluluk’ (cohésion) ve ‘tutarlılık’ (cohérence) ilişkileri içerir. Metnin uyumluluğu incelemek, tümcelerinin metin içinde çizgisel bir biçimde (adılların, fiil zamanlarının, bağlaçların yinelenmesi vb...) birimlerine eklenmesini incelemektir. Buna karşılık, bir metnin tutarlılığı, ait olduğu söylem türüne göre, söz konusu metnin tümünün düzenlenişini ilgilendiren kurallardan kaynaklanır. Bu iki düzlemi kesin bir biçimde birbirinden ayırmak kolay değildir; ayrıca anlama sürecinde bu iki düzlem iç içedir (Kıran,2001,280).

Ancak, görülen o ki, tutarlılık daha çok dilbilgisel biçim ve koşullardan mantıksal ilkelere doğru gelişen bir olgudur. Bununla beraber, tutarlılık metin çözücünün yukarıda sıraladığımız metne katılımındaki etkinliği de düşünüldüğünde anlamlı olmak, daha doğru bir ifadeyle, anlam zincirleri açısından metnin bütününde çelişmezlik temelinde ortaya çıkmak zorundadır. Yine de bu iki olgunun birbiriyle örtüşen, birbirini tamamlayan olgular olduğu göz ardı edilemez. Burada dilbilgisel biçim ve koşulların sağladığı yapılarla mantıksal ilkeler arasındaki ilişkiler de önemlidir. Tutarlılık önce de söylediğimiz gibi mantıksal ilkelerle daha çok ilişkiliyken bağdaşıklık ya da uyumluluk dilbilgisel biçim ve koşullara daha yakındır. Temelde ise metindilbilimi incelemelerinde tutarlılık, bu açıdan bakıldığında mantıksal ilkelere dayalı ilişkiler incelemesi olarak ortaya çıkar.

Öte yandan, bir metindeki tutarlılık yapısı, metindeki her yeni tümce ya da tümceciğin yorumlandıktan sonra, bir önceki tümcenin ya da önceki herhangi bir tümcenin sunuluşuna bağlantısıyla *bölümsel* (local) *tutarlılık* ve dil kullanıcılarının metin parçacıklarından yola çıkarak oluşturmayı deneyecekleri *bütümsel* (global) konuya (*theme/topic*) göre her yeni tümcenin metnin bütünüyle kurduğu mantıksal ilişki doğrultusunda *bütüncül tutarlılık* olmak üzere iki düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bölümsel tutarlılığın oluşmasındaki etkenler, her zaman bütüncül tutarlılığın da oluşması için gerekli olarak görülmektedir (Uzun,1995,111-112).

Diğer bilim dallarında olduğu gibi, metindilbilimi'nde de değişik akımlar, çeşitli inceleme yöntemleri söz konusudur.¹¹ Bu bakımdan kimileri, metinlerin iletişimsel boyutunu incelemelerinin odak noktası yaparken, kimileri de dilbilgisel bağlardan yola çıkar. Çeşitli metin inceleme yöntemleri birbirinden değişik de olsa, tümünün de inceleme birimi metindir. Daha açık bir deyişle inceleme konusu artık metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin bütünü, metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevidir. Tümce ötesi bir anlayışla inceleme konusuna eğilen metindilbilimi, bir şiir, bir öykü, bir dilekçe olsun her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece çeşitli metin türleri arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Kullanım bağlamlarını bularak, hangi koşullar altında çeşitli türlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar (Oralış,1992,37).

Yalın ifadeyle bildirişimde üç unsur vardır. Bunlar: tümceler, bunları bildirişim düzlemine taşıyan 'söyleyici' ya da 'üretici' ile bu üretilen tümceleri yorumlayan 'dinleyici'dir. Dinleyici üretilen ve sadece bir yorumu ya da anlamı olduğu kabul edilen tümcelerle karşı karşıyadır. Öte yandan bildirişime işlevsel olarak bakıldığında her tümcede üç ayrı öge vardır ve bu üç öge aynı anda gerçekleşir. Bunlar: tümcedeki salt 'dilsel anlam', söyleyici açısından tasarlanmış 'anlatımsal güç' ve dinleyici üzerinde yaratılan 'etki'dir (Başkan,1988,252).

Metinsel olumsuzlama bir süreçten çok sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan sonuç kaynağını biçim birim, sözcük birim ve söz dizim parçacıklarından alır. Metinsel olumsuzlama görünümleri derin yapı-yüzey yapı ilişkileri temeline dayanır. Biçimsel olumsuzluktan beklenen olumsuz anlamın yerine bağlama dayalı olumlama görünümleri ya da biçimsel olumluluktan beklenen olumlu anlam yerine olumsuz anlamın yine bağlama dayalı olarak ortaya çıkışı metinsel olumsuzlamanın ana karakterini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra metnin olumsuzlama gönderimiyle okuyucuya bırakılan eksilteli aktarımlar, bağdaşıklıkla dayalı ve gönderimlerle kurulu metin içi ilişkiler, sözcük ilişkileri ile olumlamanın ya da olumsuzlamanın ortadan kaldırılması, anlatısal olumsuzlama diyebileceğimiz durum ve betimlemelere yönelik

¹¹ Metin çalışmalarının tarihçesi için bk. Uzun, Leylâ S. (1995), *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Ankara, ss. 17-35.

olumsuz aktarımlar vb. durumlar da olumsuzlamanın diğerk metinsel görünümleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinsel olumsuzlama bir yerde biçim birim, sözcük birim ve söz dizim düzeyinde var olan olumsuzlama görünümlerinin bir toplamı olarak karşımıza çıkar. Biz biliyoruz ki, bütün parçadan daha anlamlıdır. Çalışmamız parçadan bütüne doğru bir seyir izlemektedir. Öncelikle biçim birim düzeyinde, ardından sözcük birim ve kısmen söz dizim düzeylerinde irdelediğimiz dildeki ‘olumsuzlama’ olgusunu metin düzeyine taşımaya çalıştık. Bu bölümde tüm metinleri ele alıp metinsel olumsuzlama görünümlerinin değerlendirmemiz çalışmamızın amacını aşmaktadır. O nedenle bu bölümde ağırlıklı olarak ‘Semaver’ adlı öyküde metinsel olumsuzlama görünümlerini ele alacak ve diğerk öykülerde karşılaştığımız farklı metinsel olumsuzlama görünümlerine değineceğiz.

Bu bölümde adı geçen öyküyü metinsel olumsuzlama açısından incelemenin yanı sıra metinlerde karşımıza çıkan ve kısmen önceki bölümlerde değindiğimiz bir takım yapıları da irdeleyeceğiz.

1. BİÇİM BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ

1.1. '-ma-/-me-' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

'-ma-/-me-' olumsuzluk biçim biriminin olumsuzlama görünümüleri üzerinde ayrıntılı olarak bu bölümde durmayacağız. Söz konusu biçim birimin ne olduğu aşağı yukarı Türkiye Türkçesi'ndeki kullanımları bugün yeniden açıklamaya gerek duyulmayacak kadar belirgindir. '-ma-/-me-' olumsuzluk biçim birimiyle ilgili olarak eğer bir tercih yapmamız gerekiyorsa, bizim tercihimiz onun bir 'türetim biçim birimi' olduğunu kabul üzerinedir. (bk. 1. Biçim Birimlerle Yapılan Olumsuzlama)

'-ma-/-me-' olumsuzluk biçim biriminin dilsel üretimlerde diğer olumsuzluk biçim birimlerinden farklı bir durumu olduğunu söyleyemeyiz. Bu biçim birim ulandığı sözcük birimlerin sözlüksel anlamları eğer olumlu ise onları olumsuzlamakta; diğer taraftan sözlüksel anlamları olumsuz sözcük birimleri de olumlamaktadır.

Genel kullanımı olumsuzluk ifadesi olan '-ma-/-me-' olumsuzluk biçim biriminin tüm görünümünü çalışmamızda konu edinemeyeceğiz. Çünkü sadece bu biçim birimin ulandığı 3.000'e yakın sözcük birimi bu bölümde incelemeye almak bizi amacımızdan saptıracaktır. Bu nedenle bahsettiğimiz olumlama-olumsuzlama ilişkini örnekleyen kullanımları aktarmakla yetineceğiz.

1.1.1. Olumlama Görünümü

İster yüklemde fiile isterse de fiil olan herhangi bir tümce unsuruna ulansın; eğer ulandığı fiil sözlüksel anlam olarak olumsuzluk ifade ediyorsa '-ma-/-me-' olumsuzluk biçim birimi, bu olumsuz anlamı ortadan kaldırarak olumlama görünümüyle söylemin karşımıza çıkmasını sağlar. Elbette ki bu görünümün ortaya çıkmasında bağlam, derin yapı-yüzey yapı ilişkileri vb. etkindir.

1/1'deki '*Trifon, banyoların kenarına hazırladığı, çocukların her gün bozduğu kızığı da dokunulmamış bir halde buldu.*' söyleminde 'dokunulmak' fiilinin sıfat-fiil kullanımına olumsuzlama biçim birimi olarak ulanan '-ma-/-me-', fiilin yalın kullanımdaki olumsuz anlamını olumlamıştır. Metin bağlamında yüklem belirttiği '*bulunan şey*', '*her gün çocukların bozduğu kızak*' tır ve bu kızak '*bozulmamış bir hâlde; yani dokunulmamış bir durumda koyulduğu yerde bulunmuştur.*' Bu yönüyle de söylem olumsuzluk biçim birimine rağmen olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

2/1'deki 'Yeni dostlar bulmakta gecikmedim, Ada'nın çocukları akşamları etrafıma toplanyorlar.' söyleminde 'gecikmek' fiili '-ma-/me-' ile olumsuzlanmıştır. Ancak gecikilen şeyin 'yeni dostlar bulmak' olduğu ve 'gecikmek' fiilinin sözlüksel anlam olarak olumsuzluk ifadesi taşıdığı düşünüldüğünde ortaya çıkan anlam olumsuzlama değil biçim birime rağmen olumlama görünümüyle karşımıza çıkar.

3/4'teki 'saymakla bitmeyen' şey, 'İstanbul'da bir zamanlar eğlence yerlerinin bol' olmasıdır. Gerçekte bir önceki söylemin olumlama anlamını olumsuzluk biçim birim almış 'saymakla bitmezdi' söylemi pekiştirmektedir.

4/1'deki 'korkmak' fiilinin sözlük birimsel olumsuzluk ifadesi 'O yanımda iken korkmazdım' söyleminde '-ma-/me-' olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmıştır.

5/4'teki 'cinayet işlemek' ve 'muharebe olmak' bileşik yapıları da '-ma-/me-' olumsuzluk biçim birimince olumsuzlanıp olumlama görünümüyle karşımıza çıkan söylemlerdir.

6/6'daki 'Hele benim gibi ağzının çocukluk tadını kaybetmemiş olanlar için...' sıfat-fiil kullanımındaki söylem, önceki '...Avrupalı Çingenenin tadı İsviçre dağlarının karışksız sütünden yapılmış; sağlam ve gürbüz kadınların yoğurduğu hamurdan olmuş halis bir çikolata tadındadır.' söylemine gönderimle olumlama görünümü oluşturmuştur.

7/1'deki 'unutmak' fiilinin sıfat-fiil biçimine ulanan '-ma-/me-' olumsuzluk biçim birimi 'unutmak' fiilinin sözlük birimsel anlamını olumsuzlayarak metin bağlamında olumlama görünümü oluşmasını sağlamıştır. Öte yandan 7/2'de devam eden söylemin olumlama anlamının ortaya çıkmasında katkısı da göz ardı edilemez.

8/7'deki 'Birbirini liseden beri birakmayan dört arkadaşı' söyleminde 'birakmak' sıfat-fiil kullanımı;

9/1'deki 'dedikodu yapılmaz' söyleminde '-ma-/me-' olumsuzluk biçim birimiyle olumsuzlama duruma yönelik bir aktarımla olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmışlardır.

10/6 ve 10/7'deki 'çalışmamak' isim-fiil kullanımında '-ma-/me-' olumsuzluk biçim birimi, öykü kahramanını olmasını istediği bir duruma göndermeyle metin bağlamında olumlama görünümü ile karşımıza çıkarken; 10/12'deki 'ayrılmıyorlardı' söylemi 10/11'deki 'beraberdiler' olumlama görünümünü pekiştirme işleviyle olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmıştır.

11/4'teki 'Güzel berberin, âşıklarına oynadığı oyunların hikâyeleri her şeyi olurundan ve gülünç tarafından tatlıya bağlamanın, şakaya vurmanın, kurnazlığa, zekâyâ getirmenin, tadını kaçırmamanın, tatlı ve şakacı bir dünyanın yadigârlarıdır...' söyleminde '-ma-/me-' olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla söylem düzlemine çıkan olumlama görünümünde isi duruma yönelik olumlama görünümünün ortaya çıkmasında '-ma-/me-' olumsuzluk biçim biriminin katkısı vardır.

METİN PARÇALARI

1-“Trifon, banyoların kenarına hazırladığı, çocukların her gün bozduğu kızıağı da dokunulmamış bir halde buldu.¹ Gemisini oraya yerleştirdi, öndeki tahtayı çeker çekmez, yağlanmış kızaktan, gemi hızla kaydı, suya gömüldü.² Hafif bir keşişleme esiyordu.³ Sicim gitgide boşalıyor; gemi hafif yana yatarak pupa gidiyordu.⁴” (SF-1:24).

2-“Yeni dostlar bulmakta gecikmedim, Ada'nın çocukları akşamları etrafıma toplanıyorlar.¹ Hepsine birer cıgara veriyorum.² Bütün dünyadan gizli cıgara içiyoruz.³ Onlar kuşlardan bahsediyorlar ökselerin balla yapıldığını anlatıyorlar.⁴ Hangi ağacın dallarına hangi kuşların konduğunu öğreniyorum.⁵” (SF-1:34).

3-“İlk sarhoş olduğu günü Ahmet, çırağına anlatırdı.¹ Gözlerini kapayarak anlatırdı²:

On dokuz yaşında ya var, ya yoktu.³ O zamanlar İstanbul'un eğlence yerleri boldu bol; saymakla bitmezdi.⁴ 'Garson, bir bira daha!' demişti.⁵” (SF-1:79).

4-“[...]”

O yanımda iken korkmazdım.¹ Evin dış kapısı kapanır kapanmaz, pencereme vurmuş sokağın ışıkları ve karşı meydanlığın ağaçlan yatağımın ayak ucundan ışıklı gölgelerle uçuşurlar, yapraklara ve ışıklara karışmış ayak sesleri, yatağımın ayak ucunda uçuşan gölgelerle birleşir; kalkar, odamın içinde bambaşka bir gözle bakardım.² Ufuksuz, seri ve maddesiz kuşlar her tarafta uçuşurlardı.³” (SF-1:91,92).

5-“Haftada bir gün gelirdi.¹ Saat ikide kalkar giderdi.² O gittikten sonra, ben onu öldürmüş kadar harap, katil yatağımın üzerinde sabahı, polisi, kanunları beklerdim.³

Alacakaranlıkta, hele sabahın alacakaranlığında hiçbir cinayet işlenmemiş, hatta sabahın alacakaranlığında, muharebe bile olmamıştır.⁴” (SF-1:92).

6-“Cins ve terbiye bakımından Fransız olan kadınlar, içtikçe coşuyorlar, kan kırmızı kahpeliklerini billur kadehlere doldurup sunuyorlardı.¹ Benim kızım kendisine Macar derdi.² Fakat ben onun Çingene olduğunu pekâlâ bilirdim.³ Macar kızı bir bisküvi kadar kıtır kıtır ve ağza alınınca bir bisküvi kadar yumuşaktır.⁴ Halbuki Avrupalı Çingenenin tadı İsviçre dağlarının karışksız sütünden yapılmış; sağlam ve gürbüz kadınların yoğurduğu hamurdan olmuş halis bir çikolata tadındadır.⁵ Hele benim gibi ağzının çocukluk tadını kaybetmemiş olanlar için...⁶” (SF-1:100).

7-“Küçük şeyleri unutamayanlar, en geri hatıraları da unutamayanlardır.¹ Hafızalarının bu bahtsız kuvveti karşısında hiçbir memleket, hiçbir vatan tutamadan her yeri, her şeyi severek öleceklerdir.²” (SF-1:105).

8-“Önümüzde hayat...¹ Her gün bir başka uykuya yatıp, bir başka rüya göreceğiz.² Halbuki zaman, ağır ağır bizimle beraber akan nehir, bir göle varıyordu.³ O gölde artık biz akıyor, dalgalanıyorduk.⁴ Yahut bana öyle geliyordu.⁵ Çoğumuz evlenmiştik.⁶ Birbirimizi liseden beri bırakmayan dört arkadaş, hepimiz, birer kız almıştık.⁷ Aynı mahallede oturuyorduk, aynı yolları tepiyor, evimize varıyor; aynı kadını her akşam daha fazla sevmeye çalışıyorduk.⁸” (SF-1:133,134).

9-“Sefil kulübelerin, ucu bucağı görünmez yangın yerlerinin ortasında işlenen her suç, o kenar mahallelerin sükûnetini özlemeye, uzletini sevmeye, sefaletini tetkik etmeye gelen mütecessise karşı olduğu için, fazla dedikodu yapılmaz, yalnız birkaç gün sur haricindeki kahvelerde oturan jandarmalar ve sonbaharda yaprak hıştırtılarına karşı

*Natpinkerton hikâyeleri okuyan polisler telaşa düşerdi.*¹ (SF-1:139,140).

10-“Kafası bir Yahudinin kafası kadar ticari entrikalarla dolu idi.¹ Şimdi cebinde parası da vardı.² Çalışmak istiyordu.³ Yazdı.⁴ Bir karpuz sergisi açabilmek için projeler yapmakta idi.⁵ Cins karpuzlar rüyalarına giriyordu.⁶ *Ama çalışmamak...*⁷ *Ah çalışmamak!*⁸ Başlayan yazın bütün güzelliğini görebilmek için arzusu iradesiyle çarpışmıyordu bile.⁹ Arzusu iradesini almış, birlik olmuşlar, dost olmuşlardı.¹⁰ Beraberdiler.¹¹ Bütün gün ayrılmıyorlardı.¹² Yalnız rüyalarında birbirlerinden bir lahza ayrılıp tokalaşıyorlardı.¹³” (SF-1:162,163).

11-“[...] berber Hilmi Efendi...¹ Cin gibi gözleri, dazlak kafasıyla gençliğinin sulanma hikâyelerini bir anlatmaya başlamasın.² Kırar geçirir insanı.³ *Güzel berberin, âşıklarına oynadığı oyunların hikâyeleri her şeyi olurundan ve gülünç tarafından tatlıya bağlamanın, şakaya vurmanın, kurnazlığa, zekâya getirmenin, tadını kaçırmamanın, tatlı ve şakacı bir dünyanın yadigârlarıdır...*⁴” (SF-7:91).

1.1.2. Olumsuzlama Görünümü

‘-ma-/-me-’ olumsuzluk biçim biriminin olumsuzlama görünümü ise, sözlük birimsel anlamı olumlu olan sözcük birimlere ulanmasıyla ortaya çıkar. Bu olumsuzlama görünümleri tamamıyla biçimsel düzeyde gerçekleşir. Tüm fiil kiplerinin çekimlerinde; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kullanımları ile bileşik ve basit fiillerde karşımıza çıkan bu yapı biçimden beklenen olumsuz anlamın ortaya çıktığı söylemleri oluşturur. Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu kullanım sıklığı metinlerimizde oldukça fazladır. ‘-ma-/-me-’ olumsuzluk biçim biriminin bu kullanımları kanımızca ayrı bir çalışma konusudur. Bu nedenle bilineni tekrardan kaçındığımız için çalışmamızda söz konusu biçim birimin farklı bir görünümü olan olumlama görünümünü aktarmakla yetiniyoruz.

1.2. ‘-mAdAn’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Dilbilgisi kitaplarında ‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim birimi için; ulandığı eylemin yapılması gerektiği halde yapılmadığını; ulandığı eylemden sonraki eylemin

nasıl yapıldığını; ulandığı eylemden sonraki olumsuz eylemin meydana gelmesi için ulandığı eylemin yapılmasının gerekli bir koşul olduğunu gösteren anlam özellikleriyle kullanıldığı bilgisi verilmektedir (Ediskun,1993,257). Söz konusu biçim birimin, yine dilbilgisi kaynaklarında, yokluk ve zamanca öncelik anlamlarında kullanıldığına da değinilmiştir (Banguoğlu,2000,432).

Biz, metinlerimizde buna benzer görünümlerin yanı sıra söz konusu biçim birimin farklı görünümlerinin de var olduğunu gördük. Öncelikle metinlerimizde yer alan ve yukarıda bahsettiğimiz metinsel görünümlere değineceğiz. Olumsuzlama temelinde zaman, durum, zaman-durum bildiren bir kullanıma sahip bu biçim birimin metinlerimizdeki görünümleri: yoksama, olmama, bulunmama; koşul, gereklilik; olumlama; olumsuzlamadır.

1.2.1. Durum Görünümü

Metinlerimizdeki '-madan/-meden' olumsuzluk biçim birimi ulanarak eylemin ya da eylemsinin nasıl yapıldığı ya da nasıl yapılmadığı tarzını söyleme dahil eden kullanımın sıklığının, bu biçim birimin söyleme kattığı diğer anlam özelliklerinden oldukça fazla olduğu görülür. Bu biçim birim, metinlerde yalın kullanımının yanı sıra beraberlerinde bir sözcükleme (hiç, hiçbir, kimse, daha, bile vb.) bağıntısıyla da karşımıza çıkmakta ve böylelikle yalın kullanımları anlamca pekiştirilmiş söylemler oluşmaktadır. Yine bu biçim birim bir isim unsuruna yardımcı eylemlerin ulanmasıyla da söylem düzlemine çıkabilmektedir. Sözcükleme bağıntısıyla kullanılan bu yapılar da söyleme bir takım farklı anlam değerleri katmakta, söylemin anlamını pekiştirmektedir.

Söz konusu biçim birimin yalın kullanımıyla söylem düzlemine çıktığı metin parçalarında eylemin yapılaş tarzına yönelik göndermeler vardır.

Bunlar metinlerde, 1/1'deki *göstermeden*; 1/3'teki *görmeden*; 2/1'deki *istemeden*; 3/1'deki *yorulmadan*; 4/1'deki *ıslanmadan*; 4/2'deki *çamurlanmadan* gibi kullanımlarda çeşitli sözcük gruplarıyla söylem düzlemine çıkıp eylemin yapılaş tarzına yönelik ifadeler taşıyan kullanımlar olarak olumsuzlama görünümü oluştururlar.

METİN PARÇALARI

1-“*Bir gün, öteki çırak ona, beni göstermeden, ama benim için söylendiğini çaktığım bir şeyler fısıldadı.*¹ Güler yüzü biraz bozulur gibi oldu.² *Bana, beni görmeden, birkaç saniye baktı.*³ *Sonra arkadaşına*

hiçbir şey söylemeden, ‘Zararı yok, bana ne?’ der gibi, oldukça rahat bir işaret yaptı.⁴” (SF-6:235).

2-“Dostluk, kibarlık, samimiyet, iyilik maskelerinin sakladığı zehirli tırnakların ne onarılmaz yaralar açtığı, sanki tüylerim, sanki derim, vücudumda tayin edemediğim bir yer duruyor; ben istemeden vardığım bir müdafaa sistemini -aklıma sürünürcesine-kendiliğinden alıveriyor.¹” (SF-6:150,151).

3-“Bu ihtiyar köse sakallı, kendisini yorulmadan para kazananlardan saydığı için yorulanların halini bilmiyordu.¹ Yoksa onlar sakın, sessiz, korkak bakışlı insanlardı..²” (SF-6:100).

4-“Bu çeşit kahvaltudan sonra ayaklarınız ıslanmadan otomobile atlamalısınız.¹ Yine ayakkabılarınız çamurlanmadan maroken koltuklu bir yazıhanede telefonu ele alıp:

‘Dün akşam söylediğim gibi. On para aşağı olmaz.’ [...]
demeli.²” (SF-6:113).

Benzer yalın kullanımlar için bk. almadan (SF-1:97); anlamadan (SF-1:159); bakmadan (SF-7:23); bilmeden (SF-1:244); boğmadan (SF-6:75); bozulmadan (SF-6:45); çiğnemedi (SF-6:51); doymadan (SF-1:56); düşünmeden (SF-6:145); evlenmeden (SF-6:85); girmeden (SF-6:181); görmeden (SF-7:161); göstermeden (SF-6:232); götürmeden (SF-6:75); konuşmadan (SF-7:116); oturmadan (SF-1:27); özenmeden (SF-6:163); sıkılmadan (SF-6:214); sormadan (SF-6:89); soyunmadan (SF-1:168); uyanmadan (SF-1:175); varmadan (SF-1:115); vermeden (SF-1:42); yıkmadan (SF-6:75).

‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim birimi söylem düzlemine yalın kullanımında sözcükleme bağıntısı oluşturan ‘hiç, hiçbir şey, daha, bile, bir şey, kimse...’ gibi sözcüklerle çıkabilmektedir. Bu kullanımlar söylem düzleminde pekiştirme ifade eder. Bu pekiştirme, gerçekleşmemişlik ifade eden söz konusu biçim birimin ulandığı yapı üzerindedir ve durum olarak tamamlanan eyleme bağlanır.

5/4’deki *hiçbir şey düşünmeden*; 6/1’deki zaman ifadesiyle de birlikte *daha sarmadan*; 7/5’deki *bir damlayı bile bırakmadan*; 8/2’deki *bir şey anlamadan*; 9/2’deki *kimseyi dinlemeden* kullanımları bu tip kullanımlardandır.

METİN PARÇALARI

5-“Güzel iş balıkçılık¹: En aşağı iki bin kilo, 1,5 papelden gitse, 3000 papel!²

İşte o dakika, pay meselesi hatırıma geldi.³ Ama bu mühim meseleyi düşünmemle, keyifle çalışanları hiçbir şey düşünmeden tekrar seyre dalmam bir oldu.⁴ Pay kepezeliklerini neden sonra sorup öğrendim.⁵” (SF-6:145).

6-“Şimdi şöyle kendi halinde, mütevazı bir gazetecikte röportajlar yapsaydım, yarın kalkar, sıcak dalgası İstanbul’u daha sarmadan Mercan Usta’yı aramaya koyulurdum.¹ Hiç şüphem yok, sanatındaki tekniğine imanı olan adamlar gibi sertçe bir adamdır Mercan Usta.²” (SF-6:162).

7-“İnan olsun bu bir canlı mahluk gidişidir.¹ Evinin önünde yağmurlarla durgun sular birikmiştir, mesela değil mi?² Bu su bile yerinde durur.³ Bu suyu Sakarya alıp gitmez.⁴ Ama kendisinin getirdiği bir damlayı bile bırakmadan, çekilir gider.⁵ Sanki bu bir canlı mahluktur.⁶” (SF-6:76).

8-“Elime küçük kardeşimin kitabı geçti.¹ Bir şey anlamadan okumaya daldım.²” (SF-7:38).

9-“Ömer meyhaneden çıktığı zaman, vakit epeyce geçti.¹ Bir teşrinisani (kasım ayı) gecesi ıslak ve ispirotolu sokaklarda kimseyi dinlemeden dolayıyordu.²” (SF-1:172,173).

Benzer kullanımlar için bk. bir damla al gözükmeden (SF-6:198); bir şey söylemeden (SF-1:77); daha ‘r’si bitmeden (SF-7:154); fazla şeyler yüklemekten (SF-6:132); hatta okumadan (SF-1:65); hiç ayırmadan (SF-1:128); hiç düşünmeden (SF-6:147); hiç eksilmeden (SF-6:230); hiç görmeden (SF-6:161); hiç konmadan (SF-6:198); hiç konuşmadan (SF-1:166), (SF-1:207); hiç tanımadan (SF-6:161); hiçbir not koymadan (SF-6:217); hiçbir şey konuşmadan (SF-1:77); hiçbir şey söylemeden (SF-1:174); hiçbir şey söylemeden (SF-1:63); kimseye saldırmadan (SF-6:93); sesimiz

işitilmeden (SF-6:81); yanında bulunmadan (SF-6:81); yaşadığını bile bilmeden (SF-6:161).

‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim biriminin bir isim unsurundan sonra kullanılan yardımcı eyleme ulandığı kullanımlar da vardır. Yine bu kullanımlar durum ifadesi ile söylem düzlemine çıkarlar.

10/2’deki *ışık yakmadan*; 11/1’deki *izah ettirmeden*; 11/2’deki *gözlerim tütüncülerin yüzüne dikilmeden*; 12/1’deki *dikkat etmeden*; 13/1’deki *cevap vermeden*; 14/1’deki *selam vermeden*; 15/1’deki *nasip olmadan*; 16/1’deki *hacet kalmadan* kullanımları bu tip kullanımlardır.

METİN PARÇALARI

10-“Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi.¹ Gece ışık yakmadan oturdu.²” (SF-1:13).

11-“İzah ettirmeden lirayı geri aldım.¹ Bütün fikrimi ve muhayyelemi apaçık söyleyen aptal ve acayip gözlerim tütüncülerin yüzüne dikilmeden, kızarak tütüncü tütüncü dolaştım.²” (SF-1:65,66).

12-“Su birikintilerine dikkat etmeden yürüyorlardı.¹ Pantolonları yarı bellerine kadar ıslanmıştı.²” (SF-1:60).

13-“Yirmi beşi aldım.¹ Cevap vermeden yoluma devam etmek istedim.² Birden bütün neşemin bir camın kırılışı kadar ses ve şingirtı çıkararak düşüp kırıldığımı gördüm.³” (SF-1:64,65).

14-“Biz selam verirsek alır, vermezsek, selam vermeden yanımıza gelir, otururdu.¹ Kendisi Sırp veya Hırvat’tı.² Türk talebeleri her nedense çok severdi.³” (SF-1:99).

15-“Bir daha ihtiyar talebeyi görmek nasip olmadan eşyalarımızı hazırladık ve üç Türk arkadaşı, bir Danimarkalı kız, bir dağ köyüne doğru yola çıktık.¹ Biz orada iken şehir, hareketsiz ve cansızdı.²” (SF-1:121).

16-“Bunun için de uzun uzun düşünmeye, bir plan kurmaya hacet kalmadan tam kavgaya kadar gitmeyen büyükçe bir ağız dalası ile meseleyi çözüveriyor, selamı sabahı kesiyoruz.¹” (SF-6:229,230).

Benzer kullanımlar için bk. aldırış etmeden (SF-7:156); ardımıza dönüp bakmadan (SF-1:133); arkama dönüp bakmadan (SF-1:92); bıyıklarınızı kesmeden (SF-6:47); cevap beklemeden (SF-6:198); cevap vermeden (SF-6:158), (SF-7:60); deli olmadan (SF-7:91); hacet kalmadan (SF-6:229); izimi belli etmeden (SF-7:147); izin vermeden (SF-6:236); kafasını kaldırmadan (SF-1:27); karar vermeden (SF-7:53); kulağını kaşımadan (SF-7:150); kürek çekmeden (SF-6:189); lüzum kalmadan (SF-7:79); ne ettiğimi bilmeden (SF-7:81); neden olduğunu bilmeden (SF-6:34); nefes almadan (SF-1:135); payı kesilmeden (SF-6:143); petrol lambasını yakmadan (SF-1:215); ses çıkarmadan (SF-1:173); sözümü bitirmeden (SF-7:121); tesadüf etmeden (SF-7:95); vakit kalmadan (SF-6:138); yüzüne bakmadan (SF-1:208).

‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim biriminin bir isim unsurundan sonra kullanılan yardımcı eyleme ulandığı yapılarda söyleme sözcükleme bağıntısının eklendiği kullanımlar da vardır. Bu kullanımlar yine durum ifadesi ile söylem düzlemine çıkarlar. Ancak taşıdıkları anlam, durum bakımından bütünledikleri eylemin anlamında yaptıkları pekiştirme ile ilgilidir.

17/2’deki ‘*başında bulunmadan da*’; 18/1’deki ‘*bir tek ses çıkarmadan*’; 19/2’deki ‘*en küçük bir arzu duymadan*’; 20/3’teki ‘*hiç patırtı etmeden*’; 22/2’deki ‘*bile hacet kalmadan*’; 23/3’teki ‘*hiçbir pişmanlık duymadan*’ kullanımları bu tip kullanımlardır.

METİN PARÇALARI

17-“İşlerin biraz aksadığını haber vermek üzere tembihli bulunan mutemetler gözükmüyorlardı.¹ Demek işler, kendileri *başında bulunmadan da yolundaydı*...²” (SF-6:60).

18-“Orada, deniz üstündeki çıkıntının bir köşesinde, denize sırtı dönük, *bir tek ses çıkarmadan* sigarasını içerek hayalet haliyle otururdu.¹ Müşterilerin yüzüne bakmaz, mütemediyen duvarı seyrederdi.²” (SF-1:78).

19-“Sahiden bir göl üstünde çıplak bir çift mi görüyordum?¹ Patenlerinin üzerinde çırılçıplak birbirlerine sarıldıkları halde, en küçük bir arzu duymadan vals mi yapıyorlardı?² Ne kadar şehvetsiz, ihtirassız, yine ne kadar masum ve çocuk hislerle doluydu bu müzik.³” (SF-1:103).

20-“Zaruret!..¹ Harp içinde de yazın evini kiraya vermek mecburiyetinde kalmış.² Karısı tavana bakar bakar, hiç patırtı etmeden yaşayan kocasına şaşar kalırmış.³” (SF-7:90,91).

21-“Kasaba eski halindeyse, bu adam biraderine bile hacet kalmadan tek başına iki ayda o Roma harabesini restore eder.¹ Eder ama acaba o harabeden otuz beş sene sonra elde avuçta ne kalmıştır ki?..²” (SF-7:150,151).

22-“On karaborsacımızdan onuna da en küçük bir sorgu sual gelmediği için, yukarıdaki hapis yatmışlardan da değildiler.¹ İşlerini, kimseyi taciz etmeden, usturuplu, icabedene yardım ederek, hediyeler takdim ederek, görmüşlerdi.²” (SF-6:55).

23-“Aman, ne rahatlık!¹ Ne derin, ne sevimli, ne pişmanlıksız bir rahatlık bu!² İçinde hiçbir pişmanlık duymadan birisiyle ilgiyi kesmek...³ O ilginin her günlük külfetlerinden kurtulmak...⁴” (SF-6:230).

Benzer kullanımlar için bk. başlayalı beri bir gün sarhoş olmadan (SF-6:144); *bir kelime söylemeden* (SF-7:18); *etrafına hiçbir dost ve sevgili takmadan* (SF-1:72); *hiç ehemmiyet vermeden* (SF-1:31); *hiçbir cevap almadan* (SF-1:137); *hiçbir düdük çalmadan* (SF-7:117); *hiçbir iş yapmadan* (SF-6:17); *hiçbir yerimi kaşımadan* (SF-7:150); *hiçbir yol ayrılmadan* (SF-1:178); *insanı içmeden kör kütük edercesine* (SF-6:233); *kimseye muhtaç olmadan* (SF-6:89); *yaklaşmaya bile cesaret edemeden* (SF-7:67).

1.2.2. Zaman Görünümü

Eylemlerin ya da eylemsilerin oluş zamanını bütünleyen ve onları öncelik-sonralık ifadesiyle sınırlandıran ‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim birimin kullanımı ile ilgili örneklemeleri aşağıdaki metin parçalarında bulmak mümkündür:

1/5’te ‘ölmeden birkaç saat evvel’ söyleminde sözcükleme (birkaç saat evvel) bağıntısıyla sınırlandırılmış bir zaman ifadesi vardır. Bu kullanımda eylem zamanı verilerek eylemin oluş biçimi zaman yönünden sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada, ‘-madan/-meden’ biçim birimiyle eylemin yapılaş zamanından öncesine bir gönderme söz konusudur.

2/5 ve 2/9’da da aynı kullanım söz konusudur. Gerçekleşmemiş bir eylem (yatmak) üzerinden, yapılacak bir başka eylemin yapılaş zamanına (çay içmek) gönderme yapılmıştır. İlk eylem olumsuzlanmış ve zaman kavramı da söyleme dahil edilerek ‘yatmadan çay hazırlamak ya da yatmadan evvel çay içmek’ eylem zamanı aktarılmıştır.

3/1’deki görünüm, söz konusu biçim birimin karşılaştırma ifadesinin söyleme dahil olmasıyla ilgilidir. Burada bir öncelik-sonralık ilişkisinden de söz edilebilir. Öncelik, söylem düzlemine ‘-madan/-meden’ ile olumsuzlanıp ‘evvel’ sözcüğüyle zaman açısından sınırlandırılan ‘Bir yemiş yemeden evvel alınan ihtisaslar...’ söylemiyle sağlanmıştır. Aynı tümcede zamansal karşıtlık ‘...yedikten sonra alınan lezzetten daha berrak ve vazıhtırlar’ da birlikte verilmiştir. Ancak burada sınırlandırma eyleme değil, duruma yöneliktir.

Zaman kavramının söylem düzlemine çıktığı diğer bir kullanımı 4/1’de ‘kapamadan evvel’ söyleminde görmekteyiz. Buradaki kullanım da eyleme değil duruma yapılan bir göndermedir.

Yine aşağıdaki metin parçalarında ‘-madan/-meden’ li biçim birim ile ‘evvel/önce’ in birlikte kullanıldığı örnekleri (5/1; 6/2; 7/1) görmekteyiz. Bu örneklerde de benzer görünümleri bulmak mümkündür.

METİN PARÇALARI

1-“Otelci de oraya bakıyordu.¹ Gülümser gibi gözleri duvarda, resmi görmüyor, fakat o tarafa bakıyordu.² Sessiz denilecek kadar haleti ruhiyesizdi.³ Alışılan, özlenen bir çirkinliği, entelektüel bir yüzü vardı.⁴

Mütevazı bir sesle;

-Hemsirem ölmeden birkaç saat evvel ... dedi.⁵” (SF-1:28).

2-“Otelci, ağır ağır odadan çıktı.¹ Birkaç saniye sonra tekrar içeriye girdi.²

-Bir emriniz olursa, dedi, zile basarsınız.³ Garson size odalarınızı gösterir.⁴ Yatmadan evvel sıcak bir şey içmek arzu ederseniz size çay da hazırlayabilirim.⁵

Otelcinin yüzü heyecanlıydı.⁶ Yüzlerce müşteriye yaptığı gibi, bir iskemlenin üstüne ters oturup, gözleri görmeden resimdeki kızın hikâyesini anlatmayı gayri şuuri arzu ediyordu.⁷ Fakat kadın;

-Teşekkür ederiz, dedi.⁸ Evet, yatmadan evvel bir çay içebiliriz.⁹ Çok teşekkür ederiz.¹⁰” (SF-1:29).

3-“Bir yemiş yemeden evvel alınan ihtisaslar, onu yedikten sonra alınan lezzetten daha berrak ve vazıhtırlar.¹ Ben de, rüyamın nihayetinde acayip, cennetten insanları kovduran acayip bir yemiş yediğimi hayal meyal hatırlıyorum.²” (SF-1:52).

4-“Sabahçı kahvelerini kapamadan evvel birkaç tane gece barınma evine şiddetle ihtiyacı olan İstanbul şehrinin kışı, bazen ne kadar uzun, ne kadar uzun ve bitmez tükenmez bir âfettir; bilen bilir.¹” (SF-1:85).

5-“Bu satırları yazarken, şöyle bir yerdeyim -Yerin tasvirine girişmeden evvel, zamanı da yazmam lazım geleceğini önce düşünmemiştim.¹-Şimdi, birinci cümleyi yazdıktan sonra hatırıma geldi.² Saat öğleden sonra dört. Karşımda Yassı ve Sivriada.³” (SF-6:147).

6-“Sonbahar uzun ve güzel geçti.¹ Çardaklardaki yapraklar kırmızının en son haline doğru ağır ağır kızara kızara, kırmızının renk oyunları içinde, düşmeden evvel ne kadar sallanıp durdular.²” (SF-6:183).

7-“Şehit Nizam bahçelerinden, Kozluk dutluklarından gelmiş dutçular, Silivrikapısı'nın dışında Bağdadi Baba'nın kabri bulunan

kahvede, tepeleme dut dolu tablalarını mahallelere çıkarmadan önce, bir mola verirler.¹ (SF-6:87).

Benzer kullanımlar için bk. doğmadan evvel (SF-7:76); file etmeden evvel (SF-6:19); gelmeden biraz evvel (SF-6:154); harp başlamadan evvel (SF-6:36); içmeden evvel (SF-7:141); kararlaştırmadan evvel (SF-1:90); karşılık vermeden önce (SF-7:58); ölmeden evvel (SF-1:94); soyunmadan evvel (SF-6:68); uyumadan evvel (SF-7:15), (SF-7:120); yatmadan evvel (SF-6:180).

Bu kullanımlar gerçekte eyleme yönelik bir durumu aktarıyorsa da kurduğu anlamsal bağıntı zaman ifadesiyle ilgilidir. Zaman ifadesi sadece ‘-madan/-meden evvel ya da önce’ yapısıyla değil bu biçim birimle birlikte kullanılan diğer bazı sözcüklerle de sağlanabilmektedir. 8/1’deki ‘*daha ortalık kararmadan*’ 9/1’deki ‘*yaz gelmeden*’ kullanımlarında bu özellik görülebilmektedir. Burada dikkati çeken diğer bir özellik, bu yapıya dahil olan 8/1’deki ‘*daha*’ sözcükleme bağıntısının söyleme kattığı sınırlandırıcı anlamdır. Aynı durum 10/1’deki ‘*bir ay geçmeden*’ kullanımı için de geçerlidir.

METİN PARÇALARI

8-“Akşam, daha ortalık kararmadan içmeye başlamışlardı.¹ Tramvayların ışıkları yanmış, meyhanenin ışıklarını Ömer, mahsus yaktırmamıştı.² Bu yarı karanlık içinde daha iyi konuşuluyor, daha iyi içiliyordu.³” (SF-1:170).

9-“Ada’nın yerli ahalisi, birbirinin balıkçılara ev kiraladığını haber aldığı halde, yaz gelmeden kimse kimseye bildiğini söylemediği, bu sırrı dilinin ucuna her an geldiği halde yutkunduğu günlerde, bir gün, sarı ihtiyarın haftalardan beri aşağıya inmediğini kimse fark etmemişti.¹” (SF-1:200).

10-“Şehre her inişinde bazen kahvesi, bazen kendi, bazen de herkes için bir takım yenilikler satın alır.¹ Bu şeyler bir ay geçmedenecessüsten düşer, hurdalaşır, Recep bile yüzüne bakmaz olurdu.²” (SF-1:215).

Bu tip kullanımlarda eylem zamanının yanı sıra durumunu da aynı düzlemde ifade etmektedir. Bu ifade genellikle ‘-madan/-meden’ biçim birimini alarak olumsuzlanan eylemin yapılış ya da durumunun ortaya çıkış zamanına yönelik bir takım sınırlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Ancak söylemde ağırlıklı unsur bu biçim birimin söyleme kattığı zaman ifadesidir. Burada dikkat çeken diğer bir durum ise sözcükleme bağıntısıyla söylem düzlemine çıkan ‘hiçbir, hiçbir şekilde, daha’ gibi sözcük birimlerin söylemin anlamına yaptıkları sınırlandırıcı katkılardır.

Benzer kullanımlar için bk. daha sabah olmadan (SF-6:74); gözünü kırpmaya zaman kalmadan (SF-1:232); gün batmadan (SF-6:188); gün doğmadan (SF-1:196); hiçbir şehirde üç saatten fazla kalmadan (SF-1:21); hiçbir şekilde beş saat kalmadan (SF-1:21); kırk gün geçmeden (SF-7:90); kırk sekiz saat geçmeden (SF-6:110); yaz girmeden (SF-1:147); zaman kalmadan (SF-1:198).

1.2.3. Durum -Zaman Görünümü

Aşağıdaki örneğimizde ise zaman ifadesi eylemin ortaya çıkış biçimiyle birlikte söylem düzleminde ifade bulmaktadır.

Aşağıda yer alan; 1/4’teki ‘*daha sis basmadan*’ ve 2/1’deki ‘*uyanmadan*’ gibi kullanımlarda eyleme yönelik olan durum ifadesinin yanı sıra zaman ifadesi de söylemede aynı anda ifade bulmaktadır. Bu tip yapılar söylem düzleminde söz konusu biçim birimle kullanıldığında durum-zaman kavramını birlikte taşıyan yapılar olarak karşımıza çıkarlar.

METİN PARÇALARI

1-”Beş papel verdim, aldım naylon oltayı.¹ Ucuna taktım zokayı. Parlattım çakımla.² Koydum istavriti iğnesine.³ Saldım denize oltayı daha sis basmadan ortalığı.⁴ Kıpırdamadı bile.⁵” (SF-6:171).

2-”Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında, üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti.¹ Çöküş, o çöküş.²” (SF-1:11,12).

1.2.4. Yoksama, Olmama, Bulunmama Görünümü

'-madan/-meden' olumsuzluk biçim birimi almış olan bazı eylemler metin bağlamında 'yoksama, olmama, bulunmama' anlamlarıyla karşımıza çıkabilmektedirler. Bu tip kullanımlar 'ol-' eylemine '-madan/-meden' biçim birimin ulanmasıyla oluşurlar.

1/1'deki '*ses olmadan*'; 2/3'teki '*mevcut olmadan*'; 3/1'deki '*hiçbir ölüm korkusu olmadan*' kullanımları bu bağlamda değerlendirilebilir.

METİN PARÇALARI

1-"Belki de kendi kafanızın içinden sizin sevdiğiniz, hatırladığınız bir ses, ses olmadan sizi çağırmıştır.¹ Olabilir.²" (SF-7:73).

2-"Binalar büyük, büyük, büyüktü.¹ Muhayyelesinin öte tarafı ise o nispette küçüktü.² Bir kör kandil vardır, bir de keskin bir ampul ışığı, ikisi arasındaki farkı ışık mevcut olmadan ve karanlık kafamızda, etrafımızda esip giderken düşünürsek, ne kadar güzel tahlil edebiliriz.³ Işık denilen şey karanlıktan değil, karanlık ışıktan ötürüdür.⁴" (SF-1:141).

3-"Mezarlığın taş ve servilerine, hatırında hiçbir ölüm korkusu olmadan bakan bu adam, kasabanın fırınlarında vesika ekmeği satıldığı, sokaklarında aç köpeklerin, topalların, körlerle ihtiyarların gezindiği Umumi Harp sıralarında bir gün beni, yazıhanesinin önünden geçerken çağırdı.¹" (SF-1:150).

1.2.5. Koşul, Gereklilik Görünümü

Söz konusu biçim birimin diğer bir kullanımı söyleme kattığı 'koşul ve gereklilik' ifadesiyledir.

1/2'deki '*Yarın bir şey yemeden geleceksiniz*'; 2/2'deki '*Halbuki iki çocuk babası olmadan, askere gidip gelmeden yatsıdan sonra hemen yatmak, sabahleyin uzun boylu gerinmeden kalkmak, harama el sürmek, kahvede lakırdıya karışmak olmaz, namaz kılınmadan yapılamaz.*' kullanımlar ile 3/1'deki '*-Ben görmeden kalkamaz.*' kullanım anlam olarak koşul, gereklilik vb. ifadesini olumsuzlama ile birlikte

taşımaktadır. Bu kullanımlarda gerçekleşmeyen eylemin gerçekleşmesine yönelik bir istek de sezilmektedir.

METİN PARÇALARI

1-“Evden erkenden fırlamışım.¹ ‘Yarın bir şey yemeden geleceksiniz’ demişlerdi.² Bir şey yememişim.³” (SF-7:146).

2-“Kış böyle kurulmuş bir çalar saat gibi onları bekler, yaza, tam vaktinde uyandırır.¹ Halbuki iki çocuk babası olmadan, askere gidip gelmeden yatsıdan sonra hemen yatmak, sabahleyin uzun boylu gerinmeden kalkmak, harama el sürmek, kahvede lakırdıya karışmak olmaz, namaz kılınmadan yapılamazdı.²” (SF-1:217).

3-“Doktor:

-Ben görmeden kalkamaz.¹

-Fakat hastalık filan yok, Ölen öldü.²

-Bakalım öldü mü; ne bileyim ben?³

-Hiç olmazsa söyleyin, kaldırırsınlar.⁴” (SF-1:203).

1.2.6. Olumlama Görünümü

Aşağıdaki metin parçalarında ise söz konusu biçim birimin ulandığı sözcük birimlerin, kullanıldıkları metin bağlamı ve söylem çözümlemesi göz önüne alındığında olumlama bağıntısıyla söylem düzlemine çıktıkları görülmektedir. Buradaki kullanım biçim birimden beklenen olumsuzlama anlamına karşın olumlama görünümünün ortaya çıkmasıyla ilgilidir.

1/2’deki ‘her yeri, her şeyi severek ölecek olmak’ ve bunu da ‘hafızalarının bu bahtsız kuvveti karşısında hiçbir memleket, hiçbir vatan tutamadan yapmak’ metin bağlamında olması istenilen bir duruma göndermedir. Burada ‘hiç’ sözcükleme bağıntısının söyleme yaptığı anlam katkısı da etkindir. Yalın anlamıyla bakıldığında eylemin nasıl yapıldığını bütünleyen söz konusu biçim birimin kullanımı metin bağlamında olumlama görünümüyle karışımıza çıkmaktadır.

2/3’teki ‘Atları iştmeden ahıra sokmayın ha...’ söyleminde ‘-madan/-meden’ biçim birimi emir-istek kipi ile çekimlenmiş bir fiile bağlanmıştır. Gerçekte bu kullanım eylemin oluş biçimiyle ilgili görülse de derin yapıda ‘atları iştetin, öyle ahıra sokun’

anlamı ortaya çıkmakta, bu da metin bağlamında emir-istek çekimine yönelik bir olumlama bağıntısı kurmaktadır.

Yine metin bağlamı ve söylem çözümlemesi göz önüne alındığında 3/3'teki '...suali iki defa tekrarlatmadan beşinci olmazdı...' söylemi, '...suali iki defa tekrarlatır ondan sonra beşinci olurdu' şeklinde çözümlenebilmekte, bu da söylemin metin bağlamında olumlama görünümüyle ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

4/6'daki 'kaybetmeden bulamadığımız' söylemi, derin yapıda 'kaybedince bulduğumuz' ifadesini karşılar ki, bu da metin bağlamında olumlama bağıntısı kurar.

5/4'teki 'üstün görünmek' olumsuzluk çağrıştıran bir sözcük grubudur. Bu sözcük grubu 'istemek' eylemiyle olumsuzlanabilmiştir. Bu kullanım metin bağlamında 'zevkle, hırsla, iştiaqla çalışmak' ve 'dürüst, gösterişsiz olmak' ile bağlantılı olarak karşımıza olumlama görünümüyle çıkmıştır.

6/1'deki olumsuz yargılı tümcelerde fiilin anlamını pekiştiren 'hiç' zarfı ile metinde yer alan 'hayretini belli etmemek' kullanımı, öykü kahramanının olmayı istemediği bir durumun gerçekleşmemesine olan bir göndermedir. Öykü kahramanı yapmak istemediğini yapmamıştır. Burada olumsuz biçimsel yapı anlamsal açıdan derin yapıda bir olumlama olarak karşımıza çıkmaktadır.

6/1'deki 'kimseye dokunmadan, hiçbir tecessüs acelesi göstermeden yürümek' bir önceki metin parçasındakine benzer bir kullanımdadır. Yapılan eylemi durum yönünden olumsuzlayan biçimsel yapı, 'kimse' ve 'hiçbir' sözcüklemeleriyle pekiştirilerek öykü kahramanının olmayı istemediği bir durumun gerçekleşmemesine olan bir gönderimle karşımıza çıkmaktadır. Bu da metin bağlamında derin yapıda bir olumlama olarak karşımıza çıkmaktadır.

9/3'te ise; istenilen ve özlenen bir duruma gönderme vardır. 'Senelerin geçmesine rağmen' metnin genel anlamında 'her şeyin aynı kalması, hiçbir şeyin değişmemesi' anlamı vardır. 'Hiç büyümeden çıplak ayaklı çocukların aynı servi ağacına tırmanmaları' da böyle bir duruma göndermedir. Metin bağlamında ise bu durum her şeyin aynı kalması yargısını pekiştirmektedir. Bu metin parçasında da biçimsel olumsuzluğun karşımıza olumlama bağıntısıyla çıkmasına tanık olmaktadır.

10/2'deki 'dört-beş cümle konuşmadan anlamak' söylemi, olumlama pekiştiren bir kullanımdır. Burada biçimsel bir olumsuzluk varsa da, bu biçimsel yapı olumlu bir eyleme bağlandığından olumluğu pekiştiren bir kullanım olarak karşımıza

çıkılmaktadır. *'Konuşmadan bile anlarıldı.'* anlamı metnin derin yapısında ortaya çıkmaktadır.

11/4'te olumsuzluk çağrıştıran *'tiksinmek ve ürperme'* sözcüklerine ulanan *'-madan/-meden'* olumsuzluk biçim birimi metin bağlamında olumluma bağıntısıyla karşımıza çıkmaktadır.

Bu tip kullanımlar; yani olumsuzluk çağrıştıran sözcüklere eklenen olumsuzluk biçim birimleri, eğer metin bağlamında özel bir anlamsal durum yoksa genellikle olumlama bağıntısı kurmaktadır.

Aynı durum 12/2'deki *'bozulmak ve sararmak'* sözcüklerinin metindeki kullanımları için de geçerlidir. Aynı zamanda *'hiç'* sözcüklemesi bu kullanımlarda anlamın olumlanmasına katkıda bulunmaktadır.

13/4'teki biçimsel olumsuzluk istenilen arzu edilen bir duruma göndermedir. *'süz basmadan artık edememek'* anlamsal yorum olarak gerçekleşmemiş ve gerçekleşmesi istenilen bir duruma yapılan göndermedir. *'edememek'* olumsuz çekimine bağlanan olumsuz biçim birim olumlama bağıntısıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımda isteğin pekiştirilmesine yönelik bir olumlama bağıntısı vardır.

14/2'deki olumlu bir yargıya (sevmek) bağlanan olumsuz yargı (görmeden) metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmaktadır. Anlatıda yer alan kişi sonuçta görmeden sevdiği için alabildiğine sevinçli ve mesuttur. Burada olumsuz biçim birim ile olumlu anlam metin bağlamında olumlanmıştır.

Bazı kullanımlarda olumsuzluk çağrıştıran sözcüklere eklenen *'-madan/-meden'* olumsuzluk biçim birimi olumlama bağıntısı kurmaktadır. Bu kullanımlar, metinlerde ya anlatıcı tarafından açıklanmakta ya da anlamsal yorum okuyucuya bırakılmaktadır.

15/1'de söylemin anlamsal yorumunun anlatıcı tarafından okuyucuya aktarıldığına tanık olmaktayız. *'Çirkinleştirmeden', 'aksine güzelleştirerek'* açıklamasıyla okuyucuya anlamsal yorumun çözümü bırakılmadan anlamsal yorum anlatıcı tarafından okuyucuya verilmiştir. Yine burada bir olumlama bağıntısı söz konusudur.

16/2'de ise; *'bugünü de bir günah, daha doğrusu bir kötülük işlemeden bitirmek'* *'camları buğulu bir kahvenin içinde elleri nasırlı, yüzleri güneş ve rüzgârla çizgili insanların arasında'* olan öykü kişinin durumunu olumlamaktadır. *'Günah ve kötülük'* olumsuz çağrışımli sözcükleri *'işlememek'* olumsuz yargısına bağlanarak olumlama bağıntısı kurulmuştur.

17/3'teki öykü kişinin 'senelerce oturulan bir kasabaya yolu düşmeden de' bu kasabaya 'gidip gelmesine' yönelik bir olumlama bağıntısı kurulmakta ve olumlu yargı pekiştirilmektedir.

Olumsuzluk çağrıştıran bir sözcük, olumsuz biçim birim ulanarak metin bağlamında olumlu anlamı pekiştiren bir özellikte kullanılabilir. Buna benzer bir görünüm 19/3'teki 'caymadan' ve 20/3'teki 'yorulmadan' sözcüklerinin kullanımında da vardır.

Yine, 21/1'deki '[...] namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu, kötülüğü göz kırpışından anlayınca cesareten canavar kesilecek bir insan haliyle sessiz, sakın, ağzına vur lokmasını al bir halde balığa çıkacak, [...]' söylemi, metin bağlamı göz önüne alındığında olumlama bağıntısıyla karşılaşırız.

METİN PARÇALARI

1-“Küçük şeyleri unutamayanlar, en geri hatıraları da unutamayanlardır.¹ Hafızalarının bu bahtsız kuvveti karşısında hiçbir memleket, hiçbir vatan tutamadan her yeri, her şeyi severek öleceklerdir.²” (SF-1:105).

2-“Daha genç kadının selamını iade etmeden;

-Hadi oğul, git, dedi.¹ Emin'e yardım et. Atlari iştmeden ahıra sokmayın ha...²

Atlari işemişler, ahıra girmişlerdi.³” (SF-1:39).

3-“Oyuna başlanmamışsa;

-Hayri Bey, çevirelim mi? diye teklif ederler, başlanmışsa, beşinci olur musun? derlerdi.¹ Hayri Bey birinci suale;

-Ufak oynayalım ama, şöyle yüzü on falan bir şey... cevabını verir.²

Öteki suali iki defa tekrarlatmadan beşinci olmazdı..³” (SF-6:19).

4-“Acı gitgide acıyor.¹ Kavun acısı gibi, zehir gibi bir acı.² Kaybettikten sonra bulduğumuz şey.³ Nedir o bil?⁴ Nedir o bil?⁵

*Kaybetmeden bulamadığımız, bilemedin kaldır vur!*⁶” (SF-7:25).

5-“Sabah serin, Haliç sisli idi.¹ Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı.² Beş kişi Halıcıoğlu’na geçtiler.³

Ali bütün gün zevkle, hırsıyla, iştiyakla çalışacak.⁴ *Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden.*⁵ Onun için dürüst, gösterişsiz işleyecek.⁶ Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir.⁷” (SF-1:10).

6-“*Evimizin bahçemize açılan kapısından gözüktüğü ve beni çağırdığı zaman, onu ilk defa görmekten doğan hayretimi hiç belli etmeden, devam ettim.*¹

-Artık ayağım yerden kesilmişti.² Su yutmaya da başlamıştım.³ Ama aklıma hiç korku gelmedi.⁴ Ne yapacağımı düşünüyordum.⁵” (SF-1:50).

7-“*Bir serçe küçüklüğü ve ıslaklığı almış narin Çinli talebelerin, yanakları elma cilasıyla parlayan dev gibi Almanların arasından ihtiyar talebe; ağır ve temkinli, kimseye dokunmadan, hiçbir tecessüs acelesi göstermeden yürüdü.*¹ Yahut ona çok sakın yürütüyorum gibi geldi.²” (SF-1:113).

8-“Arkadaşım;

-Hatırlar mısın, derdi, iptidai mektebimiz Kirazlı mescitti.¹ Bir gün Şeker Hoca derste idi.² *Bizim Şükrü minareye sabahleyin kimse görmeden çıkmış, paldır küldür iki teneke devirmişti.*³ Hoca ile beraber sokağa nasıl fırladığımızı hatırlar mısın?⁴

-Hatırlamaz olur muyum?⁵ Hatırlamaz olur muyum?⁶” (SF-1:134).

9-“Aynı mahallede oturuyorduk, aynı yolları tepiyor, evimize varıyor; aynı kadını her akşam daha fazla sevmeye çalışıyorduk.¹ Aynı mezarlık karşımızdaydı.² *Seneler böyle geçtiği halde aynı sarışın, esmer, ayakları çıplak çocuklar hiç büyümeden aynı servi ağaçlarına tırmanmaya çalışıyorlar, aynı ölülerin taşları arkasında saklambaç*

oynuyorlardı.³ Birdenbire her şeyin bir saniyede duruverdiğini görmüştük.⁴” (SF-1:133,134).

10-“Gecenin içinde her zaman Üsküdar’ın ışıkları, Galata’daki büyük vapurlar, iskelelerdeki küçükleri, Köprü altından gelip geçen artlarına dolu veya boş mavnalar bağlanmış motorlar görürlerdi.¹ Böyle akşamlarda birbirlerinin dostluğuna güvenileceği, iyi iki arkadaş olduklarını dört-beş cümle konuşmadan anarlardı.²” (SF-1:167).

11-“Işıklar yanınca meyhane her akşamki manzarasını almıştı.¹ İçinde Ömer’in bulunduğu zannedilmeyecek kadar gürültülüydü.² Dudaklarını kıpırdatmadan konuşan külhanbeyler, külhanbey işçiler, balıkçı, yahut ne iş yaptığı meçhul Rum ve Ermeniler her şeyden bahsediyorlardı.³ Bu meyhanede namuslu insanlar bile hırsızlarla yankesicilerin vakalarını tiksirmeden, ürpermeden dinlerlerdi.⁴ Meyhane aynalarının içinde cemiyetle başbaşa gidemeyen, sarılıp yürüyemeyen insanların bir vakadan, bir cerhten (yaralama), bir katilden hatıralı gözleri gözüküyordu.⁵” (SF-1:170,171).

12-“...köyün ilk evine kadar bu sarsak ve harap yol gider, orada birdenbire bitmez, seyrekleşir; gene bir yüz adım kadar tek tük kaldırım taşları bulunur, sonra bir çimenlik başlardı.¹ Bu çimenliğin ortasındaki araba izleri, iki muvazi hatla hiç bozulmadan âdeti kenar çimenler hiç ezilip sararmadan her evin kapısına kadar varırdı.²” (SF-1:181).

13-“Işıklar yayılı yayılıverdiler.¹ Bütün şekiller büyüdü, yayvanlaştı.² İçime bir sevinç doldu.³ Bana öyle geldi ki şehri sis basmadan edemeyeceğim, artık.⁴ Başını kumlara sokmuş deve kuşu rahatı ile durdum.⁵ Limana baktım⁶: Sular uçuyordu.⁷” (SF-6:170).

14-“Ah, Mercan Usta!¹ Vapur Ada’ya doğru gümbürdeyip giderken... ben, alt kamarada buram buram terlerken, deve tellal, keçi berberken... seni andığım, görmeden sevdiğim için alabildiğine sevinçliyim, mesutum.²” (SF-6:162).

15-“İşte Antimos'un yaptığı duvarlar, oyduğu sarnıçlar, kurduğu evler Ada'nın hiçbir tarafını çirkinleştirmeden, aksine güzelleştirerek kaba gibi gözüken klasik bir ruh içinde Bizans'tan eski Yunan sadeliğine ve şiirine doğru yol bulmuş giderken ve Ada evinde onun sayesinde Homeros'la beraber dolaşırken, zamane çirkin villalarını taktı takıstırdı.¹” (SF-6:177).

16-“Sabahleyin yine rüzgârlarla, yağmurla uyanacaktım.¹ Camları buğulu bir kahvenin içinde elleri nasırlı, yüzleri güneş ve rüzgârla çizgili insanların arasında, bugünü de bir günah, daha doğrusu bir kötülük işlemeden bitirecektim.²” (SF-6:184).

17-“Ben artık onu pek görmüyordum.¹ Nakli hane etmişim.² Yalnız yine, senelerce oturduğum bu kasabaya ara sıra yolum düşmeden de gidip gelirdim.³ Nahiye müdürü beye dair hiçbir dedikodu kulağıma çalınmazdı.⁴” (SF-6:221).

18-“Adam susmuştu.¹ Karşısındaki arkadaşı hikâyeyi kesmeden, sükûnetle dinlemişti.²” (SF-7:117).

19-“Herkes odalarına girdikten sonra saat tam ikide, birbirinden hoşlanmayanların odadan çıkmakta serbest olduklarını söyleyebilirim.¹ Bunun yalnız, oyundan caymak şeklinde olmayacağını ümit ederim.² Oyundan caymadan da birbirinden hoşlanmayabilir insan, değil mi efendim?..³” (SF-6:59,60).

20-“Kırlangıç yuvasındaki kadın, sabahları gözüküdü.¹ Islak saman rengi saçları vardı.² Tarar, durmadan, yorulmadan, saatlerce tarardı.³” (SF-6:225).

21-“Şimdi namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu, kötülüğü göz kırpsından anlayınca cesarettten canavar kesilecek bir insan haliyle sessiz, sakin, ağzına vur lokmasını al bir halde balığa çıkacak iyiliklere hasret duya

duya ömrümün sonunu, burada kesik bir son nefesle bahtiyar bitirecektim.¹” (SF-6:182).

1.3. ‘+sIz/+sUz’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Dilbilgisinde ‘+sIz/+sUz’ biçim birimiyle ilgili yapılan açıklamalar genellikle bu biçim birimin yalın kullanımıyla ilgilidir. Söz konusu biçim birim metin bağlamı, derin yapı-yüzey yapı ilişkileri ile söylem çözümlemesi göz önüne alındığında farklı kullanımlarının ortaya çıktığı görülür. Bunlar bilinen yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamlarının yanı sıra olumsuz anlam çağrıştıran bir sözcüğe ulanmasıyla metin bağlamında olumlama; tümcede olumsuzluk bildirmesine karşın metin bağlamında gönderimsel bağdaşıklık yoluyla ulandığı sözcükte olumsuzlama ya da olumlama anlam bağıntısı kurmasıdır.

1.3.1. Yoksama, Bulunmama Görünümü

‘+sIz/+sUz’ olumsuz biçim biriminin ulandığı sözcük birimler, metinlerimizde rastladığımız yukarıdaki görünümünden; yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamını ifade ederken çeşitli sözcük türlerinde (isim, sıfat, zarf vb.) metinlerde karşımıza çıkarlar.

Metinlerimizde olumlu kavramlara ulanarak onları olumsuzlayan ve yoksama, bulunmama, bir şeyde bir şeyin bulunmaması anlamını ifade eden ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş sözcük türleri ve kullanımları şunlardır:

1.3.1.1. İsim Olarak Olumsuzlama Görünümü

Aşağıda yer alan ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş 1/4’teki *havasızlık*; 2/1’deki *şanssız* sözcükleri isim olarak karşıladıkları kavramlara yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamlarını katmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Köpek homurdanıyordu.¹ Susmuş meclise baktım.² Dostlar ve arkadaşlar durmadan içiyorlardı.³ Dört bir yanımızı havadan ziyade havasızlık, alkolden ve ağara dumanından ziyade is kaplamış gibiydi.⁴” (SF-1:102).

2-“[...] *aynı kuvvette, hatta aynı şansta bile beraberlik olmayan bir oyunda **sansızın** nasıl hareket etmesi lazım geldiğini ben kendi kendime ispat ettiğim gibi anlatabilsem, sizlere de bir yardımım dokunmuş olurdu.*¹” (SF-6:16).

Benzer kullanımlar için bk. ağaçsızlık (SF-6:84); akılsız (SF-6:180); alâkasızlık (SF-1:30); anlayışsızlık (SF-6:227); bahtsızlık (SF-7:141); beceriksizlik (SF-1:67); bilgisizlik (SF-6:218); cakasız (SF-1:225); çelimsiz (SF-6:180); çorbasız (SF-6:180); çulsuz (SF-6:78); enerjisizlik (SF-1:190); evsiz (SF-6:107); faydasız (SF-6:17); haksızlık (SF-6:69), (SF-1:102); havasızlık (SF-1:102); hesapsızlık (SF-6:135); hissizlik (SF-1:27); hoşnutsuzluk (SF-6:57); hürriyetsizlik (SF-1:89); ıssız (SF-6:204); isteksizlik (SF-7:72); işsiz (SF-1:237); kansızlık (SF-7:148); kimsesizlik (SF-1:129), (SF-1:199); kudretsizlik (SF-6:208); kusursuz (SF-6:229); kusursuzluk (SF-6:229); lüzumsuz (SF-7:81); müsamahasızlık (SF-6:184); namussuz (SF-6:105), (SF-6:56); parasız (SF-6:48); sensiz (SF-6:35); sessiz (SF-1:155); sessiz sedasız (SF-6:214); sessizlik (SF-1:123), (SF-1:175), (SF-6:233), (SF-7:148), (SF-7:36), (SF-7:37), (SF-1:161), (SF-6:170); (SF-6:183), (SF-7:113), (SF-7:117); şapkasız (SF-6:17); terbiyesiz (SF-6:44); terbiyesizlik (SF-7:116); umutsuzluk (2) (SF-7:145); uykusuzluk (SF-6:24); ümitsizlik (SF-6:108); vatansız (SF-6:221); vefasız (SF-6:54); zararsız (SF-6:17); zevksiz (SF-6:221); zevksizlik (SF-6:202).

1.3.1.2. Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümü

Aşağıda yer alan ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş 1/4’teki zevksiz; 2/4’teki şekilsiz; 3/2’deki ceketsiz; 4/5’teki üslupsuz, biçimsiz; 5/2’deki umutsuz, kararsız; 6/1’deki kimsesiz sözcükleri sıfat olarak, niteledikleri adlara yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamlarını katmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Trifon, toprağı sevmez; ona hürmet ederdi.¹ Çünkü birçok sevdiği orada, onun altında, aklın durduğu bir yerde yaşıyorlardı.² Fakat toprağın üstünde koşan, onun üstünde beş-on para kazanmak kaygısı ile dönüp dolaşan insanlar ne tuhaf mahluklardı!³ Ve denize bir dakika durup bakmaya vakitleri olmadığını söyleyen bu insanlar, ne zevksiz mahluklardı.⁴” (SF-1:20,21).

2-“Bu esnaftan çok, kayak beni alâkadar etmişti.¹ Bilhassa bir kayıkçı.² Genç, gürbüz bir köylü çocuğu idi.³ Sekilsiz, yahut şekilleri bozuk çıplak ayakları ile bu zengin Ada'nın toprağına ayak basar basmaz bir vahşi hayvan siması almıştı.⁴” (SF-1:30).

3-“-Şimdiki halde kuş sesleri duyuyorum.¹ Etrafımda biri ceketli ihtiyar, öteki ceketsiz genç iki park temizleyici, hiç konuşmadan kuru yaprakları süpürüyorlar.² Fakat kuru yapraklar onlarla konuşuyor, gibi!..³” (SF-1:206,207).

4-“Arabacı büyük bir ardiyenin önünde, ‘Deh, ayı’larını durdurur.¹ Çakır mandalar, eğer yağmur yağmışsa kasabanın çamurlarına mesut uzanırlar.² Arabacı önlerine kuru otlar atar. Onlar isteksiz ve iştahsız, fakat doymadan yerler.³

Sonra tahtaları birer birer arabacı, ardiyeye taşırken kafanızı kaldırıp ardiye damlarının ötesinde beyaz bir konak görürsünüz.⁴ Üslupsuz, biçimsiz bir binadır. Yalnız beyazlığı bir mana ifade eder.⁵” (SF-1:56).

5-“Sobanın içine attığımız tahtalar çatır çatır çatlıyorlar.¹ Yalnız sobanın konuştuğu bir odada, dünyanın yarım saat, bir saat, bir buçuk saat, nihayet iki saat sonra hastalıklı, umutsuz, şüpheler içinde, kararsız, yalnız rüyalar ve acılarla dolu olacak bir insani saadet içindedir.²” (SF-7:140).

6-“Burada, bu boş ve kimsesiz kahvede bile kendine bin türlü iş bulur, kova kova denizden su çekerek, siyahlaşmış tahtaları ovardı.¹” (SF-1:75,76).

Benzer kullanımlar için bk. ağaçsız (SF-7:60); ağırlıksız (SF-6:139); arabasız (SF-6:219); arkalıksız (SF-1:46); arsız (SF-6:44); ateşsiz (SF-1:144); atsız (SF-6:219); aynasız (SF-7:95); aysız (SF-6:104); bağısız (SF-1:199); bahtsız (SF-6:141); bakımsız (SF-6:206); belirsiz (SF-1:173); belli belirsiz (SF-6:132); biçimsiz (SF-6:221); biletçisiz (SF-1:103); bilgisiz (SF-6:206); bulutsuz (SF-7:72); burunsuz (SF-1:134); canlı cansız

(SF-1:206); cansız (SF-1:216); çamsız (SF-1:199); çaresiz (SF-6:11); çarşısız (SF-1:177); çelimsiz (SF-1:230) dertsiz (SF-6:132); dilsiz (SF-6:163); dişsiz (SF-7:76); dostsuz (SF-1:137); edepsiz (SF-7:94); ehemmiyetsiz (SF-6:61); fakirsiz (SF-1:103); gemisiz (SF-1:56); göğüssüz (SF-6:65); gölgesiz (SF-7:60); güneşsiz (SF-6:126); gürültüsüz (SF-6:180); hacimsiz (SF-6:159); hareketsiz (SF-1:207); hayırsız (SF-6:80); hesapsız (SF-6:133); huzursuz (SF-6:117); ıssız (SF-6:56); ilgisiz (SF-6:220); insafsız (SF-1:229); insansız (SF-1:174); iskemlesiz (SF-7:95); istasyonsuz (SF-6:30); isteksiz (SF-1:126); işsiz (SF-1:137); izinsiz (SF-1:207); kadınsız (SF-1:103); kaldırımsız (SF-7:95); kansız (SF-7:32); karakersiz (SF-6:66); kaşsız (SF-7:82); kılsız (SF-6:66); kimsesiz (SF-1:104); kirpiksiz (SF-6:161); köysüz (SF-6:100); kumarsız (SF-1:155); kuyruksuz (SF-7:16); limansız (SF-6:30); lüzumsuz (SF-7:70); manasız (SF-7:23); mimarisiz (SF-1:58); münakalatsız (SF-6:219); münasebetsiz (SF-6:222); müşterisiz (SF-1:200); nasırsız (SF-7:95); niyetsiz (SF-1:225); ocaksız (SF-6:100); otomobilsiz (SF-1:124); otsuz (SF-6:100); parasız (SF-1:121), (SF-1:192), (SF-6:108); penceresiz (SF-6:204); renksiz (SF-1:220); rüzgârsız (SF-6:128); sessiz (SF-1:13); sessiz sedasız (SF-7:154); sinemasız (SF-1:155); sevgisiz (SF-6:232); sokaksız (SF-1:177); şapkasız (SF-6:131); şekilsiz (SF-6:180); talihsiz (SF-7:38); tarlasız (SF-1:55); tatsız (SF-6:87); terbiyesiz (SF-1:68); tertibatsız (SF-1:24); tiyatrosuz (SF-1:155); transatlantiksiz (SF-1:56); tüysüz (SF-7:16); uykusuz (SF-7:16); ümitsiz (SF-6:108); üstsüz başsız (SF-6:107); veçhesiz (SF-6:232); yağmursuz (SF-6:35); yelkensiz (SF-1:56); yolsuz (SF-6:30); zenginsiz (SF-1:103); zevksiz (SF-6:232).

1.3.1.3. Zarf Olarak Olumsuzlama Görünümü

Zarf olarak kullanılan ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş 1/2’deki *mecalsiz*; 2/1’deki *telaşsız*; 3/4’teki *isteksiz*, *iştahsız*; 4/2’deki *kalemsiz kağıtsız* sözcükleri, bütünledikleri eylemin durumunda yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamlarını katmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Otelci, ikinci defa çıktıktan sonra, kadın yol arkadaşlarına İsviçre’de tanıdığı bu ressam kızın macerasını anlatmak istedi.¹ *Sonra bu adi hikâyeyi anlatmış kadar yorgun ve mecalsiz, hatta yan yolda, öte tarafı dinlenilmeyeceğinden korkmuş gibi sustu.*²” (SF-1:29).

2-“Çocuk da, babası da, bir kenarda gözlerini açmış onlara bakan bir başka adam da, ölmüş ananın, çocuğun yanındaki yerine telassız bakıyorlar.¹” (SF-6:25).

3-“Arabacı büyük bir ardiyenin önünde, ‘Deh, ayı’larını durdurur.¹ Çakır mandalar, eğer yağmur yağmışsa kasabanın çamurlarına mesut uzanırlar.² Arabacı önlerine kuru otlar atar.³ Onlar isteksiz ve istahsız, fakat doymadan yerler.⁴

Sonra tahtaları birer birer arabacı, ardiyeye taşırken kafanızı kaldırıp ardiye damlarının ötesinde beyaz bir konak görürsünüz.⁵ Üslupsuz, biçimsiz bir binadır.⁶ Yalnız beyazlığı bir mana ifade eder.⁷” (SF-1:56).

4-“Aklıma ara sıra esen yazı yazmak arzusunu, arzusunu değil kötü huyunu, bu tek kötü huyu muvaffakiyetler, şöhretler düşünmeden, ‘düşünürsem Allah canımı alsın!’ düşüncesiyle yeniden bulabilirsem, kalemsiz, kağıtsız, dağlara fırlayacak, balığa çıkacaktım.¹ Yazmayacaktım.²” (SF-6:183).

Benzer kullanımlar için bk. belli belirsiz (SF-7:153); biçimsiz (SF-1:31); çaresiz (SF-7:97); çıraksız (SF-1:163); edepsiz (SF-6:45); gazsız (SF-6:31); güneşsiz (SF-:226); gürültüsüz (SF-6:59); habersiz (SF-6:34); habersiz (SF-1:189); haksız (SF-6:55); haksız yere (SF-7:129); haksız (SF-1:196); hareketsiz (SF-1:209); hayatsız (SF-1:14); hıçkırıksız (SF-1:53); insansız (SF-6:149); isteksiz (SF-1:72); isteksizce (SF-1:73); istikametsiz (SF-6:95); işsiz (SF-7:36); kararsız (SF-7:60); kayıtsız (SF-1:101); keyifsizse (SF-6:192); onlarsız (SF-6:149); onsuz (SF-6:149); önemsiz (SF-6:135); parasız (SF-1:137); salıncaksız (SF-6:9); sensiz (SF-1:153); sessiz sadasız (SF-1:25); sessiz (SF-1:53); sevimsiz (SF-6:143); şartsız şurtsuz (SF-7:62); şuursuz (SF-6:95); tabancasız (SF-:155); tebessümsüz (SF-6:95); tuzsuz (SF-6:31); umutsuz umutsuz (SF-6:200); yasaksız (SF-7:89).

1.3.1.4. Yüklemler Olumsuzlama Görünümü

Ek fiil olarak yüklenmiş ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş 1/1’deki *vefasızdır* ve 2/4’deki *cesaretsizdir* sözcükleri tümcedeki yargıda bir yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamlarıyla kullanılmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Seneler öylesine vefasızdır ki, yalnız dışarıda lodos, poyraz, karayel değişe değişe eser.¹ Halbuki insan günleri hiç deyişmemecesine sürüklenmektedir.² Ama deyişecektir.³” (SF-6:175).

2-“Bana anlattığına göre, başından bir aşk macerası da geçmiştir.¹ Ve bütün kadınlar, o maceranın kadınıdır.² Ve bu kadın, mütemadiyen onu takip etmektedir.³ Güzel kadınlara karşı fevkalade cesaretsizdir.⁴ Onlar, kendisine güldükleri zaman ya kahpe, ya hafifmeşreptirler.⁵” (SF-1:110).

Benzer kullanımlar için bk. ağaçsız (SF-6:84); bakımsız (SF-6:29); beceriksiz; (SF-7:129); biletsiz (SF-1:205); cansız (SF-1:121), (SF-7:78); dertsiz (SF-6:132); dişsiz (SF-6:209); düşüncesizlik (SF-7:50); faydasız (SF-7:43); fersiz (SF-1:172); güneşsiz (SF-6:125); habersiz (SF-1:155); haksız (SF-1:225); haleti ruhiyesiz (SF-1:28); hareketsiz (SF-1:121); ıssız (SF-1:21); ifadesiz (SF-1:38); imkânsız (SF-7:131); insafsız (SF-1:217); işsiz (SF-6:98); kalaysız (SF-1:147); kaldırımsız (SF-6:29); kararsız (SF-7:140); kasketsiz (SF-1:147); manasız (SF-1:21); meraksız (SF-6:133); merhametsiz (SF-6:219); parasız (SF-6:163); sessiz (SF-6:76); parasız (SF-7:93); sevimsiz (SF-6:218); susuz (SF-1:178); şüphesiz (SF-6:153); terbiyesiz (SF-1:51); umutsuz (SF-7:140); vefasız (SF-6:175); zevksiz (SF-6:115).

1.3.1.5. Yardımcı Eylemlerle Olumsuzlama Görünümü

‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile türemiş bir isim unsuruna bir yardımcı eylem getirilmesiyle oluşan bu yapılar, anlam gerektirdiğinde çeşitli görünümde olabilmektedir. Aşağıdaki metin parçalarında 1/1’deki *rahatsız etme-*; 2/6’deki *haksızlık et-* kullanımları tümcedeki yargıya bir yoksama, bulunmama, bir şeyin bir

şeyde bulunmaması anlamlarını katmakta ve süreç ifadesi ile söylem düzlemine çıkan olumsuzlama görürümü oluşturmaktadırlar.

METİN PARÇALARI

1-“*Stelyanos, Trifon’u düşünürken kimse gelip onu rahatsız etmemeliydi.*¹ O, her zaman Trifon’u düşünürdü ama, bilhassa elinde iğ, balık ağlarını örerken onun küçük yaramazlıklarını, tatlı şakalarını hatırlayabilirdi.²” (SF-1:19).

2-“Yazdım, beceremedim.¹ Kendi kendimi ne aynada, ne düşte, ne hayalde, ne de fotoğrafta göremedim de, tuttum, san saçları vardı, dedim.² Gözleri yaradana yan bakardı, dedim.³ Akşamları iki kadeh içerdi, dedim.⁴ Şuna güler, şuna üzülürdü, dedim.⁵ *Ona çok haksızlık ettiler, dedim.*⁶ Zengine sövdüm.⁷ Fakirine enayi gibi acıdım.⁸ Nerdeyse dünyaya nizam vermeye kalkacaktım!⁹” (SF-6:225).

Benzer kullanımlar için bk. haksızlık et- (SF-6:225); *parasız kal-* (SF-1:243); *rahatsız et-* (SF-1:19); *rahatsız etme-* (SF-1:203); *uykusuz kal-* (SF-1:12).

1.3.1.6. İsimden Türemiş Eylemler Olarak Olumsuzlama Görünümü

Bu kullanımlarda da yoksama, bulunmama, bir şeyin bir şeyde bulunmaması anlamları eylemleşmiş ve bir sürece bağlanmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Sonra, otuz yaşlarında elli yaşında gözüken, evkafta tahsildarlık eden bir adamcağız görür gibi olurum.¹ *Türbede tramvay bekliyor ve sabırsızlanıyordur.*² Kim görmüştü geçenlerde onu, unuttum.³” (SF-6:28).

Benzer kullanımlar için bk. belirsizleş- (SF-1:41); *sabırsızlan-* (SF-1:81).

1.3.2. Olumsuz Anlam Çağrıştıran Bir Sözcüğe Ulanarak Olumlama

Görünümü

Metinlerimizde olumsuz anlam çağrıştıran bir sözcüğe '+sIz/+sUz' olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla olumlama bağıntısının ortaya çıktığı görülür. Söz konusu olumsuzluk biçim birimin ulanmasıyla söylem düzlemine çıkan sözcüklerin birlikte kullanıldığı diğer sözcükler, metin bağlamında olumlama bağıntısının ortaya çıkmasında etkilidir.

1/3'teki sözcüğün kökü olan 'gösteriş' TS'de "başkalarını aldatmak, şaşırtmak, korkutmak veya kendini beğendirmek için birinin yaptığı yapay davranış." olarak kavramlaştırılmıştır. Bu anlam metnimizdeki anlamla örtüşmektedir. 'Gösterişli' ve 'gösterişsiz' sözcükleri birbirlerinin karşıtı olan sözcüklerdir. 'Gösterişli' sözcüğü TS'de "gösterişi olan, göz alıcı, görkemli..."; 'gösterişsiz' ise; "gösterişi olmayan, gösteriş yapmayan." olarak kavramlaştırılmıştır. 'Gösteriş' sözcüğü bu verilen anlamıyla bir olumsuzluk çağrıştırmaktadır. Yani olumsuzluk biçim birimi olan '+sIz/+sUz' bu sözcükte olduğu gibi olumsuzluk çağrıştıran bir sözcüğe ulanmıştır. Metin bağlamı da düşünüldüğünde sözcük olumlu bir anlama bürünmüştür. 3. tümcede söz konusu sözcüğün kullanıldığı metin bağlamına baktığımızda 'gösterişsiz' sözcüğünün 'dürüst' sözcüğü gibi olumlu bir kavramı çağrıştıran sözcükle kullanılması ve aynı dizimdeki iki olumsuzluğun bir olumlu anlamı karşılaması, olumsuz bir biçim birimin ulandığı sözcüğü metinde olumlu bir kavramı karşılıyor hâle getirmesinde etkindir.

Burada 2/4'teki olumsuz bir kavramı çağrıştıran 'telaş' ve 'üzüntü' sözcükleri '+sIz/+sUz' olumsuzluk biçim birimiyle olumsuzlanarak metin üretimine olumlama bağıntısı ile dahil olmuşlardır. Benzer örnekleri metnimizde bulmak mümkündür.

Yine, 3/1'deki 'kavga yap-' olumsuz eyleminin 'gürültüsüz' ve 'sessiz' bir biçimde yapılması metin bağlamı düşünüldüğünde bir olumlama değildir. Bunda olumsuz bir kavramlaştırma olan 'gürültü' ve 'ses' sözcüklerinin etkisinin yanı sıra bu sözcüklerin zarf olarak olumsuz bir eylemi yapılaş şekli bakımından tamamlıyor olmalarının etkisi de vardır.

METİN PARÇALARI

1-“Ali bütün gün zevkle, hırsla, iştiyakla çalışacak.¹ Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemedi.² Onun için dürüst, gösterişsiz işleyecek.³ Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir.⁴” (SF-1:10).

2-“Yaptığı işaretin rahat manasını nerede ise kötüye yoracaktım ki, birdenbire işini bırakıp gelip yanıma oturdu.¹ Canı sıkılmış gibiydi, İmroz’dan açmadım.² Bugün iş nasıldı, diye de sormadım.³ Yüzüne sakin, telassız, üzüntüsüz, bir şey anlamamış gibi bakmayı uygun buldum.⁴ Ama o, canının sıkıldığını pek belli ediyordu.⁵ O zaman dayanamadım sordum⁶:

-Ne o Todori, dedim, canın sıkkın?⁷” (SF-6:235).

3-“Gürültüsüz, sessiz bir kavga yaptık.¹ Yüzü ter içindeydi.² Beyaz, terli alnını her zaman göreceğim; biraz dardı.³ Mütemediyen gözlerini öptüğüm için onları hiç görmedim.⁴” (SF-1:194).

Metinlerimizde olumsuz kavramlara gelerek onları olumlayan ‘+sIz/+sUz’ olumsuz biçim birimiyle türemiş diğer sözcükleri ve türlerini şöyle sıralayabiliriz

1.3.2.1. İsim Olarak Olumlama Görünümü

Aşağıdaki metin parçasında olumsuzluk kavramı çağrıştıran ve sözcük türü olarak isim kullanımında olan bir sözcüğe ulanan söz konusu biçim birim metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“En zararlılarımız, sütçü beygirlerinin arkasında İstanbul sabahlarının sisli perişan sokaklarına küfreden hilekâr sütçüler, akşam karanlığında, ışuksuz, hanımeli kokan mahallelerde, ‘akşam simidi’ diye haykıran bol şalvarlı, patates yüzlü masum çocuklardır.¹” (SF-6:18).

Benzer kullanımlar için bk. yoksuzluk (SF-1:162); düşmansızlık (SF-6:204); uşuzluk (SF-7:119); kaygusuzluk (SF-7:141).

1.3.2.2. Sıfat Olarak Olumlama Görünümü

Olumsuzluk kavramı taşıyan sözcüklere söz konusu biçim birim ulanarak sıfat görevinde kullanılan sözcüklerin olumlama görünümleri de 1/1'deki *aşsız, hıssız* ve 2/3'deki *zararsız* sözcüklerinin kullanımlarında karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“[...] *sonbahar kocayemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşili ile kuşlarla beraber olunca, insana, sulh, şiir, şair, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşmış, sevişmiş, aşsız, hırsız bir dünya düşündürüyor.*¹” (SF-6:129).

2-”Ay, denizi içilebilir bir hale getirmişti.¹ Ben de herkes gibi evvela denizin üstünde yürümek, yürüyebilmek istedim.² *Sonra eğilmek, bir vahşi fakat zararsız hayvan hissiyle bir taraftan etrafı dinleyerek su içmek, sonra yine kimbilir yine aynı o vahşi hayvan iştihasıyla bu küçük kızla bir çalının dibinde koklaşmak.*³” (SF-1:191).

Benzer kullanımlar için bk. asabiyesiz (SF-1:92); bulutsuz (SF-7:11); dedikodusuz (SF-1:194); günahsız (SF-1:102); ihtirassız (SF-1:103); karışksız (SF-1:100); pişmanlıksız (SF-6:230); pürüzsüz (SF-1:184), (SF-7:142); rüyasız (SF-6:184); rüyasız mı rüyasız (SF-7:42); rüzgârsız (SF-6:119); şehvetsiz (SF-1:103); tüysüz (SF-7:108); yapmacıksız (SF-7:133); zararsız (SF-6:71).

1.3.2.3. Zarf Olarak Olumlama Görünümü

Aşağıda 1. metin paçasında, olumsuzluk çağrıştıran bir sözcük olan 1/4'teki ‘riya’ sözcüğü olumsuzluk biçim birimi olan ‘+sIz/+sUz’ ile olumsuzlanmış ve olumlu bir anlamla karşımıza çıkmıştır.

Aynı kullanım aşağıdaki 2/2'deki ‘pürüzsüz’ sözcüğü için de geçerlidir.

METİN PARÇALARI

1-”Sarhoştum.¹ Hava, elektrikler, şehir beni sarhoş ediyordu.² İnsanlar beni bir mıknatıs hızıyla kendilerine çekiyorlardı.³ Dünyayı ve şehri riyasız kucaklamak istiyordum.⁴” (SF-1:68).

2-”Yanındaki, gözkapakları yarı açık, uykulu kafa gözlü bir adamdı.¹ Sapanca gölü bu adamın gözlerinin içinde pürüzsüz, bir damla ışık ve cam gibi parıldadı.² Sordu³:

-Neresi?⁴

-Kayseri’ye gidiyorum.⁵” (SF-1:69).

Benzer kullanımlar için bk. farksız (SF-1:194); gösterişsiz (SF-7:120); günahsız (SF-6:184); kaygusuz (SF-6:231); kokusuz (SF-7:14); riyasız (SF-1:194); sayısız (SF-6:207); telaşsız (SF-6:25).

1.3.2.4. Yüklem Olarak Olumsuzlama Görünümü

Bu kullanımlarda da aynı anlam özellikleri vardır. Farklı olarak bir yargıya bağlanmış olma ilişkisi görülmektedir.

Benzer kullanımlar için bk. buruşuksuz (SF-1:184); hayretsiz (SF-1:173); pürüzsüz (SF-1:184); rüzgârsız (SF-1:125); suçsuz (SF-1:103); zararsız (SF-1:229).

1.3.3. Olumsuzluk Bildirmesine Karşın Metin Bağlamında Olumsuzlama ya da Olumlama Gönümü

Parça-bütün ilişkisi göz önüne alındığında metin bağlamında söylem düzlemine çıkan yapıların anlatı bütünlüğü çerçevesinde bir takım farklı görünümle karşımıza çıktığı görülür. Bu durum bağlamın anlam üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Olumsuzluk biçim biriminin ulandığı sözcükler bazı kullanımlarda söylemden beklenen olumsuzlamayı değil; bağlamın anlam üzerindeki etkinliğine bağlı olarak olumlama görünümüyle karşımıza çıkar. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz olumlama bağıntısından (bk.1.3.2.) farklı olarak metinsel bağdaşıklıkla ilgilidir. Bunlar, gönderimler yoluyla söylem düzlemine çıkan yapılardır.

Yukarıda sıralanan metin parçalarında ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimi ile ilgili benzer durumlardan farklı olarak aşağıdaki ‘+sIz/+sUz’ ile yapılan olumsuzlama

görünümlemlerini incelediğimizde söz konusu biçim birimle türetilen yapıların tümcelerde olumsuz bir yargıya ya da yapıya bağlandığını görürüz ki bu söylemin anlam değerinde değişikliğe yol açar.

1. metin parçasının 9. tümcesinde yer olan '+sIz/+sUz' biçim biriminin ulandığı sözcük olumsuzluk eki almış bir eyleme (...sessiz durmazlar.) bağlanmıştır. Bu olumsuz yargı ise artgönderim dediğimiz *bir metinsel bağdaşıklık ile metinde yerini almış, 3. tümcedeki 'birdenbire sesi kesil-'* yargısına bağlanmıştır. Bu metin parçasında 9. tümcedeki 'bu' işaret adlı aracılığıyla 3. tümceye bir artgönderim söz konusudur. 9. tümcedeki yargının (...sessiz durmazlar.) metin bağlamından bağımsız yorumu; 'ses yaparlar' dır. Oysa artgönderim yoluyla 3. tümcedeki olumsuz bir yargıya (...sesi kesilirdi.) bağlanan bu yargı gerçekte metinsel olumsuzlamaya yol açmış, olumlu olması gereken yargı artgönderim yoluyla bağlandığı tümcenin anlamına uygun olarak olumsuzlanmıştır. Bu metin parçasının anlamsal yorumu; 'Ses yaparlardı ama sesleri kesildi.' olarak ortaya çıkmaktadır. Bunda anlatı zamanının yüzey yapıda geniş zaman olmasına karşın bilirli geçmiş zamanın derin yapıda ortaya çıkması da etkindir.

METİN PARÇALARI

1-“Her akşam bir hendeğin kenarına ateşlerini yakarlar, cin-dev hikâyeleri anlatarak gecenin içinde sabahı beklerler, türkü söylerlerdi.¹ Durmadan türkü söylerlerdi.² *Uzakta, yol bekçisinin çadırında çay ibriği kaynarken, bazı akşamlar, köylülerin birdenbire sesi kesilirdi.*³ O zaman yolu gezmeye gelmiş bir müteahhitten bir tanesi, yol bekçisine, kolbaşıya bakar;

-Ne var, derdi, Hüseyin?⁴

Hüseyin cevap vermezdi.⁵ Çadırın kapısını aralık eder, uzak ateşlere bir müddet dalar, rengi sararmış, dönerdi.⁶

-Muhakkak birisi öldü, derdi.⁷ Bu saatte türkü söylemeseler masal anlatırlar.³ Masal anlatmasalar güreş ederler.⁸ *Masal anlatıldığı, güreş edildiği zaman da bu kadar sessiz durmazlar.*⁹ Gülüşürler, alay ederler, bahis tutarlar.¹⁰ Muhakkak bir ölü var.¹¹” (SF-6:101).

1.3.4. '+sIz/+sUz' Olumsuzluk Biçim Birimine Karşın Metin Bağlamında Olumlama Görünümleri

'+sIz/+sUz' olumsuz biçim birimine karşın metin bağlamında olumlama bağıntısı kuran kullanımlar şöyledir:

1/2'deki '*bütün kahvelerin, meyhanelerin kapanması*' ve buna bağılı olarak yazarın istemediği '*şehrin, rüzgârsız ağaçlar gibi serin bir sessizliğe gömülmesi*' durumu söz konusudur. Metin bağlamı ve '+sIz/+sUz' olumsuzluk biçim birimi ile olumsuzlanan '*sessiz*' sözcüğünün '*gömül-*' gibi olumsuzluk çağrıştıran bir fiille birlikte kullanılması ve bunun arzu edilen, istenen bir duruma (*Canım bir yağmur yağmasını istiyor. Gözümü, gönlümü ıslatacak bir yağmur.*) bağlanması göz önüne alındığında yukarıdaki kullanımlardan farklı bir durumun var olduğu görülür. Burada bir olumlama bağıntısından söz edilebilir.

2/3'te ise; biçim birimin anlamsal değeri önceki örneğimizden (1/3) oldukça farklıdır. Öykü kahramanın bir davranışını (gülüş) betimleyen yazar, '*Hiçbir hareket bu gülüş kadar belirsiz ve ince değildir.*' söyleminde '*hiçbir*' ve '*değil*' iki olumsuzluğun bir olumlu anlam ortaya çıkarmasına örnektir. Buna; 'sıfır değeri dönüşümü'¹² diyebiliriz. Oysa bu 3. tümcede olumsuzluk biçim birimi '+sIz/+sUz' ün kullanımı '*değil*'li kullanımdan ayrı olarak metin içindeki göndermeler de değerlendirildiğinde öykü kahramanının davranışını olumlamaktadır. Metin parçasındaki 6. 7. ve 8. tümcelerde söz konusu davranışla ilgili diğer betimlemelerle bağlantılı olarak düşündüğümüzde yargı daha da kesinleşir. Gülüşün '*belirsiz*'liği metin bağlamı göz önüne alındığında olumsuz bir anlamı değil; olumlu bir anlamı ortaya çıkarmaktadır.

3/5'te ise; söz konusu biçim birimin kullanıldığı sözcük metin bağlamında olumsuz bir anlamı değil; olumlu bir anlamı metne dahil etmektedir. Öykü kahramanının yapmayı düşündüğü gemi "*İçinde açılmak, uzaklaşmak, seyahat arzuları dolu; hür, serazat, vatansız bir insanın gemi*" sidir. Öykü kahramanının gemisi için '*vatansız*' oluş olumsuz bir nitelik değil; istenen ve arzulanan bir niteliktir. Olumsuzluk biçim birim olan '+sIz/+sUz' bu metin parçasında olumlama bağıntısıyla kullanılmıştır. Bunu ortaya çıkaran ise metin bağlamında sözcüğün kullanıldığı diğer sözcüklerdir.

¹² **Sıfır değeri dönüşümü:** Bir dizimde iki olumsuzluğun bir olumlu anlam ortaya çıkarması ve bu ortaya çıkan anlama aynı dizimde bir diğer olumsuzluk ögesinin eklenmesi durumu.

4/2’de geçen ‘*kimsesiz*’ sözcüğü yoksama anlamıyla metne dahil olmuştur. Ancak başka bir metin parçasında aynı sözcük yoksama anlamından farklı bir anlam bağıntısıyla; olumlama bağıntısıyla metne katılabilmektedir.

5/2’de yer alan söz konusu sözcüğün metin bağlamı göz önüne alındığında olumlama bağıntısıyla metne dahil olduğuna tanık oluruz.

Yine, 6/2’deki ‘*ufuksuz*’ ile 7/2’deki ‘*maddesiz*’ ve ‘*habersiz*’ sözcükleri metin bağlamı düşünüldüğünde beklenen yoksama bağıntısından farklı olarak olumlama bağıntısıyla metne katılmışlardır.

Yukarıda da kısmen bahsettiğimiz olumsuz çağrışıma sahip sözcüklerin ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla metin bağlamında olumlu anlamlar yüklenmelerinin yanında, olumlu belki de ‘sıfır değerlikli’¹³ diyebileceğimiz bazı sözcüklere ‘+sIz/+sUz’ olumsuz biçim biriminin ulanmasıyla da metin bağlamında sözcüklerin olumlu anlamlar yüklenebildiklerine bir örnek olarak aşağıda 8/6’daki ‘*ağaçsız*’ kullanımı da bize fikir verecektir.

Yine buna tipik bir örnek aşağıdaki 9/3’deki ‘*edepsiz*’ sözcüğüdür. Burada da olumsuz olması beklenen bir söylem metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmuştur. Aynı durum 10/1’deki ‘*ışksız*’ sözcüğü de aynı çerçevede değerlendirilebilir.

Yazarın betimlemelerinde ve adlandırmalarında da ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim biriminin ulandığı sözcükler olmasına rağmen bu kullanımlar da olumsuzluk değil olumlama bağıntısıyla metne katılmışlardır.

Aşağıda sıralanan 11/1’deki ‘*burunsuz*’ ile 12/3’deki ‘*kuyruksuz*’ sözcükleri bu türdendir. Bu kullanımlarda bir sevimlilik, hoş gitme söz konusudur. Böyle oldukları için de metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmaktadır.

13/6’te yazar için ‘*selamsız sabahsızlık*’lık olumsuz bir yargı değil; aksine ‘*tat alınan*’ bir durumdur. Bu durumdan öyküye dahil olan diğer bir kişinin de ‘*tat aldığını sezinliyor olmak*’ yazara sevinç vermektedir. Burada anlatıcı açısından bakıldığında bir olumsuzlamadan söz edilemez. Yüzey yapıda olumsuzluk biçim birimleriyle ortaya çıkan dizim (6. tümce), derin yapıda olumlu bir anlamsal görünüm sergilemektedir.

14/5’teki olumsuz çağrışıma sahip olan ‘*zarar (+lı)*’ sözcüğü ‘+sIz/+sUz’ olumsuzluk biçim birimiyle olumlu bir anlama sahip olmuş, ‘*kötülük*’ gibi olumsuz bir

¹³ **Sıfır değerlik:** Olumlu anlam çağrışımına sahip sözcük.

kavramı karşılayan sözcüğe bağlanarak bu sözcüğün olumlanmasında katkıda bulunmuştur.

15/1'de ise; 'kemiksiz' sözcüğü olumlu bir kavramı çağrıştıran bir sözcüğe '+sIz/+sUz' olumsuzluk biçim birimi ulanmasıyla olumsuzlanmış görünmektedir. Ancak metin bağlamında yazarın yaptığı kadın betimlemesinde 'kemiksiz bir boyun' ya da 'boyunun kemiksiz olması' olumsuz değil, olumlu bir anlam çağrışımına neden olmuştur.

16/3'da yer alan 'parasız dostlar' söylemi, istenilen ve özlenen bir durum olması nedeniyle olumsuzlama değil; bağlamsal bir olumlamadır.

Yine, 17/1'deki 'aksız' sözcüğü bir yoksamayı değil metin bağlamında 'simsiyah saçların' yani olumlu bir durumun aktarılmasında yardımcı olan bir pekiştireç olarak metin üretimindeki yerini almıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Canım bir yağmur yağsın istiyor...”¹

Bütün kahveler, meyhaneler kapandı.² *Şehir, rüzgârsız ağaçlar gibi serin bir sessizliğe gömüldü.*³ Canım bir yağmur yağmasını istiyor.⁴ Gözümü, gönlümü ıslatacak bir yağmur.⁵” (SF-6:119).

2-“Stelyanos hem şarkı söylüyor, hem balık ağlarını tamir ediyor, hem de küçük Trifon’ü düşünüyordu.”¹

Küçük Trifon’u düşünen büyükbaba gülmez olur mu?² *Hiçbir hareket bu gülüş kadar belirsiz ve ince değildir.*³ Onun için, kimse, üç yavrusunu kaybetmiş bir insan diyemezdi.⁴ Bu gülen yüz, en bahtiyar insanların yüzüydü.⁵ Belki bir hile düşünen hilekâr da böyle gülerdi.⁶ Belki bir hile düşünen hilekâr da böyle gülerdi.⁷ Belki sandalını saati iki mecdiyeye kiraya vermiş balıkçılar da böyle içten içe sırıtlardı.⁸” (SF-1:19).

3-“Trifon, evin önündeki çınar ağacının dibinde, üstünde otları kuruyan bir sandalyenin yanında.¹ Bir ikinci gemi yapmakla meşguldü.² Bu seferki gemi, on iki yaşında bir çocuğun yapacağı gemi değildi.³ Bu, artık şimdiden kaptan olacağı anlaşılan bir delikanlının gemisi idi.⁴ *İçinde açılmak, uzaklaşmak, seyahat arzuları dolu; hür,*

serazat, vatansız bir insanın gemisiydi.⁵ İçinde dalgalar, fırtınalar, sakin denizler, acayip balıklar, bambaşka, bize benzemeyen, bize benzeyen insanlar dolu, bir insanın tahayyüllerinin, hatıralarının gemisiydi...⁶” (SF-1:19,20).

4-“İhtiyar talebe ile korkunç kadının ne tarafa gittiğini bana kimse görmedi gibi geliyor.¹ Tenha ve kimsesiz şehrin sokaklarını kızımın kolkola saatlerce dolastığımız halde, hiçbir şey konuşmadık.² Onu evine bırakırken;

-Bu kadında ne vardı? dedi.³

-Ne bileyim, dedim.⁴” (SF-1:104).

5-”Bu yazın, ben hep onun yıkandığı yerde denize girdim.¹ Orası sakın, kimsesiz bir yerdir.² İnsan istediği gibi denize giriyor, istediği gibi hülya kuruyor, hatta nasıl itiraf etmeli, istediği gibi jimnastik yapabiliyordu.³” (SF-6:67).

6-“Evin dış kapısı kapanır kapanmaz, pencereme vurmuş sokağın ışıkları ve karşı meydanlığın ağaçları yatağımın ayak ucundan ışıklı gölgelerle uçuşurlar, yapraklara ve ışıklara karışmış ayak sesleri, yatağımın ayak ucunda uçuşan gölgelerle birleşir; kalkar, odamın içinde bambaşka bir gözle bakardım.¹ Ufuksuz, seri ve maddesiz kuşlar her tarafta uçuşurlardı.²” (SF-1:92).

7-“Salonun içinde hemen hemen hiç konuşmadık.¹ Ben kafamın içinde biraz sonra çevireceğimiz filmi çevirir; o masum, habersiz, şekillerle güler, hayallerle ağlardık.²” (SF-1:91).

8-“Birdenbire uyandım.¹ Sofanın saatine baktım²: Gecenin on bir buçuğu.³ Sokağa fırladım.⁴ Şimdi bir yokuş tırmanıyordum.⁵ Etrafım ağaçsız, bol bir aydınlık var.⁶ Her şey yaldızlı.⁷ Aşağımda küçük şehir...⁸ Kulübe ve saraylar, birbirlerinden farksız.⁹ Biraz daha tırmanınca ileride çam ormanı gözükmeye başladı.¹⁰ Ağustosböcekleri durmadan ötüyorlar.¹¹” (SF-1:193).

9-“Ölesiye yalnız, ölesiye mesutum.¹ İçim kalabalık çekiyor, insanlar çekiyor.² Çocuklar istiyorum, haşarı, sarışın, esmer, edepsiz...³ Seyahatler çekiyor içim.⁴” (SF-6:207).

10-“En zararsızlarımız, sütçü beygirlerinin arkasında İstanbul sabahlarının sisli perişan sokaklarına küfreden hilekâr sütçüler, akşam karanlığında, ışıksız, hanımeli kokan mahallelerde, ‘akşam simidi’ diye haykıran bol şalvarlı, patates yüzü masum çocuklardır.¹” (SF-6:18).

11-“Zeki, yuvarlak, tatlı gözlerle yüzümüze bakan fok, iki delikten ibaret burunsuz burnuyla hızlı bir nefes aldı.¹ Sonra olduğu yerde döndü.¹” (SF-6:51).

12-“Yandan çarklı, suları döve döve köyüme götürüyor beni.¹ Evimde anam, köpeklerim bekliyor.² Şimdi kafasını koymuştur kuyruksuz, balkonun tırabzanına.³” (SF-6:207).

13-“Aman, ne rahatlık!¹ Ne derin, ne sevimli, ne pişmanlıksız bir rahatlık bu!² İçinde hiçbir pişmanlık duymadan birisiyle ilgiyi kesmek...³ O ilginin her günkü külfetlerinden kurtulmak...⁴ Bu hissi, bu rahatlığı yalnız kendimde duyduğumu sanır, az buçuk üzülürdüm.⁵ Sonra o küsümün de rahatladığını, selamsız sabahsızlığımızdan onun da tat duyduğunu sezinleyince bir ara, sevincim bütün bütün arttı.⁶” (SF-6:230).

14-“Artık laf dinlemiyordu.¹

-Küçük küçük kötülükler icat edip en büyük kötülüğü, en kodamanını, çaresiz dertler gibi telakki ettiniz, diyordu.² Sonra haksızlıktan, kötülükten yapılmış, kodaman kötülükten yapılmış dünyamda, benim çaresizliğimi, tek umudumu, tek yaşama vesilemi, tek sevincimi, tek...³

-Tek kötülüğünü...⁴

-Evet, tek kendi halinde, zararsız kötülüğümü.⁵

-Sımsıkı bağladım, değil mi? Elini ayağını çözdüm.⁶

-Hadi, dedim. Ne halin varsa gör, Allah belanı versin.⁷” (SF-6:71).

15-“O, siyah fistanının göğsünde, daha doğrusu uzun ve kemiksiz boynuna çok yakın bir yerinde, bir kırmızı turp kadar büyük memeleri, güneşten uçları sararmış saçları, yüzünün esmerliğine nazaran fevkalade beyaz, muntazam çıplak ayakları ile bir kış gecesi rüyama girdi.¹” (SF-1:51).

16-“[...] ... yollar geceleyin ne kadar serin, kimsesiz, تنها imiş.¹ Dağ köyü hiç de fena değildi.² Fakat hepimiz küçük şehrin hasretini çekiyor, parasız dostlarımızı özleyiyor, işçi arkadaşlarımızı göreceğimiz geliyordu.³” (SF-1:122).

17-“İşte bu sarı delikanlıyla, kırk, kırk iki yaşlarında sağlam omuzları, bir tek aksız, simsiyah saçlarıyla yağız bir adam arasında evvela hiçten başlayan bir kavga oldu.¹” (SF-1:219,220).

1.4. ‘-mAkSIZIn’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Bu olumsuzluk biçim biriminin de diğer olumsuzluk biçim birimlerinde olduğu gibi metinsel görünümüleri farklılık gösterebilmektedir. Olumsuzluk biçim birimlerinin genelde kullanıldıkları dizimde olumsuzluk ifadesi taşımaları beklenir. Ancak bütüncül bakıldığında ve dizimi oluşturan diğer unsurlar da göz önüne alındığında olumsuzluk biçim biriminin ulandığı sözcük birimin anlam değerinde bir takım değişmelerin olduğu görülür.

1/4’teki kullanımda gerçekleşmesi istenmeyen (kızın evlenmesi); ancak gerçekleşen duruma yönelik bir olumsuzlama söz konusudur. Bu metin parçasındaki yoksama bağıntısıyla aktarılan (rızam olmaksızın) bir olumsuzlama görünümüdür.

2/7’de yer alan ‘katiyen alâkasızlığı dahi belli etmeksizin çekilip gitti.’ söyleminde ise olumsuz bir durumu (alâkasızlığı) olumsuzlayan bir yapı (belli etmeksizin) söz konusudur. Burada öykü kahramanı açısından bakıldığında bir olumlama bağıntısının var olduğu görülür. Metin bağlamında bu yapı, olumsuzluk biçim birimiyle ortaya çıkan olumlama görünümü olarak değerlendirilebilir. Burada ‘dahi’ ve ‘katiyen’ sözcükleme bağlantısıyla olumlama pekiştirmektedir.

3/3’teki ‘Kendi aralarında din farkı gözetmeksizin kız bile alıp veren bu insanların başlıca düşmanı, daha doğrusu sevgilisi, bir tepeye çıkıldığı zaman görülen, şehrin merkezidir.’ kullanımları böyledir. Bu metin parçasında da olumsuz biçim

birimle söylem düzlemine çıkan yapı metin bağlamında olumlama bağıntısı kurar. ‘Kız alıp vermek’ in ‘fark gözetmeksizin’ yapılıyor olması öyküye konu olan insanların davranışlarının olumlanmasını ifade eder.

METİN PARÇALARI

1-”Karım, hali vakti oldukça yerinde İstanbullu babasını görmeye gideli tam bir sene oldu.¹ Dönmedi.² Babası bana birkaç satır yazdı³:

‘Muhterem damadım,

Rızam olmaksızın sana varan sevgili kızım bana avdet etti.⁴

Çektiği sefaleti anlattı.⁵ Hatırıma şu darbimesel geliyor.⁶ Kendi geçememiş, kuyruğuna da kabak bağlamış.⁷ Şimdilik karımı göndermiyorum.⁸ Boşanmak istersen, avukatım gelip seni görecektir, istemezsen ben gelip seni göreceğim.⁹ Baki selam.¹⁰ (SF-1:138).

2-”Belki çok kıskançtı.¹ O kadar şaşırılmıştı ki, âdeta her sene uzak köylerinden bu Ada’ya soğan getirdiğini unutmuştu.² Hafızası o kadar daralmış, bir sene evvelini hatırlamıyor gibi idi.³ Halbuki, kendisine bir gün sorduğum zaman, ‘Biz bu Ada’ya her sene geliriz,’ demişti.⁴ Onun için dünya ne kadar çabuk değişiyordu.⁵ İki gün sonra benimle karşılaştığı zaman, yine bomboş baktı.⁶ Sonra katiyen alâkasızlığını dahi belli etmeksizin çekilip gitti.⁷ Fakat ben, onunla uğraşmaya niyet etmiştim.⁸ Kayığın önüne yüzükoyun yatarı.⁹ Artık hayret bile ifade etmeyen yüzü ile bakar dururdu.¹⁰” (SF-1:30,31).

3-”[...] bir gün san yüzlü, korkak, aç bir delikanlının elleri kelepçeli, adaleleri gerilmiş, yüzü gülümser vaziyette götürüldüğü görülürdü.¹ Hapishaneye buradan askere gider gibi gidilirdi.² Kendi aralarında din farkı gözetmeksizin kız bile alıp veren bu insanların başlıca düşmanı, daha doğrusu sevgilisi, bir tepeye çıkıldığı zaman görülen, şehrin merkezidir.³ Orada kapkaranlık, soğuk geceleri ısıtan bir aydınlık vardı.⁴” (SF-1:140).

1.5. '+cAsInA' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Bu biçim birim söyleme '*sanki*' anlamı katan bir biçim birimdir. Bununla birlikte biz biliyoruz ki, söylemde eylemin yapılışına bir yaklaşma ifadesi varsa bu eylemin gerçekleşmemesi anlamına gelir. O yüzden de dilimizde düzenli bileşik fiil çekimlerinden olan yaklaşma bileşik fiilin olumsuz çekimi gelişmemiştir. Zira eylem zaten gerçekleşmemişlik bildirmektedir. Yani gerçekleşme bakımından olumsuzluk bildirir. Bu ilişki diğer bazı ifadeler için de geçerlidir. Bunlardan biri de '+cAsInA' biçim biriminin ulandığı sözcüklerin metinlerdeki kullanımlarıyla ortaya çıkmaktadır. Burada da genellikle bir gerçekleşmeme anlamı vardır ki, bu da söylemde olumsuzlama görünümünü oluşturur.

1/1'deki '*Yeni doğmuşçasına günahsız ...uykuya dalmak*' söylemi gerçekte olmayan, olması istenen bir duruma yapılan gönderme ile söylem düzlemine çıkmıştır. Burada '*sanki*' anlamına bağlı bir olumsuzlama görünümü vardır.

2/1'deki '*Garson bir sır tevdi ediyormuşçasına bir tanesinin kulağına bir şeyler mırıldandı.*' söylemi eylemin yapılış tarzına yönelik gibilik, benzerlik anlamının yanı sıra '*sanki*' anlamıyla bir katkı sağlamıştır. Burada '*kulağa bir şeyler fısıldamak*' işi aslında '*sır tevdi ediyormuş gibi*' yapılmamış, bu kullanımla eylemin yapılış tarzı, olmayan bir eylem üzerinden benzerlik özelliğiyle ana yargıya bağlanmıştır. Bu yönüyle de söylem derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

Yine 3/4'deki '*Koşarçasına eve gitti.*' söyleminde eylemin yapılış '*koşarak değil, koşmaya benzer bir tarzda*' ortaya konmuştur. Burada eylemin yapılış tarzında anlam açısından bir daralma bağıntısı vardır. Bu da derin yapıda karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmıştır.

4/4'deki '*Ellerimin içinde kırarcasına sıktığım eli ufacık.*' söyleminde sıkılan el kırılmamış eylem gerçekleşmeme bağıntısıyla olumsuzlama görünümü olarak derin yapıda karşımıza çıkmıştır.

5/8'deki '*Daha atar atmaz iri bir iskorpit parmağımı çekercesine yemi kaptı.*' söyleminde yer alan söz konusu biçim birimin ulandığı sözcük eylemin yapılışında bir gerçekleşmemeyi aktarmaktadır. Burada gibilik, benzerlik ve '*sanki*' anlamına bağlı olarak ortaya çıkan yapı olumsuzlama görünümüyle derin yapıda karşımıza çıkmaktadır.

6/3'deki '*Hepsinin arkasında bir küçük orkinos, zaman zaman gökyüzüne sıçrarcasına denizde havalanıp yıldırım hızıyla balık kümelerine saldırıyordu.*' söyleminde yer alan söz konusu biçim birim yine gibilik, benzerlik ve '*sanki*' anlam

ifadesiyle gerçekte ‘*gökyüzüne sıçrarcasına*’ yapılan eylemin böyle yapılmadığına bir göndermeyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

7/1’deki gerçekte olmayan ‘*köpeğin gözlerini kırparcasına yaklaşması*’ eylem tarzı yine söz konusu biçim birimin söyleme kattığı bilinen anlamıyla ilgili olarak olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkar.

8/1’deki ‘*gülüşmek*’ eylemi gerçekte ‘*masum bir şakadan bahsetmek*’ tarzına bağlı değildir. Burada kötü karşılanan bir duruma (gülme) ‘*sanki*’ anlam ifadesiyle bir gönderme vardır. Aslında gülme işi başka bir sebebe dayanmaktadır. Bu kullanım eylemin oluş tarzına yönelik derin yapıda bir olumsuzlama görünümüdür.

METİN PARÇALARI

1-“*Ben onları hayalimde adanın insanları ile ölçe ölçe, en büyük kusurlarını müsamahasızlıklarında bularak mahcup sevecek; bir cıgara, bir ada çayı, bir kâğıt oyunu ile rüzgârlı günü bitirdikten sonra yatağıma yeni doğmuşcasına günahsız, hatıraları kova kova; iyileri, kahramanları, namusluları, hak yemezleri, alın teri ile sert tabiattan kavga ve dostlukla ekmeğini çıkararak, birbirlerine fedakârlıklar ederek yaşayanları seyirden duyduğum hazla derin ve rüyasız bir uykuya dalacaktım.*” (SF-6:184).

2-“*Garson bir sır tevdi ediyormuşcasına bir tanesinin kulağına bir şeyler mırıldandı.*”¹ O da arkadaşına, meze tabaklarının üzerinden bir şey üflüyor gibi hadiseyi anlattı.²” (SF-1:172).

3-“Kadın sokağa çıktığı zaman sabahki yaz havasının birdenbire uçup gittiğini hayretle gördü.¹ Isırıcı bir rüzgâr çıkmıştı.² Bulutlar, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın gidiyorlardı.³ *Kosarcasına eve gitti.*⁴ Ölüyü bir çarşafa sararak aşağıya indirdi.⁵ Kar başlamıştı.⁶” (SF-1:203).

4-“Kapıcı odasına hırsızla beraber girdik.¹ Kapıcının sarı ışıklı fenerini yaktım.²

Ay, bu ne küçük hırsızdı böyle!³ *Ellerimin içinde kırarcasına sığıttığım eli ufacık.*⁴ Gözleri pırıl pırıl.⁵

Neden sonra gülmek için, hem de katıla katıla gülmek için ellerini bıraktım.⁶” (SF-1:41).

5-“Elimi çapçağa daldırdım.¹ Karidesi bıyığından yakaladım.² Parlak, şeffaf, esmer vücudunu iğneye geçirdim.³

- Molivaryanı parlattın mı? dedi Vasili.⁴ Al cıvayı parlat?..⁵
- Tamam Vasili, dedim.⁶
- At, dedi.⁷

Daha atar atmaz iri bir iskorpit parmağımı çekercesine yemi kaptı.⁸ Oltaya asıldım.⁹” (SF-6:159,160).

6-“Mavi denizin üstünde bir damla al gözükmeden yüz binlerce küçük balığı büyük balık yutuyordu.¹ Bin tane mikroskobik hayvanı yutmuş bir turnak uzunluğundaki binlerce balığı, bir kolyoz yutuyor, sudan sıçramış kocaman bir kolyozu bir martı denize hiç konmadan havada yakalıyor, gagasında iki defa salladıktan sonra üç kere yutkunararak yarı canlı kursağına atıyordu.² Hepsinin arkasında bir küçük orkinos, zaman zaman gökyüzüne sıçrarcasına denizde havalanıp yıldırım hızıyla balık kümelerine saldırıyordu.³” (SF-6:198).

7-“Büyük, kalın kuyruğunu oynatarak, kahverengi gözlerini kırparcasına yanınıza yaklaştığı zaman kafasını oksamazsanız şayanı hayret bir adamsınız, demektir.¹” (SF-7:128).

8-“Yanımızdakiler, o müzikli İngilizceleriyle masum bir şakadan bahsedercesine gülüşüyorlardı.¹” (SF-1:118).

1.6. ‘-mAktAnsA’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Aşağıdaki yer alan 1/6’daki ‘*Tramvaya binmektense Yüksek kaldırım’ı tırmanmak üzere dört arkadaş yola çıkmıştık.*’ söylemi, eylemin yapılış şekline tercihli bir gönderme içerir. ‘*Tramvaya binmek*’ eylemi olumsuzlanarak tercih edilen ‘*Yüksek kaldırım’ı tırmanmak*’ eylemine geçiş yapılmış, anlatının devamlılığı sağlanmıştır. Burada bir yeğleme anlam ayırtısı söz konusudur.

METİN PARÇALARI

1-“Bir akşam üstüdü¹: İnsanoğulları şehrin bütün nakil vasıtalarını seferber etmişti.² Taksi, tramvay, hususi otomobil, araba, kamyon, tabanvay!..³ Işıklar yanmıştı.⁴ Şehir semt semt insanla akıp gidiyordu.⁵

*Tramvaya binmektense Yüksekaldırım’ı tırmanmak üzere dört arkadaş yola çıkmıştık.*⁶ Şen, gürültücüyduk...⁷ Arabalar geçerken bağıra bağıra ‘Hicran, yine hicran...’ şarkısını tutturmıştık.⁸” (SF-7:119).

1.7. ‘-mAz’ (Sıfat-fiil) Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

‘-mAz’ (sıfat-fiil) olumsuzluk biçim birimi metinlerde asıl görevi olan olumsuzlamanın yanı sıra, olumlama, olumlamayı ve olumsuzlamayı pekiştirme görünümüleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu biçim birimin farklı görünümünde karşımıza çıkmasında yine kullanıldığı metin bağlamı ile derin yapı-yüzey yapı ilişkileri etkindir.

1.7.1. Olumsuzlama Görünümü

Söz konusu biçim birimin bu görünümü onun bilinen ve dilbilgisinde tanımlanmış görünümüdür. Genellikle sıfat-fiillerin kullanım özelliğine bağlı olarak niteledikleri sözcük ya da sözcük gruplarına bir yoksama, bulunmama anlamının yanı sıra eylemsi olmaları nedeniyle sürece bağlı bir olumsuzlama anlamı da katarlar. Bu kullanımlarda duruma yönelik bir niteleme özelliği de vardır.

1/2’deki ‘O zaman ne ağır şeydi, ne kımıldamaz mahluku.’ söyleminde ‘ne... ne’ sözcükleme bağıntısıyla pekiştirilen yükleme yönelik bir olumsuzlama söz konusudur. Öykü kahramanın beklentisinin gerçekleşmemesine (Lisansiyelerin listesinin üniversite dehlizine asılacağı zamanın gelmemesi.) bağlı olarak öykü kahramanının içinde bulunduğu duruma yönelik bir olumsuzlama söylem düzlemine çıkmıştır.

2/2’deki ‘...her ağaç altında görünmez vantilatörler dönüyormuş gibi bir serinlik duyuluyormuş.’ söyleminde söz konusu sıfat-fiil kullanımı olmayan; ancak olduğu farz edilen bir durumun aktarımında ‘-miş gibi’ yapısıyla söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkar.

3/1'de 'Galata meyhanelerinin ağza alınmaz argosu ile açar ağzını, yumar gözünü.' söyleminde bir zarf grubuyla söylem düzlemine çıkan söz konusu biçim birim, eylemin yapılış biçimine yönelen olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

4/2'de 'hayal edilmez canavarlar';

5/1'de 'işitilmez sesler';

6/2'de 'tahayyül edilemez hararet';

7/2'de 'bir bilinmez yara';

8/2'de 'ucu bucağı görünmez yangın yerleri';

9/1'de 'defedilmez bir arzu';

10/2'de 'işlerini bilmez insanlar' sözcelerindeki söz konusu biçim birimin kullanımları metinlerimizde rastladığımız olumsuzlama görünümleridir.

METİN PARÇALARI

1-“İhtiyar talebe için, lisansiyeler listesinin üniversite dehlizine asılacağı zaman bir türlü gelmiyordu.¹ O zaman ne ağır şeydi, ne kımıldamaz mahluku.² Ağaçlar kendilerini budayan insanlarla beraber olurlarsa bir şey çıkmazdı.³ İhtiyar talebe, en çok saatlere kızılıyordu.⁴” (SF-1:112).

2-“Şehirde insanlar, saat kaçta, hangi rüzgârın, hangi tarafta estiğini keşfediyorlar; ve akın akın oralara koşuyorlarmış.¹ Sonra her ağaç altında görünmez vantilatörler dönüyormuş gibi bir serinlik duyuluyormuş.² Ve yollar geceleyin ne kadar serin, kimsesiz, تنها imiş.³” (SF-1:112).

3-“Ali, Leh delikanlısı sandala binerken takırdattığı Almancasını bir tarafa bırakarak İzmit körfezi kıyılarının şeker şivesi, Galata meyhanelerinin ağza alınmaz argosu ile açar ağzını, yumar gözünü.¹

‘Ulan, köpoğlu,’ der, ‘yarım papel beş saati? Saati eder on patakoz.² Sen aklını peynir ekmekle mi yedin?³ Sandal su içinde bel..⁴ Çık iki papeli!⁵ Gözünü oyarım vallahi, kereste!..⁶’ (SF-1:226).

4-“Zaten, deniz kadar meçhul bir şey var mıydı?¹ Kimbilir oltaların yetişmediği, ağların serpilmediği denizlerde, ne tatlı, güzel balıklar; ne hasin, yırtıcı, hayal edilmez canavarlar vardı.²” (SF-1:16).

5-“Müzik, her ışıklı çarşıda bir fırtınayı, çamların üzerinde birikmiş kışı, kiliselerin çanları üzerinde serseri karların çıkardığı işitilmez sesleri hikâye ediyordu.¹ Bütün önsezilerim beni aldatmıştır.² Yani her şeyi olmuş gibi hisseder, fakat bunların hiçbiri doğru çıkmadığı zaman bütün önsezilerim beni aldatmıştır, derim.³” (SF-1:90).

6-“Sanki bütün kesesi müsait şehir halkı, sıcaktan yanan kasabayı fakirlere bağışlıyor.¹ Ve sanki bu sığağı, bu tahammül edilmez harareti, kendileri şehre veriyorlarmış gibi kaçıp gidiyorlar.² Şehri amelelere, parasız talebelere ve ihtiyar kızlara bırakıyorlardı.³” (SF-1:121).

7-“Kimdim, neydim, kimi seviyordum?¹ Her barınacak, her çorbası tüten, her sobası yanan evde bir kaderin, bir bilinmez yaranın korkusunu gördüm.² Hatırlarım: Günlerden bir gün, dünyanın en şehvetperest insanı olmuştum.³” (SF-1:137).

8-“Bazen bir sarı Apostol, bir sulu Avram’a Yahudice sataşır; bazen bir Barbunya Ahmet, Zargana Agop’a Ermenice dert yanardı.¹ Sefil kulübelerin, ucu bucağı görünmez yangın yerlerinin ortasında işlenen her suç, o kenar mahallelerin sükûnetini özlemeye, uzletini sevmeye, sefaletini tetkik etmeye gelen mütecessise karşı olduğu için fazla dedikodu yapılmaz, yalnız birkaç gün sur haricindeki kahvelerde oturan jandarmalar ve sonbaharda yaprak hıştırtılarına karşı Natpinkerton hikâyeleri okuyan polisler telaşa düşerdi.²” (SF-1:139,140).

9-“Böyle kızları ben her zaman görür; her zaman içimi bir melankolinin, sinirlerimi defedilmez bir arzusunun kapladığını hissedirdim.¹” (SF-1:190).

10-“Önde, sıra sıra İzmit Körfezi kıyılarının yemişlerini ve sebzelerini yükleyip gelmiş kayıklar bulunur.¹ Fevkalade haris, insafsız, işlerini bilmez insanlar olan Ada sebzcileri bu kayıkların gelmediği günlerde her şeyi ateş pahasına satarlar.”² (SF-1:229).

Benzer kullanımlar için bk. akıl ermez oyunlar (SF-7:14); anlaşılmaz lisan (SF-6:95); anlaşılmaz şeyler (SF-6:157); bilinmez bir memba (SF-1:138); bilinmez kanunlar (SF-7:144); bir halta yaramaz adam (SF-6-15); bir şeye yaramaz adam (SF-6-15); buluta benzemez garip ve sarı bir sis (SF-7:73); dağları aşılmaz bir ülkeye (SF-7:141); değişmez kanun (SF-6:16); değişmez mahiyet (SF-7:68); görünmez iç rüzgâr (SF-7:78); işe yaramaz adam (SF-6:191); onarılmaz yara (SF-6:157); oturmaz düşünce (SF-6:171); yolları geçilmez bir ülkeye (SF-7:141).

1.7.2. Olumlama Görünümü

Olumlama görünümü genellikle olumsuzluk çağrıştıran bir sözcüğe ulanan olumsuzluk biçim birimleriyle ortaya çıkabilmektedir. Bununla beraber metin bağlamında olumsuzluk çağrıştırmayan sözcüklere ulanmak suretiyle de olumlama bağıntısı kurulabilmektedir. Bu tip olumlama bağıntıları metin bağlamıyla ve derin yapı-yüzey yapı ilişkilerinin ortaya konulmasıyla gerçekleşmektedir.

Olumsuzluk çağrıştıran sözcüklere olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla ortaya çıkan olumlama görünümleri şunlardır:

1/2'deki 'gözü yılmaz delikanlı';

2/1'deki '...den yılmaz korsanı';

3/1'deki 'birbirinden ayrılmaz iki arkadaşı';

4/1'deki 'yorulmaz bir adam' kullanımları olumsuzluk çağrışımına sahip olan 'yıl-, yorul-, ayrıl-' eylemlerinin metin bağlamında kullanıldıkları dizimde kendilerine ulanan olumsuzluk biçim biriminin etkisiyle olumlama bağıntısı kurmalarına örnektir.

METİN PARÇALARI

1-“Bir Hersekli Arap Muhittin vardı.¹ Allah rahmet eylesin!² Ne bıçkın kaçakçı idi.³ Ne gözü yılmaz delikanlı idi!⁴ Yüklerdik kayıklara malı Anaçıpay'a, Ayastafanos'a, Bakırköy'e...⁵ Gece haber yollardık bizimkilere.⁶” (SF-6:86).

2-“Akdeniz'in en gözüpek; insandan, hayvandan, fırtınadan, yıldırımdan, yağmurdan, beladan, işkenceden **yılmaz** korsanı; dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.¹” (SF-7:77).

3-“Saatle ben, birbiri için ateşe atılmaya hazır, birbirinden **ayrılmaz** iki arkadaşık.¹ Gündüzün, geceleyin sarmaş dolaş olacağımızı, birbirimize hikâyeler anlatacağımızı düşünüp hiç konuşmayan iki arkadaşık.²” (SF-7:124).

4-“Hasan Ağa köyün kasaba çarşısına yakın iktisadi yolundan yetmiş yaşına kadar edeceği istifadeyi etmiş, oldukça hilekâr, zeki, **yorulmaz** bir adamdı.¹ Yetmiş yaşında üçüncü karısından bekâr kaldığı zaman beş sene bir delikanlı gibi köyün macera ve aşk yolundan kasaba ile muameleye girişmişti.²” (SF-1:183).

Aşağıdaki metin parçalarında ise olumluluk çağrıştıran sözcük birimler ‘-mAz’ olumsuzluk biçim biriminin ulanmasına karşın metin bağlamında anlamın olumlanması görünümü ile karşılaşmaktayız.

5/1'deki ‘ayırdedilmez derecede benzemek’;

6/2'deki ‘filmin dayanılmaz bir şey olması’;

7/2'deki ‘hastalığın tadına varılmaz, korkunç surette zevkli olması’;

8/1'deki sütuna benzetilen boyunun ‘yalnız balıkçılarda bu kadar devrilmez bir mahiyette oluşu’ metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmakta ve olumlamayı bir yerde pekiştirme işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

5-“Sonra işittiğime göre, birbirine **ayırdedilmez** derecede benzeyen iki Amerikalı hemşire; İhtiyar talebenin hastalığını keşfetmişler, onunla alay ediyorlarmış.¹” (SF-1:110).

6-“O katırlı Amerikan komedisi güzel ama, onu da gördük birader!¹ Beri yandaki film **dayanılmaz** bir şey: Tokat-tabanca, tabanca-tokat...² Derken efendim otomobil yarışı, aman araba devrildi, içindekilere bir şey olmadı, hayır oldu.³” (SF-6:109).

7-“Bu hastalık yalnız tutulmayanlar için öyledir.¹ Tutulanlar için tadına varılamaz, korkunç surette zevkli bir hastalıktır.²” (SF-7:97).

8-“Hiç kimsenin boynu, bir balıkçının kafasıyla vücudu arasında yükselen bu garip sütun kadar sert, dik, kararmış, âdeta nasırlı ve sinirli olamaz.¹ Buruşuk derinin üstünde, rüzgârın, güneşin yaptığı tesir çok büyüktür.² Genç bir balıkçı yüzüne sıhhat, enerji, hayat ve renk ulaştıran bu sütun, yalnız balıkçılarda bu kadar devrilmez bir mahiyetle yükselir.³ Bir balıkçı ne kadar ihtiyar olursa olsun, derisi ne kadar buruşuk bulunursa bulunsun, her zaman kafası genç, dinç; boynu sağlam ve diktir.⁴” (SF-1:18).

Olumlamanın metin bağlamıyla ilişkilendirilebilecek görünümü aşağıdaki 9/3'deki ‘Yağmurun büyük damlaları, onların tüyleri üstünde akmadan buhar oluyor gibi serçelerin sıcaklıklarına, ruhlarına, vücutlarına siniyordu ve bir yağmur damlasını küçük vücutlarına onlar, nasıl kendilerinden umulmaz bir şehvet ve lezzetle sindiriyorlardı.’ metin parçasında da görmek mümkündür. ‘Serçelerin, yağmurun büyük damlalarını küçük vücutlarına kendilerinden umulmaz bir şehvet ve lezzetle sindirmelerine’ yapılan gönderme metin bağlamında olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada biçim birimin bir zarf grubunda yer almasının ve gerçekleşen bir eyleme bağlanmasının da olumlama etkisi vardır.

Yine, 10/2'deki doğanın ‘yüz vermez bir baba’ ya ‘fırtınasında kayığını batırduğu zaman yüzmesini, rüzgârında kulübenin damını uçurduğu zaman daha sağlamı, daha hünerliyi bulmayı öğretiyor, canavarıyla karşı karşıya bıraktığı zaman adale kuvvetini sınıyor’ nitelikleriyle benzetiliyor olması bağlamda olumlama görünümüyle karşımıza çıkan bir söylemdir.

METİN PARÇALARI

9-“Serçeler zaman mefhumunu bilmiyorlar.¹ Bu, tabiatın kendilerine çoktandır vermediği duşa bütün ömürleri, bütün hevesleriyle atılıyorlar.² Yağmurun büyük damlaları, onların tüyleri üstünde akmadan buhar oluyor gibi serçelerin sıcaklıklarına, ruhlarına, vücutlarına siniyordu ve bir yağmur damlasını küçük vücutlarına onlar, nasıl

*kendilerinden **umulmaz** bir şehvet ve lezzetle sindiriyorlardı.³ Ah, serçeler ne bahtiyardı!⁴*” (SF-1:113).

10-“Tabiat, çoğunca dosttur.¹ *Düşman gibi gözüktüğü zaman bile insanoğluna kudretini ve kuvvetini tecrübe imkânları veren, **yüz vermez** bir babadır; fırtınasında kayığı batırdığı zaman yüzmesini, rüzgârında kulübenin damını uçurduğu zaman daha sağlamı, daha hünerliyi bulmayı öğretiyor, canavarıyla karşı karşıya bıraktığı zaman adale kuvvetini **sınıyordur.**²*” (SF-6:179).

Aşağıdaki metin parçalarında ise ikileme olarak karşımıza çıkan ‘-mAz’ (sıfat-fiil) biçim biriminin ulandığı sözcüklerden ilkinde olumlama ikincisinde olumsuzlama bağıntısının metin bağlamında kuruluyor olması, sözcüklerin metinlerdeki kullanımının bağlamdan bağımsız düşünülmemesi gerekliliğine güzel bir örnektir.

11/3’teki ‘*bitmez tükenmez bir para*’ olumlama görünümü ile karşımıza çıkarken;

12/1’deki aynı sözcü ‘*bitmez tükenmez bir afet olan kış*’ olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

11-“İşi sonraları öğrendim¹: Kayıktaki tayfa, kolancı tayfadan çalışıyor; mal sahibi ile reis uyuyor, olmazsa mal sahibi olup her seferinde tayfa hakkından dört pay alıyor.² *Voli parası denilen, bir türlü ödenemeyen **bitmez tükenmez** bir parayı tayfa hakkından çıkarıyor; bu paradan hiç balığa çıkmayan muhtarla parti kâtibine pay ayırıyor...*³” (SF-6:142).

12-“*Sabahçı kahvelerini kapamadan evvel birkaç tane gece barınma evine şiddetle ihtiyacı olan İstanbul şehrinin kışı, bazen ne kadar uzun, ne kadar uzun ve **bitmez tükenmez** bir âfettir; bilen bilir.*¹” (SF-1:85).

‘-mAz’ (sıfat-fiil) biçim biriminin kimi durumlarda (13/1’de olduğu gibi) kendisine ulanan isim yapım ekleriyle isim kullanımına büründürdüğü görünümler de

vardır. Aşağıdaki ‘hak yemezleri’ kullanımı böyle bir kullanımdır. Bu kullanım ise metin bağlamında olumlama bağıntısıyla karşımıza çıkar.

METİN PARÇALARI

13-“[...] bir cıgara, bir ada çayı, bir kâğıt oyunu ile rüzgârlı günü bitirdikten sonra yatağıma yeni doğmuşçasına günahsız, hatıraları kova kova; iyileri, kahramanları, namusluları, hak yemezleri, alın teri ile sert tabiattan kavga ve dostlukla ekmeğini çıkararak, birbirlerine fedakârlıklar ederek yaşayanları seyirden duyduğum hazla derin ve rüyasız bir uykuya dalacaktım.¹” (SF-6:184).

Söz konusu biçim birimin artık kalıplaşmış kullanımları da vardır. bunları olumsuzlama bağıntısından ayrı tutarak sözcüklerle yapılmış olumsuz aktarımlar olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Örneğin *yaramaz*, *çıkamaz sokak* bu kullanımlara örnektir. Bk. *yaramaz* (SF-7:105); *çıkamaz sokak* (SF-1:57).

1.8. ‘-mI/-mU’ Soru Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Soru biçim birimi ‘-mI/-mU’ ulandığı sözcük birimlere olumluluk ve olumsuzluk anlamları katarak onları söyleme dahil etmektedir. Soru biçim birimi kullanıldıkları söylemde ana işlevleri olan soru ifadesinin yanı sıra, olumsuzlama ya da olumlama görünümüleriyle de katılırlar. Bu görünümler soru biçim biriminin özel kullanımları olarak karşımıza çıkar. Çoğunlukla sözde soru anlamı taşıyan soru tümcelerinde görülen bu anlam özelliği kısmen gerçek soru ifadesi taşıyan tümcelerde de görülebilmektedir. Bunlar genellikle söylemi daha çarpıcı hâle getirmek amaçlı kullanımlardır.

1.8.1. Gerçek Soru Anlamlı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümleri

Gerçek soru tümceleri cevap gerektiren tümcelerdir. Gerçek sorular özellikle öykü gibi kurmaca metinlerde ya yazar ya da öykü kahramanları tarafından sorulan ve karşılığında bir cevap beklenen yapılardır. Bunlar genellikle öykü kahramanlarının karşılıklı konuşmalarıyla karşımıza çıkarlar. Öte yandan yazar okuyucuyu anlatıya dahil etmek için bildiği bir durumu soru yoluyla, kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi, sorgulayabilir. Bu sorgulama sözde soru tümceleriyle yapılabildiği gibi gerçek soru

tümceleriyle de yapılabilmektedir. Gerçek soru tümcelerinin metinlerimizde olumsuzlama görünümelerini aşağıdaki metin parçalarında görebiliriz.

1/3'deki *'Böyle bir el sürçmesiyle açılıveren hararet, ışık, bayram gördün mü sen?'* kullanımı gerçek soru tümcesi olarak metin bağlamında okuyucuya yönelik *'görmemişsindir'* anlamıyla söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

2/6'daki *'Simitçi yok mu?'* söylemi metnin devamından da anlaşılabilceği gibi var olmayan bir duruma gönderme yapmakta simitçinin olmaması olumsuz durumunu gerçek soru yoluyla okuyucu için daha belirgin bir düzeye çıkarmaktadır.

3/9'daki *'Kuşlar kötü şey anlatır mı?'* söylemi kuşların kötü şeyler anlatmayacağıının bilinmesine rağmen ortaya çıkan durumun gerçek soru tümcesi yoluyla ortaya konulmasıdır. Gerçekte anlam *'kuşlar kötü şeyler anlatmaz'* dır. Ancak metnin devamında söyleme dahil olan soru cevaplanmıştır. *'Kuşların kötü şeyler anlatmayacağı'* sorusuna verilen *'Tabii anlatır'* cevabı bir yerde *'kuşların kötü şeyler anlatmayacağı'* beklentisinin olumsuzlanmasıdır.

4/5 ve 4/6'daki karşılıklı konuşma tümceleri gerçek soru özelliği taşımaktadır. 4/5'teki *'Babanızın malı mı bu deniz, sizin?'* söylemi *'deniz babanızın malı değil!'* ve 4/6'daki *'Onun babasının malı mı?'* söylemi *'onun da babasının malı değil!'* olumsuzlama görünümüyle söylem düzleminde yer almıştır.

5/12'deki *'Yatacak yer mi yok başka?'* söylemi *'başka yatacak yer var, ben o yüzden burada yatmam'* olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

6/15'deki *'Taze yem mi koyalım?'* gerçek soru tümcesini kuran öykü kahramanı sorduğu soruya metnin devamında kendisi cevap vermektedir. Söz konusu söylemin ortaya çıkmasına neden olan ise diğer öykü kahramanın ağzından söylem düzlemine çıkan gerçek soru ifadesidir. *'Taze yem koysak?..'* eksilteli gerçek sorusuna karşılık olan söylemin de bir gerçek soru olması dikkat çekicidir. Buradaki anlam *'taze yem koyulmaz'* dır. Bu da olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan bir yapı oluşturmaktadır.

7/4'teki *'Kışın da mı çalışacağız?..'* söylemi istenmeyen bir duruma göndermeyle *'çalışmayalım, olmaz öyle şey'* olumsuzlama görünümü oluşturur.

METİN PARÇALARI

1-“Şu kibritin, şu yanmam diye fısır fısır fişirdayıp da sonradan, peki emret anam yanayım, diyen su kibritin ışığına bak.¹ Bu olur mu

arkadaş?² **Böyle bir el sürçmesiyle açılıveren hararet, ısı, bayram gördün mü sen?**³ Gül, sevin arkadaş.⁴ Şu ağzımızdan çıkan dumanlara bak!⁴ Nasıl uçuyorlar.⁵ Yaşıyorsun efendi.⁶ Pırıl pırıl, tane tane, ıslak ıslak.⁷ Cam cam, billur billur, fanus fanus, çeşmibülbüller gibi yaşıyorsun dostum.⁸” (SF-7:14).

2-“[...] içeriye girince bir sefil insan ve yaşayan koku, sonra bütün bunları kâfi derecede gösteren bir aydınlık vardı.¹

-Merhaba Ali! Bir acem şivesi:²

-Merhaba Ömer Ağa, hoş geldin.³

-Hoş bulduk.⁴ Bize üç çay, taze ise...⁵ **Simitçi yok mu?**⁶

-Nerdeyse gelir.⁷ Çayım yeni demlendi.⁸” (SF-1:174).

3-“Adam kanepede rahatça oturuyor, cigara içiyordu.¹ Beni görünce, ‘Anlaştık, anlaştık,’ dedi.²

‘Kiminle anlaştınız?’ dedim, ‘Sizinle!’ dedi.³ ‘Ne zaman?’ dedim.⁴ Güldü.⁵ ‘Kuş bana anlattı’ dedi.⁶ Ferahlayıverdim.⁷ Kuş anlattı ise herhalde iyi şeyler anlatmıştır.⁸ **Kuşlar kötü şey anlatır mı?**⁹

‘Kuşlar anlatır mı?’ dedim.¹⁰ ‘Tabii anlatır.’ dedi.¹¹” (SF-7:109).

4-“Bu sefer konuşacaklarını, hatta paylarına düşen balıklardan en küçüğünü fırlatacaklarını sandıklarından biri:

- Sen karışma bakalım babalık!¹ Fazla söylenmeye başladın.² Ayıp ne demek?³ Ayıp yorgan altında.⁴

- **Babanızın malı mı bu deniz, sizin?**⁵

- **Onun babasının malı mı?**⁶

- Değil ama, gelmiş kayığınızda çalışmış bir kere.⁷” (SF-6:186).

5-“İsminin Selahattin olduğunu öğrendiğim, söze başladı galiba¹:

-Şu kanapedeki uzanmış herif uyuyor mu, dersin?²

-N’ olacak uyuyorsa?³

-Uyuyorsa şöyle bir kolağan ederdik üstünü.⁴ Uyumuyorsa bir cigara isterdik.⁵

-O da zilin biri olmasa, burda işi ne gece yarısı?⁶

-O da var ya!⁷

-Şu ağacın altındaki bekçi değil mi?⁸
 -O, herhalde.⁹
 -Gelip hep keyfimizi bozar be, bu da!¹⁰
 -Bozarsa bozsun.¹¹ Yatacak yer mi yok başka?¹²
 -Ulan ben bir gece şöyle yattığım yerde sabahı edemedim bütün yaz. Seksen otel değiştirdim.¹³” (SF-6:106).

6-“Livarın bezini kaldırır kaldırmaz denizin dibinden gelir gibi bir leş koku, zaman zaman hafifleyip şiddetlenerek birdenbire kaybolur, tekrar peydahlanarak hafif veya keskin etrafımızı sarardı.¹

-Amma da pis kokuyor ha, Apostol?...²
 -Bırak koksun, koksun...³ Ne kadar kokarsa o kadar iyi...⁴
 -Şu ıstakoz denilen mübarek hayvan da amma pis kokudan hoşlanırmış ha!⁵
 -Eeee?⁶
 -Denizdeki leşlere düşkün olmalı bu hayvan...⁷
 -Ne olacak! Böcek bu.⁸ Deniz böceği.⁹ Nerden bulsun taze yem?¹⁰ Deniz dibi hayvanı bu.¹¹ Ne bok yesin?...¹²
 -Peki...¹³ Taze yem koysak?...¹⁴
 -Taze yem mi koyalım?¹⁵ Koyalım da gelsin yanından geçsin, yüzüne bile bakmasın...¹⁶” (SF-6:166).

7-“Yağız adam;
 -Bunun sebebini ben biliyon, dedi.¹ Kışın abazalığa alışmalarından...²
 Sarı ve yarası daha kapanmamış adam sordu³:
 -Kışın da mı çalışacağız?..⁴ Yağız adam:
 -Helbette, dedi, insan yılan mı ki?..⁵ Yoksa ayı mı?⁶ Kışın uyu...⁷
 Recep’in gaz sobasına dik gözünü, hülyaları.⁸ Sonra yazın nasıl çalışılır?..⁹” (SF-1:220).

Örnekleri çoğaltmak mümkünse de biz bu kadarını durumu ortaya koymak açısından yeterli buluyoruz.

1.8.2. Söзде Soru Anlamlı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlama Görünümleri

Söзде soru tümcelerinin kuruluşlarındaki amaç bir yanıt beklenmemesinin yanı sıra söze bir çalım kazandırmak, alınabilecek yanıtı bilip de bilmezlikten gelmek, bir hayret, bir yadsıma, rica, abartma, karşılaştırma, sitem bildirmektir. Bununla beraber olumsuzlama ya da olumsuz yapıları olumlama bağıntısını da yine metinlerde genellikle söyleme dahil olan bu söзде soru tümceleri sağlamaktadır. Bu yapıları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.8.2.1. ‘Olumlu fiil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama

Görünümü

‘Olumlu fiil + mI/mU’ yapısı söylem düzlemine olumsuzlama bağıntısıyla karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki metin parçasında 1/4’deki ‘*Ama ben, hoşuma gidiyor diye, seni kabuklarından sıyırıp şamfıstığı gibi yeşil ve tatlı içini yiyor muyum?..*’ kullanımda olumlu bir fiile ulanan soru biçim birimi ‘*yemiyorum*’ anlamıyla olumsuzlama bağıntısı kurarak metin düzlemine çıkmıştır.

Bazı kullanımlarda nesneye ya da herhangi bir tümce unsuruna yönelik bir vurgulama varsa; soru biçim biriminin dizimde yerinin değıştiğı, vurgulanmak istenen tümce unsurunun yanında ve çekimli fiilden önce kullanıldığı durumlar da vardır. Bu gibi ‘devrikleme’lerde anlam yine olumsuzlama bağıntısıyla karşımıza çıkabilmektedir. Aşağıdaki 2/8’deki ‘*Buna para mı dayanır?*’ devrik kullanımı ‘*para dayanmaz*’ anlamıyla söylem düzleminde olumsuzlama bağıntısı kurulmuştur.

METİN PARÇALARI

1-“Ona şu aşağıda yazacağım cümleyi bir gün, yukarıki ‘hoşuma gidiyor’ cevabını aldıktan sonra, söylemek istemiştım.¹ Unutmadım, aşağı yukarı şöyle idi; ‘Kız sen de benim hoşuma gidiyorsun.’² Hem de her gün yiyip sana vermediğim çok sevdiğim şamfıstıklarından daha çok.³ *Ama ben, hoşuma gidiyor diye, seni kabuklarından sıyırıp şamfıstığı gibi yeşil ve tatlı içini yiyor muyum?..*⁴” (SF-1:53).

2-“Fok, kolyozu karnından yakalıyor, suya daldırıp sallıyor, bağırsağını ve kanını suya akıttıktan sonra çiğnemedi yutuyordu.¹ Bir tumba daha yaptı.² Ardından bir tumba daha, bir balık daha yedi.³ Bir daha...⁴ Bir daha...⁵ Yedi kilo balıktan cevalyenin içinde üç-beş balık kalmıştı.⁶ Haydar Efendi:

-Hani versen balıkhaneyi yiyecek abi.⁷ **Buna para mı dayanır?**⁸ Kız mafettin beni, ma!...⁹” (SF-6:51).

Aşağıdaki metin parçalarında yer alan;

3/1'deki ‘...tahammül edilir mi?’ söylemi ‘*tahammül edilmez*’;

4/5'teki ‘Üzüm adama dokunur mu hiç?’ söylemi ‘*dokunmaz*’;

5/2'deki ‘... o beni alır mı?’ söylemi ‘*o beni almaz*’; 5/12'deki ‘Sana yalan mı söyleyeceğim?’ devrikleme yapısıyla ‘*Sana yalan söylemem*’;

6/7'deki ‘Sevgi karın doyurur mu?’ söylemi ‘*Sevgi karın doyurmaz*.’;

7/7'deki ‘İnsanın kafasının içi gözüktür mü?’ söylemi ‘*gözükmez*’; 7/15'deki ‘Böyle hastalık mı olurmuş?’ söylemi ‘*böyle hastalık olmaz*’; 7/16'daki ‘Yanında karı olunca, şöyle bir gözünle uyuyan bir karı, böyle hastalık mı kalır adamda, boş ver Rıza sen de...’ söylemi ‘*böyle hastalık kalmaz*’;

8/4'teki ‘Oldu mu ya?’ söylemi ‘*olmadı*’;

9/4'teki ‘Bir tek insanın bir tek insana bundan daha büyük iyiliği dokunabilir mi?’ söylemi ‘... daha büyük iyiliği dokunamaz’;

10/10'daki ‘... onu bırakır mıyım hiç?’, ‘*bırakmam*’; 11/5'teki ‘Ona vereceğiniz zevkle, para ölçülebilir mi?’ söylemi ‘*ölçülemez*’; 12/6'daki ‘Dokunur mu hiç efendim?’ söylemi ‘*dokunmaz*’;

13/5'teki ‘Benim hoşuma mı gidiyor be leş kokusu?’ söylemi ‘*hoşuma gitmiyor*’ ve 13/10'daki ‘Ulan istakoz, bu leş de yenir mi?’ söylemi ‘*leş yenmez*’;

14/2'deki ‘Onu ağına sarınmış, bir tarafında küçük yuvarlak mantarlar, öteki tarafında rengi kararmış kurşunlarla görseydim, hiç böyle buz gibi durur muydu?’ söylemi ‘*böyle buz gibi durmazdı*’;

15/3'teki ‘Elbet yakala ulan, daha duruyor musun?’ söylemi ‘*durma, yakala*’;

16/6'daki ‘Allah sizin yanınıza kor mu santıyorsun?’ söylemi ‘*Allah bunu yanınıza ko(y)maz*’ ve 16/7'deki ‘O para yarar mı insana?’ söylemi ‘*o para insana yaramaz*’;

17/4'teki '*Nasılsın diye sorulur mu?*' söylemi '*sorulmaz*'; 17/8' deki '*Sihhati sorulacak yüz mü kaldı bizde?*' devriklenmiş söylemi '*kalmadı*' olumsuzlama görünümüyle;

18/4, 18/5, 18/6, 18/7'deki isim unsuruna bağlı '*iş miydi...*' söylemi '*iş değildi*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmakta;

18/12'deki '*Herkes yapabiliyor muydu?*' söylemi ise metin bağlamında 18/4, 18/5, 18/6, 18/7'deki olumsuzlama görünümünü olumsuzlamaktadır.

19/7'deki isim unsuruna bağlı '*Enayi miyim ben?*' söylemi '*enayi değilim*';

19/8'deki fiile bağlı '*Hiç der miyim?*' söylemi '*demem*' ;

20/2'deki '*Yutar mıyım hiç...*' söylemi '*yutmam*'; olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

21/2'deki '*Sen kötü şey yapar mısın?*' söylemi '*yapmazsın*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada ortaya çıkan duruma yönelik bir olumlama görünümü de vardır. Metin bağlamında '*kötü şeyler yapmamak*' bir olumlama görünümü olarak değerlendirilebilirken;

22/5'teki '*Bir kır kahvesi, bir köyün kahvesinin üç-beş gediklisi... bundan güzel bir ömür mü olur, elli-altmış senelik yaşam, bundan güzel başlar ve biter mi?*' söyleminde '*bundan güzel ömür olmaz*' ve '*başlamaz ve bitmez*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Derin yapıda olumlama bağıntısı da kurulabilmektedir.

Yine;

23/4'teki '*Olur mu beyefendi?*' söylemi '*olmaz*';

24/10'daki '*Ama onu bırakır mıyım hiç?*' söylemi '*birakmam*' 24/14'deki '*Bana ne olur mu?*' söylemi '*olmaz*';

25/4'teki '*Ben erkek tavşanın gözünün kenarı kırmızı mı olur dedim?*' söylemi '*demedim*';

26/3'teki '*Ölümden daha korkunç şey olur mu?*' söylemi '*olmaz*'

27/4'teki '*Olur mu öyle şey?*' söylemi '*olmaz*'

28/3'teki '*Tırmanan ve göğe doğru yükselen deniz olur mu?* ve 28/4'deki '*Yelkensisiz, balıkçı gemisiz, transatlantiksiz deniz olur mu?*' söylemleri '*olmaz*';

29/2'deki '*bu olur mu arkadaş*' söylemi '*olmaz*' ;

30/2'deki '*düşünmemek olur mu?*' söylemi '*düşünmemek olmaz*';

- 31/4'teki '*Uykuda gezme hastalığı da olur muymuş?*' ve 31/5'teki devrik bir yapıda kullanılan '*Böyle hastalık mı olurmuş?*' söylemi '*olmaz*';
- 32/6'daki '*Yoksa meneder miydi?*' söylemi '*menetmezdim*';
- 33/7'deki '*Otellere para mı dayanır?*' söylemi '*para dayanmaz*';
- 34/11'deki '*Böyle yaşamak mı olur?*' söylemi '*böyle yaşamak olmaz*';
- 35/5'teki '*Seksen yaşındaki herifin çocuğu mu olurmuş!*' söylemi '*olmaz*';
- 36/3'deki '*Birahane yıldız mı olur?*' söylemi '*olmaz*';
- 37/6'daki '*Getirmemişti de sanki bir yere mi gitmişti?*' söylemi '*gitmemişti*';
- 38/2'deki '*Bıçaktan mı korkarım?*' söylemi '*korkmam*';
- 39/3'deki '*Alsaydım sanki bir şey mi yumurtlayacaktım?*' söylemi '*yumurtlamayacaktım*';
- 40/5'teki '*Gümüşün lafi mi olurmuş?*' söylemi '*lafi olmaz*';
- 41/1'deki "*Lokanta binaları, müdürlük daireleri, hususi banyolar, hoparlör tertibatı, daha görmediğim yerler, çamur banyosunun üstünü kapamaya, kanalını temizlemeye para mı yeterdi?*" söylemi '*para yetmezdi*';
- 42/3'deki '*Kırmızı götlü ile davet mi ettik biz onları?*' söylemi '*davet etmedik*';
- 43/8'deki '*Bize yardım mı ediyorlar kayık yanaşınca?*' söylemi '*yardım etmiyorlar*';
- 44/5'deki '*Ben senden çay mı istedim, hanım abla?*' söylemi '*çay istemedim*';
- 45/3'teki '*Size yüz mü verecek sandınız?*' söylemi '*yüz vermez*';
- 46/7'deki '*Sualin böylesine can mı dayanır?*' söylemi '*can dayanmaz*';
- anlamlarıyla metinlerimizde rastladığımız olumlu fiillere ulanan soru biçim birimiyle kaşımıza çıkan olumsuzlama görünümüdür.

METİN PARÇALARI

3-“Yine vapurda tanıdığım bir papaz, bir dostu bir limanda bıraktığım ve perişan bir halde düşündüğüm zaman, yanıma yaklaşır bana;

-Zevk, demişti, en uçucu şeydir. En hurdebinî (mikroskobik) delikten kaçan bir gazdır. Onun için değil midir ki, zevki mütemadiyen değiştirmek lazımdır. ***Fakat her değiştirişin sonundaki bu melale, hüzne, ıstıraba tahammül edilir mi?***¹ Evladım, yegâne saadet Allahtır.²” (SF-1:129).

4-“[...]

-Helvadan da ye kâtip.¹ Dokunmaz merak etme.² Halis Halep yağından yapıldı.³ Biraz daha misket al kâtip.⁴ Üzüm adama dokunur mu hiç?⁵

[...]” (SF-1:155).

5-“Dilber’in kulağına eğilerek bir şeyler söyledi.¹

Dilber bir deli sevinciyle:

-Kız deli misin, o beni alır mı?²

-Aldıracağım kız, görürsün.³ Ben de postu sizin eve sererim.⁴

Dilber, iş şimdiden olmuş bitmiş gibi:

-A! Gel Sedat, başımla beraber... Söyle nasıl yapacaksın?⁵

-Evvvela metres gibi eve gireceksin.⁶ Olmazsa hizmetçi gibi.⁷

Sonrası kolay.⁸ Sen kaç yaşındasın, doğru söyle.⁹

-On yedi.¹⁰

-Öteki iş doğru değil mi?¹¹

-Sana yalan mı söyleyeceğim?¹² Karnını göstererek, ‘belki de sendendir.¹³’ (SF-1:212).

6-“Hidayet, Pakize’nin ta kalbine bir vuruşta kocaman bir çivi saplamıştı.¹ Başka çaresi yoktu.² Susam helvaları yiyen çocuklar, kadınlar, Hidayet’ten bu hikâyeyi beklemezlerdi.³ Susam helvası karın doyurmazdı.⁴ Pakize, ‘Susam helvacıya da varamam a,’ demişti.⁵ Seviyormuş...⁶ Sevgi karın doyurur mu?⁷ Hidayet o akşam süslenmiş, Taksim’e çıkmıştı.⁸” (SF-7:11,12).

7-“Trende kasabaya dönerlerken, babası;

‘Bir şeyin yokmuş ulan!’ demişti.¹ ‘Evlenince bir şeyin kalmayacak.² Bu haller de geçecek.³ Toplu iğne kadar kara leke.⁴ Tövbe Yarabbi!⁵ Günah bütün bunlar be!⁶ İnsanın kafasının içi gözükür mü?⁷ Bunlar dalavere hep!⁸ Hep para tuzağı!⁹ Sen askerde iken şubenin doktoru da söylemişti bana...¹⁰ Ulan, sen askerde iken gider, başkasının yatağına oturur konuşmuşsun gece yarısı.¹¹ Ne bok yemektir bu!¹² Hiç haberin olmaz mıydı?¹³ Uykuda gezme hastalığı da olur muymuş?¹⁴

Böyle hastalık mı olurmuş?¹⁵ Yanında karı olunca, söyle bir gözünle uyuyan bir karı, böyle hastalık mı kalır adamda, boş ver Rıza sen de...¹⁶ Keyfine bak.¹⁷” (SF-7:55,56).

8-“Rahmet Hoca ‘süpürgeci mektebi’ namıyla maruf rüşdiye mektebini birincilikle bitirmişti.¹

Kaymakam Bey:

‘Gördünüz mü,’ dedi.² ‘Yine kızdırdınız Rahmet Beyefendi.³ **Oldu mu ya?**⁴ Siz hiç kederlenmeyin Rahmet Bey!⁵ Bu kere bütün kuvvetimle sizi destekleyeceğim.⁶ Artık siz de Meclis’te himmetinizi bizden diriğ etmezsiniz.’⁷” (SF-7:100).

9-“Sobanın içine attığımız tahtalar çatır çatır çatlıyorlar.¹ Yalnız sobanın konuştuğu bir odada, dünyanın yarım saat, bir saat, bir buçuk saat, nihayet iki saat sonra hastalıklı, umutsuz, şüpheler içinde, kararsız, yalnız rüyalar ve acılarla dolu olacak bir insani saadet içindedir.²

Bu saadet bir insandan geliyor.³

‘Bir tek insanın bir tek insana bundan daha büyük iyiliği dokunabilir mi?’ diye düşünüyorum.⁴ Hayretler içindeyim.⁵” (SF-7:140).

10-“Elini ayağını sımsıkı bağladım.¹ Bir köşeye oturttum.² Gözlerinden ateş fişkırıyordu.³ Hiddetinden zangır zangır titriyordu.⁴ Suratı sapsarı idi.⁵ Ama bu sarılığın, korkudan çok hiddetten doğduğuna eminim.⁶ Onun kızması da bir şeye yaramaz.⁷ Bir şey yapacağından değil.⁸ Çözsem, üzerime atılacağını sandıran bu hiddet, dakikasında sertliğini bırakıp eriyiverecek.⁹ **Ama onu bırakır mıyım hiç?**¹⁰ Zevk duyuyorum onu kısı kıvrak bulundurmaktan.¹¹” (SF-6:69).

11-“[...]

-Canım mesele o değil, dedim, mesele onu tazip etmek.¹ Canını sıkmak, keyfine mani olmak.²

-Parası var ya, yeriz! dediler.³

-Canım! Dedim.⁴ Ona vereceğiniz zevkle, para ölçülebilir mi?⁵

-Hem de nasıl! dedikleri zaman, birdenbire şaşırverdim.⁶” (SF-6:72).

12-“[...]”
 -Hoş geldiniz efendim, safalar getirdiniz.¹ Sizin gibi beylerimiz buraya teşrif ettikçe, suyumuzun kıymeti artacak efendim.² Çok güzel tesisler yaptık, efendim.³ Gösterelim, ister misiniz?⁴ Bir bardak daha için.⁵ **Dokunur mu hiç efendim?**⁶ Bilakis efendim, için efendim, için.⁷” (SF-6:152).

13-“Apostol Efendi, filozofluğa kalktığı zaman, iki bin sene evvelki Yunanlı balıkçı suratını takınmakla kalmaz.¹ Sokrates’in sohbetlerinde bulunmuş gibi paraya çatar, çelebiye çatar, Allahla oğluna çatar, kibarca ıstakoza bile çatar.²

- Yine başladın filozofluğa, Apostol...³
 - Gel de başlama...⁴ **Benim hoşuma mı gidiyor be les kokusu?**⁵ Senin gibi ben de ilk günler burnumu tıkardım.⁶ Alıştık...⁷ Istakoza dinletemezsin ama.⁸ Anlatamazsın derdini...⁹ Diyemezsin, **‘Ulan ıstakoz, bu les de yenir mi?’** diye.¹⁰” (SF-6:166).

14-“Eşşeklik ettiler; eşşoğlu eşşeklik!¹
Onu ağına sarınmış, bir tarafında küçük yuvarlak mantarlar, öteki tarafında rengi kararmış kursunlarla görseydim, hiç böyle buz gibi durur muydu?”²” (SF-6:169).

15-“Cevap beklemeden Sotiri çekirge gibi fırladı.¹ Yukardan yabani kerevizlerin içinden bağıırıyordu:

- Ustaaa!.. Bir topal tavşan var, yakalayım mı?²
 - **Elbet yakala ulan, daha duruyor musun?**³
 Bir zaman deniz de sustu.⁴” (SF-6:196).

16-“[...]”
 -Bana bak ulan!¹ Şimdi dininden imanından başlatırsın ha.² Sen de hırsız muavini değil misin?³ Soyun bakalım elin fukaralarını iki pay fazla alacağız diye.⁴ Enayi oğlu enayileri!⁵ **Allah sizin yanınıza kor mu sanıyorsun?**⁶ **O para varar mı insana?**⁷

İri tayfa ensesini tokatlayarak:

- Bu enseyi o paralarla yaptık Ali Çavuş.⁸

- Bak sıkılmadan söylüyorsun da.⁹

- Bana bak Ali Çavuş.¹⁰ Biz kimseyi soymuyoruz.¹¹ Onlar kolan çekiyorlar.¹² Karadan.¹³ Kolan çekmek nedir be?¹⁴ Dans etmekten farkı ne ki?¹⁵” (SF-6:214).

17-“Kapıdan içeriye girerken bir mektep arkadaşına rastladım.¹ Suratı sapsarıydı.² Hüüzün doluydu yüzü.³ Nasılsın diye sorulur mu?⁴ Sormadım.⁵ Sormaya hacet yoktu.⁶ O da bana sormadığına göre ben de bitkinim; benim de suratım bombok.⁷ Sıhhati sorulacak yüz mü kaldı bizde?⁸ Selamlaştık herkes gibi.⁹ Gülüştük herkes gibi.¹⁰ Yürüdüm.¹¹” (SF-7:146).

18-“Kıymeti yoktu.¹ Hiçbir şeyin kıymeti yoktu.² Kendi kıymeti bile yoktu.³ İş miydi sanki alıp satmak?⁴ İş miydi sanki malı bekletmek?⁵ İş miydi sanki vaktiyle üç yüz kuruş getirmeyen, ikide bir su basan tarlayı üç yüz bine okutup sokakta, mahallede birdenbire ‘selamın, sabahın, saygının, itibarın değişivermesi?’⁶ Bütün bunlar iş miydi be?⁷ Birdenbire içini bir fenalık bastı.⁸ Sokağa gene daldı.⁹

İşti ya!..¹⁰ İşti ya!..¹¹ Herkes yapabiliyor muydu?¹² Hani talihi de yabana almamalıydı.¹³” (SF-7:53,54).

19-“Yanlarına döndüm.¹ Adam;

‘Sen nereye gidiyorsun hemşerim?’ dedi.²

Tut kelin perçeminden³:

‘Ben mi?’⁴

Sahi ben nereye gideceğim?⁵ Haydarpaşa’da gişelerin önünde bilet alanları, bekleme yerlerinde düşünenleri, istasyon lokantasında içenleri ve kalkacak bir treni görmeye gidiyorum desem mi?⁶ Enayi miyim ben?⁷ Hiç der miyim?⁸ Hiçbir yerimi kaşımadan;

‘Adapazarı’na!’ dedim.⁹” (SF-7:150,151).

20-“Düşünür gibi yaptım.¹ Sonra zehir gibi gülümseyerek;

-Yutar mıyım hiç, dedim.² Riyakârlık ediyorsun.³ Yalan söylüyorsun.⁴ Tavuk kığına döndün.⁵ Tövbe tutmazsın, dedim.⁶ Durdum.⁷ Yüzüne fena fena baktım.⁸ Ayıp değil mi sana yalancılık? dedim.⁹

-Evet, hakkın var, ayıp! dedi.¹⁰” (SF-6:70).

21-“Delikanlı anlayışlı biri olacak ki;

-Kuşura kalma, hoşgör usta, dedi, bilmez miyim?¹ Sen kötü şey yapar mısın?² Ben başka şey söylemek istedim, ağzımdan başka laf çıktı.³ Sandığım üstüne bir şey yazmanı isteyecektim de.⁴” (SF-6:164).

22-“Kahvecinin kendisi sevimsiz bir adamdır.¹ Kahveciden çok, ters bir devlet memuru hüviyeti taşır.² Hastalıklı olmasa, doktorlar fazla yorulmamasını salık vermemiş olsalar, dünyada kahveci olmazdı.³ Tersine, ben bütün ömrümce iyi bir kahve bulamadığım için, kahveci olamamışımdır.⁴ Bir kır kahvesi, bir köyün kahvesinin üç-beş gediklisi... bundan güzel bir ömür mü olur, elli-altmış senelik yaşam, bundan güzel başlar ve biter mi?⁵” (SF-6:126).

23-“Buyurun Rahmet Bey, şöyle buyurun.¹ Yerinden öyle kalkar; el pençe divan, bir sandalyeye otururdu.²

‘Kahveci! Mebus Beye bir kahve; okkalı olsun.’³

Tahrîrat kâtibi;

‘Olur mu beyefendi?’⁴ Bir mebus namzedine kahve ısmarlamak ne haddimize?⁵ O bize ısmarlayacak.⁶

‘Mebus olduktan sonra bol bol telafi ederiz, efendim,’ derdi.⁷” (SF-7:99).

24-“Elini ayağını sımsıkı bağladım.¹ Bir köşeye oturttum.² Gözlerinden ateş fişkırıyordu.³ Hiddetinden zangır zangır titriyordu.⁴ Suratı sapsarı idi.⁵ Ama bu sarılığın, korkudan çok hiddetten doğduğuna eminim.⁶ Onun kızması da bir şeye yaramaz.⁷ Bir şey yapacağından değil.⁸ Çözsem, üzerime atılacağını sandıran bu hiddet, dakikasında sertliğini bırakıp eriyiverecek.⁹ Ama onu bırakır mıyım hiç?¹⁰ Zevk duyuyorum onu kısıkrak bulundurmaktan.¹¹

-Sana ne, sana ne yahu? diye haykırıyordu.¹²

-Bana mı ne? dedim deli gibi.¹³ Bana ne olur mu?¹⁴ Bütün şu gördüklerin...¹⁵ Tarlalar, evler, şehirler, saadetler hep hep, hepsi tehlikede...¹⁶” (SF-6:69).

25-“Ben;

- Erkek tavşanın gözünün kenarı kırmızı mı olur, Kalafat? diye sordum.¹

- Yook... Kim demiş onu?²

- Sen söyledin ya?³

- **Ben erkek tavşanın gözünün kenarı kırmızı mı olur dedim?**⁴

- Öyle demedin ama...⁵ Demek ben öyle anlamışım.⁶

- Senin anlamın kışlaşmış reis! dedi.⁷ Etrafına bir göz attı; ulan! diye haykırdı.⁸” (SF-6:197).

26-“Demek bir adam, şu adamcağızı öldürmek istese, şu paketi denize atmakla bu işi yapabilirdi.¹ Hem bu, ölümden de korkunç bir şey olurdu.² **Ölümden daha korkunç şey olur mu?** diyeceksiniz.³ Olur⁴: Felaketlerin en büyüğü akıldır.⁵ Onu yarım yamalak bile olsa, bulduktan sonra kaybetmek, ölümlerin içinde en dehşetlisidir.⁶” (SF-6:134).

27-“Kırlangıcın yuvasındaki kadını, böylece anlattığıma bakıp da, sakın aklınıza kırlangıcın eşinden söz açtığım gelmesin.¹ Kırlangıç yuvasındaki kadın kuş değildir, in cin değildir.² Beniâdemdir.³

Olur mu öyle şey?⁴ Olsun olmasın.⁵ Oturup dedikodular, olmamış şeyler, olup da kimsenin takmadığı hikâyeler, düzeltmeyeceğim işler, daha doğrusu, ne aynada, ne fotoğrafta kendi kendimi göremediğim halde, başkalarını değil anlamak, görürmüşüm gibi onlara dair sözler söylemek, içim çekmiyor bugün.⁶” (SF-6:226).

28-“Haleplizadelerin ormanı hakikaten bir denizdi. Bu denizin sathı kavakların tepesine çıkmış, kel çoban çocuklarının ayaz kafalarından bir-iki metre daha yükselirdi.¹ Sonra oradan bir tek dalga halinde ta bin dört yüz metrenin kızıl derili, insan kafalı, hayvan vücutlu kayalarına kadar tırmanırdı.² **Tırmanan ve göğe doğru yükselen deniz olur mu?**³ **Yelkensisiz, balıkçı gemisiz, transatlantiksiz deniz olur mu?**⁴ Hepimiz olmadığını biliriz.⁵” (SF-1:55,56).

29-“Şu kibritin, şu yanmam diye fısır fısır fişirdayıp da sonradan, peki emret anam yanayım, diyen su kibritin ışığına bak.¹ **Bu olur mu arkadas?**²” (SF-7:14).

30-“Düşünmüyor, tramvaylara bakıyor.¹ **Düşünmemek olur mu?**² Kafası saat gibi.³ Karısını düşünüyor şimdi.⁴ Uyumuştur.⁵ Horluyordur..⁶ Düşünmüyordur.⁷ Rüya görmüyordur.⁸” (SF-7:54).

31-“Ulan, sen askerde iken gider, başkasının yatağına oturur konuşmuşsun gece yarısı.¹ Ne bok yemektir bu!² Hiç haberin olmaz mıydı?³ **Uykuda gezme hastalığı da olur muymuş?**⁴ **Böyle hastalık mı olurmuş?**⁵ **Yanında karı olunca, şöyle bir gözünle uyuyan bir karı, böyle hastalık mı kalır adamda, boş ver Rıza sen de...**⁶ **Keyfine bak.**⁷” (SF-7:55,56).

32-“Komisyoncu kaymakam beye çıktı.¹ Vaziyeti anlattı.² Eğer arabalar, bu yoldan gelmezse, şehrin üstünden onlar için bir başka yol yapmaktan başka çare olmadığı, yahut da şehir nüfusu kadar bir hamal gücüne şiddetle ihtiyaç hasil olduğu kaymakama anlatılınca adam anladı.³ Hiç aklına gelmemişti.⁴ Herhalde belediye reisinin de aklına gelmemiş olacaktı.⁵ **Yoksa meneder miydi?**⁶” (SF-6:31).

33-“Hepimiz hamal, uşak gibi herifleriz.¹ Ama namusumuzla yaşıyoruz.² Ne yapalım?³ Beş-on para kazanırız.⁴ Geceleri de kahveciye beş kuruş verir, bir köşede uyuruz.⁵ Ne yapalım?⁶ **Otellere para mı dayanır?**⁷ En aşağı otuz kuruş.⁸ Otuz kuruşla iki gün geçimimiz var...⁹” (SF-1:83).

34-“Eskicizade'nin dişlerini platin yaptırdık.¹ O bana İstanbul'da bir iş buldu.² Mütareke ilan edildi.³ Kendisi memlekete döndü.⁴ Arasına yine ismini işitir, dalaverelerini duyardım; servetinin hesabından dem vurulurdu.⁵ Fakat çokluk yanına uğramazdım.⁶ Kasabaya beş sene evvel gittiğim zaman;

-Kâtip, diye seslendi.⁷

Ama sesi eskisi gibi çıkmıyordu.⁸

-Şuramda, kâtip, şuramda bir şey var ki, beni sıkıyor, anlayamıyorum.⁹ Hamur işi memnu, yorulmak memnu, heyecan memnu, rakı yasak.¹⁰ Böyle yaşamak mı olur?¹¹ Hey gidi günler hey!..¹²” (SF-1:158).

35-“İçeride fısıltı, ıslık arası bir kavga ve kin baş göstermişti.¹ Lohusa helecanlar geçiriyordu.² Öteki;

-Kimbilir kimden?³ Babam olacak herifin burnundan girip ağzından çıktın.⁴ Seksen yaşındaki herifin çocuğu mu olurmuş!⁵ Nerede görülmüş? diyordu.⁶” (SF-1:187).

36-“Yıldızlara baktım.¹ Hani yıldızlar?² Birahane yıldız mı olur?³ Yıldızlara baktım.⁴ Bir sinemaya daldım.⁵ Geçen gün koşa koşa caddeden geçiyordu.⁶ Vakit beşe çeyrek vardı.⁷” (SF-7:26).

37-“Ama işte on beş senedir, bir gece bile kendini odanın ortasında bulmamıştı.¹ Demek ki, hasta maşta değildi.² Ne diye karısı onu İstanbul’a göndermez, ben de geleceğim, diye tuttururdu?³ Bu sefer de çocuk gibi ağlamıştı içini şüpheli bir korku sardı.⁴ Keşke karıyı getirseydi.⁵ Getirmemisti de sanki bir yere mi gitmişti?⁶ Halbuki şöyle bir Beyoğlu’na kadar uzanmalı değil miydi bu akşam?⁷ İşte canı bile istemiyordu.⁸” (SF-7:56).

38-“[...]

‘Ne oldu sanki baktımsa?’ dedi, ‘ben sabahtan beri mahalle mahalle ‘bileyci’ diye haykırıp duruyorum.¹ Bıçaktan mı korkarım?² Elime her gün seksen türlü geçiyor.³ Korkmam vallahi!⁴” (SF-7:83).

39-“Sanki yazı yazmaya yeniden başlıyorum.¹ Aylardan beri elime kalem almadım.² Alsaydım sanki bir şey mi yumurtlayacaktım?³ Sanmam, iyi oldu!⁴ Doğrusu buna ben de memnunum.⁵” (SF-7:86).

40-“Çarşıya inemem.¹ Çarşığı Allah kahretsin.² Karamanlı bakkal bıyıklarına inciler dizdirse dizdirebilir, saçlarına altın yaldız yaldızlatsa

yaldızlatabilir.³ Bütün vücudunu gümüşle kaplatabilir.⁴ Gümüşün lafı mı olurmuş?⁵” (SF-7:89).

41-“Lokanta binaları, müdürlük daireleri, hususi banyolar, hoparlör tertibatı, daha görmediğim yerler, çamur banyosunun üstünü kapamaya, kanalını temizlemeye para mı yeterdi?¹” (SF-6:155).

42-“Ne yapalım gelmesinler.¹ Kırmızı götlü ile davet mi ettik biz onları?² O balığın bir 2,5’luğu var.³ Balık çıkmadığı zaman yanaşmıyorlar ağı temizlemeye hiç.⁴ Yağma yok hemşerim!⁵ Kayıktakilerden hiçbiri kalkıp da;

-Ayıptır yahu ver adama, demedi.⁶” (SF-6:185,186).

43-“[...]

- Hadi bırak numaraları.¹ Ama hepsinin de cebini yoklasan ikişer kilo balık vardır.²

- Kim demiş sana?³ Kolancı nereden aşırarak balığı?⁴ Yardım için kayığa girse, herife hırsız diyorsunuz.⁵ Size bakıp o da iki balık cebine koysa...⁶ Sen misin koyan?⁷ Sonra da, ‘Bize yardım mı ediyorlar kayık yanasınca?’ diyorsunuz.⁸ Bırakmıyorsunuz ki yardım etmeye.⁹” (SF-6:215).

44-“Kırlangıç yuvası deniz kenarında, pis bir hamal kahvesinin içindeydi.¹ Bahar gelince, kahveci, soba borularını çıkardığı deliği tıkamadığı için delikten bir deniz havası kahvedekilerin yanmış yüzlerine çarpar, ara sıra da bir sinek ikilisi, seçemezse bir horya kızını aşçı Hasan’ın önünden kapar, yere çarpardı.²

-Niye kapamazsın bu deliği hanım? derlerdi.³ Kahveci kadın:

-Çayını getireyim mi Hasan Ağa, tam deminde.⁴

Ben senden çay mı istedim, hanım abla?⁵ Şu deliği ne kapamazsın, diye sordum.⁶” (SF-6:224).

45-“Al şu pul parasını da artık sus.¹ Zaten susacak; meraklanmayın.² Size yüz mü verecek sandınız?³ Geçmiş ola!⁴ Bir şeyler kaçırdığımızı fark etmedi mi?⁵

Doktorlar mı?⁶ Boş ver onlara da...⁷ Onlar, ne yaparlarsa yapsınlar artık size hoş görünemezler.⁸” (SF-7:145).

46-“İkisine de bilet istemez bunların be!¹ Yalnız sana, şu iki bayana, bir de şu -on dört yaşındaki büyük oğlanı gösterdim-delikanlıya üç bilet yeter.’²

‘Üç değil öyleyse, dört.’³ ‘Öyle ya dört.’⁴ Dengin biletini aldınız mı?’⁵ ‘Almak mı lazım?’⁶

Sualin böylesine can mı dayanır?⁷ Seviverdim adamı.⁸ Ben biletçi miyim?⁹ Ulaştırma Vekâletinde ben neciyim yahu?¹⁰ Hey Allahım!¹¹ Hey canım Allahım!¹² Biletçiymişim, bu işlerden anlarımışım gibi yapmak lazım.¹³ Pekâlâ!¹⁴ Al işte!¹⁵:

‘Valize lazım değil.’¹⁶ Ama bavullarla denge bilet almalısın.¹⁷” (SF-7:150).

1.8.2.2. ‘Olumsuz fiil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumlama Görünümü

‘Olumsuz fiil + mI/mU’ yapısı olumsuzlanan yargıyı metin düzleminde olumlamaktadır. Bununla birlikte ‘olur mu?’ yapısının olumsuz çekimlenmiş ‘-mAz ol-’ şekli de olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/2’deki ‘*Küçük Trifon’u düşünen büyükbaba gülmez olur mu?*’ söylemi ‘*güler*’;

2/2 ‘*Hatırlamaz olur muyum? Hatırlamaz olur muyum?*’ söylemi ‘*hatırlıyorum*’;

3/6’daki ‘*Capon, ulan Capon, sinemayı bilmez olur mu be!*’ söylemi ‘*bilir*’;

4/2’deki ‘*Orman, deniz, çiçek, yemiş, böcek, kuş, güzel insan olur da, şiir olmaz olur mu?*’ söylemi ‘*olur*’;

4/4’deki ‘*Kırlangıç yuvasına kadın sığar mı? demeyin.*’ söyleminde devriklemeye ve ‘demeyin’ sözcükleme bağıntısıyla olumlama görünümüyle karşılaşmaktayız ‘*sığmaz, demeyin; sığar*’;

5/7 ise, ‘*Zaten öyle bir mektup beklemiyor muydu?*’ söylemi ‘*bekliyordu*’ olumsuz çekimlenmiş bir fiile ulanan soru biçim birimiyle olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Stelyanos hem şarkı söylüyor, hem balık ağlarını tamir ediyor, hem de küçük Trifon’u düşündürdü.¹

*Küçük Trifon’u düşünen büyükbaba gülmez olur mu?*² Hiçbir hareket bu gülüş kadar belirsiz ve ince değildir.³ Onun için, kimse, üç yavrusunu kaybetmiş bir insan diyemezdi.⁴ Bu gülen yüz, en bahtiyar insanların yüzüydü.⁵” (SF-1:19).

2-“Arkadaşım;

-Hatırlar mısın, derdi, iptidai mektebimiz Kirazlı mescitti.¹ Bir gün Şeker Hoca derste idi.² Bizim Şükrü minareye sabahleyin kimse görmeden çıkmış, paldır küldür iki teneke devirmişti.³ Hoca ile beraber sokağa nasıl fırladığımızı hatırlar mısın?⁴

*-Hatırlamaz olur muyum?*⁵ *Hatırlamaz olur muyum?*⁶” (SF-1:134).

3-“Ötekiler daha fazla ısrar etmediler.¹ Hödük’le alaya başladılar.²

*-Capon, ulan Capon, sinemayı bilmez olur mu be!*³” (SF-1:143).

4-“Kırlangıç yuvasındaki kadın, sabahları gözüküdü.¹ Islak saman rengi saçları vardı.² Tarar, durmadan, yorulmadan, saatlerce tarardı.³

*Kırlangıç yuvasına kadın sığar mı? demeyin.*⁴ İnsan aklına sığan şeyleri bir yol hayal buyurun.⁵ Kırlangıç yuvasına bir kadın sokmuşuz, saçlarını, ıslak saman rengi saçlarını tarar dururmuş.⁶ Ne zararı var size?⁷ Varsın, bir de öylesi bulunsun, hiç değilse bir Abasıyanık’ın yazısında.⁸” (SF-6:225).

5-“Küçük sinemaların kapılarına sinmiş ameleler, ne ağız dolusu gevrek bir lisan konuşuyorlardı.¹

Ve sonra:

-Mösyö. Mösyö!²

Küçük bir çocuk yanına yaklaştı.³

-Şu otomobildeki kadın size bunu yolladı.⁴

Çocuk bir otomobili işaret etmiş ve uzaklaşmıştı.⁵ İhtiyar talebe sakindi.⁶ Zaten öyle bir mektup beklemiyor muydu?⁷ Gözünün önüne acayip fistanlı, sümüklüböcek vücutlu kadın geliyordu.⁸” (SF-1:114).

Aşağıdaki metin parçalarında ise benzer durum söz konusudur:

7/2’deki ‘Hepimiz, sırtımızda ve elbisemizin altında, gözlerimizin içinde bir müstakbel ölü gezdirmiyor muyduk?’ söylemi ‘gezdiriyoruz’;

8/2’deki ‘Zaten otelin kapısından bu niyetle çıkmamış mıydım?’ söylemi ‘çıkılmışım’;

9/2’deki ‘Bütün insanlar birbirine aşağı yukarı benzemez mi?’ söylemi ‘benzerler’;

10/3’teki ‘Biraz dikkatli bakan gözler, onun içindeki aceleyi keşfedemezler miydi?’ söylemi ‘keşfederlerdi’;

11/5’teki ‘‘Parnas’ dağının güneşli, altın ve karlı ebedi zirvesini, Stromboli’nin eteklerindeki beyaz kasabaları, Vezüv’ün kızıllığı altında gülen beyaz şehri, mavi Mesina’yi, vahşi Korsika’yi ve nihayet kahpe Marsilya’yi batı seyri (yavaş yürüyüş) ve ağır vücuduyla, bize gösteren ‘Tadla’ olmadı mı?’ söylemi ‘Tadla oldu’;

12/5’teki ‘Her gün, her saat aynı hocayı görmez miydik?’ söylemi ‘görürdük’, 12/6’daki ‘Senelerce aynı mektebin eşiğini aşındırmamış mıydık?’ söylemi ‘aşındırmıştık’, 12/7’deki ‘Aynı mahalle imamının sesini, minareden, aynı saatlerde duymaz mıydık?’ söylemi ‘duyardık’;

13/3’teki ‘Enayiler, demişti, sanki ben bilmiyor muyum sinemayı?’ söylemi ‘biliyorum’;

14/4’deki ‘Ben seni bilmez miyim?’ söylemi ‘bilirim’;

15/12’deki ‘Onun için bilmem erkekleri sizi yadırgamazlar mı?’ söylemi ‘yadırgarlar’;

16/2’deki ‘Akşamları elleri çıkınlarla gelmez mi?..’ söylemi hayret ifadesiyle ‘gelirler’;

17/3’deki ‘Bu delikanlı tütün için içmiyor mu?’ söylemi ‘içiyor’;

18/9’deki ‘Herif gece yarısı damlamaz mı?’ söylemi ‘damladılar’;

19/6’daki ‘Tam o sıralarda piyangodan da 60.000 lira çıkmamış mıydı?’ söylemi ‘çıkılmıştı’;

20/3'deki '*İyi sebepler çirkin neticeler, kötü sebepler güzel neticeler doğurmuyor mu?*' söylemi '*doğuruyor*';

21/7'deki '*Hepsi olmadı mı?*' söylemi '*oldu*', 22/11'deki '*Bir partide 30 bini vurmuyor muyuz?*' söylemi '*vuruyoruz*';

22/3'deki '*Saklıdır ama, sinemalarda görmüyor muyuz?*' söylemi '*görüyoruz*';

23/5'teki '*Hem, kendi eliyle örmemiş miydi bu ağı Apostol?*' söylemi '*örmüştü*';

24/5'teki '*İnsan ölmüyor mu?*' söylemi '*ölüyor*';

25/1'deki '*Kusura kalma, hoşgör usta, dedi, bilmez miyim?*' söylemi '*bilirim*';

26/3'teki '*En yakınlarımızdan bile bucak bucak kaçtığımız, derdimizi kimselere söyleyemediğimiz günlerimiz olmaz mı?*' söylemi '*olur*'; 26/4'deki '*Kart-koca, ana-oğul, kardeş, baba, hep ayrı ayrı kederlenmez, üzülmeyenler mi?*' söylemi '*kederlenir, üzülür*' ve 26/8'deki '*Hem yapayalnız doğup kendi başımıza ölmüyor muyuz?*' söylemi '*ölüyoruz*';

27/4'deki '*İlk Cihan Harbi de Avusturya veliahtının öldürülmesinden patlamamış mıydı?*' söylemi '*patlamıştı*'; 30/4'deki '*Hep Sırbıya'dan patlak vermiyor muydu?*' söylemi '*patlak veriyordu*';

28/1'deki '*Sen o yaşta bugün hiç hoşlanmadığın yazıcıları, onlara yaklaşmaya bile cesaret edemeden, başka dünyadan insanlar gibi seyretmemiş miydin?*' söylemi '*seyretmiştin*' ;

29/2'deki '*Orman, deniz, çiçek, yemiş, böcek, kuş, güzel insan olur da, şiir olmaz olur mu?*' söylemi '*o da olur*' metinlerimizde karşılaştığımız olumsuz fiillere ulanan soru biçim birimin olumlama görünümüleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

6-“Stelyanos içeri girdi.¹ Rüzgâr, odanın içini karıştırdı.² Bir-iki fotoğraf yerlerinden düştü.³ Danteller uçtu.⁴

-Uyuyor muydun Trifon?⁵

-Uyuyordum ya...⁶ Balık var mı dede?⁷

-Yok...⁸ Deniz sanki bomboş.⁹

-Neden acaba?¹⁰

-Muhakkak bir canavar peyda oldu, Trifon.¹¹ **Yoksa, bu vakit**

balık olmaz mı?¹²

-Dede... sen hiç canavar gördün mü?¹³

Stelyanos, canavar görüp görmediğini kendi kendine sorduğu zaman, düşündür kalırdı.¹⁴” (SF-1:15,16).

7-“Bir lahza, ölünün de yanımızda olduğunu düşündüm.¹ Hepimiz, sırtımızda ve elbisemizin altında, gözlerimizin içinde bir müstakbel ölü gezdirmiyor muyduk?²” (SF-1:36).

8-“Kirli, soluk yanaklarına, çıplak ayaklarına merhametle değil, sevgi ile baktım.¹ Zaten otelin kapısından bu niyetle çıkmamış mıydım?² Onu kucaklamak, köşedeki kunduracıdan ona bir lastik ayakkabı, biraz ilerdeki Yahudiden bir beyaz keten pantolon almak arzusuyla durdum.³” (SF-1:64).

9-“Bana benzer adamlar...¹ Bütün insanlar birbirine aşağı yukarı benzemez mi?² ‘Bana benzer adamlar’ ne demektir?³” (SF-1:82).

10-“Bir serçe küçüklüğü ve ıslaklığı almış narin Çinli talebelerin, yanakları elma cilasıyla parlayan dev gibi Almanların arasından ihtiyar talebe; ağır ve temkinli, kimseye dokunmadan, hiçbir tecessüs acelesi göstermeden yürüdü.¹ Yahut ona çok sakin yürüyorum gibi geldi.² Biraz dikkatli bakan gözler, onun içindeki acelevi keşfedemezler miydi?³ Bu his, ihtiyar talebeye gelince önce, mektupların bulunduğu camekâna doğru yürüdü.⁴ Uzun uzun mektuplara baktı.⁵” (SF-1:113).

11-“Beni alıp götüren, beni alıp getiren mahluku doya doya sevdim.¹ Bu vapur, ‘Tadla’, yeni Türk vapurlarından ‘T’ vapurudur.²

Fransa’ya tahsile gitmiş talebeden ‘Tadla’yı tanımayan kim vardır?³ Kim bu vapurun üçüncü mevki güvertesini yıldızlı temmuz geceleri adımlamamıştır?..⁴

‘Parnas’ dağının güneşli, altın ve karlı ebedi zirvesini, Stromboli’nin eteklerindeki beyaz kasabaları, Vezüv’ün kızılığı altında gülen beyaz şehri, mavi Mesina’yi, vahşi Korsika’yi ve nihayet kahpe Marsilya’yi bafı seyri (yavaş yürüyüş) ve ağır vücuduyla, bize gösteren ‘Tadla’ olmadı mı?⁵” (SF-1:127).

12-“Bu sözlere ikimizin de gözü yaşarırdı.¹

Niçin?² Sanki o günler şimdiki kadar güzel miydi?³ Acaba o günler de bugünküler kadar durgun değil miydi?⁴ Her gün, her saat aynı hocayı görmez miydik?⁵ Senelerce aynı mektebin esiğini aşındırmamış mıydık?⁶ Aynı mahalle imamının sesini, minareden, aynı saatlerde duymaz mıydık?⁷” (SF-1:134).

13-“Kimi sinemanın bir kocaman balık olduğunu, kimi Çingene gırnatası, kimi bir genç kız, bir parlak oğlan olduğunu söylemişti.1 Sonra bütün mahalle Capon’la alay etmişti.² O;

-Enaviler, demisti, sanki ben bilmiyor muyum sinemayı?³ Hödüğü denemek için sordum.³” (SF-1:143).

14-“Kara çocuk tuhaf bir Karadeniz şivesiyle yapılan hareketin alçaklığından, adiliğinden, kancıklığından bahsetti durdu.¹ Ömer hayretle, tebessümle dinliyordu.²

-Şaka idi şaka, Karayel.³ Ben seni bilmez miyim?⁴ Ali, ulan yap dört çay daha.⁵ Git simitçiyi de bul getir.⁶” (SF-1:175).

15-“Sabahtan beri köpeğime bile açmadığım içimi bu cılız han sahibine açtım.¹

-Ben, dedim, gölü görmeye gidiyorum.² ‘Karakurt gölü’nü.³ Gölün kenarında güzel bir köy varmış.⁴ Hastayım.⁵ Bana orada birkaç ay geçirecek bir yer bulunabilir mi?⁶

-Bulunmasına bulunur ağam, ama o köyün ahali biraz kuşkuludur.⁷ Yabancı pek sevmezler.⁸ Sonra gülümsedi⁹: ‘Köyün kadınları,’ dedi, ‘belki işitmişsinizdir.¹⁰ Çok güzel olurlar.¹¹ Onun için bilmem erkekleri sizi yadırgamazlar mı?¹²” (SF-1:179).

16-“Bahriyeli birdenbire;

-Çocuk ne oldu? dedi.¹

-Bilmem, dedi Sedat, vakit kalmadı ki...² Nikâh olur olmaz ben zaten fark etmiştim ya...³ Dilber’de bir kurum, bir eda.⁴ Bir de güzelleşti hınzır.⁵ Ya herif?⁶ Akşamları elleri cıkınlarla gelmez mi?⁷ Dilber aşağı, Dilber yukarı...⁸ Görsen güle güle katılırdın.⁹” (SF-1:214).

17-“Telefon şirketi memurunun pipoyu ağzına takısından haleti ruhiyesini anlayabiliriz.¹ Balıkçı Ispiro da pipo içiyor ama, tütünü için...² **Bu delikanlı tütünü için içmiyor mu?**³ Belki tütünü için...⁴ Ama insana öyle geliyor ki, fiyakasını tütüne tercih ediyor.⁵ Ne olur değil mi?..⁶ Küçük çocuklar da tütüne alışırken fiyakası için başlarlar.⁷ O halde?..⁸ Bu delikanlı da mademki daha çocuktur.⁹ Bundan ne çıkar?¹⁰ Müsamaha ile bakılabilir.¹¹” (SF-1:225).

18-“Anlat bana, nerde içtin?”¹

‘Nerde olacak amca, bırak, gece yarısı hoşbeşi Allah aşkına, aydım artık, gidip yatayım.² Yarın erken araba koşacağız.³ Moruk kıyameti koparır, uyanamazsak.⁴ Senin anlayacağın amca, na şu karşıdaki evde bir karı oturur⁵: Yahudi karısı. Kocasını Ankara’ya gitmiş.⁶ Bizi çağırdı.⁷ Gittik, beraberce içtik.⁸ **Herif gece yarısı damlamaz mı?**⁹ Pişkin adammış.¹⁰ Bizi karşı karşıya görünce bir tek kelime söylemedi.¹¹” (SF-7:18).

19-“Çabuk söylendiğine ne bakarsın milyonun.¹ Çocuk ağzı olduğuna ne aldanırsın hemşerim.² Anasının gözüdür milyon...³ Milyon er: Milyonun erkeği, milyonun adamı.⁵ **Tam o sıralarda piyangodan da 60.000 lira çıkmış mıydı?**⁶ Soyadını da değiştirebilseydi.⁷ Şu babası da ne soyadı bulmuştu ya.⁸ ‘Karagözoğlu’.⁹ Üç yüz lira harcadı, ismini Rıza Milyon-er koydu.¹⁰” (SF-7:52).

20-“Sebep ne olursa olsun, neticeye bakalım.¹ Sebebin güzelliğinin, çirkinliğinin, iyiliğinin, kötülüğünün önemi neticenin tadına, acıyı her zaman sonradan, katacaktır, içimizde şüphe olmasa, kelimelerin yarısını sözlüklerden çıkarmak lazım gelir.² **İyi sebepler çirkin neticeler, kötü sebepler güzel neticeler doğurmuyor mu?**³ Doğurur.⁴ İyi sebeplerle birini ararsanız, kötü bir netice verirse aradığınız, sizin onu aramanızın sebebinin iyilik olduğuna yüzde kaç inanabilir?⁵” (SF-7:139).

21-“Mademki paramız var, para ile ne yapmayız?¹ Fakir mahallesinin on sekiz yaşındaki en güzel kızını metres yapan sen değil

misin?² ‘O benim olsun, dünyada başka isteğim yok’ diyen, sen değil miydin?³ İşte, senin oldu da ne oldu?⁴ Bıktın bile!⁵ Sen değil miydin, harpten evvel, on yedi kat elbisem olsun, kırk tane kravatım, yirmi tane ayakkabım, otomobilim, arabam, metresim olsun diyen?⁶ **Hepsi olmadı mı?**⁷ Kaç para tutar masrafları?⁸ Turalım, ayda 3 bin...⁹ Nedir 3 bin lira?¹⁰ **Bir partide 30 bini vurmuyor muyuz?**¹¹

Bu lafları içlerinden bir tanesi söylüyordu.¹²” (SF-6:56).

22-“Şimdi yanında bulunan bu paket, bankada muhasebe defterini tutarken yanında değildir, elbet.¹ Odasında kilit kilit üstüne saklıdır.² **Saklıdır ama, sinemalarda görmüyor muyuz?**³ Çalınabilir, ama, hesaplarını, kafasındaki hesaplarını çalamazlar.⁴” (SF-6:134).

23-“O kadar bu emektar ağla gömülmek istediği belliydi ki...¹ Ama, diyeceksiniz ki, ıstakoz ağı pahalıdır, sonracığıma kolay da yapılmaz.² Olsun.³ Bu kadcârcık bir fedakârlığı çok görmemeliydi Apostol Efendi’ye...⁴ **Hem, kendi eliyle örmemiş miydi bu ağı Apostol?**⁵” (SF-6:165).

24-“Onlar ateşi yakıp topladıkları midyeleri bir teneke üstünde pişirirlerken ben hâlâ martının yanı basındaydım.¹ Kalafat;

- Ne oluyorsun be? dedi. Şair misin, ne boksun?²

- Martı öldü de... dedim.³

- Martı da ölür, dedi.⁴ **İnsan ölmüyor mu?**⁵ Dünyanın yaradılışındaydım şimdi, insanın ilk zamanlarını yaşıyorduk.⁶” (SF-6:191).

25-“Delikanlı anlayışlı biri olacak ki;

- **Kusura kalma, hoşgör usta, dedi, bilmez miyim?**¹ Sen kötü şey yapar mısın?² Ben başka şey söylemek istedim, ağzımdan başka laf çıktı.³ Sandığın üstüne bir şey yazmanı isteyecektim de.⁴” (SF-6:164).

26-“Milyonluk şehirlerde de yaşasa, insanoğlunun içinde yalnızlık, kendi içine çekilme, sinme günleri doludur.¹ Bitişik doğmadığımızı göre, içimizdeki sevinçleri, kederleri başkalarıyla her an

paylaşmamıza imkân mı vardır?² *En yakınlarımızdan bile bucak bucak kaçırdığımız, derdimizi kimselere söyleyemediğimiz günlerimiz olmaz mı?*³

*Karı-koca, ana-oğul, kardeş, baba, hep ayrı ayrı kederlenmez, üzülmezler mi?*⁴ Müşterek kederler, müşterek sevinçler ne kadar azdır.⁵ Kendi kendimiz kadar kim paylaşır derdimizi?⁶ Gün olur dost, sevgili, arkadaş, baba, ana, oğul, kardeş hep elimizi bırakıverir.⁷ *Hem yapayalnız doğup kendi başımıza ölmüyor muyuz?*⁸ Bana öyle gelir ki, dünya yüzündeki asıl dostlar, asıl kardeşlerimiz, saniyede doğup aynı saniyede ölen kişilerdir.⁹ Onlara da ömrümüz oldukça rastlayamayacağız.¹⁰” (SF-6:103).

27-“Tito’nun resmine baktı.¹ Ulan olur mu olurdu.² Doğru ise şu havadis, harp çıkardı.³ *İlk Cihan Harbi de Avusturya veliahtının öldürülmesinden patlamamış mıydı?*⁴ *Hep Sırbıya’dan patlak vermiyor muydu?*⁵” (SF-7:53).

28-“*Sen o yaşta bugün hiç hoşlanmadığın yazıcıları, onlara yaklaşmaya bile cesaret edemedin, başka dünyadan insanlar gibi seyretmemiş miydin?*¹

Şimdi bile hayranlıktan kurtulamadığın Frenk muharrirleri yok mu?² Gide’i görsen, bu seksenlik ihtiyarı nasıl hayranlıkla seyretmezsin, konuşma fırsatı bulsan, kimbilir ne olmadık sualler sormazsın!³” (SF-7:67).

29-“Şiir, muhakkak ki yazının ta kendisi...¹ *Orman, deniz, çiçek, yemiş, böcek, kus, güzel insan olur da, şiir olmaz olur mu?*²” (SF-6:81).

1.8.2.2.1. ‘Olmayası Şart + Soru’ İfadelerinde Olumsuzlama Görünümü

Metinlerimizde rastladığımız ve dilbilgisinde ‘olmayası şart tümcesi’ olarak kavramlaştırılan yapıların olumsuz çekimli fiillere ulanan soru biçim birimiyle ortaya çıkan anlamsal görünümünde, olumlama görünümüyle karşılaşıyoruz. Ancak olmayası şart tümceleri ile söylemde olumsuzlama görünümünün de karşımıza çıktığı kullanımlar vardır. (bk. 3.1.1.4)

1/1'deki '*Git bana bir şeyler al, karnım aç, bir şişe de şarap getir, içelim,*' dediğinde, kalkıp kuş gibi uçarak, onun istediklerini alıp geldiğim zaman, yine onu sobanın başında, battaniyenin ortasında bağdaş kurmuş, oturmuş görmeseydim, deliye dönmez miydim?' söylemi şarta bağlı olarak '*deliye dönerdim; ama onu sobanın başında, battaniyenin ortasında bağdaş kurmuş, oturmuş görünce deliye dönmedim*' anlam çözümümüyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine; 2/6'daki '*Öyle olmasa, şurada burada rastlamaz mıydım?*' söylemi '*rastlardım*' olumlama görünümüyle karşımıza çıkmış görünüyorsa da '*Öyle olmasa*' ile olumsuz şarta bağlanan söylem '*Öyle olmadığı için şurada burada rastlamıyorum*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Beni dostça arasaydı da sobanın başına bir battaniye serip uzandıığımız zaman;

*'Git bana bir şeyler al, karnım aç, bir şişe de şarap getir, içelim,' dediğinde, kalkıp kuş gibi uçarak, onun istediklerini alıp geldiğim zaman, yine onu sobanın başında, battaniyenin ortasında bağdaş kurmuş, oturmuş görmeseydim, deliye dönmez miydim?'*¹” (SF-7:139,140).

2-“Yüzü hakkında hiçbir fikrim yok.¹ Sokakta görsem tanır mıyım?² Sanmıyorum.³ Ama köyün içinde rastlasam, muhakkak tanırım.⁴ Bu köyde oturuyorsa, evinden yalnız idman yapmak için çıktığına eminim.⁵ *Öyle olmasa, şurada burada rastlamaz mıydım?*⁶” (SF-6:65).

1.8.2.3. ‘Olumlu İsim + ml/mU’ Yapılı Soru Tümceleri Olumsuzlama Görünümü

Olumlu isim unsuruna ulanan soru biçim birimi metinlerde karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadır. Metinlerimizde rastladığımız:

1/1'deki '*Zaten, deniz kadar meçhul bir şey var mıydı?*' söylemi '*meçhul bir şey yoktu*';

2/6'daki '*Yoksa, solacak insan mıydı?*' söylemi '*solacak insan değildi*';

3/8'deki '*Bir cumayı da sizin gibi geçirsem çok mu?*' söylemi '*çok değil*';

4/5'teki '*Ayıp mı?*' söylemi '*ayıp değil*';

5/2'deki 'Başka çare var mı?' söylemi 'başka çare yok';

6/3'deki 'Meşhur da laf mı?' söylemi 'laf değil';

7/6'daki 'Bakmak günah mı yavrurum?' söylemi 'bakmak günah değil';

8/15'teki 'O zaman böyle miydik ya?' söylemi 'o zaman böyle değildik';

9/9'daki 'İyi de laf mı?' söylemi 'laf değil';

10/17'deki 'Bu hak mı?' söylemi 'hak değil';

11/9'daki 'Ben biletçi miyim?' söylemi 'biletçi değilim'; metinde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan kullanımlardır.

METİN PARÇALARI

1-“Zaten, deniz kadar meçhul bir şey var mıydı?¹ Kimbilir oltaların yetişmediği, ağların serpilmediği denizlerde, ne tatlı, güzel balıklar; ne haşin, yırtıcı, hayal edilmez canavarlar vardı.”² (SF-1:16).

2-“Geçenlerde erkenden evden çıktım.¹ Küçük balıkçıya rastladım. Rengi uçtu.² Tırnaklarından saçlarına kadar güneş ve deniz içinde gelişmişti.³ Balıklar ve yosunlar kadar denizin tadını çıkarıyordu.⁴ Kimbilir belki bu poyrazın sertliği ve kapalı gökyüzü, onun rengini uçurmuştu.⁵ Yoksa, solacak insan mıydı?⁶ Beni görünce gülümsedi.⁷ (SF-1:35).

3-“Arkalıksız ufak iskemleye çöktük.¹ Ağalar;

-Eee... dediler, yoruldun zaar.² Koca cumayı dağda, bayırda ne diye geçirirsin, anlamayız?³ Sizin sırrınıza akıl ermez ki.⁴ Biz eski zaman insanı, ne anlarız yenilerin keyfinden, eğlencesinden?⁵

-Ağalar be, dedim, siz her gün dağda bayırdasınız.⁶ Ben çocuklarla şu kümes gibi yerde pinekliyorum.⁷ Bir cumayı da sizin gibi gecirsem çok mu?⁸ (SF-1:46).

4-“Delikanlı merdivenin tırabzanlarından beline kadar sarkmıştı.¹ Kadın onun omzuna abartmıştı.² Birdenbire karar vermiş gibi merdivenleri hızlı hızlı indi:

-Elbette, dedi.³ Herkes senin gibi kısır değil.⁴ Ayıp mı?⁵ Babanın çocuğu oluyor, kardeşin doğacak.⁶ Hayvan gibi bakacağına, Boşnak mahallesine koş!⁷” (SF-1:184,185).

5-“Dilber, Ali Efendi’nin anlattıklarını dikkatle dinledi.¹

Ali Efendi sordu:

-Başka care var mı?² En aşağı üç sene, benim gibi bir adam.³ Ömründe bir saat evinde oturmamış, İstanbul’da oturamamış, zaman zaman dünyalar kendisine dar gelmiş bir adam.⁴ Farzet ki üç sene yattık, sonra?..⁵ Bizim tekaüt maaşı kesilecek.⁶ Ben ne iş yaparım?⁷ Şimdi, sanatım sayesinde ötede beride beş-on kuruş çıkarıyorum.⁸ Aman Allahım! Sonra ben ne yaparım?⁹” (SF-1:209).

6-“Halbuki bana kendisi söylemişti: ‘Sarmaşıktı ev dedin mi herkes gösterir, köyün en güzel evidir’ diye.¹

Hatta ben;

‘Canvermez de o köyün en meşhur adamıdır,’ demiştim.² Oda:

‘Tabii, tabii...’ demişti, ‘Meşhur da laf mı?’ Köyün bülbülü, köyün tek insana benzeri, köyün tek...³

‘Tek?’⁴

‘Tek şeyi...’⁵

‘Nesi?’⁶

‘... iftiharı.’⁷

‘Medarı İftiharı.’⁸

‘Tamam, ta kendisi.’⁹

Gülüşmüştük...¹⁰” (SF-7:58).

7-“Ne diyorduk, neden söz açmıştık bilmem.¹ Birdenbire benim kulağım hizasından bir bira şişesi uçtu.² Frijider vitrininin kalın camında tuz.buz oldu, ‘Ulan pezevenk’ diyordu, ‘ne gözümün içine içine bakıyorsun?’³

Baktım, benim demin karşıma aldığım kömür gözlü arkadaşımды.⁴

‘Dur yahu, dur bakalım,’ dedim.⁵ ‘Bakmak günah mı yavrum?’⁶

‘Bakmaktan bakmaya fark var, amca.’⁷” (SF-7:82,83).

8-“Yanında oğlu Veli Paşa, ötede torunları.¹ Hepsinin ser-i maktuu orada.² Biz yine günümüzün adamlarına dönüyoruz, işte Mehmet Reis hayatını anlatıyor:

-Ben mi ne iş yapardım?³ Uzun hikâye.⁴ Benim asıl sanatım yorgancılıktı.⁵ Ama gençtik.⁶ Deli fişektik.⁷ Vurduk işi külhanbeyliğe.⁸

-Kaç yaşındasın Mehmet Reis.⁹

-Altmış beşten fazlayım.¹⁰

-Maşallah! Hiç göstermiyorsun.¹¹

-Efendim tulumbacılık ettik.¹² Döşemecilik, yorgancılık ettik.¹³

Günün birinde bir de baktık ki, tütün kaçakçısıyız.¹⁴ O zaman böyle miydik ya?¹⁵” (SF-6:86).

9-“Fukara, üstleri yırtık pırtık yavrulardı.¹

-Canım, neden söküyorsunuz? dedim.²

-Mühendis Ahmet Bey söktürüyor.³

-Ne yapacak bunları?⁴

-Yukarıda deri tüccarı Hollandalı var ya hani, onun bahçesini düzeltiyorlar da...⁵

-İngiliz çimi alsın, eksin; mademki herif zengin...⁶

-İngiliz çimiyle bu bir mi?⁷

-Bu daha mı iyi?⁸

-İyi de laf mı?⁹ Bunun üstüne çimen mi olur?¹⁰ Hollandalı öyle demiş.¹¹” (SF-6:130).

10-“Kaşlarının altından bakan iri tayfa;

-Sen bana baksana ‘Menco’, dedi.¹ Sen bir daha bizim kayığa gelme.²

-Sen karışma.³ Sana ne oluyor?⁴ Burda reis var.⁵

Reis:

-O benim adamımdır.⁶ Tayfaya o karışır.⁷ Gelme, dedi miydi, gelemezsin.⁸ Yarın sabah görmeyeyim seni.⁹

-N’olacak?¹⁰ İhya mı ediyorsunuz sanki?¹¹ Başka kayığa giderim.¹² Ama bugünkü hakkımı da isterim.¹³

Ufacık çocuklarla bir tutmayın adamı.¹⁴ Ben donunu bağlayamayan Hasan'la bir miyim?¹⁵ O da 1,5 lira alsın, ben de.¹⁶ **Bu hak mı?**¹⁷” (SF-6:211,212).

11-“İkisine de bilet istemez bunların be!¹ Yalnız sana, şu iki bayana, bir de şu -on dört yaşındaki büyük oğlanı gösterdim-delikanlıya üç bilet yeter.’²

‘Üç değil öyleyse, dört.’³ ‘Öyle ya dört.’⁴ Dengin biletini aldınız mı?’⁵ ‘Almak mı lazım?’⁶

Sualin böylesine can mı dayanır?⁷ Seviverdim adamı.⁸ **Ben biletçi miyim?**⁹ Ulaştırma Vekâletinde ben neciyim yahu?¹⁰ Hey Allahım!¹¹ Hey canım Allahım!¹² Biletçiymişim, bu işlerden anlarmışım gibi yapmak lazım.¹³ Pekâlâ!¹⁴ Al işte!¹⁵:

‘Valize lazım değil.’¹⁶ Ama bavullarla denge bilet almalısın.¹⁷” (SF-7:150).

1.8.2.3.1. Metinlerde Olumsuz Yargıya Yönelik ‘Olumlu isim + mI/+mU’ nün Olumlama Görünümü

Metinlerimizde rastladığımız bir takım kullanımlarda olumsuzlanan söyleme ulanan soru biçim birimi derin yapıda olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/5’deki ‘*Bir lastik top çevikliğiyle denizin yüzünden sıçrayıp ayaklarımın ucuna düşen kedi, alâkadar olunmayacak mahluk muydu?*’ söylemi ‘*alâkadar olunmayacak mahluk değildi; alakadar olunacak mahluktur*’ olumsuzlanan söyleme ulanan soru biçim birimi derin yapıda olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

2/5’deki ‘*Birincisini bilmezsin, ama ikincisini tatmayan var mı?*’ söylemi ‘*ikincisini tatmayan yok, herkes tatmıştır*’ olumsuzlanan söyleme ulanan soru biçim birimi derin yapıda olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

3/6’daki ‘*Bulmalarına imkân mı vardı?*’ söylemi ‘*bulmalarına imkân yok*’, öykü kahramanın olmasını istemediği bir duruma gönderme vardır. ‘*saatin bulunamaması*’ derin yapıda olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

4/4, 4/5, 4/6, 4/7’deki isim unsuruna bağlı ‘*iş miydi...*’ söylemi ‘*iş değildi*’, isim unsuruna ulanan ‘*değil mi*’ yapısı 4/10, 4/11, 4/12’deki söylemlerle olumlanmaktadır. Söylem düzleminde olumsuzlanan yapı tekrar olumsuzlanarak olumlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Kedinin denize doğru uçtuğunu gördüm.¹ Üç adım öteye düşmesiyle zıplaması bir oldu.² Hayret içinde durakladım.³ Kedi ayaklarımın ucunda idi.⁴ Bir lastik top çevikliğiyle denizin yüzünden sıçrayıp ayaklarımın ucuna düşen kedi, alâkadar olunmayacak mahluk muydu?⁵ Bu harikulade aksülamelin çevikliği karşısında, sporcu çocuk da hayret içinde kalmakla beraber, bir ikinci defa kediye hücum etmek istedi.⁶” (SF-1:33).

2-“Bahar o sene erken gelmiş, herkes tarlalara dökülmüştü.¹ Otlar fişkırmıştı.² Baharda çalışmak ne tatlıdır evlat.³ Baharda tarlada çalışmak bir, baharda sevişmek iki.⁴ Birincisini bilmezsin, ama ikincisini tatmayan var mı?⁵ Sen de tatmışsındır herhalde.⁶” (SF-6:77).

3-“Saatimi çıkardım, artık işlemiyordu.¹ Yatağında sabaha kadar ağladım.² Sabahleyin uzak akrabam çoluk çocuk odama doldular.³ Onlara da, ‘Üstünde çalınmış bir saat var’ diye haber gitmiş.⁴ Her tarafı aradılar.⁵ Bulmalarına imkân mı vardı?⁶ Ben işin böyle olacağını gecedden düşünmüş, onu saklamıştım.⁷” (SF-7:126).

4-“Kıymeti yoktu.¹ Hiçbir şeyin kıymeti yoktu.² Kendi kıymeti bile yoktu.³ İş miydi sanki alıp satmak?⁴ İş miydi sanki malı bekletmek?⁵ İş miydi sanki vaktiyle üç yüz kuruş getirmeyen, ikide bir su basan tarlayı üç yüz bine okutup sokakta, mahallede birdenbire ‘selamın, sabahın, saygının, itibarın değişivermesi?’⁶ Bütün bunlar iş miydi be?⁷ Birdenbire içini bir fenalık bastı.⁸ Sokağa gene daldı.⁹

İşti ya!..¹⁰ İşti ya!..¹¹ Herkes yapabiliyor muydu?¹² Hani talihi de yabana almamalıydı.¹³” (SF-7:53,54).

1.8.2.4. ‘Değil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlama Görünümleri

Metinlerimizde rastladığımız isim unsuruna ve çekimli fiillere ulanan ‘değil’ sözcük birimi dizimde olumsuzlama işlevinin yanında farklı görünümlemlerle de karşımıza çıkmaktadır.

1.8.2.4.1. 'İsim Unsuru + Değil + mI/mU' Yapılı Soru Tümcelerinde Olumlama Görünümü

'Değil' sözcük birimi isim unsuruna ulandığında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki metin parçalarında bu kullanımı görmek mümkündür:

1/8'deki '*Sen değil miydin geçen sene, tam kayıktan çıkarken, bizim reis belindeki kuşağı çözüvermişti de, hani bir teneke kolyoz çıkıvermişti koynundan.*' söylemi '*sendin*' ve 1/9'daki '*Kimdi o, sen değil miydin?*' söylemi '*sendin*';

2/4'deki '*Hepsi bir değil mi?*' söylemi '*hepsi bir*' ve 2/5'deki '*Karanlık gecede, hepsi, hepimiz bir değil miyiz?*' söylemi bir önceki yargıyı pekiştirerek '*hepsi, hepimiz biriz*';

3/3'teki '*Gençken şair değil miydim?*' söylemi '*gençken şairdim*';

4/2'deki '*Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?*' söylemi '*mesutları çok az bir mahallenin çocuklarıydılar*';

5/2'deki '*Fakir mahallesinin on sekiz yaşındaki en güzel kızını metres yapan sen değil misin?*' söylemi '*...metres yapan sendin*'; 5/3'teki '*O benim olsun, dünyada başka isteğim yok*' diyen, *sen değil miydin?*' söylemi '*...diyen sendin*'; 5/6'daki '*Sen değil miydin, harpten evvel, on yedi kat elbisem olsun, kırk tane kravatım, yirmi tane ayakkabım, otomobilim, arabam, metresim olsun diyen?*' söylemi '*...diyen sendin*';

6/3'teki '*Sen de hırsız muavini değil misin?*' söylemi '*hırsız muavini sendin*'

7/9'daki '*Ayıp değil mi sana yalancılık?*' söylemi '*sana yalancılık yapmak ayıp*'

8/4'deki '*Acaba o günler de bugünküler kadar durgun değil miydi?*' söylemi '*durgundu*';

9/3'teki '*Biz kahvedekiler avare değil miyiz?*' söylemi '*avarayız*' olumlama görünümüyle karşımıza çıkan kullanımlardır. Burada metin bağlamında bir olumsuzlama görünümünden de söz edilebilir.

METİN PARÇALARI

1-“Sobanın yanında oturmuş ağzında bir garip pipo bulunan ihtiyar adam, yanındaki uzun boylu birisine;

- Adamın hakkı var ama... demiş bulundu.¹ Ötekiler hemen:
- Sen bizim kayıktan mısın, sana ne oluyor?²
- Bana bir şey olmuyor ama, ayıp!³ Herkesin hakkını yemeyin.⁴

- Onu bize söyleyeceğine, sen koynuna doldurduğun kolyozların hesabını versen daha iyi edersin.⁵

- Ben hırsız mıyım?⁶

- Hem de halisisin.⁷ Sen değil miydin geçen sene, tam kayıktan çıkarken, bizim reis belindeki kusağı çözüvermişti de, hani bir teneke kolyoz çıkıvermişti koynundan.⁸ Kimdi o, sen değil miydin?⁹” (SF-6:212).

2-“Yıldızlı ve karanlık güvertede başbaşa oturuyorduk.¹ Elini tutuyordum.² Gözlerini kapayıp delikanlıyı tahayyül ederek elimi sıkıyordu.³

Yavaşça kulağının dibine;

-Hepsi bir değil mi? diyordum.⁴ Karanlık gecede, hepsi, hepimiz bir değil miyiz?⁵ Yalnız kadın ve erkek olsun.⁶ Gözlerini kapa, tahayyül et.⁷” (SF-1:128).

3-“Çekine çekine yürüdüm.¹ Tam yanlarına yaklaşınca gelecek bir ilhamla elbette güzel bir şey söyleyecektim.² Gençken sair değil miydin?³ Muhakkak ilham bu bunalmış ânımda yardımına hızır gibi yetişecekti.⁴” (SF-1:67).

4-“Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi.¹ Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?² Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?³ Yemek odasına kucak kucağa geçtiler.⁴” (SF-1:9).

5-“Mademki paramız var, para ile ne yapmayız?¹ Fakir mahallesinin on sekiz yaşındaki en güzel kızını metres yapan sen değil misin?² ‘O benim olsun, dünyada başka isteğim yok’ diyen, sen değil miydin?³ İşte, senin oldu da ne oldu?⁴ Bıktın bile!⁵ Sen değil miydin, harpten evvel, on yedi kat elbisem olsun, kırk tane kravatım, yirmi tane ayakkabım, otomobilim, arabam, metresim olsun diyen?⁶ Hepsi olmadı mı?⁷ Kaç para tutar masrafları?⁸ Turalım, ayda 3 bin...⁹ Nedir 3 bin lira?¹⁰ Bir partide 30 bini vurmuyor muyuz?¹¹

Bu lafları içlerinden bir tanesi söylüyordu.¹²” (SF-6:56).

6-“[...]”

-Bana bak ulan!¹ Şimdi dininden imanından başlatırsın ha.² **Sen de hırsız muavini değil misin?**³ Soyun bakalım elin fukaralarını iki pay fazla alacağız diye.⁴ Enayi oğlu enayileri!⁵ Allah sizin yanınıza kor mu sanıyorsun?⁶ O para yarar mı insana?⁷

İri tayfa ensesini tokatlayarak:

- Bu enseyi o paralarla yaptık Ali Çavuş.⁸

- Bak sıkılmadan söylüyorsun da.⁹

- Bana bak Ali Çavuş.¹⁰ Biz kimseyi soymuyoruz.¹¹ Onlar kolan çekiyorlar.¹² Karadan.¹³ Kolan çekmek nedir be?¹⁴ Dans etmekten farkı ne ki?¹⁵” (SF-6:214).

7-“Düşünür gibi yaptım.¹ Sonra zehir gibi gülümseyerek;

-Yutar mıyım hiç, dedim.² Riyakârlık ediyorsun.³ Yalan söylüyorsun.⁴ Tavuk kığına döndün.⁵ Tövbe tutmazsın, dedim.⁶ Durdum.⁷ Yüzüne fena fena baktım.⁸ **Ayıp değil mi sana valancılık?** dedim.⁹

-Evet, hakkın var, ayıp! dedi.¹⁰” (SF-6:70).

8-“Bu sözlere ikimizin de gözü yaşarırdı.¹

Niçin?² Sanki o günler şimdiki kadar güzel miydi?³ **Acaba o günler de bugünküler kadar durgun değil miydi?**⁴ Her gün, her saat aynı hocayı görmez miydik?⁵ Senelerce aynı mektebin eşiğini aşındırmamış mıydık?⁶ Aynı mahalle imamının sesini, minareden, aynı saatlerde duymaz mıydık?⁷” (SF-1:134).

9-“Üçle dört arası Beyoğlu’nun bu kahvesi pek tenhadır.¹ Sokak da tenhadır ya: Sinemalar, mektepler, daireler alacağını almış, sokağı parasız avarelere, kahveyi de bize bırakmışlardır.²

Biz kahvedekiler avare değil miyiz?³ Avare olmasına mis gibi, bal gibi avareyiz ya, biz ümitsiz avareyizdir.⁴” (SF-6:108).

1.8.2.4.2. ‘Çekimli Fiil + Değil + mI/mU’ Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama ve Olumlamayı Pekiştirme Görünümü

‘Değil’ sözcük birimi çekimli bir fiile ulandığında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki metin parçalarında bu kullanımı görmek mümkündür:

1/8’deki ‘*Halbuki şöyle bir Beyoğlu’na kadar uzanmalı değil miydi bu akşam?*’ söyleminde ‘*Beyoğlu’na kadar uzanmıyordu; ama yapmadı*’;

2/3’teki ‘*Ama hiç olmazsa azıcık söylediklerinden sıkılan bir hali olmalı değil miydi?*’ söylemi ‘*olmıyordu;ama olmadı*’, 2/4’deki ‘*Olmazsa, söylediklerine kendisinin de pek inanmadığını ihsas etmeli değil miydi?*’ söylemi ‘*ihsas etmeliydi; ama etmedi*’ olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadırlar.

Öte yandan ‘değil mi?’ yapısı olumlanan yargının olumlu anlamını pekiştirme işleviyle de söylemde yer almaktadır.

3/6’daki ‘*Ne olur değil mi?..*’ söyleminde ‘*ne olur*’ söylemini ‘*bir şey olmaz*’ anlamıyla olumlamayı pekiştirme işleviyle;

METİN PARÇALARI

1-“Ama işte on beş senedir, bir gece bile kendini odanın ortasında bulmamıştı.¹ Demek ki, hasta maşta değildi.² Ne diye karısı onu İstanbul’a göndermez, ben de geleceğim, diye tuttururdu?³ Bu sefer de çocuk gibi ağlamıştı içini şüpheli bir korku sardı.⁵ Keşke karıyı getirseydi.⁶ Getirmemişti de sanki bir yere mi gitmişti?⁷ ***Halbuki şöyle bir Beyoğlu’na kadar uzanmalı değil miydi bu akşam?***⁸ İşte canı bile istemiyordu.⁹” (SF-7:56).

2-“Hani bu laflar da söylenebilirdi belki.¹ Bir nahiye müdürü belki de böyle laflar da söylemeliydi.² ***Ama hiç olmazsa azıcık söylediklerinden sıkılan bir hali olmalı değil miydi?***³ ***Olmazsa, söylediklerine kendisinin de pek inanmadığını ihsas etmeli değil miydi?***⁴ Hem böyle sözler nahiye müdürlerinden çok, valilere yakışırdı.⁵” (SF-6:220).

3-“Telefon şirketi memurunun pipoyu ağzına takısından haleti ruhiyesini anlayabiliriz.¹ Balıkçı Ispiro da pipo içiyor ama, tütününü için...²

Bu delikanlı tütünü için içmiyor mu?³ Belki tütünü için...⁴ Ama insana öyle geliyor ki, fiyakasını tütüne tercih ediyor.⁵ *Ne olur değil mi?..*⁶ Küçük çocuklar da tütüne alışırken fiyakası için başlarlar.⁷ O halde?..⁸ Bu delikanlı da mademki daha çocuktur.⁹ Bundan ne çıkar?¹⁰ Müsamaha ile bakılabilir.¹¹” (SF-1:225).

1.9. '+CA; +c⁰k; +cAk; +cAğlz ...' Küçültme Biçim Birimleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Küçültme biçim birimlerinin ulandığı sözcük birimler genellikle sıfat kullanımıyla metin üretimlerine katılırlar. Bu biçim birimlerle türetilen sözcükler, sıfat olmalarının yanında metin üretiminde zarf olarak da yaygın bir kullanıma sahiptir. Hem sıfatlar hem de zarflar tümce kuruluşlarında sınırlı bir etki alanına sahiptir. Genellikle kendilerinden sonraki sözcük ya da sözcük gruplarını anlam açısından etkilerler.

Dilbilgisi kaynaklarında açık olarak değinilmemesine karşın söz konusu biçim birimin metin bağlamında, derin yapıda olumsuzlama anlamını taşıdığı açıktır. *İrice gözleri vardı.* > 'İri değil, iriye yakın.' *Kıscacık bir ömür sürdü.* > 'Uzun bir ömür sürmedi.' söylemlerinde derin yapıda ortaya çıkan anlamlar küçültme biçim birimlerini almış olan sözcüklerin kullanımlarıyla ilgilidir.

Küçültme biçim birimin ulandığı sözcükler ve metinsel görünümleri şöyledir.

1.9.1. Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümü

1/1'deki '*kalınca*' sözcük birimi '*nitelikte tam olmama*' ifade eder. '*Kalın; ama tam değil, kalına yakın bir kadın sesi*' bu söylemin derin yapıdaki anlamıdır. Bu yönüyle de söylemde olumsuzlamanın varlığından söz edilebilir.

2/1'de '*şişmanca*' kullanımı aynı çerçevede değerlendirilebilir. '*Şişman ama çok şişman değil; şişmana yakın*' söylemin derin yapıdaki çözümdür.

Benzer durum 3/1'deki '*uzunca*' sözcüğünün kullanımı için de geçerlidir. Burada da '*nitelikte tam olmama*' anlam ayırtısı söylem düzlemine çıkmaktadır.

Diğer bir küçültme biçim birimini olan '+cAk' in ulanmasıyla sıfat olan sözcüğün derin yapıda söyleme kattığı olumsuzlama söz konusudur.

5/2'de '*büyücek bahçe*' derin yapıda '*büyük değil; büyük sayılır*' anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Yine başka bir küçültme biçim birim olan ‘+c⁰k’ in ulanmasıyla metinde nitelediği ada yönelik derin yapıda bir olumsuzlama söz konusudur.

6/4’te kullanılan ‘*kısacık elli yıllık ömür*’ kullanımını ‘*uzun olmayan bir ömür*’ çözümlemesiyle karşımıza çıkar.

METİN PARÇALARI

1-“*Evden, **kalınca** bir kadın sesi, bizi çağırdı.*¹ Kızarmış ördek, suyuna bulgur ve irmik helvası yedik.² Sofra, tahtadan bir yer sofrasıydı.³” (SF-1:40).

2-“*Bütün iyiliklerinden sonra piç gibi ortada kalan bar kızı Melahat’i, bugünlerde sık sık, **şismanca** bir çocukla görüyorum.*¹” (SF-7:44).

3-“*Yazın Recep’in kahvesi, önüne atılmış yer iskemleleri ve **uzunca** tahta masalarıyla, yorgunu dinlenmeye çağıran, loş ve serin haliyle kışı hiç hatırlatmaz.*¹” (SF-1:219).

5-“*Lûtfigillerin evinin ön kapısı bu çıkmaz sokakta idi.*¹ *Fakat Lûtfigiller **büyücek** bahçelerinin ana yola açılan kapısından işlerlerdi.*² Ben bunu bilirim.³ Fakat ardiyelerin kiremitleri ötesinden gözükten Haleplizadelerin evini görmek bende merak haline geldiği zaman, Lûtfi bana;

-Çıkmaz sokakta da kapımız vardır demişti.⁴” (SF-1:58).

6-“*Harp patladı.*¹ *Patlar a beyefendi?*² Her zaman düğün bayram olup kestane fişeği patlamaz a, gün olur, harp de patlar.³ *Şu **kısacık** elli yıllık ömrüm içinde beş harp patladı beyefendi.*⁴ Beş harp!⁵ Tövbe!⁶ Kaç beş, Trablus’u unuttuk.⁷ Altı harp beyefendi, dile kolay!⁸” (SF-6:37).

Diğer kullanımlar kullanılanlar için bk. dikçe (SF-7:94); *irice* (SF-6:169); *hafifçe* (SF-6:131); *kısaca* (SF-1:231); *kirlice* (SF-7:76); *küçücük* (SF-6:156); *loşça* (SF-1:61); *sertçe* (SF-6:162); *soğukça* (SF-6:131); *temizce* (SF-1:43); *tenhaca* (SF-6:57); *uzakça* (SF-1:26); *yağlıca* (SF-6:218).

1.9.2. Zarf Olarak Olumsuzlama Görünümü

Söz konusu bazı küçültme biçim birimlerinin metinlerimizde rastladığımız zarf olarak kullanımında bu biçim birimlerin, söylemin derin yapısında yer alan olumsuzlamayı pekiştirme işleviyle metinsel üretimlere katıldığı görülmektedir.

1/2’de yer alan ‘*bir defacık*’ kullanımı ‘*Mudanya’ya bile koca ömründe bir defa inen*’ öykü kahramanın söylemin derin yapısında ‘*ömründe Mudanya’ya daha önce hiç inmemesi*’ olumsuzlama bağıntısına yönelik bir pekiştiricidir. Öykü kahramanın ‘*İstanbul’a değil Mudanya’ya bile koca ömründe bir defacık inmesi*’ başkaca bu kentte bulunmaması yargısını pekiştirmektedir. Burada ‘*bile*’ sözcüklemesinin de söylemin derin yapısındaki anlama katkısı vardır.

Benzer bir kullanım 2/2’de yer alan ‘*şu kadarlık anlattı*’ söyleminin derin yapıdaki çözümü olan ‘*daha fazlasını anlatmadı*’ olumsuzlama görünümünü pekiştirmektedir.

Söylem düzleminde olumsuzluk çağrıştıran ‘*yalan*’ sözcüğüne ulanan 3/1’deki küçültme biçim birimi ‘*daha sabah olmadan*’ gerçekleşmemiş durum ifadesini ‘*yalancılıktan günün ağarması*’ söylemine bağlamış ve gerçekleşmemiş durumu bu yönüyle pekiştirmiştir. Burada da küçültme biçim birimi ‘+c⁰k’, olumsuzlamayı pekiştirme işleviyle söylemin olumsuzlanmasına katkıda bulunmuştur.

4/3’deki ‘*arsızcasına*’, 5/5’teki ‘*kahramancasına*’ 6/2’deki ‘*dostçasına*’ kullanımlarında da olunmayan, olmayan duruma bir nitelik bağıntısıyla gönderme yapılmıştır. Bu kullanımlarda da derin yapıda ‘*gibilik, benzerlik*’ özelliğine bağlı olarak aynı zamanda ‘*öyle olmama*’ anlamını da aktarılmaktadır.

7/3’teki ‘*yalancılıktan sevmek*’ kullanımı ise küçültme biçim birimin olumsuzluk çağrıştıran bir yapıda pekiştirme işleviyle kullanımına bir örnektir. Burada söylemin çözümü ‘*gerçekten sevmiyordum*’ dur.

METİN PARÇALARI

1-“Halis Bursalıydı, doğma büyüme.¹ *İstanbul’a değil Mudanya’ya bile koca ömründe -bunu söylerken yüzünü görseydiniz- **bir defacık inmişti.***²” (SF-1:43).

2-“Bir iskele memuru yüzünden.¹ Adam şu kadarlık anlattı:

- Bana ‘eşşoğlu eşek’ dedi, ben de çenesini dağıttıverdim.” (SF-1:168).

3-“[...] daha sabah olmadan, gün yalancık ağarmaya başlarken, bütün imkânlar şehrin ve hayatın içinde ışık ışık, benek benek yanıp sönmeye başlayacaklardır.¹ Gün doğduğu zaman, onu, akşam bezgin ve küskün sindiği köşeden çoktan fırlamış, şehrin içine karışmış bulacağımı biliyordum.²

Bir gün onu, o köşede, gözleri beyazlarına kadar açık, ölmüş buluncaya kadar!³” (SF-6:74).

4-“Aynada göz göze geldiler.¹ Gülseren Hanım düşünmekte devam ediyor.²

A!... Bayağı arsızcasına gülüyor.³ Bir saattir kendisine baktığımı çaktı.⁴ Biraz başlamalıyım, terbiyesiz!⁵” (SF-6:44).

5-“Nihayet öküz arabaları, asfalt yola gübrelerini, kumlarını, killerini, çamurlarını dökerek mağrurane şehre girdiler.¹ Kasaba çarşılarını, mahut gıcirtı, bir öğle üstü doldurdu.² Esnaf suratını astı.³ Belediye reisi istifayı bastı.⁴ Dairesinden kahramancasına çıktı.⁵ Şehir esnafı şekerisinden tutun da, berberine kadar iki sıra durup kendisini alkışladılar.⁶” (SF-6:32).

6-“Motor hışır hışır hışırdıyor.¹ Köpek sesleri geliyor dostcasına.² Ağaçlar yıldızları, ağaçlar tepeleri, köpek sesleri sabahları getiriyor.³ Bir balık kokusu içiyorum.⁴ Bir Rum evinden midye tavası, bıyıklarımın içinden anason kokusu geliyor.⁵” (SF-7:157,158).

7-“Tam iki senedir insanlardan kaçıyordum.¹ Ne sevincim, ne kederim belliydi.² Yalancık seviyordum.³ Dilim paslı, uykum berbattı.⁴” (SF-1:189).

Diğer kullanımlar için bk. basitçe (SF-6:203); delicesine (SF-6:103,104); hafifçe (SF-6:140).

1.9.3. Yükleme Olarak Olumsuzlama Görünümü

Söz konusu biçim birimin ek eylem olarak yüklemleşmiş kullanımları da vardır. Yine bu kullanımlarda da derin yapıda biçim birim *gibilik*, *benzerlik* anlam özelliğine bağlı olarak ‘öyle olmama’ anlamını da aktarılmaktadır.

1/6’da ‘*omuzları dar, hâli tavrı kadıncanydı*’ kullanımında bu özellik görülmektedir.

Benzer bir kullanım olumluluk çağrıştıran 2/2’deki ‘*güzel*’ sözcüğüne ulanmış küçültme biçim biriminin söyleme kattığı ‘*çok da güzel değil, güzele yakın bir özellikte*’ anlamıdır. Burada da yine, derin yapıda ‘*gibilik, benzerlik*’ özelliğine bağlı olarak aynı zamanda ‘*öyle olmama*’ anlamındadır.

METİN PARÇALARI

1-“Bu kırk beşlik adamın yanında yirmi yaşlarında bir genç vardı.¹ Yüzü pembe, yanakları dolgun, duru beyazdı.² Gülümsediği zaman çirkinleşiyor, bir altın diş, zaman zaman ağzının çukurunda parlıyordu.³ Gözleri sönük, fersizdi.⁴ Saçları yumuşaktı.⁵ *Omuzları dar, hali tavrı, külhanbeyliğine rağmen, kadıncanydı.*⁶” (SF-1:172).

2-“Beş bin lira drahoma veriyormuş kızın babası.¹ Kız *güzelce* imiş.² Eskiden de bilirmiş a, bu sefer çayda görmüş.³” (SF-7:46).

Diğer kullanımlar için bk. uzunca (SF-6:103); şairce (SF-1:10).

1.1.10. ‘+msI/ +msU’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

“+msI/+msU” biçim birimi, *benzerlik* ve *gibilik* ifade eden bir biçim birimdir. Özellikle renk isimlerinde çokça kullanılmaktadır; *mavi+msi*, *mor+umsu* vb. (Ergin,1993:162). Bu biçim birim olumsuz anlam aktarımında, metin bağlamıyla da ilişkili olarak, renk isimlerinden çok diğer isimlerde kullanıldığında olumsuzluk çağrıştıran bir özellik taşımaktadır. Biçim birimin bu kullanımına ilişkin dilbilgisi kitaplarında açıklayıcı bilgilere rastlamadık. Bize göre anlam gerektirdiğinde metin bağlamında bu biçim birim ulandığı sözcük aracılığıyla dilsel üretimlerde olumsuzlama görünümü ortaya çıkabilmektedir. Elbette ki söylemin derin yapısı bunda etkilidir.

Aşağıdaki iki metin parçasında söz konusu biçim birim isimlere gelerek onları anlamca olumsuzlamıştır. Bu iki örnekte olumsuzlanan sözcükler sadece bu biçim birimlerin ulandığı ve onların bağlantılı olduğu sözcük birimlerle sınırlıdır. Öyle ki, burada *benzerlik*, *gibilik* anlamları biçim birimin ulandığı sözcükler ve metinde bu sözcüklerin bağlantılı olduğu sözcelerde ‘... *benzer ama ... değil*’ anlamı vardır.

1/5’teki derin yapıda ‘*kilerimsi*’ sözcüğü ile nitelenen yer ‘*kilere benzer ama kiler değil*’;

2/3’teki ‘*vagonumsu*’ sözcüğü ile nitelenen baraka ‘*vagona benzer ama vagon değil*’ anlamlarıyla ortaya çıkabilmektedir.

METİN PARÇALARI

1-“Görsen güle güle katılırdın.¹ Ben de uşak vaziyetine düştüm.² Sabahleyin herif beni yirmi beş kuruşla kapı dışarı eder.³ Eve de ancak Ali Beyefendi geldikten sonra dönebilirdim.⁴ *Mutfakla apteshanenin arasında **kilerimsi** bir yer gösterdiler.*⁵ Bir de kırba yaptılar, orada yatıyordum.⁶ Bir sabah lanet olsun dedim.⁷ Yaptığım iyilik gözünüze dizinize dursun!⁸ Ali Bey daha insafı çıktı.⁹ Çıkardı on papel verdi.¹⁰ ‘Harçlık et oğlum Sedat’ dedi.¹¹ ‘Sen de bir iş bulur çalışırsın.¹² Daha gençsin.¹³ Ben bak ihtiyar halimle şöyle böyle iyi bir adam oldum.¹⁴” (SF-1:214).

2-“Birden mektepte kankardeşi olduğum çocuğu hatırladım.¹ *Sisli bir Bursa sabahının lise bahçesindeki binaları birbirinden ayırıverdiği o gün, içerisini hiç görmediğim **vagonumsu** tahtadan bir barakanın kapısında oturmuştuk.*² Çilli bir yüzü vardı bu arkadaşımın.³ Sarı sarı gözlerini yine görüyor, yine gözümü kapayınca tane tane kirpiklerini sayıyorum.⁴” (SF-7:143).

Aynı biçim birimin ulandığı diğer bazı örneklerde yukarıda açıkladığımız *benzerlik*, *gibilik* ifadesini karşılamakta; ancak bu örneklerde olumsuzlama sezilmemekte sadece *benzerlik* ve *gibilik* ifadesi ortaya çıkmaktadır. Buradaki diğer bir önemli nokta *benzerlik* ve *gibilik* ifadesini taşıyan söz konusu bu sözcüklerin ortak özelliğinin onların renk adları [*pembemsi* (SF-1:36); *kırmızımsı* (SF-1:166); *yeşilimsi* (SF-7:146) gibi.] olmalarıdır.

1.1.11. '-msA-' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

'-msA-' biçim biriminin ulanmasıyla oluşan sözcük birimlerin sıklığı genel dilde birkaç örnekle sınırlıdır. Bu durum metinlerimize de yansımıştır. Söz konusu biçim birimin olumsuzlama işleviyle kullanılabildiğine ilişkin kaynaklarda açık bilgi bulunmamasına karşın, bu biçim birimin anlam gerektirdiğinde olumsuzlama bağıntısıyla metin üretimine katılabildiği görülmektedir. Bunu belirleyen, bu biçim birimin ulandığı sözcük ve metin bağlamında birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerdir.

1/1'deki nesne olan sözcüğe yönelik bir olumsuz anlam yüklemesi vardır. '*Küçümsemek*' sözcük birimi, TS'de "(-i) Değer ve önem vermemek, küçük görmek, ..." anlamıyla madde başı olarak verilmiştir. Sözcüğün bu anlamı tersanlamalı bir köke sahip olan '*küçük*' sözcüğü de düşünüldüğünde olumsuz aktarımı üzerinde barındırmaktadır. Dilbilgisel olarak eylemin yapılış biçimini aktaran zarf-fiil kullanımıyla üretime katılan '*küçümse-*' sözcüğü eylemin yapılışında bir olumsuz anlam aktarımı ile olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-"*Arabanın içinde bize dişleri gıcırdayan ağaçları, köpekleri, tekerleklerin altındaki kumları küçümseyerek evimize döndük.*¹ Eskicizade dalgın ve meyas gözüküyordu.²

-Kâtip, dedi.³ Dişlerim çok fena; hepsi ağrıyor.⁴ Seninle İstanbul'a kadar gidelim de şunları yaptıralım.⁵" (SF-1:156).

Yine, metinlerimizde '-msA-' biçim birimiyle yapılmış olan '*gülümse-*' fiiline de rastlamaktayız. '-msA-' biçim birimiyle türetilen sözcüklerde biçim birimin anlamıyla ilgili işlevi unutulmuş ve bu sözcükle türetilmiş sözcükler ayrı birer sözcükmüş gibi görülmeye başlanmıştır. '*Gülümsemek*' sözcüğü madde başı olarak TS'de yer almış bu sözcükle ilgili olarak; "Güler gibi olmak, hafifçe gülmek." açıklaması yapılmıştır. Burada '*gülümsemek*' yani 'güler gibi olmak, hafifçe gülmek'; '*gülmek*' eyleminden yani "hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak."tan farklıdır. Bu sözcük birimin derin yapısına bakarsak, eylemin tam olarak gerçekleşmediğini; sadece eylemin yapılış şekline yaklaşıldığı görülür. Daha açık bir anlatımla sözcük birimin anlamında '*gibi yapmak*' anlamı sezilmektedir. Ancak '*gülemsemek*' sözcüğü 'tebessüm etmek'

anlamıyla kullanılmaktadır. Kendisine ulanan biçim birim ile bütünleşmiş olduğundan bir olumsuzlamadan söz etmek sözcüğün anlam değeri bakımından söz konusu değildir.

1.1.12. ‘+mtırak’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Giriş bölümü ve bir önceki bölümde, metinlerimizde ‘+mtırak’ biçim birimiyle ilgili örneklere rastlama sıklığının genel dil göz önüne alındığında sınırlı olacağına değinmiştik. İnceleme konumuza malzeme oluşturan üç öykü kitabında ‘+mtırak’ biçim birimi sadece bir örnekte karşımıza çıktı.

METİN PARÇALARI

1-“Elektrik, benzin, kalorifer, telefon ve çini soba, hasretini çekmedikleri şeylerdi.¹ *Fakat, çıkmaz sokağa akşam karanlığında düşen mavimtırak şeyin; bir tramvay teli sürçmesinden doğan bu masmavi masal aydınlığının, cin ışığının elektrik, sonra gene tramvay altlarında homurdanan sesin motor sesi olduğunu biliyorlardı.*²” (SF-1:140,141).

Yukarıdaki örneğimizde (1/2) sıfat olarak kullanılan ‘+mtırak’ biçim biriminin ulandığı sözcük birim nitelediği ‘ad’ı benzerlik bağlantısıyla olumsuzlamıştır. ‘*Mavimtırak*’ olan ‘şey’ in metin bağlamı göz önüne alındığında derin yapıdaki anlamının çözümü; ‘*mavi değil, maviye yakın bir renk*’ olduğudur. Buradaki olumsuzlama, ön adların özelliği nedeniyle, sadece nitelenen ad ile sınırlıdır. Ancak adın kendisinin ne olduğunun metinde açıklanmış olduğu düşünülürse bu biçim birimin olumsuzlamadaki etki alanının genişlediği görülür. Ne olduğu açıklanan adın metnin devamında aynı renk özelliğiyle netleştirilmesi olumsuzlamanın derecesini düşürmüştür. Mavimtırak olan şey aslında ‘*bir tramvay teli sürçmesinden doğan masmavi masal aydınlığıdır*’. Burada olumsuzlamanın ortadan kalktığını, nitelenen adın renk özelliğinin benzerlik anlamından sıyrılarak aslına döndürüldüğünü hatta pekiştirildiğini görürüz.

2.SÖZCÜK BİRİMLERLE YAPILAN OLUMSUZLAMA GÖRÜMÜNLERİ

2.1. Fiillerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Dilbilgisinde fiiller genellikle yapı bakımından incelenmiş, yapıya dahil olan çatı, zaman, şahıs vb. üzerinde durulmuştur. Anlam açısından ise fiillerin olumluluğu ve olumsuzluğuna değinilmiş, olumlu ve olumsuz fiil kavramları tanımlanırken de ‘-ma- /-me-’ olumsuzluk yapım eki almış olan fiiller olumsuz; bu eki almayanlar ise olumlu anlama sahip olan fiiller olarak değerlendirilmiştir.

Fiiller, dilbilgisinde hareketleri karşılayan temel sözcüklerdir. Dilbilgisinde hareketleri soyut olarak nesnelere bağlı olmaksızın karşılayabilen fiillerin, nesnelere bağımsız olarak çeşitli anlamlar ifade edebildiğine değinilmiştir (Ergin,1990,266). Fiillerin dilde ana unsur olduğu, kullanımları sırasında diğer sözcük türlerine ihtiyaç duyduğu, zaman ve kişiye bağlanarak kullanıldığı fiillerle ilgili yapılan genel değerlendirmelerdir (Ergin,1990,226; Ediskun,1993,170; Koç,1996,300; Gencan, 2001,300). Bunun yanı sıra fiillerin ifade ettikleri olup bitenin niteliğine göre de “...kılış fiilleri (verbe d’action) *almak, kaşımak, kazmak*; durum fiilleri (verbe d’état) *yatmak, susmak, beklemek*; oluş fiilleri (verbe devenir) *doymak, uzamak, kararmak...*” (Banguoğlu,2000,408) sınıflandırması yapılmıştır.

Dilbilgisi kaynaklarında fiillerin nesnelere bağımsız kullanımına ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı gibi, fiillerin kullanıldıkları dizim içerisinde dizime dahil olan diğer unsurlarla birlikte yüklendikleri anlam değerleri üzerinde pek durulmamıştır.

Fiillerin yalnızca dizim içerisinde değil, yalın kullanımlarının da olumsuz anlamlar çağrıştırdığını görmek için kısa bir sözlük tarama işlemi yeterlidir. Fiillerin taşıdıkları bu yalın anlamlar metin bağlamı, söylem çözümlemesi ve derin yapı-yüzey yapı ilişkileri göz önüne alındığında karşımıza farklı görünümlemlerle çıkmaktadır. Yalın kullanımda olumsuz anlam çağrıştıran bir fiil, metin bağlamında olumlama bağıntısı kurabildiği gibi, olumlu anlam çağrıştıran bir fiil, metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Yalın kullanımları metinlerde çeşitli ilişkilerle olumsuzlama görünümü oluşturan fiiller ve kullanımları aşağıdaki gibidir:

2.1.1. ‘Bıkmak, usanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.1.1.1. ‘Bıkmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

TS’de ‘Tekrarlanması, sürüp gitmesi yüzünden bir şeyden doygunluk veya yorgunluk duyarak onu istemez duruma gelmek, usanmak’ olarak kavramlaştırılan ‘*bıkmak*’ fiili, sahip olduğu anlam çerçevesinde söylemde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Aynı kavramı karşılayan ‘*usamak*’ fiili de söylemde benzer anlam ilgisiyle olumsuzlama görünümü oluşturabilmektedir.

1/3’teki ‘*Ama niçin ondan bu kadar bıkmıştılar?*’ sözcesinde soru ifadesile;

2/1’deki ‘*On milyonerle on metresi şehrin sefaletinden, hastalığından, şikâyetinden bıkmış usanmışlardı.*’ söyleminde ikilemeli kullanımla;

3/5’teki ‘*İşte, senin oldu da ne oldu? Bıktın bile!*’

4/5’te ‘*Bıktım doğrusu artık, oturup insanoğlunun çektiğini, çekmediğini anlatmaktan.*’ söylemlerinde çekimli birer fiil olarak yalın kullanımıyla kaşımıza çakın söz konusu fiil ile;

4/6’da ‘*Bıkmaktan geçtim, anlatamadım.*’ söyleminde ‘*geçmek*’ fiili ile olumsuzlanmış isim-fiil kullanımında, metin bağlamında olumsuz yargıyı pekiştirme işleviyle;

5/5’teki ‘*Ben sanki mektepten bıkmış bir mektep talebesiydim.*’; ve

6/1’deki ‘*...çam altlarından, deniz kenarlarından pek bir şey anlamayan, yahut bıkan İstanbullular dolaşır.*’ söylemlerinde sıfat-fiil olarak söylem düzlemine çıkan ‘*bıkmak*’ fiili bu yalın kullanımlarıyla herhangi bir olumsuzluk biçim birimi almaksızın olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmışlardır.

METİN PARÇALARI

1-“Kışı onlar da seviyorlardı.¹ Kışı bekliyorlardı bile.² *Ama niçin ondan bu kadar bıkmıştılar?*” (SF-1:146).

2-“*On milyonerle on metresi şehrin sefaletinden, hastalığından, şikâyetinden bıkmış usanmışlardı.*¹ Dünyada harp vardı.² Yoksa kirişi ecnebi memlekete kırmak mümkündü.³” (SF-6:55).

3-“Mademki paramız var, para ile ne yapmayız?¹ Fakir mahallesinin on sekiz yaşındaki en güzel kızını metres yapan sen değil

misin?² ‘O benim olsun, dünyada başka isteğim yok’ diyen, sen değil miydin?³ İşte, senin oldu da ne oldu?⁴ Bıktın bile!⁵” (SF-6:56).

4-“Kırlangıç yuvasına kadın sığar mı? demeyin, insan aklına sığan şeyleri bir yol hayal buyurun.¹ Kırlangıç yuvasına bir kadın sokmuşuz, saçlarını, ıslak saman rengi saçlarını tarar dururmuş.² Ne zararı var size?³ Varsın, bir de öylesi bulunsun, hiç değilse bir Abasıyanık'ın yazısında.⁴ Bıktım doğrusu artık, oturup insanoğlunun çektiğini, çekmediğini anlatmaktan.⁵ Bıkmaktan geçtim, anlatamadım.⁶ Yazdım, beceremedim.⁷” (SF-6:225).

5-“Uyandığım zaman, etraf ışımıştı.¹ İçimde bir sevinç vardı.² Gözümü hemen kapadım.³ Bugün tatildi, mektebe gidilmeyecekti.⁴ Ben sanki mektepten bıkmış bir mektep talebesiydim.⁵ Yaşım on altıydı.⁶ Önümde uzun, güneşli, neşeli bir gün vardı.⁷” (SF-6:194).

6-“[...] şimdi bu saatlerde İstanbul'un bir yeri de var ki; orada köyüne hasret askerler, çıraklar, hamurkârlar, Anadolu aşçıları, plajlara gidememiş parasızlar, çam altlarından, deniz kenarlarından pek bir şey anlamayan, yahut bikan İstanbullular dolaşır.¹” (SF-6:48).

2.1.1.2. ‘Usanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘Usanmak’ fiili, ‘bıkmak’ fiili ile aynı anlamı çağrıştırmakta, katıldıkları söyleme aynı anlam özelliğiyle katkıda bulunmaktadır. ‘Usanmak’ fiili TS’de ‘Tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanılmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek’ olarak kavramlaştırılmıştır.

1/3’teki ‘Bekçi de uyandırmaktan usanmış olacaktı.’ söyleminde öznenin yaptığı işe;

2/3’teki sıfat-fiil kullanımı ‘Demek söylemekten usandığımız, konuşmak istemediğimiz bir gün gizlice, -bakın bu gizlice kelimesini iyi buldum- kendimiz hitap ettiğimiz yanarda bulunmadan, sesimiz işitilmeden söylemek zorunda kalmışız.’ söyleminde olumsuz aktarımda öznenin bulunduğu duruma;

3/1'deki zarf-fiil kullanımı '*Saydıklarım, usanıp da saymadıklarım bir yerden geliyor, hep bu kelimenin etrafını sarıyorlar, şu şehrayin kelimesini hiç de sevmem.*' söyleminde öznenin sebebe bağlı olumsuzlanmış durumuna;

4/4'teki '*Çocuk usandı.*' söyleminde yine öznenin içinde bulunduğu olumsuz duruma bir gönderme bağıntısı kurmakta ve olumsuzlama görünümüyle karışımıza çıkmaktadır.

Öte yandan aynı fiilin olumsuzluk biçim birimi ulanarak da söylem düzlemine çıktığı 5/1'deki '*Balıklı, mürekkepli, tütünlü ve lastik kokulu kahveden eve döndüğüm zaman, Barba Antimos'un namuslu seksen senesini birer birer yaşamak sevdasıyla kaleme kâğıda sarılmaktan usanmayacağım.*' kullanımı olumsuz biçim birime rağmen '*kaleme kâğıda sarılacağım*' söylem çözümüyle metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Sabahleyin erken erken tekrar parktaydım.¹ Kanapelerin üstünde uyuyanlar, doluydu.² *Bekçi de uyandırmaktan usanmış olacaktı.*³ Üstleri temiz pak insanlar bile vardı.⁴ Birdenbire bütün parkı düdük sesleri sardı.⁵ Herkesi uyandırdılar.⁶” (SF-6:106).

2-“Yazı üzerine hiçbir deneme okumadım.¹ Onun üzerine düşünmek istiyorum.² *Demek söylemekten usandığımız, konuşmak istemediğimiz bir gün gizlice, -bakın bu gizlice kelimesini iyi buldum-kendimiz hitap ettiğimizin yanında bulunmadan, sesimiz işitilmeden söylemek zorunda kalmışız.*³” (SF-6:81).

3-“*Saydıklarım, usanıp da saymadıklarım bir yerden geliyor, hep bu kelimenin etrafını sarıyorlar, şu şehrayin kelimesini hiç de sevmem.*¹ Bayramları süslenmiş arabaları, kalabalığı.²” (SF-6:118).

4-“Üç gün bu böyle devam etti.¹ Denizde aynı şaka, aynı cilve oluyor; kadınlar, bu genç sportmene hoş görünmek için her türlü müsamahayı gösteriyorlar, fakat gece olup ışıklar yanınca, palasparelerin içindeki çocuğu tanıyamıyorlardı.² O çocuk, bu sırrı çözmeden günler

geçti.³ Cocuk usandı.⁴ Bir gün kayığın kenarına oturmuş gördüm.⁵ Artık, banyoya gitmiyordu.⁶” (SF-1:31).

5-“Balıklı, mürekkepli, tütünlü ve lastik kokulu kahveden eve döndüğüm zaman, Barba Antimos'un namuslu seksen senesini birer birer yaşamak sevdasıyla kaleme kâğıda sarılmaktan usanmayacağım.¹” (SF-6:175).

2.1.2. ‘Bırakmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘Bırakmak’ fiili TS’de bizim metinlerimizde rastladığımız olumsuzluk çağrıştıran “1. Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak, 11. Bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek, 12. Uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak, 14. Özgürlük vermek, hürriyetine kavuşmasını sağlamak, 17. Ayrılmak; terk etmek.” anlamlarıyla kavramlaştırılmıştır. TS’deki bu anlamlara ‘boşvermek, aldırmamak; karışmamak, müdahale etmemek, men etmek; etkisini yitirmek’ kavramlaştırmaları da eklenebilir.

1/6’daki ‘Neden sonra gülmek için, hem de katıla katıla gülmek için ellerini bıraktım.’ söylemi anlatıda bir durumdan diğer bir duruma geçişi ifade etmektedir. ‘ellerini tutma’ işini olumsuzlayan ‘bırakmak’ fiili bu yönüyle olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

2/4’deki emir-istek kullanımı ‘-Beni bırak, beni bırak! diye haykırmaya başladı.’ söylem düzlemine ‘tutma beni serbest bırak’ anlam çözümüyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmıştır.

3/1’deki ‘Ada ahalisi, Karadeniz’den balıkçılar gelmişse dedikoduları birkaç gün bırakır; evlerini, gizlice kiraya vermeye çabaları.’ söyleminde TS’deki ‘bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek’, ‘dedikoduyu bırakmak’ her ne kadar olumlama bağıntısı olarak görülse de anlatıda bir durumdan diğerine geçme, bir durumu olumsuzlayıp diğerine yönelik tercih bildirme işleviyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

4/7’deki ‘Unuttuğunuz, bıraktığınız dinin yerini tuttuğuna göre, imanınıza benziyor.’ söyleminde TS’deki 11. anlamı karışılar nitelikte olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

5/1’deki ‘bir tarafa bırakmak’ kalıp ifadesinde ‘bırakmak’ fiilinin zarf-fiil kullanımı da TS’deki 11. anlamıyla olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

6/2'deki '*bir tarafa bırakmak*' TS'deki 12. anlamı (Uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak) karışılar özelliğe kullanılmıştır. '*-i bir tarafa bırakmak*', anlatıda olumsuzlanan 'gazete okumak' eyleminin ardından başka eyleme geçişi sağlayan bir olumsuzlama görünümüyle söylem düzlemine çıkmıştır.

7/7'deki '*-Keşke beni bırakmasaydın, dedi.*' söylemi TS'deki 14. anlamla örtüşmektedir. Ancak olumsuzluk biçim biriminin ulandığı '*bırakmak*' fiili metin bağlamında olması istenmeyen bir duruma gönderme yapmaktadır. Bu yönüyle de şarta bağlı bir anlamda '*Niye bıraktın?*' ifadesi söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

8/1 ve 9/5'teki '*bırakmak*' fiilinin yalın kullanımı metin bağlamında '*boş vermek, aldurmamak*' anlam ayırtısıyla kullanılmıştır. Bırakmak fiilinin bu şekilde yalın kullanımının genellikle karşılıklı konuşma tümcelerinde kullanılıyor olması dikkat çekicidir. Ayrıca bu kullanımlar kalıp ifadelerle benzer bir özellikte de karşımıza çıkmaktadır.

10/1'deki kullanım TS'deki 17. anlamla (Ayrılmak; terk etmek) örtüşmektedir. Bu yönüyle de metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Aynı anlam özelliği 11/5'teki '*bırakmak*' fiilinin kullanımında da vardır.

'*Bırakmak*' fiilinin bir diğer kullanımı ise TS'de yer almayan ve genellikle fiilin emir-istek çekiminde söylem düzlemine çıkan '*karışmamak, müdahale etmemek, men etmek*' anlamıdır.

12/6'daki '*Bırak yapma, utanıyorum*' söyleminde bu olumsuzlama görünümü vardır.

METİN PARÇALARI

1-“Kapıcı odasına hırsızla beraber girdik.¹ Kapıcının sarı ışıklı fenerini yaktım.²

Ay, bu ne küçük hırsızdı böyle!³ Ellerimin içinde kırarcasına sıkıttım eli ufacık.⁴ Gözleri pırıl pırıl.⁵

*Neden sonra gülmek için, hem de katıla katıla gülmek için ellerini bıraktım.*⁶” (SF-1:42).

2-“Düşünmeye dalmasından istifade ettim.¹ Görüyorsun ya bak, haksızlığını! dedim.² Seni böyle sınıksıkı tutmalı ki...³

-Beni bırak, beni bırak! diye haykırmaya başladı.⁴

-Tövbe mi? dedim; ⁵

Tövbe etmeyeceğini biliyordum.⁶” (SF-6:69).

3-“Ada ahalisi, Karadeniz'den balıkçılar gelmişse dedikoduları birkaç gün bırakır; evlerini, gizlice kiraya vermeye çabalardı.¹ Gizlice kiraya verilmeyen evi yazın deniz banyosu ve istirahat için gelenler, tutmazlardı.²” (SF-1:200).

4-“Sarı çocuk

-Neye benzettin söyle bakalım?¹

-Puta tapmaya, dedi.² Tövbe tövbe estağfurullah!³ Namaz kılmazsınız, oruç tutmazsınız.⁴ Hatim indirmezsiniz, sonra da Recep'in gaz sobası neye benziyor, diye sorarsınız, neye benzeyecek işte.⁵ Ona⁶ Unuttuğunuz, bıraktığınız dinin yerini tuttuğuna göre, imanınıza benziyor.⁷ Puta tapıyorsunuz artık siz. Kışın puta, yazın tembelliğe.⁸” (SF-1:2221).

5-“Ali, Leh delikanlısı sandala binerken takırdattığı Almancasını bir tarafa bırakarak İzmit Körfezi kıyılarının şeker şivesi, Galata meyhanelerinin ağza alınmaz argosu ile açar ağzını, yumar gözünü.¹” (SF-1:226).

6-“Kayseri'ye giden, kısa boylu, sevimli yüzlü, sarı gözlü, cüssesinden hiç umulmayan kalın, kocaman, tüylü ellere malik bir adamdı.¹ Karşısında ki şişman adam gazetesini bir tarafa bıraktıktan sonra, Kayseri'ye giden adama baktı, gülümsedi:

-Demek ki Kayseri'ye? dedi.²” (SF-1:69,70).

7-“Akşamüstü, kendi kendisine eve döndü.¹ Onu bağladığım yere çömeldi.² Bacaklarını dikti.³ Kafasını elleriyle sakladı.⁴

Parça parça beyaz düşmüş saçlarını, çeker gibi okşadım.⁵

-Ne o yahu, dedim, ne bu halin?⁶

-Keşke beni bırakmasaydın, dedi.⁷ Şurada elim kolum bağlı otursaydım.⁸” (SF-6:73).

8-“Kadınlardan biri;

-Aman, bırakınız beyefendi, dedi, böyle adamlarla bir olmaya gelmez.¹

Neşem son haddini bulmuştu.² Vidalarım sıkılmış, delk ve temas yerlerim yağlanmış gibiydi.³” (SF-1:68).

9-“[...]

-Namussuzum daha döşek nedir bilmemişim.¹

-Yok ulan be! Sen sokakta mı doğdun.²

-Öyle gibi bir şey.³

-Anlatsana...⁴

-Bırak eski defterleri.⁵ Aman ben bir yatak bulsam, yatıp içine ölürüm.⁶” (SF-6:105).

10-“Ön avlusu, aynı zamanda burunları, kolları kırık heykellerle süslü bir müze bahçesi, ancak son sınıf talebeleriyle muallimlerin gezindiği bir yer olan liseyi, bir gün, ardımıza dönüp bakmadan başkalarına bıraktık.¹ Bir daha buraya ömrümüzün sonuna kadar talebe olarak giremeyeceğimizi bile bile.²” (SF-1:133).

11-“O Davut kimdi?¹ Kimin çocuğuydu?² Niçin onu hatırladıkça içimden bir şeylerin sökülüp koptuğunu, başımın birdenbire dönüp bir müddet sustuğunu duyuyorum.³ Bu Davut kimdi?⁴ Kaçıncı sınıfta iptidaiyi bıraktı?⁵” (SF-1:135).

12-“Düşünmekten durdum.¹ Neden sonra sevimli olmamış bir insan ruhuyla ellerimi yanaklarından çektim.²

-Yok, dedim.³ Heyecanlanma!⁴ Bu paranın, sana verdiğim bu paranın ne ehemmiyeti olabilir.⁵ Bırak yapma, utanıyorum.⁶” (SF-1:161).

TS’deki 11. anlamın diğer kullanımları için bk. (SF-6:27), (SF-6:159), (SF-1:89), (SF-6:18), (SF-7:126), (SF-6:69), (SF-6:69), (SF-6:24), (SF-6:163).

TS’deki 12. anlamın diğer kullanımları için bk. (SF-1:228).

TS’deki 17. anlamın diğer kullanımları için bk. (SF-6:85), (SF-6:103).

'boş vermek, aldırmamak' anlamındaki kullanımlar için bk. (SF-6:164), (SF-6:2315), (SF-7:158), (SF-7:18), (SF-7:26), (SF-7:83), (SF-7:51), (SF-6:177), (SF-6:33).

'karışmamak, müdahale etmemek, men etmek' anlamındaki diğer kullanımlar için bk. (SF-1:211), (SF-6:40), (SF-7:85), (SF-6:36).

2.1.3. 'Caymak' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

'Caymak' fiili TS'de "sözünden, kararından dönmek, vazgeçmek" olarak kavramlaştırılmıştır. 'Caymak' fiilinin TS'de kavramlaştırılmamış diğer bir anlamı 'bir şeyi yapmayı bırakmak' tır ki bu 'vazgeçmek' anlamıyla örtüşmektedir. Fiilin sahip olduğu bu olumsuz çağrışım metin bağlamında olumsuzlama bağıntısı kurabilmektedir.

1/2'deki 'Bu şüpheden çabucak caydım.' söyleminde TS'deki 'sözünden, kararından dönmek, vazgeçmek' anlamı ile olumsuzlama görünümü ortaya çıkmıştır.

2/2 ve 2/3'teki 'caymak' fiili 'bir şeyi yapmayı bırakmak' olumsuzlama bağıntısıyla söylem düzlemine çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-"Bir ara bir başkasında saçlarınızı, yürüyüşünüzü seyreder gibi olmuş, siz olmadığınızı görünce yeniden merak etmiş, üzülmüş; sonra, belki de benim burada oturduğumu tahmin etmiştir de öteki kapıdan çıkmıştır, şüphesine düşmüştüm.¹ Bu şüpheden çabucak caydım.²" (SF-6:10).

2-"Herkes odalarına girdikten sonra saat tam ikide, birbirinden hoşlanmayanların odadan çıkmakta serbest olduklarını söyleyebilirim.¹ Bunun yalnız, oyundan caymak şeklinde olmayacağını ümit ederim.² Oyundan caymadan da birbirinden hoşlanmayabilir insan, değil mi efendim?³" (SF-6:59,60).

Diğer kullanımları için bk. (SF-113), (SF-7:152), (SF-1:194).

2.1.4. 'Durmak' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

'Durmak' fiilinin olumsuzlamayla ilişkilendirilecek anlamları TS'de "1. Hareketsiz kalmak, yürümez olmak, 2. İşlemez olmak, çalışmamak, 3. Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek, 4. Dinmek, kesilmek, 5. Varlığını

sürdürmek, 6. Var olmak, 7. Beklemek, dikilmek, 11. Hareketsiz durumda olmak.” olarak kavramlaştırılmıştır. Bu anlamlara bir de ‘işe ya da söze ara vermek’ anlamını eklemek gerekir. Bu kullanımlar da metin bağlamında anlatıda gerek bir durumdan diğer duruma geçmek gerekse de bir durumu olumsuzlamak işleviyle metinlerde yer alabilmektedirler. Yine ‘dur (yada durun!)’ kullanımı TS’de “‘biraz zaman geçsin’ anlamıyla cümle başında” kullanılır açıklamasıyla verilmiştir. Kalıp ifade olarak değerlendirilebilecek ‘dur bakalım; dur hele’ kullanımını da buna eklemek gerekir.

Hareketli bir durumdan (yürümek, gitmek, kayıkla açılmak, trenin durması vb.) hareketsiz bir duruma geçmek anlamıyla metinlerde kullanılan ‘durmak’ fiilinin TS’deki ‘Hareketsiz kalmak, yürümez olmak’ (1. anlamı) metin bağlamında olumsuzlama görünümü kurabilmektedir. Bu olumsuzlama sınırlı bir olumsuzlama olarak kaşımıza çıkmakta ve olmakta, sadece hareketli durumun olumsuzlanmasına katkıda bulunmaktadır.

1/4’teki ‘durmak’ fiili ‘yürümek’ eylemine yönelik bir olumsuzlama görünümü sergilemektedir.

Benzer bir kullanım 2/4’teki ‘Bu sefer onlar durmuşlardı.’ söylemi için de geçerlidir.

3/2’deki kullanım ise TS’deki ‘Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğlenmek, tevakkuf etmek’ tir. Bu kullanım da anlatıdaki devinimi olumsuzlayan bir olumsuzlama görünümü olarak değerlendirilebilir.

4/2’deki sıfat-fiil kullanımı nitelediği ada ‘aklın işlemediği, işe yaramadığı (yer)’ anlamıyla olumsuzlama katkısında bulunmuştur. Bu anlam TS’deki ‘işlemez olmak, çalışmamak’ anlamıyla örtüşmektedir.

5/1’deki ‘yağmurun yağması ve durması’ birbirine karşıt durumlardır. ‘Yağmak’ eylemi ‘durmak’ eylemiyle olumsuzlanmıştır. Buradaki anlam TS’deki ‘dinmek, kesilmek’ eylemiyle örtüşmektedir.

6/2’deki ‘Bu kırmızılık, pay dağıtan adamın elinde tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu.’ söyleminin anlamsal çözümü ‘gülümsemeden doğan kırmızılık hiç kaybolmadı’ dır. Ancak bu durum istenen, arzu edilen bir durum olduğundan olumsuzlama olarak değil, olumlama görünümü olarak değerlendirilmelidir. Olumsuzlama bir sonraki söylemle (Sonra birdenbire uçtu.) sağlanmıştır.

7/3'teki kullanımda ise TS'deki '*var olmak*' (6. anlam) ile örtüşmektedir 7/3'teki '*Bu su bile yerinde durur.*' söylemi takip eden 7/4'teki '*Bu suyu Sakarya alıp gitmez.*' ile açıklanmıştır.

8/4'teki '*Bana verdiğin para duruyor, dedi.*' söyleminin anlamsal çözümü '*parayı harcamadım*' dır. Bu anlamıyla da metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmaktadır.

9/5'teki kullanımda ise, 9/4'teki '*-Salma oltayı, yeter!*' olumsuz söylemini pekiştirme işleviyle kullanılmıştır.

'Durmak' fiilinin bir diğer anlamı ayırtısı ise '*işe ya da söze ara vermek*' tir. Bu kullanımı 10/5'teki '*-Ölüm... dedi. Bugün, yarın hepsi bir... Durdu, biraz sonra, 'hepsi değil bir ama' dedi, 'ne yaparsın?..' söyleminde karşımıza çıkan anlamıdır. Bu tip kullanımlar anlatının devamlılığını sağlayan unsurlar olarak değerlendirilebilirler.*

11/4'teki '*-Dur şoför, dur yavrum!*' söylemin anlamsal çözümü istenmeyen bir duruma yönelik olan '*gitme*' emir-istek ifadesidir. Bu yönüyle de olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

'Durmak' fiilinin diğer bir görünümü 12/6'daki söylemde yer alan ve anlatıda duruma yönelik ara söz niteliğinde kullanılan, eylem akışını duraksatan kullanımınıdır. Bu kullanım da metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu görünüme benzer görünümler '*dur bakalım, dur hele vb.*' söylemleriyle de sağlanır. (bk.13/2'deki kullanım)

METİN PARÇALARI

1-“O gün, insanları sevebilmek arzusuyla otelin kapısını açtığım zaman, karşıma ilk çıkan insan, bir küfeci çocuğu oldu.¹

Kirli, soluk yanaklarına, çıplak ayaklarına merhametle değil, sevgi ile baktım.² Zaten otelin kapısından bu niyetle çıkmamış mıydım?³ Onu kucaklamak, köşedeki kunduracıdan ona bir lastik ayakkabı, biraz ilerdeki Yahudiden bir beyaz keten pantolon almak arzusuyla **durdum.**⁴” (SF-1:64).

2-“Birkaç defa cesaretle ve kafamda hazırlanmış bir cümle ile kızlara yanaştım.¹ Sonunda cümlemleri beğenmedim, söyleyemedim.² Beceriksizliğime küfrederek yine biraz arkada kalmıştım.³ Bu sefer onlar

durmuşlardı.⁴ Çekine çekine yürüdüm.⁵ Tam yanlarına yaklaşınca gelecek bir ilhamla elbette güzel bir şey söyleyecektim.⁶” (SF-1:67).

3-“Birden yanımızdan bir başka tren, ışıkları ve insanlarıyla büyük bir gürültü içinde yıkılır düşer gibi geçip gitti.¹ Bir istasyonda durduğumuz zaman yanımıza bir başka tren durdu.² Karşı kompartımanın camı açıldı.³ Bir insanla burun buruna geldik.⁴” (SF-7:153).

4-“Trifon, toprağı sevmez; ona hürmet ederdi.¹ Çünkü birçok sevdiği orada, onun altında, aklın durduğu bir yerde yaşıyorlardı.² Fakat toprağın üstünde koşan, onun üstünde beş-on para kazanmak kaygısı ile dönüp dolaşan insanlar ne tuhaf mahluklardı!³” (SF-1:21).

5-“Dışarıda bir ahmak ıslatan yağdı durdu.¹ Karşiki telefon telini nereden bulduysa bir güneş buldu yaladı.² Sokaktan hemen hemen bir an için kimse geçmedi.³” (SF-6:110).

6-“Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı.¹ Bu kırmızılık, pay dağıtan adamın elinde tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu.² Sonra birdenbire uçtu.³” (SF-6:185).

7-“İnan olsun bu bir canlı mahluk gidişidir.¹ Evinin önünde yağmurlarla durgun sular birikmiştir, mesela değil mi?² Bu su bile yerinde durur.³ Bu suyu Sakarya alıp gitmez.⁴ Ama kendisinin getirdiği bir damlayı bile bırakmadan, çekilir gider.⁵ Sanki bu bir canlı mahluktur.⁶ Hırsızdır.⁷ Bir ipucu bile bırakmayan bir katildir.⁸” (SF-6:76).

8-“[...]”

-Paralar? dedim.¹

-Bitti mi? dedi.²

-Bende metelik yok.³

-Bana verdiğin para duruyor, dedi.⁴ Bu para, bize yeter de artar bile.⁵” (SF-1:164).

9-“Zokaları parlatıyoruz, midyeleri takıyor, salıyoruz oltalarımızı suya.¹ Oltalar dakikasında uzaklaşıyor.² Sahile doğru uçup gidiyorlar âdeta.³

-Salma oltayı, yeter!⁴ Dur orda.⁵ Bir şey vurmuyor mu?⁶

-Yook.⁷

Kendisi ağır ağır oltasını çekiyor.⁸” (SF-6:200).

10-“Uzun yüzü uzamış, şiş göz kapakları hareketsiz, havuzla benim aramda bir yere sabit gözlerle baktı.¹ Hipnotize bir halde söyledi,²

-Ölüm... dedi.³ Bugün, yarın hepsi bir...⁴ Durdu, biraz sonra, ‘hepsi değil bir ama’ dedi, ‘ne yaparsın?..’⁵ Yine düşündü: ‘Hayatla bir gün bir gündür,’ dedi.⁶” (SF-1:209).

11-“Bu yol, kum hıştırtısı da çıkarmıyordu.¹ Bu sakızlı, ağdalı bir köylü yolu idi.² Otomobilin tekerlekleri, yalınayak gezen çocukların topraktan aldıkları şehvete benzer yumuşaklığa dalıyor, gidiyorlardı.³

-Dur şoför, dur yavrum!⁴

İhtiyar adam, birkaç metre ileride, ağır tekerleklerinin üstünde kalçaları geniş, boyunları uzun ve narin, iki şehvetli kadına benzeyen silindir makinelerine baktı.⁵” (SF-6:98).

12-“Ne işim var evde?¹ Otur sen de.² Sen de gitme evine.³ Yatalım burada.⁴ Uyuyalım.⁵ Dur önce bir cigara yakalım.⁶” (SF-7:14).

13-“-Ne o? dedi, hemşerim.¹ Dur bakalım.² Dağdan gelip bağdakini kovmayalım.³

Adam elini çekti.⁴ Bir şey söylemedi.⁵ Söyleyemezdi.⁶ Söyleyecek halde değildi.⁷ Rıhtım kahvesine doğru yürüdü.⁸” (SF-6:185).

TS’deki 1. anlamındaki diğer kullanımlar için bk. (SF-6:210), (SF-1:73), (SF-1:204), (SF-1:204), (SF-7:114), (SF-7:153), (SF-6:151); (SF-1:161), (SF-6:170), (SF-

7:20), (SF-7:127), (SF-1:71), (SF-6:122), (SF-1:84), (SF-6:189), (SF-6:208), (SF-1:134).

TS'deki 3. anlamındaki kullanım için bk. (SF-7:21).

'İşe ya da söze ara vermek' anlamındaki diğer kullanımlar için bk. (SF-1:60); (SF-6:70), (SF-6:101), (SF-1:36), (SF-1:56).

'Dur bakalım, dur hele...' kullanımları için bk. (SF-1:210), (SF-1:210); (SF-1:68), (SF-7:149), (SF-7:63), (SF-7:83).

2.1.5. 'Farz etmek; Sanmak; Say(ıl)mak; Zannetmek;' Fiilleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

'*Sanmak*' fiili TS'de 'Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek; gibi gelmek, farz etmek; bir şey veya kimsenin ...olduğunu düşünmek'; '*Sayılmak*' fiili 'var saymak, tutmak, farz etmek; gibi görmek, kabul etmek'; '*Zannetmek*' fiili 'sanmak'; '*Farz etmek*' fiili 'Öyle kabul etmek, var saymak' olarak kavramlaştırılmıştır. Bu kavramlaştırmaların ortak noktası olumsuzluk çağrıştırmaları ve olmayana yönelik varlık kabulüdür. Bu fiiller, olumsuzlama biçim birimleri ulanmaksızın metin üretiminde olmayana yönelik varlık ifadesiyle kullanılmakta, bu da olumsuzlama görünümü ile bu fiilin karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki fiillerin sözcük türü olarak zarf-fiil ve sıfat-fiil kullanımları da elbette ki vardır. Bu kullanımlarda genelde zarf-fiil ve sıfat-fiillerin sözcüdeki bilinen kullanım değerlerini taşıdıklarını söyleyebiliriz. Yine bunlarda söz konusu fiillerin yalnız kullanımlarının sözceye kattığı anlam değerlerine benzer özelliktedir.

2.1.5.1. 'Farz etmek' Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

1/4'teki '*Farzet ki üç sene yattık, sonra?..'* kullanımında olmayan bir duruma gönderme yapılmış '*öyle bir şey yok, olmaz; ama öyle kabul edersek*' anlamsal yorumu olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-"Ali Efendi sordu:

-Başka çare var mı?¹ En aşağı üç sene, benim gibi bir adam.²

Ömründe bir saat evinde oturmamış, İstanbul'da oturamamış, zaman

zaman dünyalar kendisine dar gelmiş bir adam.³ *Farzet ki üç sene yattık, sonra?..*⁴ Bizim tekaüt maaşı kesilecek.⁵ Ben ne iş yaparım?⁶ Şimdi, sanatım sayesinde.⁷ Ötede beride beş-on kuruş çıkarıyorum.⁸” (SF-1:209).

2.1.5.2. ‘Sanmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

1/6’da ‘Onu uyuyor sanıyordu.’ söylemi ‘aslında o uyumuyordu, ölmüştü, o öyle sanıyordu’ olumsuzlama görünümü;

2/2’deki ‘Kasketinin kenarına sokulmuş karanfile baktığımı sandığı için, çiçeği bana verdi.’ söyleminde yer alan ‘o öyle sanıyordu; oysa ben kasketin kenarına sokulmuş karanfile bakmadım’ çözümü, 2/3’teki ‘Halbuki ben onun, ıslak saman rengindeki gözlerine, yüzünün aynı renkteki derisine bakmıştım.’ açıklama söylemiyle olmayan bir duruma yapılan olumsuzlama görünümüyle;

3/6’daki ‘Kızardım sanırım.’ söylemi ‘emin değilim ama...’ olumsuzlama görünümüyle;

Bu fiillerin üretime kattıkları olumsuzlama ifadesi, genellikle, bir öncül ya da ardıl ifade olup, sözcüde olumsuzlama bu kullanımlarla birlikte açıkça söylem düzlemine çıkabilmektedir.

4/2’deki ‘Öyle ki, kadın, son rekâtı bitirip selam verirken bizi görüverecek; bu yarı karanlıkta, babamın zaten heyulai hali gölgelerle büyüdüğü, esatirleştiği için çığlık çığığa köyü ayaklandırarak sanmıştım.’ söyleminde gerçekleşmeyen duruma yapılan gönderim 4/3’deki ‘Hiç de böyle olmadı.’ açıklamasıyla birlikte verilmiştir. Bu tip kullanımlar ya söz konusu fiillerin olumsuz anlamlarının yeterli görülmemesinden ve ayrıca bir açıklama yapılması ihtiyacından ya da olumsuzlamayı pekiştirmek amacıyla söylem düzlemine çıkabilmektedirler.

5/9’daki ‘Parasını vermeyeceğimi sandı, verince biraz şaşırıldı.’ söyleminde olumsuzluk biçim birimi ulanmış bir sözcükle (vermeyeceğimi) birlikte kullanılması olumsuzlanan söylemin olumlanmasını sağlamıştır. ‘Parasını vermeyeceğimi sandı’ sözcüğü söylem düzlemine ‘parasını verdim’ şeklinde çıkmaktadır. Yazar da bunu açıklar bir söylemi (verince biraz şaşırıldı.) sözcüğe dahil etmiştir.

6/2’deki ‘Dışarıdan bir gaz lambası yandığı sanılan, fakat içerde yirmi beş mumluk bir ampul yanan bu kahvedeki insanlar birbirini görmüyor sanılırdı.’ söyleminde yer alan sıfat-fiil kullanımında açıklamasıyla birlikte verilen söylem

'*sanmak*' fiilinin olumsuzlama görünümüne güzel bir örnektir. Yine aynı tümcede yer alan olumsuzluk biçim birimi ulanmış bir sözcükle birlikte kullanılan '*sanmak*' fiili - 5/9'da olduğu gibi- olumlama görünümü ile karşımıza çıkmakta, olumlamayı yine yazar '*Halbuki içeriye girince bir sefil insan ve yaşayan koku, sonra bütün bunları kâfi derecede gösteren bir aydınlık vardı.*' söylemiyle ifade etmektedir.

7/5'teki '*Böylece iki ismin bir kişiye ait olduğunu bilmeyenler, sanki Capon'u Kalorifer mahalleye döndürmedi sandılar.*' söylemi anlatıda olmayan bir duruma gönderme yoluyla olumsuzlama bağıntısı kurmaktadır. '*Sanmak*' fiilinin söyleme kattığı anlam '*Capon'u mahalleye döndürmeyen kalorifer değildi; ama onlar öyle biliyorlardı*' dır.

8/3'teki '*Eskiden olsa elimin bu hafif temasıyla arzularımdan bir kısmı eksilir sanırdım.*' Şarta bağlı söyleminin çözümü '*şimdi öyle düşünmüyorum*' dur; ancak bu anlam şarta bağlı bir çözüm ile ortaya çıkar. Yine burada '*eksilmek*' sözcüğünün olumsuzluk çağrıştıran anlamı '*artmak*' anlamının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunda '*sanmak*' fiilinin olumsuzlama etkisi de vardır. Ancak ortaya çıkan anlam metin bağlamında olumlama görünümüdür. Anlatıda istenen bir duruma gönderme vardır.

9/2'deki '*Sanırdım ki, Sulukuleli olur da adam olur.*' söyleminin çözümü '*ama öyle değilmiş, Sulukuleli olur ama adam olmazmış*' tır. Bu da olumsuzlama olarak karşımıza çıkan bir görünümdür.

11/9'daki '*Ondan sonra uyudum mu sanırsın.*' söyleminin çözümü soru edatının da katkısıyla '*uyumadım*' dır. Bu da '*sanmak*' fiilinin olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir kullanımdır.

12/3'teki '*Gözlerime daha bir takım ağır laflar edeceğimi santiyordum.*' söyleminin anlamsal çözümü '*ağır laflar etmedim*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan kullanımlardır.

Öte yandan '*Sanmak*' fiilinin olumsuzluk biçim birimi '-ma/-me-'nin ulanması ile de söylem düzlemine çıktığı kullanımları vardır. Bu kullanımlarda genellikle olumsuzlanan yargıyı onaylayan bir anlam özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

13/4'teki '*Alsaydım sanki bir şey mi yumurtlayacaktım?*' söylemi '*yumurtlamayacaktım*' anlamıyla söylem düzlemine çıkmış ve 13/5'teki '*Sanmam, iyi oldu!*' söylemi söz konusu söylemi onaylama anlam ayırtısıyla tamamlamaktadır.

Yine, 14/2'deki '*Hani şöyle cesaret gösterip de Ahmet'e, 'Alçak! Bize bunu yapacak mıydın?' dedik, sanmayın.*' söylemi '*demedik*' anlamında bir önceki söylemi

onaylama anlam ayırtısıyla karşımıza çıkmaktadır. Gönderme yapılan durum istenen bir durum, daha doğrusu olması istenmeyen bir durum olduğu için olduğu için, burada bir olumlama bağıntısından söz edilebilir.

'Sanmak' fiilinin olumsuzluk biçim birimi '-ma-/me-'nin ulanması ile de söylem düzlemine çıktığı diğer kullanımlarında ise olumsuzluk çağrıştıran anlamına karşın 'sanmak' fiilinin diğer fiillerin kullanımlarına benzer özellikte olduğu görülür. Burada dikkati çeken nokta 'sanmak' fiilinin genelde bir cevap sözcüğü olmasıdır. Buna benzer kullanımları 15/3'teki '*Sokakta görsem tanır mıyım? Sanmıyorum.*' ve 16/4'teki '*Mesele midir sizin için benim çarşıya inemem? Hiç sanmam.*' söylemlerinde görmek mümkündür.

METİN PARÇALARI

1-“Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı.¹ Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi.² Fırladı.³ Yemek odasının kapısında durdu.⁴ Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti.⁵ Onu uyuyor sanıyordu.⁶ Ağır ağır yürüdü.⁷ Omuzlarından tuttu.⁸ Dudaklarını, soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi.⁹” (SF-1:12).

2-“Dediğim köy evine vardığımız zaman, atlarımızı ufak, oya gibi bir köy çocuğu aldı.¹ Kasketinin kenarına sokulmuş karanfile baktığımı sandığı için, çiçeği bana verdi.² Halbuki ben onun, ıslak saman rengindeki gözlerine, yüzünün aynı renkteki derisine bakmıştım.³ Kimbilir karanfile bana, belki de onları veremeyeceği için vermişti.⁴” (SF-1:37,38).

3-“Verilen çiçeği önce kokladım.¹ Sonra, kasketimle kulağımın arasına yerleştirirken babamı bana bakar buldum.² 'Gülmedi.'³ Ciddi de değildi.⁴ Yüzü ifadesiz, mümkün olduğu kadar saçma ve sakindi.⁵ Kızardım sanırım.⁶ Bir Hint horozuna gözlerimi dikmişim.⁷” (SF-1:38).

4-“Ayakkabılarımızı ev kapısının dışında bıraktığımız için, yün çoraplarımızın evin içinde ufacık bir gürültü bile yapmamış olacağım tahmin ediyordum.¹ Öyle ki, kadın, son rekâti bitirip selam verirken bizi görüverecek; bu yarı karanlıkta, babamın zaten heyulai hali gölgelerle büyüdüğü, esatirleştiği için çığlık çığlığa köyü ayaklandırarak sanmışım.² Hiç de böyle olmadı.³ Kadının sağ tarafında olduğumuz için, ilk selam verişinde bizi gördü.⁴ Ben evvela ihtiyar kadının dudaklarına baktım.⁵ Sakin kıpırdaşırken, gözlerini gördüm.⁶” (SF-1:38).

5-“Uyumuştum.¹ Parlak ve pürüzsüz bir gözkaşağı düşmüştü, cin gibi gözlerine.² Boynu bükülmüştü.³ Elleri, can içinde çırpınan elleri, söntüvermiş gibiydi.⁴ Uyandırdım.⁵

‘Geç oldu yavrum,’ dedim, ‘gidelim.’⁶

‘Sen otur istersen,’ dedi.⁷ ‘Ben gideyim.’⁸

Parasını vermeyeceğimi sandı, verince biraz şaşırıldı.⁹

‘İyi adammışsın,’ dedi.¹⁰

‘Yok, iyi adam değilim,’ dedim, ‘iyiliğimden değil.’¹¹” (SF-7:142).

6-“Bir sabahçı kahvesi buldular.¹ Dışarıdan bir gaz lambası yandığı sanılan, fakat içerde yirmi beş mumluk bir ampul yanan bu kahvedeki insanlar birbirini görmüyor sanılırdı.² Halbuki içeriye girince bir sefil insan ve yaşayan koku, sonra bütün bunları kâfi derecede gösteren bir aydınlık vardı.³” (SF-1:174).

7-“Bu akşam Camgöz, öteki akşam Fırlama, daha ertesi akşamlar dört meyve ismi birden mahalleye girerdi.¹ İlk karla birlikte dönmeyecekler anlaşılırdı, onların ismi bir kahraman adı gibi içerisi ağır bir insan kokusu ile dolu kahvede durmadan tekrarlanırdı.² O sene yalnız iki isim ağızdan ağıza dolaştı.³ Bu iki isim ise bir insana aitti:

-Capon, Capon dönmedi be! Aferin Kalorifer'e!⁴

Böylece iki ismin bir kişiye ait olduğunu bilmeyenler, sanki Capon'u Kalorifer mahalleye döndürmedi sandılar.⁵” (SF-1:148).

8-“Şimdi elimi uzatıp bu yanımdaki pırıl pırıl su içinde uzanmış mahluka değdirebilirdim.¹ Eskiden bunu yapardım.² *Eskiden olsa elimin bu hafif temasıyla arzularımdan bir kısmı eksilir sanırdım.*³ Halbuki şimdi, o arzuların eksilmediklerini, aksine arttıklarını biliyordum.⁴ Bir kabine girip soyundum.⁵ Genç kızın yanına uzandım.⁶ Seyrettim.⁷ Kulaklarında mavi küpeler vardı.⁸” (SF-1:191).

9-“Kuledibi'nde yetişip de Almanlık, Lehlilik taslamanın o zamana kadar neye yaradığını bilmezdim.¹ *Sanırdım ki, Sulukuleli olur da adam olur.*² Parisli olur da eşek... diye düşünürdüm.³” (SF-1:227).

10-“Arkasını dönmüş, boyalı elini yıkıyordu.¹

-Jul Efendi! dedim.²

Döndü. Hayretle baktı.³ Sarardı.⁴ *Acaba beni kendisine âşık mı sanıyor?..*⁵ Budala mı, nedir?..⁶ Yaptığı iş hoş gitmezse amma da kızıyormuş ha!⁷ Söylediğim lakırdının manasını yeni yeni kavramış gibi, yüzüme bakamıyordu.⁸” (SF-6:46).

11-“[...]

- Sotiri seslendi:

- Usta, elimi kesti midye, çok kanıyor.¹

- Yeter, çık artık.²

- Çok kanıyor, be usta!³

- Doktor mu getirecektik buraya ulan, şimdi diner.⁴ Dinmezse tütün basarız.⁵ Sen çık sudan, bir kere.⁶

- Amma ters herifsin be Kalafat! dedim.⁷

- Tam uykunun tatlı yerinde sen tut, adamı uyandır da, geçen vapuru seyrettirmeye kalk...⁸ *Ondan sonra uyudum mu sanırsın.*⁹ Deli mi oldundu?¹⁰ Ne vardı vapuru gösterecek gece vakti.¹¹” (SF-6:195).

12-“Anlatacağım şeyin içine birdenbire giremememin tek sebebi kadının bana acır gibi bakması oldu.¹ ‘Ah, bu gözlerim!..’ dedim.² *Gözlerime daha bir takım ağır laflar edeceğimi sanıyordum.*³ ‘Bakarlar mı deliler gibi her hoşlarına giden yüze!..’⁴ Kendilerine değil bana açındırıyor güzel insanları...⁵ Hatta sinirlendiriyorlar bile bir bakıma...⁶”

Daha söylenecektim.⁷ Birdenbire kafamda başka düğmeler çevrildi.⁸ Başka ışıklar yandı.⁹ Gerilere doğru sürüklendiğimi duydum.¹⁰” (SF-7:40).

13-“Sanki yazı yazmaya yeniden başlıyorum.¹ Aylardan beri elime kalem almadım.² Alsaydım sanki bir şey mi yumurtlayacaktım?³ Sanmam, iyi oldu!⁴ Doğrusu buna ben de memnunum.⁵ Ama bu akşam, neden beni her şey oturup bir şeyler karalamaya zorluyor?⁶ Hani biraz daha dişimi sıksam, yalan da söyleyebileceğim.⁷” (SF-7:86).

14-“Biz zengin arkadaşımızı feda etmeye mecbur kaldık.¹ Hani şöyle cesaret gösterip de Ahmet’e, ‘Alçak! Bize bunu yapacak mıydın?’ dedik, sanmayın.² O bizim yanımıza gelmeye bir zamandır çekiniyor.³ Yaptığı mühim bir şey değil ki, olağan şeyler bunlar.⁴ Kızla altı ay beraber yaşadılar.⁵ Sonra onlar da ayrıldılar.⁶” (SF-7:121).

15-“Yüzü hakkında hiçbir fikrim yok.¹ Sokakta görsem tanır mıyım?² Sanmıyorum.³ Ama köyün içinde rastlasam, muhakkak tanırım.⁴” (SF-6:65).

16-“Çarşıya inemememin sebebi bu değil.¹ Bu değil de ne?² Mesele midir sizin için benim çarşıya inememem?³ Hiç sanmam.⁴ Size vız gelir.⁵ Bunu mesele ettiğim için isterseniz bana kızınız.⁶ Ama, benim şu yazıya başlayabilmem için çarşıya inememem çok çok önemlidir.⁷” (SF-7:88).

Diğer yalın kullanımları için bk. (SF-1:193), (SF-7:118), (SF-1:62), (SF-7:125), (SF-6:139), (SF-6:154), (SF-6:236), (SF-6:185), (SF-6:27), (SF-7:149), (SF-7:156), (SF-1:169), (SF-6:128), (SF-6:173), (SF-6:139), (SF-6:146), (SF-6:171), (SF-7:120), (SF-6:79), (SF-6:233), (SF-6:81), (SF-1:71), (SF-6:81), (SF-1:55), (SF-7:63), (SF-1:66), (SF-7:78), (SF-7:123), (SF-6:214), (SF-1:225).

Olumsuz biçim birimlerle diğer kullanımı için bk. (SF-6:118), (SF-6:65), (SF-6:82), (SF-6:179).

2.1.5.3. ‘Say(ıl)mak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

TS’de ‘Say-’ fiili olumsuzluk çağrıştıran ‘var saymak, tutmak, farz etmek; gibi görmek, kabul etmek.’; ‘sayıl-’ fiili ise ‘...adedilmek, addolunmak’ anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu fiillerin aktarılan anlamlarının çerçevesini biraz genişletmek olasıdır. Bizim inceleme konumuza temel oluşturan metinlerde ‘say-’ ve ‘sayıl-’ fiillerinin anlam özelliklerine baktığımızda ‘say-’ ve ‘sayıl-’ fiillerinin ‘Öyle değil; ama öyle de denilebilir, öyle olmasa da öyledir, tam olarak değil ama öyle değerlendirilebilir.’ anlamlarının metin bağlamı ve metnin derin yapısı göz önüne alındığında ortaya çıktığı görülmektedir.

1/5’teki ‘mesut sayıl-’, ‘Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabılırdi.’, ‘öyle değil; ama öyle de denilebilir.’ anlamıyla metin üretimine katılmıştır. Burada gerçek olmayana bir öykünme vardır. Gerçekte olmayan bir durum aktarılmıştır. Bu yönüyle de olumsuzlama katkısıyla bu fiil metin üretiminde yer almıştır. Burada dikkati çeken, olumlu bir kavramı karşılayan ‘mesut’ sözcüğüyle birlikte ‘sayıl-’ fiilinin yaptığı olumsuz anlam çağrışımıdır.

2/4’deki ‘Zira, herkes, hastalığın cinsine göre, aşağı yukarı musap sayılır.’ sözcesinde ‘musap¹⁴ sayıl-’ “başına bir kötülük gelmiş olmak; bir hastalığa yakalanmış, tutulmuş, uğramış olmak” gibi olumsuzluk çağrıştıran bir sözcükle metin bağlamıyla ilişkilendirildiğinde, ‘aşağı yukarı’ sözcük gurubunun sözcükleme bağıntısıyla olumsuzluğun derecesini düşürür bir özellikte metin üretimine katıldığı söylenebilir. 4. söylemin anlamsal yorumu, var olan durumun olumsuz bir durum olmasına karşın ‘öyle olmasa da öyledir, hastalığa yakalanmıştırlar’ şeklindedir.

3/3’teki ‘Değiliz bu köyden amma, buralı olduk sayılır.’ ve 3/5’teki ‘Buralı sayılırsın.’ söylemleri bizim çalışma konumuz olan olumsuzlamada ‘sayıl-’ fiilinin metinsel üretimlerde olumsuzlama katkısıyla kullanımına güzel birer örnektir.

3/3 ve 3/5’teki ‘say(il)-’ fiilinin anlamsal yorumu metin içerisinde doğrudan verilmiştir. Söz konusu olan köyden olunmamasına karşın yıllarca orada yaşanılmış olunması, gerçekte var olmayan bir duruma yapılan göndermedir. 3/5’teki ‘sayıl-’ fiili ise olumsuzlama değil, 3/3’te olumsuzlanan durumun olabilirliğine yönelik bir olumlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴ **musap:** 1. Başına bir kötülük, felaket gelmiş olan. 2. Hastalığa yakalanmış, tutulmuş, uğramış.

4/9'daki 'Biriyle karşılaşmak istemiyorum sayın, olsun bitsin.' sözcesinde 'say-' fiilinin metin parçasında aktarılan olumsuz gerçekleşmeye; 'öyle olmamasına karşın öyle kabul edilmesi isteğine' bir göndermedir. 4/9'daki 'öyle değil ama öyle kabul edin' anlamsal yorumunun yapılabildiği bir anlam özelliği karşımıza çıkmaktadır.

Yine, 5/1'de 'değildi ama ...' anlamsal yorumunun yapılabileceği diğer bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. 'Köyün zengini değil; ama öyle değerlendirilebilir.' anlamsal yorumu metinde derecesi düşük bir olumsuzlama görürümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki gönderim, olmayanı onaylama anlam özelliği taşımaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Ali nihayet uyandı.¹ Anasını kucakladı.² Her sabah yaptığı gibi, yorganı kafasına büsbütün çekti.³ Anası yorgandan dışarda kalan ayaklarını gıdıkladı.⁴ Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi.⁵ Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?⁶ Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?⁷ Yemek odasına kucak kucağa geçtiler.⁸” (SF-1:9).

2-“Bu tebliğ de şundan ibaretti¹:

‘Tebliğ 119-M.Ç.²

Yapılan muayene neticesinde, hastalığın kimseye sirayetine meydan verilmeyecektir.³ Zaten buna maddeten imkân da yoktur.³ Zira, herkes, hastalığın cinsine göre, aşağı yukarı musap sayılır.⁴ Doktorumuz, hastalarımızdan hizmetçiler dahil, yirmi sekiz kadına, insanlığı büyük felaketlerden kurtarmış olan nevicat bir devayı enjekte etmek suretiyle, bu işin de önünü alacağını kuvvetle ümit etmektedir.⁵ İlacın ismi herkesin malumu olmak üzere ilan olunur: Penisilin...⁶” (SF-6:62).

3-“Uzaklardan aldım lakırdıyı¹:

‘Bu köyden misin hemşerim?’ dedim.²

‘Değiliz bu köyden amma, buralı olduk sayılır.³ Yirmi senedir burda hamallık ederim.⁴

‘Buralı sayılırsın.⁵,

‘Sayanlar da var, saymayanlar da.⁶’” (SF-7:62).

4-“Çarşıya inemememin sebebi bu değil.¹ Bu değil de ne?² Mesele midir sizin için benim çarşıya inememem?³ Hiç sanmam.⁴ Size vız gelir.⁵ Bunu mesele ettiğim için isterseniz bana kızınız.⁶ Ama, benim şu yazıya başlayabilmem için çarşıya inememem çok çok önemlidir.⁷ Niçin inemediğimi anlatmaya kalksam hem pek uzun sürer, hem de bir işe yaramaz.⁸ *Biriyle karşılaşmak istemiyorum sayın, olsun bitsin.*⁹

Bunu keselim artık...¹⁰ Çarşıya inemem, o kadar.¹¹” (SF-7:88).

5-“Rahmet Hoca hasisti. *Köyünün zengini sayılırdı.*¹ Öteden nüfus müdürü, kaymakama seslenirdi:²

‘Dersiam Rahmet Hoca hazretlerinden muhtasar, müfit bir hitabe rica etsek delalet buyurmaz mısınız?’³

Rahmet Hoca en çok nüfus müdürüne içerlerdi:⁴ [...]” (SF-7:99,100).

2.1.5.4. ‘Zannetmek’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘Zannetmek’ fiili TS’de ‘sanmak’; olarak kavramlaştırılmıştır. Bu birleşik fiil yapısı ‘sanmak, farz etmek, say(ıl)mak’ fiilleriyle yapılan olumsuzlama görünümünde olduğu gibi sahip olduğu olumsuz aktarımla metinlerde olumsuzlama bağıntısı kurabilmektedir.

1/2’deki ‘Onlar *zannetmişlerdi ki, yeniden bir harp koptu.*’ söylemi ‘harp kopmadı; onlar öyle sandılar’;

2/3’teki ‘O *zannettim.*’ söylemi açıklamasıyla birlikte ‘o değildi’;

3/1’deki zarf-fiil kullanımında ‘Bunlardan birinin aydınlığında Ahmet, o zamana kadar acayip bir odada yapayalnız hapsedildiğini *zannederken, karşısında büyük gözleri korkulu bir kadın gördü.*’ söyleminde olmayan bir duruma (odada yapayalnız hapsedilmek) göndermeyle;

4/3’te ‘Vaziyetinize bakan da, sizi bir efendi *zanneder, terbiyesiz herif.*’ söylemi öyle olunmadığı düşünülen bir duruma (beyefendi olmak) göndermeyle;

5/1’deki ‘Ardıye mahsulünün on bin okka verdiğini benden başka bir de Ali pehlivan bilir *zannederdim.*’ söylemi ‘ama öyle değilmiş herkes biliyormuş’ olumsuzlama görünümüleriyle karışımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Tahrir-i nüfusta onu samanlığa kapamışlardı.¹ Onlar zannetmişlerdi ki, yeniden bir harp koptu.² Bir tanecik çocukları Ahmet'i, on iki yaşına rağmen, askere alacaklar.³ Sonradan iş anlaşılmıştı ama, ne çare ki, Ahmet, Türk vatanı çocukları meyanına dahil değildi.⁴ Ahmet'in babası Rüstem Ağa, neden sonra bu işin lüzumunu hissediyordu.⁵” (SF-1:59).

2-“Saat ona doğru Süleymaniye'nin avlusuna vardığım zaman kimsecikler yoktu.¹ Bir adam güneşin altında soyunmuş, çamaşırlarında bir şeyler arıyordu.²

O zannettim.³ Değildi.⁴ Akşama doğru idi.⁵ Sundurmanın önünde düşünmekle uyumak arası bir halde meltem çıkmasını bekliyordum.⁶” (SF-1:164).

3-“Bunlardan birinin aydınlığında Ahmet, o zamana kadar acayip bir odada yapayalnız hapsedildiğini zannederken, karşısında büyük gözleri korkulu bir kadın gördü.¹” (SF-1:62).

4-“Efendi, dur bakalım, dedi.¹ Kadınlara sataşmaya utanmıyor musunuz?² Vaziyetinize bakan da, sizi bir efendi zanneder, terbiyesiz herif.³” (SF-1:68).

5-“Ardıye mahsulünün on bin okka verdiğini benden başka bir de Ali pehlivan bilir zannederdim.¹ Oysa bütün civar köyler bunu bilmeden, anlamadan bir kablelvuku his gibi duyarlarmış.²” (SF-1:159).

2.1.6. ‘Susmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘Susmak’ fiili TS’de madde başı olarak alınmış ve fiilin karşıladığı anlamlar: ‘1. Konuşmasını kesmek veya konuşmaktan kaçınmak, 2. Ses ve gürültüyü kesmek, 3. *mec.* Etkisini göstermemek, tepki göstermemek.’ olarak verilmiştir. ‘Susmak’ fiilinin TS’de yer alan anlamlarının dışında bizim metinlerimizde rastladığımız iki anlamı daha var ki, bunlar ‘anlatmamak, anlatmayı bırakmak’ ve ‘dinginleşmek, sessizleşmek’ tir. ‘Susmak’ fiilin ait bu anlamlardan ilki (anlatmamak, anlatmayı bırakmak) yine fiilin olumsuzluk

çağrıştıran anlam özelliğiyle ilgiliyken diğeri (dinginleşmek, sessizleşmek) olumlama görünümü kurmaktadır.

'Susmak' fiilin yalın anlamında TS'de de aktarıldığı ve bizim de saptadığımız üzere bir olumsuzluk çağrışımı vardır. Bu fiilin sıralanan yukarıdaki anlamlarının metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle anlatıya katıldıkları görülür.

'Susmak' fiili sadece olumsuzluk çağrıştıran bir fiil olarak değil metin bağlamında anlatıcıya anlatisında başka bir durum ya da olaya geçiş olanağı tanıyan yaygın bir kullanımı da ortaya koymaktadır. Bu kullanım, genellikle karşılıklı konuşma tümcelerinde görülebildiği gibi, anlatı sürecine yönelik de olabilmektedir.

'Susmak' fiilinin metinlerdeki olumsuzlama görünümü susmak fiilinin yalın kullanımının bağlamdaki anlam değeriyle gerçekleşmektedir. Bununla birlikte diğer fiiller gibi bu fiilin de fiilimsi olarak kullanımları vardır ve bunlar fiilimsilerin söyleme kattıkları anlam değeri ile benzer görünümler ortaya koymaktadır.

1/12'deki 'susmak' fiili 'İhtiyar, uzun zaman sakın bir deniz gibi bekleyecek, susacaktı.' söyleminde 'kanışmamak, dalgınlaşmak' anlamıyla (TS'deki 1. anlamıyla) söylem düzleminde olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmıştır.

2/14'teki 'Sonra sustu.' söylemi yukarıda bahsettiğimiz anlatının başka bir durum ya da olaya geçiş olanağı tanıyan kullanımla ilgilidir. Anlatıda geçiş sağlamaya yönelik bir olumsuzlama görünümü bu metin parçasında karşımıza çıkmıştır.

3/2'deki sıfat-fiil kullanımında 'Susmuş meyhane, sanki bu gülümseme parolasını bekliyormuş gibi deminki gürültüsünü buldu.', 'ses ve gürültüyü kesmek' (TS'deki 2. anlamıyla) anlamında kullanılan 'susmak' fiili metin bağlamında sahip olduğu anlam değeriyle olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

4/3'teki 'Sokrates'in ne cevap vereceğini düşünenecek bir kıratta değilseniz, susarsınız.' söylemi 'tepki göstermemek' (TS'deki 3. anlamıyla) anlamında kullanılmıştır. Bu kullanım da metin bağlamında olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

5/11'deki 'Bir zaman deniz de sustu.' Söyleminde TS'de yer almayan ve olumsuzluk çağrıştıran susmak fiilinin farklı bir kullanımıyla karşılaşıyoruz ki bu da 'dinginleşmek, sessizleşmek' tir. Bu kullanım metin bağlamında olumlama bağıntısı kurmaktadır.

6/3'teki 'Ne söylesem boş, ne söylesem anlatamam artık, iyisi susayım, bitireyim hikâyemi.' söyleminde kullanılan susmak fiili 'anlatmamak, anlatmayı bırakmak'

anlamıyla bu metin parçasında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Burada anlatıcının bir ayraç tümcesiyle bunu öykünün bitiminde aktarması öykünün bütününe yapılmış bir olumsuzlama görünümüdür.

7/4'teki 'Köpekler sussa, yağmur bir lahza dinse, birçok şey düşünebilecekti.' söyleminde şart biçim biriminin ulandığı 'susmak' fiili, sahip olduğu olumsuz anlam düşünüldüğünde ana tümcedeki eylemin gerçekleşmemesine neden olan olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır ki, bu da şarta bağlı bir sözce olarak karşımıza çıkan fiilin farklı bir olumsuzlama görünümüdür. Söylemde olmayana olması istenene bir gönderim vardır.

METİN PARÇALARI

1- "[...]"

-Gemi yapıyorum.¹

-Yine mi gemi?²

-Bu seferki ötekine benzemeyecek.³ Kocaman bir şey olacak!⁴
Akıntı gibi koşacak.⁵

-Adını ne koyacaksın geminin, Trifon?⁶

-Adını mı?⁷

Çocuk, düşünceye dalmıştı.⁸ Aklına önce anasının ismi gelmişti.⁹ Dudaklarının ucunda, Yovana ismi olduğu halde, düşünüyordu.¹⁰ Bu ismi söylese, büyükbabanın gözlerinde yine hayallerin uçuşmaya başladığını, hatıralarının dalgalar gibi kabardığını görecekti.¹¹ İhtiyar, uzun zaman sakın bir deniz gibi bekleyecek, susacaktı.¹² Trifon bu durgun ve ağır havaları sevmezdi.¹³ (SF-1:20).

2- "Yalnız, bir kadın, ölünün yanına kadar sokulmaya cesaret etti, baktı.¹ Gülümsedi.² Kadını tanıyordum.³ Bana doğru döndü.⁴

-Dedikleri kadar korkunç bir şey görmüyorum.⁵

-Sahi mi? dedim.⁶ Görmüyor musunuz?⁷ Kadın, en sevgili ölülerini gömmüş, ihtiyar ve sağlamdı.⁸ Bir sırdaş bulmuş gibi, koluma girdi.⁹

-Eğer her yerde hazır ve nazır birisi varsa o zaman korkunç, dedi.¹⁰ Ben ona inanmıyorum.¹¹ O benim elimden neler aldı.¹² O hazır ve nazır.¹³

Sonra sustu.¹⁴ Gözü yaşardı.¹⁵ Bir meçhul balıkçı ölüsüne iki damla yaş döktü.¹⁶” (SF-1:36).

3-“Ömer de çalgıcı yerinin merdivenlerini inerken gülümsüyordu.¹ Susmuş meyhane, sanki bu gülümseme parolasını bekliyormuş gibi deminki gürültüsünü buldu.² Hiçbir şey olmamış gibi o acı zeytinyağı ve anason kokulu hava ortalığı kapladı.³” (SF-1:172).

4-“Ne zaman tahta bir masa üzerinde yaz akşamı oturup da şarap içseniz Alkibiyades’in kılıç şakırdatarak Sokrates’e, ‘Peki Sokrates öyle olsun, senin dediğin gibi olsun.¹ Ama benim anlayamadığım işin şurası: Niçin insanoğlu bu kadar ölmeyecek gibi doğup büyüyor, senin gibi seksenini geçiyor da büsbütün akıl, mantık, fikir kesiliyor da, bütün sırları ayan edecekmiş hale geliyor da, tam mutlu zamanında göçüp gidiyor?’ dediğini duyarsınız²

Sokrates’in ne cevap vereceğini düşünecek bir kıratta değilseniz, susarsınız.³ Üzüm salkımları arasında yıldızlara, yıldızlardan şarap bardağına dönüverirsiniz.⁴” (SF-6:177).

5-“Bir ara yalnız denizin sesi duyuldu.¹ Sonra:

- Midyeler tamam usta?²

- Ne çabuk ulan!³ Yoksa az mı midye topladın?⁴

- Yok usta, dünya kadar.⁵ Siz sandalı kendiniz indirirsiniz değil mi usta?⁶ Ben gidiyorum.⁷

Cevap beklemeden Sotiri çekirge gibi fırladı.⁸ Yukardan yabancı kerevizlerin içinden bağıyordu:

- Ustaaa!.. Bir topal tavşan var, yakalayım mı?⁹

- Elbet yakala ulan, daha duruyor musun?¹⁰

Bir zaman deniz de sustu.¹¹” (SF-6:196).

6-“Birdenbire akşam oluyor, keder basıyor; bilgisiz, cahil, aç ve hasta adam, ormanın kenarındaki çimenlere oturuyor ve kara koyununa meçhul bir sevgiliden kavalıyla söz açıyordu.¹ Bu sözde bilgi, bu sözde...²

(Ne söylesem boş, ne söylesem anlatamam artık, iyisi susayım, bitireyim hikâyemi.³) (SF-6:206).

7-“Düşünemiyordu.¹ Yalnız kulakları haddinden fazla yağmuru ve köyün seslerini büyüterek duyuyor, başka bütün hisleri gevşemiş çıkrıklar gibi baş döndürücü bir hızla yerinde dönüyorlar ve bu yeri Ahmet bir türlü bulup çıkaramıyordu.² Bozukluk kafasında değildi.³ *Köpekler sussa, yağmur bir lahza dinse, birçok şey düşünebilecekti.⁴*” (SF-1:62).

TS’de 1. anlamdaki kullanımı için bk. (SF-7:116), (SF-1:185), (SF-1:212), (SF-7:145), (SF-1:185), (SF-7:28), (SF-7:145), (SF-6:191), (SF-6:174), (SF-6:105), (SF-6:112), (SF-7:117), (SF-1:135), (SF-6:235), (SF-6:70), (SF-7:47), (SF-7:70), (SF-6:105), (SF-6:105), (SF-6:111), (SF-6:191), (SF-7:11), (SF-7:24), (SF-7:70), (SF-7:113), (SF-6:13).

TS’de 2. anlamdaki kullanımı için bk. (SF-1:186), (SF-6:70), (SF-1:152), (SF-6:93), (SF-6:126), (SF-6:70).

‘Dinginleşmek, sessizleşmek’ anlamı için bk. (SF-7:113),

‘Anlatmamak, anlatmayı bırakmak’ anlamı için bk. (SF-7:75).

2.1.7. ‘Unutmak’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘Unutmak’ fiili TS’de ‘1. Aklında kalmamak, hatırlamamak, 2. Bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak, 3. Bir şeyi yapamaz duruma gelmek, 5. Gereken önemi vermemek, üstünde durmamak’ anlamlarıyla kavramlaştırılmıştır. Yine burada *‘unutmak’* fiilinin olumsuzluk çağrıştırmaya özelliğine dayanarak onun metin bağlamında olumsuzlama görünümleriyle karşımıza çıktığını görmekteyiz. En yaygın kullanılan anlamı *‘akılda kalmamak, hatırlamamak’* olan *‘unutmak’* fiilinin bu anlamda kullanımı diğer anlamlarından daha siktir.

Bununla birlikte fiilin metin bağlamında farklı görünümleri de vardır. Bunlar yalın kullanımda olumsuzlama görünümü ve olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla karşımıza çıkan olumlama görünümüdür. Yine bu fiilin de fiilimsi olarak kullanıldığı örnekler fiilimsilerin söyleme kattığı bilinen anlam ve yapı değerlerini taşırlar.

1/1’deki *‘Bu, mektebe giden ufak çocuklar, denizin karşısında mektebi unutup bir gün, bir gece düşünceli kalamazdı.’* söyleminde olumsuzluk biçim birimi taşıyan

yükleme bağlanan unutmak fiilin zarf-fiil kullanımı metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Söylemin anlamsal çözümü '*mektebi unutmazlar*' dir.

Benzer bir kullanım 2/3'teki '*Benim yerim her akşam aynı yere rastlamazsa o yine benim iskemlenin yanına başına gelmeyi unutmazdı.*' söylemindeki olumsuzluk biçim biriminin ulandığı '*unutmazdı*' kullanımının '*hatırlardı*' anlamsal çözümüyle karşımıza çıkan olumlama görünümüdür.

3/2'deki '*Ah, dedi, ne eşeğim! Hamalın parasını vermeyi unuttum.*' söyleminde ise söylemin anlamsal çözümü '*hamalın parasını vermedim*' dir.

Yine, aynı anlamda bir kullanım da 4/2'deki '*Sen ona parayı vermeyi unutacaksın.*' söyleminde karşımıza çıkmaktadır.

5/2'deki kullanım '*unutmak*' fiilinin TS'deki '*aklında kalmamak, hatırlamamak*' anlamında bir olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

6/3'teki '*Şurasını söylemeyi unuttum.*' söylemi ise yazarın anlatıya devamını sağlayan bir kullanım ile karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir kullanım 7/2'de de vardır.

8/2 ve 9/2'deki şart ve isteğe bağlı kullanımda ise '*unutmak*' fiili yine olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımlarda olmayana, arzu duyulana bir gönderim vardır. 8/2 '*unutabilsem*', '*unutamıyorum*'; 9/2'deki '*kendimi unutsam*', '*unutamam; ama bunu isterim*' ve '*kendini unutsa*', '*unutamam; ama bunu isterim*' anlamsal çözümleri metinde olumsuzlama görünümü kurmaktadır.

Diğer yandan kalıp bir ifade olarak değerlendirebileceğimiz 10/4 teki '*unuttum gitti*' sözcüğü pekiştirilmiş bir olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

11/1'deki sıfat-fiil kullanımı ise TS'deki '*bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak*' anlamındaki kullanımıyla karşımıza çıkan olumsuzlama görünümüdür. Benzer kullanım 12/3'teki soyut bir aktarımla karşımıza çıkan '*Zaman unutulmuş ve bulunmuş.*' söyleminde karşımıza çıkar.

13/1'deki kullanım ise TS'deki '*bir şeyi yapamaz duruma gelmek*' anlamıyla karşımıza çıkan olumsuzlama görünümüdür.

14/3'teki '*Bir müddet sonra onlarla çok alâkadar olduğumuz halde biraz sonra onları unutuverir, yine kendimize, lisanımıza ve etrafımıza, yani kendi kendimize döneriz.*' söyleminde TS'deki '*gereken önemi vermemek, üstünde durmamak*' anlamıyla olumsuzlama görünümü ortaya çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Bu, mektebe giden ufak çocuklar, denizin karşısında mektebi unutup bir gün, bir gece düşünceli kalamazdı.¹” (SF-1:21).

2-“Akşamları Atpazarı’na bakan Altındış’in kahvesinde bom oynarken, gelir, omuz başımda durur, beni seyrederdi.¹ Bu her gece böyle olurdu.² Benim yerim her akşam aynı yere rastlamazsa o yine benim iskemlenin yanı başına gelmeyi unutmazdı.³ Bir zaman sonra öylesine ahbab olmuşuk ki, konuşmamıza lüzum kalmamıştı.⁴” (SF-6:15).

3-“Araba hareket elti.¹ Hamalın elleri açık kalmıştı.²

Araba çamurların içine daldı.³ Yolcular, uzakça şehre doğru çekip gittiler.⁴ Neden sonra, kadının aklına geldi;

-Ah, dedi, ne eşeğim! Hamalın parasını vermeyi unuttum.⁵

Erkekler, kadiri, ‘ne berbat bir hava’ demiş gibi, kafalarını salladılar ve sersemliklerine daldılar.⁶” (SF-1:26).

4-“Aynayı tutarken söylediklerini şimdi birer birer ses, ışık, rüz-gâr ve yağmur arası bir sükûtle yeniden işitiyordu:

-İstasyonda genç bir hamal, eşyanı alacak, sana birkaç defa, kadın sesi işitmek için, bir sözü tekrarlayacak.¹ Sen ona parayı vermeyi unutacaksın.² Kocaman sırtlı bir arabacı döndüğü zaman, on üç yaşında bir köylü çocuğu yüzüyle karşılaşacaksın, sonra arabacı, arabadan inmiş de, bir başkası yerine oturmuş gibi aynı sırt manzarası karşında peyda olacak.³ Kasabanın ölü çarşılarını seyre dalacaksın.⁴ Belki hava yağmurlu olacak.⁵ Sonra ağabeyim...⁶” (SF-1:29).

5-“Belki çok kıskançtı.¹ O kadar şaşırmıştı ki, âdeta her sene uzak köylerinden bu Ada’ya soğan getirdiğini unutmıştu.² Hafızası o kadar daralmış, bir sene evvelini hatırlamıyor gibi idi.³” (SF-1:30).

6-“Hanımlarla beylerin numaralarını ve isimlerini, yalnız ayrı ayrı defterler olmak üzere, Mesut Ağa ile Tebessüm Kalfa tutacaklardır.¹ Onların, her türlü itimadımıza layık olduklarını göreceksiniz.²

Şurasını söylemeyi unuttum³: Bir ay zarfında yalnız üç gün, erkeklerin saat ikide, bir hanımın odasını terk etmelerine müsaade vardır.⁴ Bugün haricinde hiçbir erkek, hiçbir sebeple bir hanımın odasını terk edemez.⁵” (SF-6:60).

7-“Nahiyeye yeni gelen bu müdürü sokakta ilk defa görür görmez sevmiştim.¹

Şurasını söylemeyi unuttum²: Kendilerine ne kadar süs verirlerse versinler, vazifelerinde doğru insanlarsa, halk için, çocuk için korkulacak bir şey yoktur.³ Onların bu hali zahiridir.⁴ Vazifelerinde belki bazen fazla bile dürüsttüler.⁵ Kabahatleri nahiyelinin ve mektebin insanını anlamamış olmalarıdır.⁶ Bu da çok mühim bir şeydir, ama dürüstlükten daha mühim sayılmaz.⁷” (SF-6:216,217).

8-“Kanundan, nizamdan ayrılmamıştı.¹ Ama kanundan şöyle bir parça ayrılabilsem, emekliliğime üç sene kaldığını bir unutabilsem diyen halini, belki de ben böyle tefsir ederdim.²” (SF-6:219).

9-“Her şeyimizi; yolumuzu, kafa kâğıdımızı, yüzüğümüzü, ailemizi, elbisemizi, her şeyimizi birbirimizle değiştirebilseydik¹: ben kendimi unutsam o olsam; o kendini unutsa ben olsa... diye düşündüm.²” (SF-7:153).

10-“Bu adam hakkında o günler -geçmiş sene-fazla bir bilgi duymadım, desem yeri.¹ Merak ettim ama doğrusu tahkik etmek, kim olduğunu öğrenmek, onunla konuşmak isteği, pek müphem şekilde belirdi bende.² Yalnız şunu kestirdim ki bu adam bizim köyde oturmuyor, ilk vapurla geliyor, son vapurla dönüyor.³ Onu biraz küçük görerek, alay ederek, günlerce seyretmiş, unutmuş gitmişim.⁴” (SF-6:66).

11-“Yine aynı his, biraz evvelki, Davut’un kendi çocuğu olduğu, denizde beraber göz göze; konuşa konuşa yüzdükleri serin derili, koşmuş çocuk yanaklı kadını bir yerde unuttuğu, kaybettiği düşüncesi kafasına geldi. Kadını ölmüş kabul edemiyordu bir türlü.¹” (SF-1:236).

12-“Gece birdenbire geliyor.¹ Bir kalp çarpıntısıyla, korku ile yerimden kalkıyorum.² Zaman unutulmuş ve bulunmuş.³ Bir kilometre ileride tatlı, gevrek bir ışık.⁴ Köpeğimle beraber ilerideki ışığa doğru koştuk.⁵” (SF-1:179).

13-“Kasa para doluyordu.¹ Ama genç adam para ile ne yapılabileceğini bile unutmuştu.²” (SF-7:41).

14-“Lisanlarını anlamadığımız insanların haleti ruhiyelerini keşfetmek hususunda çok aciziz.¹ Onların bizim her günkü konuştuğumuzdan daha başka, daha mühim şeyler konuştuklarını sanırız.² Bir müddet sonra onlarla çok alâkadar olduğumuz halde biraz sonra onları unutturur, yine kendimize, lisanımıza ve etrafımıza, yani kendi kendimize döneriz.³” (SF-1:53).

TS'deki 1. anlam için bk. (SF-1:152), (SF-1:215), (SF-1:30), (SF-1:182), (SF-1:220), (SF-1:225), (SF-1:32), (SF-7:116), (SF-6:37), (SF-1:213), (SF-6:110), (SF-6:28), (SF-6:28), (SF-7:82), (SF-6:179), (SF-6:196), (SF-6:43), (SF-1:73), (SF-1:144), (SF-1:204), (SF-7:15).

TS'deki 3. anlam için bk. (SF-7:41), (SF-7:43), (SF-7:41).

TS'deki 5. anlam için bk. (SF-1:221), (SF-7:123).

2.1.8. ‘Vazgeçmek’ Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

TS’de ‘vazgeçmek’ fiili “1. Kendi hakkı saydığı bir şeyi artık istememek, 2. Eskiden beri yapmakta olduğu bir şeyi artık yapamaz olmak, 3. Niyetinden ya da kararından dönmek.” anlamlarında kavramlaştırılmıştır. ‘Vazgeçmek’ fiilinin yalın kullanımda taşıdığı bu olumsuzluk çağrışımı metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/4’deki ‘Fakat gözlerini görünce vazgeçtim.’ ve 2/1’deki ‘Arkadaşıma mermer ağların kenarından bir parça tutması için rica etmek istedimse de, delirdiğime sahip olacağından korktuğum için bu tekliften vazgeçtim.’ söylemlerinde ‘vazgeçmek’ fiili ‘niyetinden ya da kararından dönmek.’ anlamıyla metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan ‘vazgeçmek’ fiili bazı sözcükleme bağıntılarıyla ya da dizimde birlikte kullanıldıkları diğer sözcük birimlerin etkisiyle söylem düzlemine eylemin gerçekleşmesine yönelik bir olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

3/3’teki ‘*Sonra vazgeçmiş gibi rıhtım boyunca gezinmeye başladı.*’ söyleminde ‘-miş gibi’ yapısıyla ortaya çıkan ve metin parçasının sonunda tamamlanan ‘vazgeçmedi ve vapura bindi’ anlamı olumlama görünümüyle karımıza çıkarken;

Metin parçasının devamında 3/9’daki ‘*Sonra vazgeçmiş, aklına gülünç bir şey gelmiş gibi hafifçe gülerək karşıki adanın burnunu dönen vapura yetişmek üzere iskeleye yollandı.*’ söylemi 3/7 ve 3/8’deki ‘*Kadın bu adama doğru yürüdü. Bir şeyler söylemek istedi.*’ söylemini olumsuzlamıştır. Bu yönüyle de olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

Yine, 4/2’de ‘*Bir ara jimnastikten vazgeçmeye bile yeltendi.*’ söyleminde ‘yeltenmek’ fiiline bağlanan ‘vazgeçmek’ fiilinin isim-fiil kullanımı, metin bağlamında ‘vazgeçmedi, jimnastik yapmaya devam etti’ anlamını ortaya çıkarmakta ve söylem olumlama görünümü ile karşımıza çıkmaktadır.

5/7’deki “‘*Oğlum, vazgeçmeyecek misin şu serserilikten?’ dedi.*” sorulu söyleminde ‘vazgeçmek’ fiilinin olumlama görünümüyle karşılaşırız. Metin bağlamında vazgeçilen durum ya da olayın ne olduğu metne katılan unsurlara bağlı olarak da değişebilmektedir.

METİN PARÇALARI

1-“[...]”

-Ne bakıyorsun, efendi, dedi, hamal mı lazım?¹

-Yok çocuğum, dedim.²

Gel sana, bir pantolon, bir ayakkabı alayım, demek üzereydim.³

*Fakat gözlerini görünce vazgeçtim.*⁴” (SF-1:64).

2-“*Arkadaşıma mermer ağların kenarından bir parça tutması için rica etmek istedimse de, delirdiğime zahip olacağından korktuğum için bu tekliften vazgeçtim.*¹” (SF-1:94).

3-“Yüzü sapsarı bir kadın iskeleye doğru yürüdü.¹ Durdu.² *Sonra vazgeçmiş gibi rıhtım boyunca gezinmeye başladı.*³ İhtiyar bir adam da oralarda geziniyordu.⁴ İhtiyar bir adam da oralarda geziniyordu.⁵ Bu

adam havanın güzelliği bahanesiyle ‘şöyle adalara kadar uzanayım’ diyen adamlardan birine benziyordu.⁶

Kadın bu adama doğru yürüdü.⁷ Bir şeyler söylemek istedi.⁸ Sonra vazgeçmiş, aklına gülünç bir şey gelmiş gibi hafifçe gülerek karşiki adanın burnunu dönen vapura yetişmek üzere iskeleye yollandı.⁹

Vapurun içinde tek kadındı.¹⁰” (SF-1:204,205).

4-“O rahatsız olunca, ben de inadına bakmaya başladım.¹ Bir ara jimnastikten vazgeçmeye bile yeltendi.² Sonra en iyisini yaptı.³ Aldırış etmedi.⁴ Hareketlerine hız verdi.⁵” (SF-6:65).

5-“Yanımdaki kanapede iki serseri oturuyordu.¹ Konuşuyorlardı.² Kulak misafiri oldum.³

-Benim babam şoför.⁴ Geçen gün rastladım.⁵ Otomobiline aldı beni.⁶ ‘Oğlum, vazgeçmeyecek misin şu serserilikten?’ dedi.⁷” (SF-6:104).

Benzer diğer kullanımlar için bk. (SF-6:161), (SF-7:133), (SF-1:33), (SF-7:116), (SF-6:28), (SF-1:94), (SF-6:171), (SF-6:171), (SF-6:65), (SF-7:70), (SF-6:104).

2.1.9. Diğer Fiillerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

Olumsuzluk çağrıştıran ve kullanıldıkları metin bağlamı ile sözcükleme bağıntısıyla söyleme olumsuz anlam aktaran diğer bazı fiilleri şöyle sıralayabiliriz:

acımak (tat);[0] acındırmak; [0]aç gezmek; ağlamak; aksi (tersi) olmak; [0]aksilik etmek; [0][0]alabora etmek; [0]alay etmek[0]; alaya başlamak[0];[0] aldat[0]mak; [0][0][0]asılmak (yüzü);[0] [0][0]ayırarak (birbirinden); ayrılmak (birinden);[0] batırmak (gemi); [0]beklemek; biçmek (doğramak); bindirmek (çarpmak); [0][0][0][0]bir tuhaf olmak; bitmek (sona ermek); [0][0][0][0][0][0]bitmek (yorulmak); [0][0]bomboş bakmak; bozmak[0]; [0][0]bozulmak; [0]buruşmak (yüzü); canı acımak; [0][0]canı sıkılmak; cinayet işletmek[0]; [0]çatallaş (mesele için); [0]çatırdamak[0] [0]; [0]çekinmek[0]; [0]çekip gitmek; çürümek; [0]dalmak; dar gelmek; [0]daralmak; [0]dayak yemek[0]; [0]dehlemek (işten atmak); [0]deli olmak; [0]dertlenmek[0]; devirmek[0]; deyip kalmak; dondurmak; donmak; [0]duman kül olmak; [0]düşmek; [0][0]düşürmek; [0]elini kesmek; [0]feda etmek; [0][0]fukaralaşmak;[0] gebermek;

[0]gecikmek; geç kalmak; [0]gözü yaşarmak; gözüne yaş dolmak; hastalığa tutulmak; haşlanmak; homurdanmak; [0]hurdalaşmak; [0] [0]hücum etmek; [0]iade etmek; [0]içerlemek; [0]içi burkulmak; içini sıkıntı sarmak; içmek (alkol); [0]iğrenmek; [0]ihtiyarlamak; [0]iki damla yaş dökmek; [0]irkilmek; [0]işgal etmek; [0][0][0][0]işsiz kalmak; [0]işten kovulmak; kaçmak; [0]kalbi hızlı çarpmak; [0]kan sızmak; kanamak; [0]kapanmak; kapanmak (şimşek için); [0][0]kapatıp gitmek; karşı çıkmak[0]; [0]kaybetmek; [0]kederlenmek[0]; [0]kesilmek; [0][0][0]kesmek (elinin); [0][0]keyfini bozmak; [0]kıp kırmızı olmak; kırağı yağmak; kırılmak[0]; [0]kızarmak (utançtan); kızmak; kokmak[0][0][0][0][0]; koparmak[0]; [0]korkmak; korkmak; [0]kovulmak; koymak [0](içerlemek); [0]kudurmak; [0]kulaklarını çekmek; [0][0]küçülmek[0]; [0]küfretmek[0]; [0]küsmek[0][0]; [0]mahrum etmek; [0]mani olmak; [0]mecbur etmek; [0] midesine dokunmak; [0]musallat olmak; [0][0][0][0][0]müskülat çıkarmak; nefret etmek; [0]nesileri tükenmek; [0]neşesi kaçmak[0]; öldürmek; [0]ölmek; peyda olmak; [0]pinekleme; [0][0]pişman olmak; [0]sapsarı kesilmek[0]; [0][0][0][0][0]sararmak; [0] [0][0][0]sarsmak; savmak; sesi kesilmek; sıkılmak; [0]silinmek; silmek; [0]sinirlenmek; [0]sinirlenmek[0]; [0]sis bastırmak; [0][0][0]sol[0]mak; [0][0][0]somurtmak[0]; [0]sökme; [0]söküp atmak; söndürmek; [0]sönme; sözünü kesmek; [0]surat etmek; şaşırma; şiddetlenmek (yağış için); [0][0][0]şişmanlamak; [0]şüphe ile bakmak; tahtalaşmak[0] (takma bacak takmak); [0]tecessüsten düşmek; telaşa düşmek; [0]terk etmek; [0]tıkamak; [0]titremek[0]; [0]titremek; [0]topallamak; uçmak ([0]renk için); utanmak; [0][0][0][0][0]utanmak[0][0]; [0]uyuşmak; uyuşup kalmak; [0]ürkmek; üşümek[0]; [0]üzülmek; [0]vurmak (yaralamak); yadırgamak; yakmak ([0]güneş); yalnızlık d[0]uyumak; yanlış anlamak[0]; yanlışlık yapmak[0]; [0][0][0][0]yanmak; yaralamak; [0]yerini korku almak; [0]yetmek; yıkılmak; [0]yıkma[0]; yırtmak; [0]yorul[0]mak...;

Bu fiil kullanımlarından bir kısmı yalın kullanımda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkarken bir kısmı tamlayıcılarıyla, bir kısmı da söylem düzleminde birlikte kullanıldıkları karşıt anlamlılarıyla metinlerde olumsuzlama görünümü kurmaktadırlar.

Bu fiilerden bir kısmı kalıp ifadeler olarak da değerlendirilebilir; ancak yapı olarak eylemlerin anlamlarını belirleyen onun tamlayıcıları olduğundan anlamın ortaya çıkmasında kalıplaşma ayrımı yapmadık. Yine, burada değerlendirilmeye alınan ve kalıp ifadeler olarak da görülebilecek bazı kullanımlar bölüm 3.3.'te "Kalıp İfadelerle Olumsuzlama Görünüleri" başlığı altında incelenmiştir.

Bu fiillerin metinlerimizdeki kullanımları:

1/1'deki '*arzular uyandırmak*' söylemi '*arzular söndürmek*';

2/1'deki '*ölümün hassasiyet, şefkat ve yumuşaklığı alması*';

3/2'deki '*çocuklara tekrar yılışık bir gülme veren her sözün onu darıltması ve ağlatması*';

4/1'deki '*her gün bir gemi söküp, bir yenisine başlamak*' söyleminde '*sökmek*';

5/2'deki '*gemiye batırmak*';

6/1'deki '*sersemliğe dalmak*';

7/2'deki '*bomboş bakmak*', 7/3'teki '*çekilip gitmek*';

8/2'deki '*istikametsiz ve biçimsiz suya düşmek*';

9/1'deki '*çok üzülme*';

10/6'daki '*poyrazın sertliği ve kapalı gökyüzünün onun yüzünün rengini uçurmaması*';

11/8'deki '*gözü yaşarmak*' ve 11/9'daki '*balıkçı ölüsüne iki damla yaş dökmek*';

12/3'deki '*somurtmak*';

13/3'teki '*elini kesmek*';

14/4'teki '*muhafaza edilen hissin sonradan sararması ve belirsizleşmesi*';

15/3'teki '*canı sıkılmak*';

16/1'deki '*üzerine hücum etmek*' ve 16/2'deki '*küçük parmağından yaralamak*';

17/1'deki '*kulaklarını çekmek*' ve 17/2'deki '*çıplak ayak tabanlarını ince söğüt dalıyla epey haşlamak*';

18/1'deki '*... diye kışına bir tekme, işten kovmak*';

19/3'teki '*düşmek*';

20/2'deki '*kümes gibi yerde pinekleme*';

21/2'deki '*olduğu yerde büzülme*', 21/3'teki '*hıçkırıksız ve sessiz ağlamak*' ve 21/4'teki '*sinirlenme*';

22/1'deki '*mevhum suya balıklama atlayacaklarını zanneden avare ve tarlasız köylülerin korkması*';

23/1'deki '*yağmurun büsbütün şiddetlenmesi*';

24/2'deki '*...iade etmek*';

25/1'deki '*soğan ekmeğin köylü midesine de dokunması*';

26/1'deki '*içerlemek*' ve 26/2'deki '*meselenin kapanması*';

27/1'deki '*ölmek*';

- 28/8'deki 'kaybetmek';
- 29/1'deki 'yatağın munis halini kaybetmesi';
- 30/1'deki 'korkunun etrafını sarması ve önünde uzaması' ve 30/2'deki 'sevmekten korkmak';
- 31/1'deki '...dan korkar gibi ürkmek';
- 32/3'teki 'korkmak';
- 33/1 ve 33/2'deki 'aldatmak';
- 34/3'teki 'yorulmak';
- 35/4'deki 'tamamen aksi -tersi-olmak';
- 36/1'deki 'kızarmak';
- 37/1'deki 'şimşegin çakması' söylemi 'şimşegin kapanması';
- 38/2'deki 'büsbütün kekemeleşmek, aksileşmek';
- 39/3'teki 'homurdanmak';
- 40/4'deki 'kederlenmek';
- 41/1'deki 'telaşa düşmek';
- 42/1'deki 'doğmak' söylemi 'ölmek' söylemiyle;
- 43/2'deki 'alay etmek';
- 44/2'deki 'alaya başlamak';
- 45/1'deki 'kulübelere girip kaybolmak' ve 45/2'deki 'dayak yemek';
- 46/3'teki 'kasabanın kahkahayı duyacağından korkmak, ürkmek, utanmak';
- 47/1'deki 'kederlenmek';
- 48/4'deki 'sözümü keser' söylemi anlatıya yönelik olumsuzlama görünümüyle;
- 49/1'deki 'aç gezmek';
- 50/2'deki 'lafı yanlış anlamak' ve 'lafı kötüye çekmek';
- 51/1'deki 'savmak';
- 52/3'teki 'kaybolup gittiler' anlamındaki 'karanlığa karışmak';
- 53/1 ve 53/2'deki 'aldatmak';
- 54/1'deki 'bir tuhaf olmak';
- 55/2'deki 'sinirlenmek';
- 56/1'deki 'insanlardan kaçmak';
- 57/2'deki 'sinirlenmek';
- 58/3'teki 'uyuşmak' ve 'üşümek';
- 59/2'deki 'nefret etmek';

- 60/4'teki '*yazın kazandıklarının çoktan bitmesi*';
- 61/4'deki '*kıpkırmızı olmak*';
- 62/2'deki '*tecessüsten düşmek*' ve '*hurdalaşmak*';
- 63/3'teki '*fırtınanın ekinleri yakması*';
- 64/1'deki '*patateslere kırağı yağması ve filizlenmeden onları dondurması*';
- 65/2'deki '*hiçten başlayan bir kavga olması*';
- 66/7'deki '*... muş gibi kızarmak, sararmak*';
- 67/3'teki '*midesi bozulmak*' ve '*kalbi her zamankinden çok vurmak*';
- 68/1'deki '*bozulmak*';
- 69/4'teki '*her şeyini feda etmek*';
- 70/2'deki '*sapsarı kesilmek*';
- 71/5'teki '*aç gezmek*', 71/6'daki '*bacağını yitirmek*' anlamındaki '*tahtalaşmak*' söylemi ile 71/7'deki '*gebermek*' ileci;
- 72/1'deki '*cinayet işletmek*';
- 73/6'daki '*kızmak*';
- 74/3'teki '*göze yaş dolmak*';
- 75/1'deki '*titremek*';
- 76/2 ve 76/3'teki '*beklemek*';
- 77/4'teki '*içini mütevekkil bir sıkıntı almak*';
- 78/3'teki '*üzülmek*';
- 79/4'teki '*kaybetmek*' ve 79/6'daki '*yorulmak*';
- 80/1'deki '*...a fena halde içerlemek*';
- 81/2'deki '*hafızası daralmak*';
- 82/2'deki '*annesi ölmek*';
- 83/1'deki '*sarsmak*';
- 84/4'teki '*dar gelmek*';
- 85/1'deki '*engellemek*' anlamındaki '*kesmek*';
- 86/16'daki '*deyip kalmak*';
- 87/4'teki '*telaşa düşmek*' 'beyhude' sözcükleme bağıntısıyla '*teyaşa düşmeye gerek yok*';
- 88/4'teki '*direnmek*';
- 89/7'deki '*gerilemek*';

90/2'de sıfat-fiil kullanımıyla '*sona ermek*' anlamındaki '*kesilmek*', 90/5'teki '*yetmek*';

91/2'deki '*garip bir hastalığa tutulmak*';

92/2'deki '*yanlılıklar yapmak*';

93/5'te '*ara vermek, sona erdirmek*' anlamındaki '*kesmek*' söylemi.

94/3'teki '*şansını yüzde bire indirmek*';

95/1'deki '*(kendi kendini bütün zevklerden) mahrum etmek*';

96/2'deki '*her şeyden iğrenmek*';

97/6'daki '*devirmek*';

98/4'teki '*yıkılmak*', 98/7'deki '*kırılmak*', 98/9 '*çatır çatır çatırdamak*';

99/3'teki '*yıkılıp gitmek*';

100/1'deki '*kızmak*', '*sevmek*';

101/3'teki '*pişman olmak*';

102/7'deki '*kaçmak*' ve '*korkmak*';

103/2'deki '*kızmak*';

104/4'teki '*yanmak*';

105/3'teki '*haşlanmak*', 105/6'daki '*kaybolup gitmek*';

106/1'deki '*çekinmek*';

107/1'deki '*solmak*';

108/1'deki '*sesi kesilmek*';

109/2'deki '*sıkılmak*';

110/3'teki '*keyfini bozmak*';

111/2'de '*kalbini kırmak*' anlamındaki '*yıkıp gitmek*';

112/2'deki (ses için) '*kesilmek*';

113/2'deki '*kurumak*';

114/3'teki '*sökülmek*';

115/4'teki '*mani olmak*' ve 115/8'deki '*musallat olmak*';

116/2'deki '*alay etmek*' ve '*şüphe ile bakmak*';

117/5'teki '*paramparça olmak*';

118/1'deki '*etkisini yitirmek*' anlamındaki '*silinmek*';

119/1'de '*sona ermek*' anlamındaki '*kesilmek*';

120/3'teki (görüntü için) '*silinmek*';

121/1'deki '*neşesi kaçmak*';

- 122/5'teki 'bozmak';
- 123/5'teki 'işgal etmek';
- 124/4'teki (sis için) 'gitgide basturmak';
- 125/2'deki 'çarpmak' anlamında 'bindirmek' 125/3'teki 'alabora etmek';
- 126/2'deki 'açılmak' söylemi 'kapanmak' söylemiyle 'büyüme' söylemi 'küçülmek' söylemiyle;
- 127/3'teki 'kokmak' söylemi birlikte kullanıldığı 'leş gibi' ile;
- 128/1'deki 'sis basmak' ve 128/2'deki 'görünmez olmak' anlamındaki 'kaybolmak';
- 129/4'deki 'yadırgamak';
- 130/1'deki 'donmak', 130/3 'yüz ifadesinin kaybolması' anlamındaki 'çürümek';
- 131/2 ve 131/4'teki 'ölmek';
- 132/5'teki 'ölmek';
- 133/2'deki 'kızmak' ile 133/5'teki 'ölmek';
- 134/6'daki 'utanmak';
- 135/4'teki 'kaybolmak';
- 136/1'deki 'elini kesmek' ile 136/2 ve 136/3'teki 'kanamak';
- 137/4'deki 'geç kalmak';
- 138/2'deki 'iğrenmek';
- 139/1'deki 'irkilmek, şaşırmaq, ürkemek';
- 140/6'daki 'somurtmak';
- 141/3 ve 141/4'teki 'küfretmek';
- 142/5'teki 'öldürmek' söylemi
- 143/3'teki 'içmek' ve 143/4'teki 'dertlenmek' anlamındaki 'koymak';
- 144/3'teki 'geç kalmak';
- 145/1'deki 'öğürmek' ve 145/9'daki 'içmek';
- 146/1'de 'kızmak' ve 146/4'teki 'aldatmak';
- 147/6'daki 'ihtiyarlamak';
- 148/4'teki 'üşümek';
- 149/2 ve 149/3'teki 'kaybolmak';
- 150/5 ve 150/6'daki 'düşürmek', 150/7'deki 'topallamak'; 150/9'daki 'içi burkulmak', 150/10'daki 'kaybetmek';
- 151/4'teki 'kaybolmak';

- 152/4'teki 'kaybolmak';
 153/5'teki (duygu) 'acımak';
 154/4'teki (ağrı sancı) 'acımak';
 155/3'teki 'geç kalmak' ile 'aksilik etmek';
 156/4'teki silahla 'yaralamak, öldürmek' anlamında 'vurmak';
 157/1'deki 'deli olmak' ve 157/2'deki 'çok sinirlenmek' anlamında 'kudurmak';
 158/1'deki 'duman kül olmak' 158/2, 158/3, 158/4, 158/5, 158/6, 158/7, 158/8'deki 'yanmak';
 159/1'deki '-i sokağa atmak' ve 'burnundan kan sızmak';
 160/2'deki 'soğumak';
 161/3'teki 'geç kalmak';
 162/4'teki 'işsiz kalmak';
 163/2'deki 'gecikmek';
 164/3'teki 'bozulmak';
 165/3'teki 'acındırmak' ile 165/4'teki 'sinirlendirmek';
 166/4'teki 'şişmanlamak', 'uyuşup kalmak';
 167/4'teki 'yerini bir korku almak';
 168/1'deki 'üşümek';
 169/2'deki 'kötü duruma gelmek' anlamında 'düşmek' ve 'bozulmak';
 170/8'deki 'kızmak' ve 'küsmek';
 171/4'teki 'yalnızlık duymak';
 172/3'teki 'yıkılmış';
 173/3'teki 'kapayıp gitmek';
 174/4'teki 'ağlamak' ve 174/5'teki 'içini şüpheli bir korku almak';
 175/2'deki 'ölmek';
 176/1'deki 'kaybolmak';
 177/2'deki 'çok yorulmak' anlamında 'bitmek';
 178/4'teki 'sinirlenmek';
 179/1'deki 'sis kaplamak';
 180/5'teki 'kesmek, biçmek, doğramak, mahmuzlamak, takmak, yırtmak, koparmak, atmak, çekip parçalamak';
 181/1'deki 'küsmek';
 182/2 ve 182/6'daki 'sona ermek' anlamındaki 'bitmek';

183/1'deki 'söküp atmak';
 184/6'daki (dikkatinden) 'kaçırmak';
 185/9'daki 'olsun bitsin' ve 185/10'daki 'son vermek' anlamındaki 'kesmek';
 186/2'deki 'gebermek';
 187/5'deki 'etkisini yitirmek' anlamındaki 'sönmek';
 188/5'teki 'sapsarı kesilmek' 188/6'daki 'titremek' 188/8'deki 'ürktüm';
 189/2'deki 'fukaralaşmak';
 190/2'deki 'işten kovulmak';
 191/1'de 'utanmak' anlamındaki 'kızarmak', 191/3'teki 'içini bir korku almak';
 192/3'teki 'büzülmek', 192/7'deki 'donmak';
 193/4'teki 'ölmek';
 194/2'deki 'utanmak';
 195/3'teki 'yüzü buruşmak' ve 'asılmak';
 196/7'deki 'sinmek' ve 'ağlamak';
 197/1'deki 'şiddetlenmek';
 198/1'deki 'sona erdirmek' anlamındaki 'bitirmek', 198/2'deki 'ayırarak' ve 'almak';
 199/3'teki 'çekinmek' 199/6'daki (birbirinden) 'ayrılmak';
 200/1'deki 'canı sıkılmak';
 201/2 ve 202/3'deki 'korkmak';
 203/3'teki 'ağlamak';
 204/1'deki 'müşkülât çıkarmak' söylemi:
 205/8'deki 'işten atmak' anlamında 'dehlemek';
 206/4'teki 'meselenin çatallanması'; kullanımları taşıdıkları ya da yüklendikleri sözlüksel anlamlar aracılığıyla metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadırlar.

METİN PARÇALARI

1-“Sonra sesler, Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü.¹” (SF-1:10).

2-“Ölüm, munis, anasına girdiği gibi, onun bütün hassasiyetini, sefkatini, yumuşaklığını almıştı.¹” (SF-1:13).

3-“...keder de ona birden gelirdi.¹ Sebebi başka çocuklar için tekrar yılışık bir gülme veren her söz, onu darıltır, ağlatırdı.²” (SF-1:19).

4-“O, her gün bir gemi yapar, her gün bir gemiyi söker, bir yenisine başlardı.¹” (SF-1:21).

5-“Hrisopulos gemisi alabildiğine koşuyordu.¹ Bu sırada on altı çocuk -aralarında, motorlu sandallara, altın yıldızlı güvertelerinde yalancı insanlar bulunan kotralara sahip çocuklar da bulunan on altı çocuk-ellerindeki ve ceplerindeki taşlarla beraber fırladılar, ‘Stelyanos Hrisopulos’ gemisini batırdılar.²” (SF-1:24).

6-“Erkekler, kadiri, ‘ne berbat bir hava’ demiş gibi, kafalarını salladılar ve sersemliklerine daldılar.¹ Arabacı, atlarına homurdanıyordu.²” (SF-1:26).

7-“Onun için dünya ne kadar çabuk değişiyordu.¹ İki gün sonra benimle karşılaştığı zaman, yine bomboş baktı.² Sonra katiyen alâkasızlığını dahi belli etmeksizin çekilip gitti.³ Fakat ben, onunla uğraşmaya niyet etmişim.⁴” (SF-1:30,31).

8-“Suya idmancı gençlerin yaptığı gibi balıklama atlamadı.¹ Küpeşeden bırakılan bir kalas gibi, istikametsiz ve biçimsiz düştü.²” (SF-1:31).

9-“Bu vakalar, gece yarısından sonra olduğu için, çok üzüldüm.¹” (SF-1:34).

10-“Geçenlerde erkenden evden çıktım.¹ Küçük balıkçıya rastladım.² Rengi uçtu.³ Tırnaklarından saçlarına kadar güneş ve deniz içinde gelişmişti.⁴ Balıklar ve yosunlar kadar denizin tadını çıkarıyordu.⁵ Kimbilir belki bu poyrazın sertliği ve kapalı gökyüzü, onun rengini ucurmustu.⁶” (SF-1:35).

11-“Kadın, en sevgili ölülerini gömmüş, ihtiyar ve sağladı.¹ Bir sırdaş bulmuş gibi, koluma girdi.²

-Eğer her yerde hazır ve nazır birisi varsa o zaman korkunç, dedi.³ Ben ona inanmıyorum.⁴ O benim elimden neler aldı.⁵ O hazır ve nazır.⁶

Sonra sustu.⁷ Gözü yaşardı.⁸ Bir meçhul balıkçı ölüsüne iki damla yaş döktü.⁹” (SF-1:36).

12-“Akşam ezanı daha öbür köyde okunmuştu.¹ Atlarımıza biraz su vermiştik.² Babam şehirden çıkalı beri somurtmuştu.³” (SF-1:37).

13-“Gözüm, elindeki dalda:

-Ne dalı o? dedim.¹

Bir müddet cevap vermedi.² Elini kesmişti.³ Bir kedi dili kadar keskin, sivri, pembe diliyle parmağını uzun zaman yaladı.⁴” (SF-1:39).

14-“Uyandırıldığım zaman tanyeri ağarıyordu.¹ Kasabaya, babamın içgüveysi girdiği zengin evine doğru yol alırken taze manda sütünün kokusu, sıcak buharı, hâlâ sabah sisiyle ürpermiş yüzümün üstünde, hâlâ ihtiyar kadının dudakları alımda, hâlâ kardeşim Emin'in kalın parmakları parmaklarımın içinde sabittiler.²

Bu hissi uzun müddet, alaminüt, fotoğrafçıların çıkardığı kartlar gibi muhafaza ettim.³ Sonra sarardılar, belirsizleştiler.⁴” (SF-1:41).

15-“Yalvardı, yalvardı, beni, fabrikayı beklemeye razı etti.¹ Biraz oturdum, bir cigara içtim, bir türkü söyledim.² Sonra canım sıkıldı.³ ‘Ne etsem,’ dedim, kalktım, kapıcı odasındaki çivili bastonu aldım, fabrikayı dolaşmaya çıktım.⁴” (SF-1:42).

16-“Bu sefer küçücük bir çakı ile üzerime hücum etti.¹ Ve çapkın, beni küçük parmağımdan yaraladı.²” (SF-1:43).

17-“Bu sefer ben kulaklarını çektim.¹ Kapıcı çıplak tabanlarını ince bir söğüt dalıyla epey haşladı.²” (SF-1:44).

18-“Yarın patron;

-Ulan, üstüne ölü toprağı mı serpilmişti, hayvan! diye kıcıma bir tekme, beni kovacağını bildiğim halde, gık demedim.¹ (SF-1:45).

19-“Halbuki o, yine geldiği gibi bomboş, sessiz sadasız pencereden sıyrılıp gitti.¹ Bu anda da bir dal çıtırtısı işittim.² Düşmüştü.³ Aşağıya indiğim zaman, başına kapıcı ile beraber birkaç kişi birikmişlerdi.⁴

Ölmek üzereydi.⁵” (SF-1:45).

20-“[...]

-Ağalar be, dedim, siz her gün dağda bayırdasınız.¹ Ben çocuklarla şu kümes gibi yerde pinekliyorum.² Bir cumayı da sizin gibi geçirsem çok mu?³” (SF-1:46).

21-“Ellerimde yarısı siyah, öteki yarısı ılık, sarı saçları kalırdı.¹ Olduğu yerde büzülürdü.² Hıçkırksız ve sessiz ağlardı.³ O ağladıkça, ben sinirlenirdim.⁴” (SF-1:53).

22-“Onların bazen bu mevhum suya balıklama atlayacaklarını zanneden avare ve tarlasız köylüler, korkarlardı.¹” (SF-1:55).

23-“Yağmur büsbütün şiddetlenmişti.¹” (SF-1:61).

24-“Bununla beraber, yirmi beş kuruş çıkarıp verdim, yürüdüm.¹ Arkamdan koşup iade etti.² Yüzünü görmedim, fakat elleri kararlı idi.³” (SF-1:64).

25-“Soğan ekmek yalnız şehirli midesine değil, köylü midesine de dokunabilir ve dokunmaktadır.¹” (SF-1:72).

26-“Ahmet, bu bityeniği lakırdısına içerlerdi.¹ Nihayet kadın, Ahmet'in bir tembelden başka bir şey olmadığını söylemesiyle, mesele kapanırdı.²” (SF-1:78).

27-“Ahmet'in karısı geçen kış, zatürreeden ölmüştü.¹” (SF-1:80).

28-“İşi kısa kesmek istedim.¹ Meçhul, karanlık, dalgada bir kafada her türlü hayaller dolaşabilir, neme lazım...²

-Görmedim vallahi, dedim.³

-Allah Allah! dedi.⁴ İmkân yok.⁵ Muhakkak geçmişlerdir.⁶ Ben yolda biraz eğlendim.⁷ Onları kaybettim.⁸ Yoksa gelmemelerine imkân yok.⁹” (SF-1:83).

29-“Yatağım, tramvay beklediğim dakikalardaki o munis halini kaybetmişti artık.¹ Ne şu, ne buydu.² Bir yataktı, içinde yatabildiğim için mesut değildim.³” (SF-1:85).

30-“Korku, yol boylarınca etrafımı sarıyor, önümde uzuyor.¹ Sevmekten korkuyorum.²” (SF-1:89).

31-“Başka arzular, ihtiraslarla atıldığım yolda beni avare ve çırılçıplak, başı her manada boş bırakacak yalnız bir şey olduğunu biliyorum ve ondan, karanlıktan, rüyadan, zulümden, hürriyetsizlikten korkar gibi ürküyorum.¹” (SF-1:89).

32-“Allaha inanmayanlar içinde pek çokları samimi olmadıklarını, bazen son nefeslerinde, bazen de ani tehlikelerin karşısında Allah diyerek, ispat ediyorlar.¹ O halde ben de samimi değilim.² Çünkü korkuyorum.³ Bu muhakemeyi evvelce, ‘varsın olsun, inanmıyorum!’ dediğim zaman yapmadım.⁴” (SF-1:89,90).

33-“Bütün önsezilerim beni aldatmıştır.¹ Yani her şeyi olmuş gibi hisseder, fakat bunların hiçbiri doğru çıkmadığı zaman bütün önsezilerim beni aldatmıştır, derim.²” (SF-1:90).

34-“[...]

-Allahasımarladık, Georges, dedim.¹ Ben eve dönüyorum.² Çok yoruludum..³

-Hani ‘Montmartre’ya gidecektik?⁴

-Başka bir akşam, dedim.⁵” (SF-1:95).

35-“Napoli’de nasıl yerleşip kalmak, her akşam Veziv’ü seyretmek, ay ışığında gladyatörler gibi denize girenlere bakmak, günlerce makarna yiyip şarkı söylemek arzusuyla üç-dört saat kaldımsa, burada tamamen aksi oldu.¹” (SF-1:97).

36-“Sonra karanlıktan ve kimsesizlikten beklediğim teselliği bir papazdan aldığım için, kızardım.¹” (SF-1:129).

37-“Tarih kitaplarının içindeki resmine bakarken saatlerce düşündüğüm halde, ne tebessümündeki sırrı, ne de yüzün deki ilahiliği, anlayabildiğim bu kadının önünde beynimde bir şimşek çaktı ve kapandı.¹” (SF-1:93,94).

38-“Ahmet’in halindeki şenli, karısı geldikten biraz sonra hemen söner, yerine bir sinirlilik ve gevezelik peyda olurdu.¹ Büsbütün kekemeleşir, aksilesirdi.² Çırağa bağırdı.³ Müşteriye;

-Kahveyi Mehmet Efendi’den alırız, yine de beğendiremeyiz, derdi.⁴” (SF-1:78).

39-“Ahmet çırağa surat ederdi.¹ Yüz vermez, konuşmazdı.² Hatta bazen, homurdanırdı.³ Fakat dördüncü günün akşamı, iş bittikten sonra beraber domatesle ekmek yerlerdi.⁴” (SF-1:77).

40-“Kayalara, dağlara, baharın ve yabani kokuların rüzgârla beraber dolaştığı tepelere tırmanıp küçük çoban çocuklarıyla konuştum.¹ Bir keçi kokusu sarmış ağıllarda çobanlarla arkadaş oldum.² Dert dinledim.³ Onların sefaleti ile kederlendim.⁴” (SF-1:136).

41-“Sefil kulübelerin, ucu bucağı görünmez yangın yerlerinin ortasında işlenen her suç, o kenar mahallelerin sükûnetini özlemeye, uzletini sevmeye, sefaletini tetkik etmeye gelen mütecessise karşı olduğu için fazla dedikodu yapılmaz, yalnız birkaç gün sur haricindeki kahvelerde oturan jandarmalar ve sonbaharda yaprak hışırtılarına karşı Natpinkerton hikâyeleri okuyan polisler telasa düşerdi.¹” (SF-1:139,140).

42-“Kadınlar bu mahallede doğarlar, gene aynı mahallede fakat bir başka sefil kulübede ölürlerd.”¹ (SF-1:140).

43-“Kimi sinemanın bir kocaman balık olduğunu, kimi Çingene gırnatası, kimi bir genç kız, bir parlak oğlan olduğunu söylemişti.¹ Sonra bütün mahalle Capon'la alay etmişti.”² (SF-1:143).

44-“Ötekiler daha fazla ısrar etmediler.¹ Hödük'le alaya başladılar.”²

-Capon, ulan Capon, sinemayı bilmez olur mu bel!³

Capon hakikaten sinemayı bilmiyordu.⁴” (SF-1:143).

45-“Kış yaklaşırken, ilk yağmurlarla beraber bütün mahalle, akşam üstleri, yazın evlerinden kaçmış olanların dönmesini beklerdi; çoğu sakin ve korkak, başları önlerinde kulübelerine kayıp kaybolurlardı.¹ Günlerce dayak yerlerdi.² Âdeta her akşam birinin dönüşü beklenirdi.³” (SF-1:148).

46-“Kuzu pırzoları, böbrekler yenir, Hristo'nun şarabı su gibi akardı.¹ Eskicizade, öğle sığağında her şeyi uyuyan kasabaya bir kahkaha salıverirdi.² Ben kasabanın bu kahkahayı duyacağından korkar, ürker, utanırdım.³” (SF-1:152).

47-“Evin önündeki tahta havalenin kenarında cıgaramı savuruyor, sessiz sokakları, susan halkı, köpekleri seyrediyor, arasıra geçenlerin ağzından kaptığım Kütelamare, Çanakkale, cephe ve ekmek, vesika, şeker kelimeleriyle zamana intikal ediyor, dertleniyordum.”¹ (SF-1:152).

48-“Ben;

-Yok, dedim.¹ Önce çıraksız çalışmalıyız.² Ona masraf ister.³

Gene birdenbire sözümü keser;

-İstemez, derdi.⁴ Ben kendi ekmeğimi onunla paylaşırım, sana ne?⁵ Zıyanı yok, patron sen ol.⁶ Sen iki pay al, ben bir pay.⁷ Bu bir pay çırakla bana yetişir.⁸

-Pekâlâ.⁹” (SF-1:163).

49-“Bu söz, ötekinin o kadar gücüne gitti ki, üç gün aç gezdi, arkadaşından bir yardım istemedi.¹ Beriki birikmiş parasını yiyor sanıp halini sormadı.²” (SF-1:169).

50-“Ömer'in hücum ettiği kadın, kızarmış yanağını ovalayarak;

-Ne oldu ki, Ömer Ağa? dedi.¹ Lafımı yanlış anladın, kötüye çektin.²

-Yanlış anlamadım.³ Ben malımı bilirim.⁴” (SF-1:171).

51-“Ömer yanındaki kırk beşlik adama:

-Şunu sav, dedi, bir boka yaramaz, korkak.¹ Kırk beşlik adam, üç adım arkalarında yürüyen omuzları kalkık çocuğa;

-Oğul, dedi, hadi sen git yat.²” (SF-1:173).

52-“Sonra yine dört kişinin işiteceği bir şey konuştular.¹ Simitçi aramaya gitmiş Ali gelince, onları ayakta buldu.² Dört kişi taze simitleri ısırarak sokağa çıktılar, karanlığa karıştılar.³” (SF-1:176).

53-“Beni her şey aldatıyordu.¹ Mısır tarlalarından geçerek kenarına vardığım su, uzaktaki beyaz yazın içinde uyuklayan kasaba, kasabanın havuzu fiskiye gazinosunda tavla oynadığımız şişman tüccar, şehrin belediye bahçesinde yanına oturduğum ve küçük kızları beraberce seyrettiğimiz delikanlı, hatta şehir haricinde ceviz ağaçlarının gölgesine uzandığımız yulaf demeti saçlı boşnak çoban, hepsi, her şey, su, değirmen, gölge, güneş, mor püsküllü çapkın mısır koçanları, her şey beni aldatıyor.²” (SF-1:177)

54-“Şimdi ise yabancı görünce evlerinden çıkmayacak kadar korkak mı diyeyim, çekingen mi diyeyim, bir tuhaf olmuşlar...¹” (SF-1:180).

55-“İhtiyar;

-Anan dedik ya! dedi.¹

Rüstem sinirlenmişti.² Büsbütün anlamıyordu.³ Sahiden anlamıyordu;...⁴” (SF-1:184).

56-“Tam iki senedir insanlardan kaçıyordum.¹ Ne sevincim, ne kederim belliydi.² Yalancılıktan seviyordum.³” (SF-1:189).

57-“Ben ki dans salonlarına, barlara, hatta balolara düşman bir adamımdır.¹ Sinirlenirim.² Bana öyle gelir ki, oralarda yalnız bir tek fikir vardır: O da kadın kandırmak.³ Ondan ötesi, mızıka, ışık, kadeh, raks, adi birer vasıtaadır.⁴ Burada böyle düşünmüyorum.⁵ Burada, diyorum, kadın artık kadındır.⁶” (SF-1:193).

58-“Gözlerimi kapadım, uyudum.¹ Kendimi bir yaylada bir metre karın içine uzanmış hissediyordum.² Uyusuyor, üşüyorum.³” (SF-1:195).

59-“Dünyada en sevmediğim şey, sabahtı.¹ Ben bir Parisli kadar sabaktan nefret ederdim.² Senelerden beri güneşin doğuşunu seyretmedim.³” (SF-1:195).

60-“Bu kış kıyametle oraya hangi hamalı çıkartabilirim.¹ Çıkmazlar hınzırlar ki!² Hepsi aç.³ Yazın kazandıkları şimdi çoktan bitmiştir.⁴ Balıktan pay almazlar, hepsi acından ölür.⁵” (SF-1:202).

61-“-Ali Efendi yukarıya mı?¹

Bu ‘yukarıya mı’ derken yüzünü görseydiniz, her şeyi, ama her şeyi derhal anlardınız.² Ali Efendi'nin yüzüne bakmadan kim olduğunu, yukarıya niçin çıktığını.³

Ali Efendi kıpkırmızı oldu.⁴” (SF-1:207,208).

62-“Şehre her inişinde bazen kahvesi, bazen kendi, bazen de herkes için bir takım yenilikler satın alır.¹ Bu şeyler bir ay geçmeden tecessüsten düşer, hurdalaşır, Recep bile yüzüne bakmaz olurdu.²” (SF-1:215).

63-“İhtiyarlar ise bir köşede tamamen siyasi idiler, ciddi idiler, sahici idiler.¹ Hiçbir şey para etmiyordu.² Fırtına ekinleri yakmıştı.³” (SF-1:216).

64-“Patateslere kırağı yağmış, daha filizlenmeden dondurmuştu.¹” (SF-1:216).

65-“İşte bu sarı delikanlıyla, kırk, kırk iki yaşlarında sağlam omuzları, bir tek aksız simsiyah saçlarıyla yağız bir adam arasında evvela hiçten başlayan bir kavga oldu.¹ İhtiyarlar delikanlıların iyi çalışmadıklarından, işleri sürüncemede bıraktıklarından; bugünkü işi yarına bırakmanın kötülüklerinden bahsediyorlardı.²” (SF-1:220).

66-“Sarı ve yarası daha kapanmamış adam sordu:

-Kışın da mı çalışacağız?..¹

Yağız adam:

-Helbette, dedi, insan yılan mı ki?..² Yoksa ayı mı?³ Kışın uyu...⁴ Recep'in gaz sobasına dik gözünü, hülyaları.⁵ Sonra yazın nasıl çalışılır?..⁶

Sarı delikanlı bir yerinden yeniden vurulmuş gibi kızardı, sarardı:...⁷” (SF-1:220).

67-“Recep'in böyle anları vardı.¹ Bir şey düşünmeye başladığı zaman, bütün vücudu ve ruhu ile düşünürdü.² Midesi bozulurdu.³ Kalbi her zamankinden çok vururdu.⁴ Uyuyamazdı.⁵” (SF-1:222).

68-“Recep'in lüküs lambası da bir on beş günde bozuldu.¹” (SF-1:223).

69-“Bundan başka, bu kızcağız harikulade güzeldir.¹ Fevkalade saftır.² Kuledibi Almanları, Lehliler, Fransa'da tahsil etmiş.³ Türk, Rum, Ermeni delikanlıları için her şeyini feda etmiştir.⁴” (SF-1:227,228).

70-“Sandalcı Karamürselli, çocuğu denizden çıkardı.¹ Öteki, kendini denize çocuğu kurtarmak için atan balıkçı, sapsarı kesilmişti.²” (SF-1:230).

71-“Nehir kenarındaki setlerin üzerine tünemiş sarhoş işsizler, şarap şişelerini amatör balıkçı ihtiyar Fransızların posbıyıklarına doğru kahramanca uzatırlar;

-İşsiziz, kırk ‘su’ya doldururlar, versene İhtiyar, ne olur?¹

İhtiyar balıkçılardan çoğu, harp görmüş insanlardı.² Derhal Verdön'ü hatırlarlar;

-Verdön'de sen yoktun, derlerdi.³ Ben oradaydım.⁴ ***Ben de aç gezdim.***⁵ ***Bu bacağımda orada tahtalaştı.***⁶ ***Geber, fakat iş bul!***⁷” (SF-1:237).

72-“***Beyaz sivri burunlu adamlar ona yirmi bin frank mukabilinde bir cinayet işlettiler.***¹ Paris'e ekspres sabah saat altı buçukta hareket ediyordu.² Bindi.³ Hiçbir şey olmamış gibi, cebinde yirmi bin frank, parasız kaldığı zaman Marsilya'ya dönmek üzere bir Cezayirli Paris'e hareket etti.⁴” (SF-1:243).

73-“Yalnız başına olan insan kadar büyük adam yoktur ama, insanlarla beraber olan insan, hakiki kıymetini ölçer, biçer.¹ O zaman büyük adamsa, büyük adamdır.² Bir şeye yaramaz adamsa, bir halta yaramaz adam olduğunu anlayan adam da bir şeydir.³ Onun için Safranbolulu Halil'in iskambil oynayan beş kişinin içinden beni seçmesi, gayet makuldür.⁴ Çünkü ötekiler hayalperestlerdir.⁵ Yanında durana kızarlar.⁶ Ben bu devreyi geçirinceye kadar imanım gevremiştir⁷” (SF-7:15).

74-“Herkes geçti, siz geçmediniz.¹ Yüzünüzü göremedim.² Bayramım, çocukluk bayramım salıncaksız geçmiş gibi ***gözümde yaş doldu.***³” (SF-1:9).

75-“***Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem.***¹” (SF-1:9).

76-“***Sizi bekliyordum.***¹ ***Hâlâ sizi bekliyordum.***² Belki de bugün, bu saatte buradan çıkmayacaktınız...³” (SF-1:10).

77-“Hâlâ sizinle beraberdim.¹ Hayır, hasta filan değildiniz, çok şükür!² Beni görmemek için arka yollardan gidişinizi götür gibi oldum.³ İçimi mütevekkil bir sıkıntı sardı.⁴” (SF-1:10,11).

78-“-Tonel işlemiyor, kapalı.¹

Yaa, Tonel kapalı demek...² Tonel'in kapalı olmasına beraberce üzülüyoruz.³” (SF-1:12).

79-“Oyunda hep kazanmaya imkân yoktur.¹ Hele hayalperestlerle...² Ustalarla oyun oyundur.³ Kafasındaki kâşaneleri, içindeki ihtirasları biraraya toplamış adamlar, oyun oyunluğunu kaybeder.⁴ Öylesiyle cenk etmek lazımdır.⁵ Kazansan bile yorulursun, keyiflenmezsin.⁶” (SF-6:15,16).

80-“Onun için Hayri, cemiyete faydalı olmak lakırdısına fena halde içerler.¹” (SF-6:18).

81-“O kadar şaşırmıştı ki, âdeta her sene uzak köylerinden bu Ada'ya soğan getirdiğini unutmuştu.¹ Hafızası o kadar daralmış, bir sene evvelini hatırlamıyor gibi idi.²” (SF-1:30).

82-“Günler, şu son harpten evvel uzun uzun böyle geçmişti.¹ Harp başlangıcında annesi öldü.² Hayri haftalarca kumar oynamadı.³” (SF-6:20).

83-“Çok sevdiği annesinin ölümü onu pek sarsmıştı.¹” (SF-6:20).

84-“Bu ölüm ve doğum rüyası içinde şafak atıyor.¹ Kalkıyorum.² Kollarıma uykusuzluğumun hırkasını geçiriyorum.³ Dar geliyor.⁴ Şafak söküyor, aynadaki yüzüme saldırıyorum, bakıyorum.⁵” (SF-6:24).

85-“Dişlerindeki aydınlığı, gözlerinin ve kaşlarının karası kesiyor.¹ Alnının sakın mermerinin soğuk, buz gibi, yapışan buz gibiliğinden kabarmış dudağının çatlamış kırmızısını, elime sürüyorum.²” (SF-6:25).

86-“Sen onu almazsın.¹ Ben evleneceğim.² Sen olmasan bu iş çoktan olacaktı.³ Ben okumayacağım.⁴ Bizim dükkânımız var, orada çalışacağım.⁵ Hemen evleneceğiz.⁶ Yapma, n'olur?⁷ Bak biliyorum, yarın randevunuz var.⁸ Koruya gideceksiniz.⁹ Gitmeyiver.¹⁰ N'olur?¹¹ Ne kaybedersin?¹² Sen zevkini sürdün.¹³ Bırak.¹⁴ Sen başkasını da bulursun.¹⁵ Ama gidersen bak... dedi kaldı.¹⁶

‘Karışmam’ diye tehdit edemedi.¹⁷” (SF-6:27).

87-“Madem ki hastalığı yok.¹ Hem olsa bile canım, muayene olacak değil mi?² Onun da kolayı vardır.³ Beyhude telaşa düşüyor.⁴ Parası da kıymetli.⁵ Ama ona bu iyi bir ders oldu.⁶ Park onun neyine yetmez ki..⁷” (SF-1:211).

88-“Ardiyeler ağız ağıza dolmuştu.¹ Kaymakam bey soluğu belediye reisinin odasında aldı.² Vaziyeti kendi tabiri veçhile ariz amik anlattı.³

Belediye reisi direndi.⁴” (SF-6:31).

89-“Bu saçlarını ovalayan eller, harikulade sanatkâr eller.¹ Bu, acayip bir gıdıklıyış.² Bir davet.³ Bir, bir tuhaf bir şey...⁴ Sanki bir şeyler söylüyor bu eller; rica ediyor, davet ediyor...⁵ Birçok usul, bir tek bilgi ifade ediyor.⁶ Bu kadar aşikâr bir ilanı aşka karşı her kadın derhal gerilemelidir.⁷” (SF-6:44,45).

90-“Sesini tanıyamadığınız bir bayan, ‘Olmaz ilaç sine-i sad-pareme’ deyiverir.¹ Yürümeye koyulursanız, ‘Olmaz ilaç sine-i sad-pareme’nin birdenbire kesildiğini, onun yerine kalubeladan kalma bir ‘Haftız Burhan’ plağının döndüğünü duyarsınız.² Hemen iki adım sonra bir başka sesin, hüsnünüzün şen güneşine vurulduğunun resmidir!..³

Aldırmayın yürüyün...⁴ Musiki ziyafeti yeter!⁵ Şimdi şirin bir kahvenin önündesiniz.⁶ Bütün gramofon seslerini arkada bırakmışsınızdır⁷” (SF-6:48,49).

91-““Tebliğ 120 -M.Ç.

*Bir hizmetçi kızla bir uşak, bir de muhterem bir azamız, **garip bir hastalığa tutulmuşlardır.***¹ Bu hastalığın en karakteristik arazı, on sene sonra başlayacaktır.²” (SF-6:62).

92-“Hülyamı bitirir bitirmez, kadının beni hançerlemeyeceğini kestirir kestirmez, başımı sola çevirir, onu ardı kesilmeyen hareketlerini yaparken yakalardım.¹ *İlk günler yaptığı hareketlerde, benim bakmam yüzünden, **yanlılıklar yaptı.***²” (SF-6:64).

93-“Bir öğle üstü idi.¹ O yeşil, küçük çamın altında soyundum.² Uzağa birkaç kişi gelip benim tarafıma baktılar.³ Aldırış etmemelik edemedim.⁴ *Jimnastiği kestim.*⁵ Oturdum bir kayaya, düşündüm, işte tam bu sıra, bir adam çıkageldi.⁶” (SF-6:67).

94-“Ona, bu ön şansı da vermemek için, arka yollardan koştum.¹ Başvuracağı kapıların hepsine değilse bile birkaçına uğradım.² *Birkaçı bile onun yüzde on **sansını yüzde bire indirebilirdi.***³” (SF-6:71,72).

95-“[...] -*Beni dinlerseniz, dedim, hem paranızı alırsınız, hem de onu bütün zevklerinden **mahrum edersiniz.***¹” (SF-6:72,73).

96-“[...] -Peki bunun ne faydası var?¹
-*O zaman o, sizden, kendinden, dünyadan, paradan, yoldan, görünür görünmez, tadılır tadılmaz, **her şeyden öğrenecek.***²
-Sonra?...³[...]” (SF-6:72).

97-“O gün tarlada çalışıyordum.¹ Bir haftadır bir sıcak vardı, yaz sanırdın, ihtiyar köylüler durup durup, şu domuz dağa bakıyorlardı.² Bakıyorlardı emme, bizden kim oralı olacak?³ Hem ne edeceksin?⁴ Dağın karşısına dağ mı koyacaksın?⁵ *Bu su onu da **devirir oğul.***⁶ Aman vermez⁷” (SF-6:79).

98-“Koştum Hacı Ali'nin evine.¹ Köyün öbür ucundadır onun evi.² Şöyle bir on dakika sürer bizim evden, ilk orayı su basar.³ *Hacı'nın ahırını **yıkılmıştı.***⁴ Su belini aşmıştı.⁵ Evin damından bağırsıyorlardı, kadın

aşağıda kaldı, diye.⁶ Kapı kırılmıştı.⁷ Merdiven başını yüze yüze buldum.⁸ Ev çatır çatır çatırdıyordu kardeş.⁹” (SF-6:79).

99-“O pek dehşetli şeydi.¹ Bir daha öylesini görmedik pek.² Ormanın ağaçları bile yıkıldı gitti idi.³” (SF-6:80).

100-“Ben onun için bu Sakari'ye hem kızarım, hem severim.¹ Bazı kör, bazı gözü açıktır domuzun.² Hayırsız evlat gibi bir şeydir bu.³” (SF-6:80).

101-“Başbaşa konuşurken ne kadar coştuk, neler söyledikse, o kadar da hataya düşüyorduk.¹ Yalnız başımıza oturduğumuz zaman, kafamız daha başka türlü işliyordu.² Biraz evvel söylediklerimize pişman olmuştuk.³ Bak şimdi ne güzel düşünüyorduk.⁴ Düşünmek; yazı, düşünmekten doğdu.⁵” (SF-6:82).

102-“Şimdi buldum deminki cadı gibi bir cadı da ben.¹ Otururuz beraber.²

-Evlenmeden mi?³

-Ötekisinden boşanmadım ki.⁴ Nerededir, ne bileyim?⁵ Hem boşanmış olsam da yine evlenmezdim.⁶ Evlenince yine kaçar, diye korkarım.⁷” (SF-6:85).

103-““Padişahım, üzülme, Bağdat şimdi düştü!” demiş.¹

Padişah hem kendisinin tanındığına, hem de sanki telsiz telgraf almış gibi konuşan ihtiyara kızmış.²

‘Sen ne biliyorsun be adam?’ demiş.³” (SF-6:86).

104-“-Onun masalını bilmiyorum.¹ Yalnız eskiden burada bir türbe vardı.² Yandı.³ Türbeden içeriye girince iki elek asılı idi.⁴” (SF-6:87).

105-“Arkadaşı:

-Ağabey, Şehit Nizam bahçelerinin dutu bunlar.¹ Havalar bu sene imbat esti de ballanmadı yoksa mal.² Haslandı mal!³ Bu mal meltem ister, poyraz ister, imbat esti mi böyle çekiver kuyruğunu!⁴ Görüyorsun a,

tatsız mal.⁵ [...] Şehreminli Mehmet Ali, sessiz sadasız, tayyı mekân eder gibi, kayboldu gitti.⁶” (SF-6:87).

106-“Otomobilin içindeki adam, ne bağıryorlar? diye sormaya çekiniyordu.¹” (SF-6:99).

107-“Annesinin koyduğu dağ çiçekleri solmuştu.¹” (SF-6:96).

108-“Uzakta, yol bekçisinin çadırında çay ibriği kaynarken, bazı akşamlar, köylülerin birdenbire sesi kesilirdi.¹” (SF-6:101).

109-“[...]”

-Yapamıyorsun evde bir türlü değil mi?¹

-Yapamıyorum be Cıvci, sıkılıyorum.² Alışmışız bir defa...³ Sen de mi öylesin?⁴

-Vallahi bilmem ki.⁵ Ben hiç döşek bilmem...⁶

-Sahi mi ulan?⁷” (SF-6:104).

110-“[...]”

-Şu ağacın altındaki bekçi değil mi?¹

-O, herhalde.²

-Gelip hep keyfimizi bozar be, bu da!³

-Bozarsa bozsun.⁴ Yatacak yer mi yok başka?⁵” (SF-6:106).

111-“Biliyorum, suratımın rengi de çamurun, gökyüzünün, denizin, duvarın rengindedir.¹

Her şeyden memnun ahbap, seni yıkmış gitmiştir.² İnsan var öyledir, insan var böyledir.³” (SF-6:115).

112-“Hâlâ sinekler kahve fincanının etrafına konarlar.¹ Bütün sesler kesilmiştir.²” (SF-6:126).

113-“Asmanın yaprakları daha yemyeşil.¹ Bizim bahçedeki kurudu bile.²” (SF-6:126).

114-“Kuşlar yoktu şimdi havada ama, yolun kenarında yeşillikler vardı ya...¹ Baktım.² Bu yeşilliklerin bazı yerleri sökülmiş.³” (SF-6:129).

115-“Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor.¹ Halbuki sonbahar kocayemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşili ile kuşlarla beraber olunca, insana, sulh, şiir, şair, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşılmış, sevişmiş, açsız, hırssız bir dünya düşündürüyor.² Her memlekette kıra çıkan her insan, kuş sesleriyle böyle düşünecektir.³ Konstantin Efendi mani oluyor.⁴ Zaten kuşlar da pek gelmiyorlar artık.⁵ Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek.⁶ Her memlekette kaç tane Konstantin Efendi var kimbilir?⁷ Kuşlardan sonra şimdi de milletin yeşilliğine musallat oldular.⁸” (SF-6:129).

116-“Büyük keşfini yalnız onlara anlatabiliyordu.¹ Ötekiler, büyükler, her alime yaptıkları gibi alay ediyor, kendisine şüphe ile bakıyorlardı.”² (SF-6:136).

117-“[...]

-Şimdi ben, ağırlığı sıfıra binde dokuz yüz doksan dokuzdan fazla yakın olan, denizde yüzen bu şeye bir tayyare motoru taksam ne olur?¹

-Yürür.²

-Ama nasıl yürür?³

-Gemiden daha çok küçük olduğu için çok hızlı gider.⁴ Yahut paramparça olur.⁵” (SF-6:138).

118-“Saçı dökülmüş elli yaşındaki insan kafası bu adalenin kudreti, çalışma denilen şeyin sevgisi ile yaş denilen insan uydurması bir anlayış, bir hamlede silivermişti.¹” (SF-6:146).

119-“Az daha ilerimdeki kayanın ucuna kadar gelen, bu havanın kesafet peyda etmiş gibi, biraz daha koyu renklisi olan toprak parçası, orada dantelalı bir kesilişle kesiliveriyor.¹” (SF-6:148).

120-“Solumda yarım bir ay parçası.¹ Güneşin karşısında bu kadar parlak oluşu insana yapma hissi veriyor.² Gözlerimdeki gözlükten meğer onu bu kadar parlak görmüşüm, çıkarınca âdeta siliniverdi.³ Şimdi

artık bütün bunlara ilave edecek ne olabilir, diye etrafıma bakıyorum.⁴” (SF-6:148,149).

121-“Hemen samimi olmaya elverişli tabiatım, birdenbire kapıldığı bir müdafaa halini kendiliğinden alıverince, neşem de kaçiverdi.¹ Bu hal yeni yeni peyda oldu bende.²” (SF-6:151).

122-“Kahraman Bey, yüzünün her hattında incelik ve kibarlık akan altmış yaşında güzel bir adam.¹ Üstünde tertemiz, açık lacivert bir kostüm; sarı kırmızı çizgili bir kravat boynunda.² Ayaklarında terliklerle mağrur, Çerkez ve bey.³

-Yol mu yapsak?⁴ Yapsak bozuyorlar efendim, bizlere dış biliyorlar.⁵ Nerede ise bir kaşık suda boğacaklar.⁶” (SF-6:152).

123-“Günde 12 lira verebilecekler için de ayrılan yerler gayet mahduttu.¹ On altıyı geçmiyordu.² Hemen, ‘Boş yerimiz kalmadı.³ Bu sene çok hücum var efendim’ denecekti.⁴ Belki bu on ikide biri de, villalardakileri rahatsız etmeyecek tavsiye mektuplular, vilayetlerin uzak, yakın akrabaları işgal edecekti.⁵” (SF-6:156).

124-“Barba Vasili, sandalın kışındaki koltuğu suya bıraktı.¹ Gözü ipte, küreklere asıldı.² On dakika sonra arkamızdaki adayı da göremez olduk.³ Sis gitgide bastırıyordu.⁴” (SF-6:157).

125-“İçimi sevinçle bir korku sarmıştı.¹ Yolunu şaşırmış bir vapur bindirebilirdi.² Yakınlardan pat pat sesi gelen motor, bizi alabora edebilirdi.³ Bağırsak üç metreden bizi gören olmazdı.⁴ Ses sağdan mı, soldan mı, yandan mı gelir fark edemezlerdi.⁵” (SF-6:157).

126-“O gün Barba Vasili ile o dev gibi, durmadan değişen Van Gogh tablosu önünde, bir sürü sperka, hanos, iskorpit yakaladık.¹ Sis açıldı, kapandı.² Renkler ve şekiller büyüdü, küçüldü.³ Sesler acı acı, tatlı tatlı, garip garip ötüştü, bağıştı.⁴” (SF-6:160).

127-“Keçi başının derisi yüzülür.¹ Ciğercilerde görürsünüz ya, bir kenarda asılı durur, şıp şıp şerbet gibi kanı damlar.² Les gibi de kokar.³

Ne kadar keskin kokarsa, o kadar işe yarar, işkembe de olur a, pahalıdır.⁴
Tuzluya oturur.⁵” (SF-6:165).

128-“Şehri akşamüstü sis basmıştı.¹ Sis Haliç yoluyla gelmiş.
önce mavnalar, çatanalar, köprüler, sonra kuleler, mağazalar
kaybolmuştu.²” (SF-6:170).

129-“Elektrik direğine dayanmış cıgara içen benden başka kimse
yoktu.¹ Bununla iftihar ederim.² Gidip o kahvede bir çay içmek canım
çekti.³ Yadırgayacaklardı.⁴ Vazgeçtim.⁵” (SF-6:171).

130-“Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir halde dondu.¹
Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek
adam.² Gülümseme birdenbire yüzünde bir meyve gibi çürüyüverdi.³”
(SF-6:185).

131-“[...]

- Ne oluyor bu martıya, Sotiri? dedim.¹

- Ölüyor be! dedi, ne olacak?²

- Sahi ölüyor mu?³

- Yok, yalandan. Ölüyor işte...⁴” (SF-6:190).

132-“Martının kafasını ellerime almıştım.¹ Bir avuç deniz suyu
getirip ağzına damlattım.² Şiddetle kafasını salladı.³ Bir titredi.⁴ Ve
öldü.⁵” (SF-6:191).

133-“Ben martıya ait bir mersiye yazmış ateşin karşısında
okumak üzereydim.¹ Bütün kabile halkı bana kızmıştı²:

- Bu herif çalışmayacak mı?³ Oturup kayalara düşünecek mi?⁴

Martı ölmüş.⁵ Onu seyredip bize masal mı anlatacak?⁶” (SF-6:191).

134-“[...]

- Martı, dedim, üç adım ötemdeydi.¹ Güneş yeni batmıştı.²
Doğudan bir mavi karanlık ağır ağır kayalara, çakıllara, çakıllardan
vücuduma sinmeye başlamıştı.³

Kalafat'la Sotiri birbirlerine bakakaldılar.⁴

- Ee, sonra? dediler.⁵

Utandım, sustum.⁶” (SF-6:192).

135-“Kafasını bir-iki defa salladı.¹ Bir daha vapura baktı.² Bir daha salladı.³ Yırtık paltosuna girip kayboldu.⁴” (SF-6:193).

136-“[...]

- Sotiri seslendi:

- Usta, elimi kesti midye, çok kanıyor.¹

- Yeter, çık artık.²

- Çok kanıyor, be usta!³” (SF-6:195).

137-“Sotiri çok uzaklardan boğuk boğuk cevap verdi¹:

-Ne var, usta?²

-Sana değil, lan?³ Bana döndü; nerede ise gün doğacak, geç kaldık, dedi.⁴ Tamam mı senin oltan?⁵” (SF-6:197).

138-“Bu kadar anasının gözü bir gecede yalnızdım.¹

O Türkçe tangolar yok mu, öğreniyorum.²” (SF-6:202).

139-“O kadar beylik, o kadar bilmeyerek çalma, o kadar huluskâr ve o kadar nahiye ile ilgisiz -bütün bunları o kadar samimi ve hararetle bir şekilde inanarak, büyük vatanperver sözler söylediğine emin olarak-laflar etti ki, benim en küçük bir sözümün ona ne kadar gülünç geleceğini düşündüm, irkildim, şasırdım, ürktüm.¹” (SF-6:220).

140-“O akşam hemen hiç çalışmadı, işleri hep ötekine bıraktı.¹ Hep yanımda oturdu.² Her akşam bu vakit gelen hanımla beye bile gitmedi.³

- Gitsene Todori, dedim.⁴

- Bahşiş vermezler, gitmem, dedi.⁵

Dört gün somurttu.⁶ Altı ile sekiz arası yanımda oturdu⁷ Çalışmadı.⁸” (SF-6:226).

141-“Sinemadan çıktığım zaman yağmur yine başlamıştı.¹ Ne yapacağım?² Küfrettim.³ Ana avrat küfrettim.⁴” (SF-7:9).

142-“Ben, iki insan ve bir hayvan düşünerek yağmurun altında, Atikali'nin bilmediğim sokaklarına sapıyorum.¹ Bekçi düdükları geliyor.² Bir evden deli gibi birisi fırlıyor.³ Üstüme çullanıyor.⁴

‘Dostumu öldürdüm âbi!’ diyor, ‘sakla beni.’⁵” (SF-7:10).

143-“Hidayet o akşam süslenmiş, Taksim'e çıkmıştı.¹ On sekiz lira otuz yedi kuruş parası vardı.² Bir meyhaneye girdi, içti de içti.³ İçtikçe Hidayet'e koydu.⁴” (SF-7:12).

144-““Bir arkadaşımı ziyarete gitmişim.¹ Ordan dönüyorum.² Gec kalmışım.³” (SF-7:12).

145-“Atatürk köprüsünde rastladım adama, iki elini tırabzana dayamış. Haliç'e öğürüyordu.¹ Yanında durdum.² Zıpları gibi iki-üç defa ayakkabılarının ucuna basarak yükseldi.³ Sonra durdu.⁴ Mendilimi çıkarıp gidip yüzünü sildim.⁵ Ağzını sildim.⁶ Gözüne düşen saçlarını elimle taradım.⁷ Yüzünü bana çevirince iki büyük ve siyah göz dostça baktı.⁸

‘Çok içtim amca,’ dedi.⁹

Ukalalık etmedim:¹⁰

‘İçmeli delikanlı,’ dedim, ‘içince çok içmeli.’¹¹” (SF-7:17).

146-“Kızdım¹:

‘Nurum içimde oğlum,’ dedim, ‘içim pırıl pırıl, içim aşkla dolu, dostlukla dolu, hiç olmazsa bu akşamlık.² Sen bakma o yüzdeki nura.³ Yalancıdır, aldatır.⁴

‘Öyle mi dersin?’ dedi.⁵” (SF-7:17).

147-“Fıstık yedi.¹ Bira içti. Fıstık yedim, bira içtim.² Kulağımda bir şeyler öttü.³ Bayılacak gibi oldum.⁴ Dikkatle bana bakıyordu.⁵

‘Çok ihtiyarladın sen,’ dedi.⁶

‘İhtiyarladım,’ dedim⁷” (SF-7:20).

148-“Ben seyirci oynuyordum.¹ Başladım tepinmeye.² El çırpmaya.³ Üsüyordum.⁴ Paltomun yakasını kaldırdım.⁵ Onunki gibi koyun kürkü koyduracağım ben de.⁶” (SF-7:22).

149-“Artık hareket etmedim.¹ Seyirciler kayboldu.² Futbolcular kayboldu.³ Neden sonra yanıma geldi.⁴

‘Maç bitti,’ dedi.⁵” (SF-7:22).

150-“‘Ben seni gördüm,’ dedim.¹

‘Ne oynuyordum?’²

‘Bek!’³

‘Sahi görmüşsün,’ dedi.⁴

‘Birisi seni düşürdü.’ dedim.⁵

‘Düşürdü.’ dedi.⁶

‘Topallıyorsun.’ dedim.⁷

‘Hiç, bana hiç,’ dedim.⁸

İçim burkuldu.⁹

Birdenbire kaybettim onu.¹⁰ Seslendim¹¹:

‘Panco, Panco!’¹²

Hiçbir cevap alamadım.¹³” (SF-7:23).

151-“Yerler ıslaktı.¹ Yağmur kesilmişti.²

‘Yağmur yağmış,’ dedim kendi kendime.³

Onları kaybetmiştim.⁴ Bir sinemanın gişesinde buldum.⁵” (SF-7:23).

152-“Kalabalığın içinde pardösülü, kırk yaşlarında bir adam;

‘Yeme tırnağını!’ diye bağırdı.¹

Gülümsedi.² Işıklar yanmıştı.³ Üç arkadaşı kaybolmuştu.⁴

Önündeki tırnaklarını yeme diyen adam yanına geldi.⁵ Oturdu.⁶” (SF-7:24).

153-“O pasajdaki birahaneye yine gitsem.¹ O masaya otursam o masaya, insanlar gelse otursa çift çift kadınlı erkekli.² Ben tek başıma.³ Milyonlar içinde tek başıma.⁴ Acı gitgide acıyor.⁵ Kavun acısı gibi, zehir gibi bir acı.⁶ Kaybettikten sonra bulduğumuz şey.⁷ Nedir o bil?⁸ Nedir o bil?⁹” (SF-7:25).

154-“Ellerin büyüyor mu?¹ Yok, büyümüyor.² Büyümüyor, büyümüyor, yaşasın.³ Ama acıyor.⁴ Hayır acımıyor, yalan söyleme.⁵” (SF-7:25).

155-“Geçen gün koşa koşa caddeden geçiyordu.¹ Vakit beşe çeyrek vardı.² Geç kalmıştı matineye.³ Koşa koşa o sinemaya girdi.⁴ Ardından baktım kaldım.⁵ Giremedim.⁶ Aksilik ediyor.⁷ Konuşmuyor.⁸” (SF-7:26).

156-“Öteki yıldızdan gelmiş adam taksiden atladi.¹ Bütün ordu peşinde.² Vur emri var.³ Vurdular.⁴ Askerler etrafını aldılar.⁵” (SF-7:27).

157-“Geç geldiği zaman deli olurdum.¹ Merdivende ayak sesleri yabancılaşınca kudururdum.² Sonra birdenbire onun ayak sesleri.³ Kapıyı açık bırakmış olurdum.⁴ Öteki seyyareden gelir gibi gelirdi.⁵ Gözlerinden öperdim.⁶” (SF-7:27).

158-“Münir Paşa konağının yağlıboya tavanları çoktan duman ve kül olmuştur.¹ Tahtakuruları da yanmıştır.² Yatağım, yorganım, gözyaşım yanmıştır.³ Havuzlar yanmıştır.⁴ Yapraklarını kışın dökmeyen ağaçlar yanmıştır.⁵ Anılar, anılar yanmıştır.⁶ Yanmış oğlu yanmıştır.⁷ Beni bugüne getiren kitaplar yanmıştır.⁸” (SF-7:31).

159-“Kadının biri beşinci kattan bir kediyi sokağa atıyor.¹ Bir kadınla bir yabancı erkek kedinin başındalar.²

Kedinin burnundan hafifçe kan sızıyor.³” (SF-7:33).

160-“Beşinci kattaki kadın, sobasına şimdi kömür atıyordu.¹ Hava da ne soğudu.²” (SF-7:33).

161-“Bu sefer babam çıkışıyordu¹:

‘Panco, eşek Panco! Tembel Panco!² Geç kalacağız.³’” (SF-7:35).

162-“Bütün haftalığımı bir günde verdiğim olur.¹ Sonra ateş gibi çalışırım.² Yalnız sabahlan işte böyle bir türlü uyanamam.³

Bir zaman *issiz kalırız.*⁴ Bu aylarca sürer, iste o zaman imdadıma sen yetişirsin.⁵” (SF-7:36).

163-“Seninle tiyatrolara filan gideriz.¹ *Ben prafanın başında gecikirim.*² Ama saat kaç olursa olsun eve döndüğüm zaman sönmüş mangallardan, babamın ve anamın ve küçük kardeşimin nefesinden doğmuş havaya girdim mi, dünya benimdir.³” (SF-7:36,37).

164-“‘Ha!’ dedi, ‘bugün benimle geleceksin.¹ Bir bodrum merdiveni tamir edeceğim.² *Sen de odunlukların elektrikleri bozulmuş, onları yaparsın.*³” (SF-7:38).

165-“Gözlerime daha bir takım ağır laflar edeceğimi sanıyordum.¹ ‘Bakarlar mı deliler gibi her hoşlarına giden yüze!..² *Kendilerine değil bana acındırıyor güzel insanları...*³ *Hatta sinirlendiriyorlar bile bir bakıma...*⁴” (SF-7:40).

166-“Önceleri içinde bir ihtilal havası esti.¹ Aile denen ipi bir sıçrayışta aşmak arzusu içinde çırpındı.² Yapamadı.³ *İki senenin sonunda yazıhanede *sismanladı, uyustu kaldı.**⁴” (SF-7:40).

167-“Evet, hiçbir şey, hatta evlenme fikri bile, minderleşmiş, koltuklaşmış, kasa defteri haline gelmiş benim arkadaşı uykusundan uyandırmamıştı.¹ Bir kez düşünmüş, fikir hoşuna gitmiş, çabucak bir kadın hayali, bir terlik, bir pijama, bir pudra lavanta kokusu duymuş, içi hafifçe ezilmişti ki; ‘Ben evlenirsem ne ederim?’ diye düşününce bu eziklik geçivermişti.² Geçivermiş olsa iyi!³ *Yerini bir korku almıştı.*⁴ (SF-7:40,41).

168-“*Dışarda kar yağdığı zaman içerisi sıcak da olsa bu birahane de *üsürüm.**¹” (SF-7:45).

169-“Günler geçti.¹ *Ben *düştüm, içmek âlâtı bozuldu.**² Sen koca adam oldun; beş bin lira drahoma alacak kadar.³ Bari seviyor musun kızı Yani usta?⁴

‘Karı değil mi be ağababa, severiz.’⁵” (SF-7:47).

170-“Beni sevmez misin?”¹

‘Seni mi?’² O da sorulur mu Yani usta?’³ Seni?’⁴ Seni çok severim.’⁵

‘Ama ben çocuk değilim artık.’⁶

‘Benim gözümde çocuksun.’⁷

‘Beni çocuk yerine alırsan kızarım; küserim sana.’⁸ Bir daha da konuşmam.’⁹” (SF-7:47).

171-“Yani usta bana son defa bir çocukluk yapmıştı.¹ Hoşuma gitti.² Bir tuhaf oldum.³ Bir yalnızlık duydum.’⁴” (SF-7:48).

172-“Harp çıksın mı çıkmasın mı?..¹ Çıkarsa milyoner olacaktı, ama ya erkek evlat?’² Tıpkı kendisine benzeyen karayağız erkek evlat elden gitmiş, yayladaki aşı boyalı ev gitmese bile kazadaki hela kokulu, sac sobalı, halılı sedirli, bahçesi erik ağaçlı, aşmalı ev yıkılmış, karı nalları dikmiş...³ Milyon damada kaldıktan sonra paranın kıymeti yoktu.⁴ Hiçbir şeyin kıymeti yoktu.’⁵” (SF-7:53).

173-“Getirdim amca.’¹

‘Bir de çay söyle oğlum.’²

‘Ocakçı kapadı gitti amca.’³ İstersen ben kahve yapayım.’⁴

‘Ehh... Pek gitmez ama, yap bakalım!’⁵” (SF-7:54,55).

174-“Ama işte on beş senedir, bir gece bile kendini odanın ortasında bulmamıştı.¹ Demek ki, hasta maşta değildi.² Ne diye karısı onu İstanbul'a göndermez, ben de geleceğim, diye tuttururdu?’³ Bu sefer de çocuk gibi ağlamıştı.⁴ İcini süpheli bir korku sardı.⁵ Keşke karıyı getirseydi.’⁶” (SF-7:56).

175-“Havadisi ertesi günkü akşam gazeteleri yazdı¹:

‘... tüccarlarından Rıza Milyon-er, indiği Şirin Manyas Oteli'nin üçüncü kattaki odasından meçhul bir sebepten sokağa düşerek koma halinde hastaneye kaldırılırken yolda ölmüştür.² Polisçe tahkikata başlanılmıştır.’³” (SF-7:56,57).

176-“Konuşurken farkına varmadığım soldaki daracık, cennet gibi gölgeli bir yola sapıp gülüşerek kayboldular.¹ Uzun zaman kendilerini görmeden seslerini işittim.²” (SF-7:61).

177-“Atkestanenin altına nihayet vardım.¹ Bitmişim; bir taş parçasının üstüne oturdum.² Çevremde bir horoz iki-üç tavuğuyla beraber geziniyor; görünürlerde başka kimsecikler yok.³” (SF-7:61).

178-“Yürüyordum.¹ Yürüdükçe de açılıyordum.² Evden kızgın çıkmıştım.³ Belki de tıraş bıçağına sinirlenmiştim.⁴ Olur, olur!⁵ Mutlak tıraş bıçağına sinirlenmiş olacağım.⁶” (SF-7:72).

179-“Birdenbire güneşi, buluta benzemez garip ve sarı bir sis kapladı.¹ Bir kirlî el, çağla bademi eşeğin sırtından bir kumaş çekip aldı.²” (SF-7:73).

180-“Rum balıkçıların Hirisopsaros (Hiristos balığı) dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş.¹ İsa doğmadan evvel, Akdeniz'e dehşet salmış.² Bir Finikeli denize düşmeye görsün!³ Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beniisrail balıkçı kayığının sayısı sayılamamış.⁴ Keser, biçer; doğrar, mahmuzlar; takar, yırtar; koparır, atar; çeker parçalamış.⁵” (SF-7:76,77).

181-“Oltaya tutuldu muydu, dünyasına, sulara küsüverir.¹ Nasıl bir korku içine düşer kimbilir?²” (SF-7:77).

182-“Artık her şeyi anlamıştı.¹ Denizlerin dibi âlemi bitmişti.² Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara, koyu yeşil yosunlara gömülmek...³ Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak...⁴ Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda âletlerini yakamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı.⁵ Her şey bitmişti.⁶” (SF-7:79).

183-“Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötüleyecek, canından bezdireceğiz, içinde ne kadar güzel şey varsa hepsini, birer birer söküp atacak.”¹ (SF-7:80).

184-“Bütün gün, ne ettiğimi bilmeden dolaşım.¹ Çoktandır ne yaptığımı bilmiyorum.² Ancak böyle dolaşırsam bir şeyler görebiliyorum.³ Yoksa gözümü dört açsam, nafile!⁴ Böylece hiç kimseyi, hiçbir eşyayı, hiçbir olayı dört başı mamur gördüğümü ve duyduğumu iddia edemem.⁵ Daha çok işin hiç lüzumsuzunu, teferruatını kılı kılına görüyorum, duyuyorum da esaslı kısmını kaçırtıyorum.”⁶ (SF-7:81).

185-“Çarşıya inemememin sebebi bu değil.¹ Bu değil de ne?² Mesele midir sizin için benim çarşıya inememem?³ Hiç sanmam.⁴ Size vız gelir.⁵ Bunu mesele ettiğim için isterseniz bana kızınız.⁶ Ama, benim şu yazıya başlayabilmem için çarşıya inemem çok çok önemlidir.⁷ Niçin inemediğimi anlatmaya kalksam hem pek uzun sürer, hem de bir işe yaramaz.⁸ Biriyle karşılaşmak istemiyorum sayın, olsun bitsin.⁹ Bunu keselim artık...¹⁰” (SF-7:88).

186-“Canım çekiyor diye bir vapura binip Haydarpaşa'ya, oradan tabana kuvvet Van'a kadar gidemem.¹ Yollarda geberirim...”² (SF-7:89).

187-“Hatta, biraz çirkin kaçacak ama, cemiyet azası kapıdan girer girmez, ağzıyla olmasa başka bir yanı ile patlatmazsa; bu ağır, ihtiyar, gün görmüş ve geçirmiş sebzeçilerin, aşçıların, bahçıvanların konuşmasına pek yarım katılabilir.¹ Patlatırsa, Pandeli Efendi baş köşeyi yeni gelen üyeye verir.² Hiç kimse gülmez.³ Herkes, yalnız gözleriyle patlatmanın şiddetine göre kahkaha atar.⁴ Bu gözlerdeki gülme yavaş yavaş söner.”⁵ (SF-7:91).

188-“Giyindim, tekrar sokağa çıktım.¹ Kahveye girdim.² Karşısına geçip oturdum.⁴ Beni görünce sapsarı kesildi.⁵ Dudakları titriyordu.⁶ Kahvenin aynasında sapsarı, bembeyaz bir adam gördüm⁷ Ürktüm, bendim.⁸ Defolup kahveden gitti.”⁹ (SF-7:93).

189-“Ne elmaya, ne dağa tesadüf etmeden yokuşu iner, birkaç sene evvel bozulmuş bir asfaltta girersiniz.¹ Semt birdenbire fukaralaşmıştır.²” (SF-7:95).

190-“Birisi;

‘Abe,’ der, ‘senin kızan pavlikaya gitmez mi be?’¹

‘Rüstem be, senin kara kız, yine mi kovuldu isten; iskara maşa satar?’²” (SF-7:95).

191-“Önüne gelen;

‘Vay mebus beyefendi!’ diye selamladıkça utancından kızarırdı.¹

Normalleşirdi.² Bir korkudur alırdı kendisini.³” (SF-7:102).

192-“İçeriki odaya geçtim.¹ Yatak hazırdı.² O ta köşeye büzülmüştü.³ Yanına sokuldum.⁴ Sıcacıktı.⁵ Hamam gibiydi.⁶ ‘Dondum sobalı odada yapayalnız’ dedim.⁷ ‘Burası ne iyiymiş!..⁸’ (SF-7:107).

193-“Öteki sivil adamda kimi göreceğim diye, onun tarafına döndüm.¹ Mektepteki musiki hocamızı.² Beni pek severdi.³ Genç yaşında bir fitik ameliyatı sonunda ölmüştü.⁴” (SF-7:116).

194-“Öteki, kendilerini çoktan unuttuğum ölümler, gözlerini, babasına kafa tutmaya çalışan çocuğa, bana dikmişlerdi.¹ Utandım.² Kapıyı kapadım çıktım.³” (SF-7:116).

195-“Koştum. ‘Nadide, Nadide!’ diye bağırdım.¹ Küçük Hasan’ım beni pencerenin önünde görünce her zamanki gibi gülmek istedi.² Sonra birdenbire yüzü buruştu, asıldı.³” (SF-7:116,117).

196-“Girdiğim kapının camından baktım, kimseler yoktu peronda.¹ Yine karımla oğlumun bulunduğu kompartımana koştum.² Eğilip istorun aralığından baktım.³ Onları gördüm.⁴ Ana-oğul birbirine sarılmışlardı.⁵ Karımın rengi korkudan bembeyazdı.⁶ Hasan sinmiş, ağlıyordu.⁷” (SF-7:117).

197-“Dışarda yağmur siddetlenmişti.¹” (SF-7:117).

198-“Dostlarım, uzatmayalım, şu aşk hikâyesini bitirelim;¹
Aramızdaki para pul, apartman sahibi, bu işçi kızını hem bizden,
hem güzel arkadaşımızdan ayırdı, aldı.²

Güzel arkadaşımız dostların himmetiyle, iltimasıyla Heybeli Sanatoryumu'nda beş ay yattı, iyileşti maşallah!..³” (SF-7:121).

199-“Biz zengin arkadaşımızı feda etmeye mecbur kaldık.¹ Hani şöyle cesaret gösterip de Ahmet’e, ‘Alçak! Bize bunu yapacak mıydın?’ dedik, sanmayın.² O bizim yanımıza gelmeye bir zamandır çekiniyor.³ Yaptığı mühim bir şey değil ki, olağan şeyler bunlar.⁴ Kızla altı ay beraber yaşadılar.⁵ Sonra onlar da ayrıldılar.⁶” (SF-7:121).

200-“Köyde ölesiye canım sıkılıyordu.¹ Kimseden en küçük bir alâka görmüyordum.²” (SF-7:124).

201-“Gece, köyde çakallar ulurdu.¹ Korkardım.² Saatimle büzülürdük.³ Yorgandan kafamı çıkarır, o avucumda. saatlerce çakal seslerini dinlerdik.⁴” (SF-7:124).

202-“Bir sabaha karşı yine çakal sesleriyle uyanmıştım.¹ Odamın tek penceresinde iki büyük ve parlak göz bana bakıyordu.² Saatimle ben korktuk.³ Yorganı üstümüze çektik.⁴” (SF-7:125).

203-“Ellerinden kurtulunca soluğu evde aldım.¹ Saatimi çıkardım, artık işlemiyordu.² Yatağında sabaha kadar ağladım.³” (SF-7:126).

204-“Ama Fındık ona müşkülât çıkarıyordu.¹ Eti şöyle bir dişlerinin arasında sallıyor, o canım bifteği fırlatıp atıyor, kuyruğunu kıştırıyor, yıldırım gibi kaçıyor.²” (SF-7:130).

205-“Çöpçü Mehmet'e kravatlı onbaşısı, hemşerisi şöyle dedi:¹
‘Mehmet be, zehir yemiyor şu Fındık!² Kaymakam bey de tutturdu, 'İlle de geberteceksin.³ Atarım seni işinden,' diyor.⁴ 'Benden

yemiyor,' dedim.⁵ 'Bir başkasına havale et,' dedi.⁶ Bu işi sen yapacan⁷
Yapamazsan, ben seni *dehlerim*.⁸ Bak karışmam.⁹” (SF-7:131).

206-“Valize lazım değil.¹ Ama bavullarla denge bilet almalısın.²
‘Vapurda alsak olmaz mı?’³ *Mesele catallaşiyor.*⁴ Nizamnamelere
kadar bilmem gerekiyor.⁵ Cevap veremiyorum.⁶” (SF-7:150).

2.1.10. ‘-ebil-’Yeterlik Bileşik Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

‘-e bil-’ yapısı, olmayan durum ya da olaylara göndermeyle, metin bağlamında olumsuzlama görünümü oluşturan yapılar arasında yer almaktadır.

1/2’deki gereklilik ifadesine (... olmalı ki) bağlanan ‘*sezebilsin*’ söylemi ‘*başka türlü sezemez*’ anlam ifadesiyle olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

2/1’de olunmayan bir olaya gönderimle ‘*Pekâlâ bir doktor da olabilirdi*’ söylemi ‘*ama olamadı*’ anlamında derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Anlatamam.¹ *Omuz başımda durup beni seyretmeniz bile kâfi değildir, insan iki şahsiyetli, yahut da bir cambaz gibi atik olmalı ki, kâh omuz başımda durarak elime, kâh karşıma fırlayıp yüzüme bakarak bu kanunu benim kadar sezebilsin.*²” (SF-6:16).

2-“*Pekâlâ bir doktor da olabilirdi.*” (SF-1:77).

2.1.11. Yaklaşma Bileşik Fiiliyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

Bu yapı dilbilgisinde ‘*yaklaşma eylemi*’ olarak kavramlaştırılan ve fiil tabanlarına bir düz geniş ünlü (e, a) den sonra *yazmak* eylemi ulanarak yapılan bir bileşik çekimdir. Anlam olarak eylemin yapılması durumuna yaklaşıldığını ifade eden yapı, gerçekte gerçekleşmeyen eylemleri söylem düzleminde ifade eder. Bu yönüyle de olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/3’teki ‘*Bahçenin kalın duvarı suratıma çarpıyazdı.*’ söyleminde gerçekleşmemeye bağlı bir olumsuzlama görünümü ortaya çıkar. Söylemin anlamsal çözümü ‘*duvar suratıma çarpmadı*’dır.

METİN PARÇALARI

1-“Bu yazıların sahibi benim de, başıma böyle bir kaza geldi.¹ Kestirmeden bir arkadaşın evine çıkmak istedim.² *Bahçenin kalın duvarı suratuma carpayazdı.*³ Ters yüzüne dönünce, evvela, büyük, biçimsiz ve mimarisiz konağı gördüm.⁴ Sonra, sağdan sola bir yarım çarkla döndüğüm zaman, bu küçük kulübe ile burun burna geldim.⁵ İşte bu küçük kulübe, beni çok alâkadar etti.⁶ Kapıyı vurdum.⁷” (SF-7:57,58).

2.2. Sıfatlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

TS’de gramer terimi olarak “bir ismi, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. niteleyen, belirten kelime” kavramlaştırılmasının yapıldığı sıfatlar, niteledikleri ya da belirttikleri isimlere kullanıldıkları dizim içerisinde bir takım değerler yüklerler. Sıfatların isimlere yükledikleri bu anlam değerleri olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Bir sıfat yalın kullanımda olumlu anlam yükleyici olarak kullanılabilir gibi, metin bağlamında olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkabilir. Diğer taraftan, yalın kullanımda olumsuz anlam yükleyici olan bir sıfat olumsuzlama görünümüyle metin üretiminde katılabilir. Burada olumluluk ya da olumsuzluğu belirleyen sıfatın yalın kullanımdaki anlam değeri değil; sıfatın kullanıldığı dizimde, dizimden kaynaklanan anlam değeridir. Gerçekte burada karşılıklı bir etkileşim de yok değildir.

Sıfatların metinlerdeki olumsuzlama görünümleri oldukça farklı olabilmektedir. Öyle ki, metinlerde her sıfat kullanımı için ayrı bir açıklama gerekmektedir. Çalışmamızın amacını aşmamak için belirgin kullanımları açıklayıp geneli örnekleyici bir liste sunmayı uygun buluyoruz.

Genel hatlarıyla sıfatların metinsel görünümünü şöylece:

1/2’deki ‘*iftiharla söylenen ve hayranlık duyulan bir kimseye duyulan hissi ifade eden*’, ‘...*ağır, taş gibi ağır, kireçli, acı kuyu suyu gibi bir sevginin içimize oturması*’ söyleminde ‘*ağır, taş gibi ağır, kireçli, acı* kuyu suyu’ sıfatları, yalın kullanımda olumsuzluk ifadesine sahiptir. Ancak bağlam göz önüne alındığında bu söylem olumsuzlama değil olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkmaktadır.

2/6’da olumsuzluk ifadesiyle söylem düzlemine çıkan betimlemede ‘*Kahvenin aynasında sapsarı, bembeyaz bir adam gördüm.*’ sözcesinde ‘*bembeyaz*’ sıfatı birlikte kullanıldığı diğer sözcükler ve metin bağlamı göz önüne alındığında karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadır.

Bununla birlikte, yalın kullanımda olumsuzluk çağrıştıran sıfatlar metin üretiminde karşımıza olumsuzluğun durumsal ya da betimsel aktarımında katkı sağlar nitelikte çıkmaktadır.

3/1'deki 'yahşi kayalar, tuhaf kuşlar, derin uçurumlar' sıfat kullanımları taşıdıkları olumsuz anlamlarla betimsel olumsuzlamanın ortaya çıkmasında katkı sağlamışlardır. (Betimsel Olumsuzlama Görünümleri için bk. bölüm 4.3.3.)

Sıfatların betimsel olumsuzla görünümleri daha çok anlatıya dönüktür. Diğer bir ifadeyle metin içi gönderim alanı geniştir. Ancak sıfatların daha dar bir gönderim alanında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıktığı kullanımlar da vardır.

4/1'deki 'Kasabanın ölü çarşılarını seyre dalacaksın.' söyleminde bu kullanımı görebilmekteyiz. Bu kullanımlar genellikle duruma yönelik aktarımlardır ve sıfatın dahil olduğu sözceyle sınırlıdır.

Sıfatların metin bağlamında isimlere yükledikleri olumsuz ya da olumlu anlamların sınırlandırıldığı kullanımları da vardır.

5/1'deki 'Basit, kullanılmaya elverişli, çıplak denilecek kadar boş, fakat her şeyi tamam bir salondur.' söyleminde 'basit' ile 'kullanılmaya elverişli'; 'çıplak denilecek kadar boş' ile 'her şeyi tamam bir salon' aktarımı karşıtlıklardan yararlanarak anlatıma canlılık kazandırmak amaçlıdır. Görünüm olarak, olumsuzluk çağrıştıran sıfatlarla kurulu bir betimleme olmasına rağmen söylem olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Sıfatların duruma yönelik olumsuzlama görünümleri ise, genellikle zarflarla ilişkilendirildiklerinde ortaya çıkmaktadırlar.

6/2'deki 'Yine kadınları göstererek, parmaklarını yalıyor, küçük, kesik, boş cümlelerle konuşuyordu.' söyleminde zarf tümleci olan sözcük grubu içerisinde yer alan olumsuz anlamlı sıfat kullanımı, eylemin durumuna yönelik bir olumsuzlama görünümünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bir ismi niteleme ya da belirtme sadece isim kökenli sözcüklerle değil sıfat-fiillerle de olabilmektedir. Sıfat-fiiller türedikleri fiilin sahip olduğu anlamın olumlu ya da olumsuz olmasına göre niteledikleri isme etki edebilmektedirler. Bu yönüyle isim kökenli sıfatlardan farksızdırlar.

7/2'deki 'Onları ören bir genç gözü bozacak kadar ince ve sanatkârane dantellerle süslü bir masa örtüsünün üstünde, kırmızı boyaları dökülmüş minyatür bir

rakı sürahisinin yanında, Trifon'un günlerce çalışarak yaptığı bir gemi duruyordu." söyleminde 'boyaları dökülmüş minyatür bir rakı sürahisini';

8/1'deki *'Trifon, toprağı sevmey; ona hürmet ederdi. Çünkü birçok sevdiği orada, onun altında, aklın durduğu bir yerde yaşıyorlardı.'* söyleminde 'aklın durduğu bir yer';

9/1'deki *'Odanın içini, köhnemiş bir meyve kokusu sarmıştı.'* söyleminde 'köhnemiş bir meyve kokusu';

10/1'deki *'Burada, bu boş ve kimsesiz kahvede bile kendine bin türlü iş bulur, kova kova denizden su çekerek, siyahlaşmış tahtaları ovardı.'* söyleminde 'siyahlaşmış tahtalar';

11/3'teki *'O gün de öyle bir gündü. Kahve kalabalıktı. Bir düğünde kasığına kurşun yemiş genç bir delikanlı bir köşede, beyazları çoğalmış renksiz gözleriyle sapsarıydı.'* söyleminde 'kurşun yemiş genç bir delikanlı' ile 'beyazları çoğalmış gözleriyle';

12/1'deki *'Ali, şehir dışında, Saimelerin şimdi yıkılmış eski evlerinin hemen hemen yanibaşında, kimsesiz bir kadının bir odasında oturuyordu.'* söyleminde 'yıkılmış eski ev' kullanımlarında yer alan sıfat-fiiller türedikleri fiillerin olumsuz anlam çağrışımına ve birlikte kullanıldıkları sözcüklerin katkısına bağlı olarak metinlerde olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkan kullanımlardır.

Öte yandan sıfat kullanımlı bazı sözcük birimler metinlerde derin yapıda bazı olumsuzlama görünümleri ile de karşımıza çıkmaktadırlar. Bunların başında *'tek (bir tek)'* ve aynı anlamda kullanılan *'yegâne'* sözcükbirimleri gelmektedir.

TS'de *'tek'* sözcük birimi sıfat olarak "1. Eşi olmayan, biricik, yegâne, 2. Yalnız, yalnızca, salt, sadece" anlamlarında kavramlaştırılmıştır. Yine kalıp ifade olarak TS'de yer alan *'tek bir'* sözcük grubu için "1. (olumlu cümlede) yalnız bir, 2. (olumsuz cümlede) hiçbir" açıklaması yapılmıştır. Biz metinlerimizde *'bir tek'* kullanımına rastladık. Her iki sözcük biriminin kullanımı metin bağlamında derin yapıda olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

13/2'deki *'Ahmet, Trabzonlu zengin bir babanın tek oğluydu.'* sözleminde *'Trabzonlu zengin babanın başka oğlu yoktu.'*;

14/8'deki *'Ama Yani usta tek dostumdur.'* söylemi *'başka dostum yoktu.'* anlamıyla derin yapıda ayrıksama bağlantısıyla olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki anlam TS'deki 1. anlamla örtüşmektedir.

Yine aynı anlamda ‘*bir tek*’ sözcük biriminin de kullanımına da şahit olmaktadır.

15/1’deki ‘*Onun ustası, İstanbul’da bir tek elektrikçiydi.*’ söyleminde de ortaya çıkan ‘*İstanbul’da başka elektrikçi yoktu*’ anlam çözümünü derin yapıda olumsuzlama görünümünü oluşturmaktadır.

‘*bir tek*’ sözcük biriminin TS’deki 2. anlamıyla kullanılışı da metinlerde derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

16/4’teki ‘*Bu, bir tek kadın mefhumudur.*’ söylemi metin bağlamında ‘*bu, başkaca bir şey değildir*’ söylem çözümümüyle karşımıza çıkmaktadır.

17/7’deki ‘*Bana öyle gelir ki, oralarda yalnız bir tek fikir vardır: O da kadın kandırmak.*’ söylemi derin yapıda ‘*başkaca bir fikir yoktur*’ anlam çözümümüyle derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

18/5’teki ‘*yegâne*’ sözcük birimi ise; ‘*Evladım, yegâne saadet Allah’tır.*’ söyleminde derin yapıda ayrıksama bağıntısıyla ‘*başkaca saadet yoktur.*’ Anlam çözümümüyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Bunu iftiharla söylüyorum¹: İçinize önce ağır, tas gibi ağır, kireçli, acı kuyu suyu gibi bir sevgi oturup, sonra Bakırköy’de, gözleri artık görmeyen bir Mercan Usta’nın şu saatte gidip eline sarılmak.²” (SF-6:161).

2-“Giyindim, tekrar sokağa çıktım.¹ Kahveye girdim.² Karşısına geçip oturdum.³ Beni görünce sapsarı kesildi.⁴ Dudakları titriyordu.⁵ Kahvenin aynasında sapsarı, bembeyaz bir adam gördüm.⁶ Ürktüm, bendim.⁷ Defolup kahveden gitti.⁸” (SF-7:93).

3-“Koca yemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği Ada’nın lodos tarafında, hiçbir ev yoktur. Orada, kocaman vahsi kayalar, tuhaf kuşlar ve derin uçurumlar vardır.¹” (SF-1:14).

4-“Kasabanın ölü çarşılarını seyret daleceksin.¹ Belki hava yağmurlu olacak.²” (SF-1:29).

5-“Basit, kullanılmaya elverişli, *cıplak denilecek kadar boş*, fakat her şeyi tamam bir *salondu*.¹” (SF-1:27).

6-“Şimdi ahbap olmuş, konuşuyorduk.¹ Yine kadınları göstererek, parmaklarını yalıyor, *küçük, kesik, boş* cümlelerle konuşuyordu.²” (SF-1:32).

7-“Onları ören bir genç *gözü bozacak kadar ince ve sanatkârane dantellerle süslü bir* masa örtüsünün üstünde, kırmızı *boyaları dökülmüş* minyatür bir *rakı sürahisinin* yanında, Trifon'un günlerce çalışarak yaptığı bir gemi duruyordu.¹” (SF-1:17).

8-“Trifon, toprağı sevmez; ona hürmet ederdi.¹ Çünkü birçok sevdiği orada, onun altında, *aklın durduğu bir yerde* yaşıyorlardı.²” (SF-1:21).

9-“Odanın içini, *köhnemiş bir meyve kokusu* sarmıştı.¹” (SF-1:39).

10-“Burada, bu boş ve kimsesiz kahvede bile kendine bin türlü iş bulur, kova kova denizden su çekerek, *siyahlaşmış tahtaları* ovardı.¹” (SF-1:76).

11-“O gün de öyle bir gündü.¹ Kahve kalabalıktı.² Bir düğünde kasığına *kurşun yemiş* genç bir *delikanlı* bir köşede, *beyazları çoğalmış renksiz gözleriyle* sapsarıydı.³” (SF-1:220).

12-“Ali, şehir dışında, Saimelerin şimdi *yıkılmış eski evlerinin* hemen hemen yanbaşıda, kimsesiz bir kadının bir odasında oturuyordu.¹” (SF-1:233).

13-“Karısını ertesi gün vapura bindirdikten sonra en iyi müşterisine Ahmet, oturur anlatırdı.¹

Ahmet, Trabzonlu zengin bir babanın *tek oğluydu*.² İstanbul'a fi tarihinde göç etmişlerdi.³ Kocaman, bir kantariye mağazaları vardı.⁴ Toptan iş yaparlardı. İlh...⁵” (SF-1:79).

14-“Ne yalan söyleyeyim¹: İşim gücüm yoktu.² Dünyada kimseciklerim yoktu.³ Bir anam vardı o kadar.⁴ Ondan öte kimim kimsem yoktu.⁵ Yani usta bugün yirmi yaşında.⁶ Ben elliye merdiven dayamışım.⁷ Ama Yani usta tek dostumdur.⁸” (SF-7:45).

15-“Onun ustası, İstanbul’da bir tek elektrikçiydi.¹ Bir Almandı.² Ali’yi çok severdi.³ İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti.⁴” (SF-1:10).

16-“Kafasında bir kadın mefhum ve hayali vardır.¹ Ve bu yalnız mücerret kadındır.² Çirkinliği, güzelliği, zenginliği, fakirliği yoktur.³ Bu, bir tek kadın mefhumudur.⁴ Bu âdeti onun için bir kadın ilmidir.⁵” (SF-1:110).

17-“Herkesin uyuduğu saatlerde genç uykusuzların dans etmesi.¹ Gizli metruk bir kır gazinosunda ve ay ışığında.² Bu bir saadettir.³ Ne sakinim.⁴ Ben ki dans salonlarına, barlara, hatta balolara düşman bir adamımdır.⁵ Sinirlenirim.⁶ Bana öyle gelir ki, oralarda yalnız bir tek fikir vardır: O da kadın kandırmak.⁷” (SF-1:193).

18-“Yine vapurda tanıdığım bir papaz, bir dostu bir limanda bıraktığım ve perişan bir halde düşündüğüm zaman, yanıma yaklaşip bana;

-Zevk, demişti, en uçucu şeydir.¹ En hurdebinî [*mikroskobik*] delikten kaçan bir gazdır.² Onun için değil midir ki, zevki mütemadiyen değiştirmek lazımdır.³ Fakat her değiştirişin sonundaki bu melale, hüzne, ıstıraba tahammül edilir mi?⁴ Evladım, yegâne saadet Allahtır.⁵

Sonra karanlıktan ve kimsesizlikten beklediğim teselliye bir papazdan aldığım için, kızardım.⁶” (SF-1:129).

Sıfatların diğer bazı olumsuzlama görünümleri için bk. ağır (SF-7:113); alelaide (SF-6:100); anormal (SF-7:129); biçare (SF-6:218); bitkin (SF-6:126); boş (SF-6:220); bozuk (SF-7:12); budala (SF-6:66); büyük (SF-6:220); cılız (SF-1:179), (SF-1:91); (SF-7:36); çıplak (SF-7:95), (SF-7:95); çırılçıplak (SF-7:95), (SF-7:95); çirkin (SF-1:199),

(SF-6:184), (SF-6:222), (SF-6:65), (SF-7:31), (SF-6:115); dar (SF-6:204); dargın (SF-1:32); delik (SF-6:126); düşman (SF-1:193); eşek (SF-7:35); garip (SF-7:73); haris (SF-1:229); hasta (SF-7:9); karanlık (SF-1:168), (SF-1:173), (SF-6:204), (SF-7:113), (SF-1:83); karışık (SF-7:113); kenar (SF-1:139); kırık (SF-1:133); kirli (SF-7:73); kof (SF-1:163); korkunç (SF-6:219), (SF-7:128); köse (SF-6:15); kumlu (SF-1:46); ; kuru (SF-1:204), (SF-1:40); külüstür (SF-1:77); laubali (SF-1:128); loş (SF-1:93); mazlum (SF-1:40); meçhul (SF-1:16), (SF-1:165), (SF-1:171), (SF-1:183), (SF-1:238), (SF-1:36), (SF-1:42), (SF-1:83), (SF-6:155), (SF-7:206), (SF-7:56), (SF-7:99); muhtekir (SF-1:32); müthiş (SF-1:212); obur (SF-1:32); perişan (SF-1:71); pis (SF-1:136), (SF-6:109), (SF-7:148), (SF-7:31), (SF-7:90); pişkin (SF-7:18); sapa (SF-1:75); sarı (SF-7:73); sâri (SF-1:40); sefil (SF-1:136), (SF-1:139), (SF-1:140); sersem (SF-1:212); soğuk (SF-6:115); soluk (SF-7:148); son (SF-1:138); şayanı hayret (SF-7:128); tembel (SF-6:136), (SF-7:35); ters (SF-6:195); uyuz (SF-6:144); uzak (SF-1:91); ürkek (SF-6:15); yağlı (SF-7:90); yapış yapış (SF-6:115); yırtık (SF-6:28); yorgun (SF-6:100), (SF-6:136); zayıf (SF-1:204), (SF-1:230), (SF-6:136), (SF-7:128).

'tek' için bk. [1. anlam] (SF-6:30), (SF-6:71), (SF-6:127), (SF-6:183), (SF-7:40), (SF-7:58), (SF-1:10).

'tek' için bk. [2. anlam] (SF-1:205), (SF-7:25).

'bir tek' için bk. [1. anlam] (SF-1:233);

'bir tek' için bk. [2. anlam] (SF-6:45), (SF-6:63), (SF-6:125).

Yukarıda kısa bir listesi verilen olumsuzlama işlevli sıfatların yanı sıra diğer sıfat kullanımları ve bunların olumsuzlama görünümleri için bk. **1.3.** '+sIz/ +sUz' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri, **1.3.1.2.** Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümleri; **1.7.** '-mAz' (Sıfat-fiil) Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri; **1.9.** '+CA/ +c⁰k/ +cAk/ +cAğIz ...' Küçültme Biçim Birimleriyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri, **1.9.1.** Sıfat Olarak Olumsuzlama Görünümü; **1.1.10.** '+msI/ +msU' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri; **1.1.12.** '+mtırak' Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri.

2.3. Zarflarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.3.1. O zamanlar

Dahil oldukları söylemde anlamı zaman açısından sınırlandıran bu sözcük birim, geçmiş zaman ifadesinde bağlandıkları yargının olumlu ya da olumsuz olmasına göre farklı görünüm sergilemektedir. Bu sözcük birim söylemde şimdiye gönderim yoluyla derin yapıda olumsuzlama ya da olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/1'de '*Ben o zamanlar malların istif edildiği imalathanenin üstündeki bölmede yatardım.*' söylemi '*şimdi yatmıyorum*';

2/3'te '*O zamanlar İstanbul'un eğlence yerleri boldu bol; saymakla bitmezdi.*' söylemi '*şimdi eğlence yerleri çok değil, az*' söylemleri derin yapıda olumsuzlama görünümüyle çıkmışlardır.

Öte yandan, 3/3'te '*O zamanlar işim gücüm yoktu.*' söylemi olumsuz yargılara bağlandığında ise '*şimdi var*' olumlama görünümüyle karşımıza çıkarken;

4/1'de '*O zamanlar bütün kahveleri dolaşırdım.*' söylemi '*şimdi dolaşmıyorum*' anlam ayırtısıyla olumlu yargılara bağlanarak olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-"*Ben o zamanlar malların istif edildiği imalathanenin üstündeki bölmede yatardım.*¹ Odam ne güzeldi.² Hele mehtaplı gecelerde ne şirin olurdu.³" (SF-1:44).

2-“İlk sarhoş olduğu günü Ahmet, çırağına anlatırdı.¹ Gözlerini kapayarak anlatırdı:

On dokuz yaşında ya var, ya yoktu.² *O zamanlar İstanbul'un eğlence yerleri boldu bol; saymakla bitmezdi.*³" (SF-1:79).

3-“Şehrin uğultusu başlamıştı!¹ Yerimden kalkarak uzaklaştım.² *O zamanlar işim gücüm yoktu.*³ Sultanahmet'teki evimden çıkar çıkmaz her zaman parka gider, her gün bitmiş bir insanla tanışırđım, her gün bitmiş bir insan yeniden şehrin uğultusuna karışır, bir daha parka bir yabancı gibi uğrardı.⁴" (SF-1:213).

4-“O zamanlar bütün kahveleri dolaşırdım.¹ Nerede bir oyun, paralı bir oyun kokusu koklarsam, çöker otururdum.² İtiraf etmek lazım.³ Bununla geçiniyordum.⁴ Akşamları, Fatih halkı gibi parmağıma marul kangalını, kâğıtlara öteberiyi dizer, valdeye taşırdım.⁵ Yani muntazam, burjuva, namuslu bir kumarbazdım.⁶” (SF-6:16).

Olumsuzlama görünümü için bk. (SF-1:150).

Olumlama görünümü için bk. (SF-6:27), (SF-6:143), (SF-6:29).

2.3.2. Vaktiyle

‘O zamanlar’ sözcük birimiyle aynı kavramı karşılayan ‘vaktiyle’ sözcük birimi, geçmiş zamanlı ifadelerde söyleme dahil olarak olumsuzlama ya da olumlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir.

1/1’de ‘*Bu, iki kız kardeş vaktiyle birbirlerine fevkalade benzerlermiş.*’ söylemi ‘*şimdi birbirlerine benzemiyorlar*’;

2/1’de ‘*Vaktiyle beyefendiciğim, harp başlamadan evvel, bendeniz bir ticarethanede kâtiptim.*’ söylemi ‘*şimdi kâtip değilim*’;

3/6’da ‘*Vaktiyle bu Ada’ya bu zamanda kuşlar uğrardı.*’ söylemi ‘*artık kuşlar Ada’ya uğramıyorlar*’ anlam ayırtısıyla derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Sonra işittiğime göre, birbirine ayırdedilmez derecede benzeyen iki Amerikalı hemşire; İhtiyar talebenin hastalığını keşfetmişler, onunla alay ediyorlarmış.¹ Bu, iki kız kardeş vaktiyle birbirlerine fevkalade benzerlermiş.² Şimdi bir tanesinin Hindistan’da aldığı bir nevi cilt hastalığı neticesinde yüzü, korkunç ve kötü, iğrenç bir hal almış.³” (SF-1:110).

2-“Vaktiyle beyefendiciğim, harp başlamadan evvel, bendeniz bir ticarethanede kâtiptim. 60 lira aylığım vardı.¹” (SF-6:36).

3-“Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı.¹ Bizim Ada, uçakların geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki, hep ya üstümden, ya da solumdan

geçip gidiyorlar.² Kedi sustu.³ Köpeğim gözünü kapadı.⁴ Karga sesleri geliyor şimdi de.⁵ Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı.⁶ Cıvıl cıvıl öterlerdi.⁷ Küme küme bir ağaçtan ötekine *konarlardı.*⁸ İki senedir gelmiyorlar.⁹” (SF-6:126).

Benzer kullanım için bk. (SF-7:76).

2.3.3. Bir zamanlar

Aynı çerçevede ‘bir zamanlar’ sözcük birimi de geçmiş zaman ifadesi taşıyan söylemlerde metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadırlar.

1/4'te ‘Bir zamanlar ayda 14 lira paraydı; ama şimdi değil’ anlamı söylem düzleminde ‘*şimdi öyle değil*’ anlamıyla karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Bendeniz Fatih'te hemşirenin yanında ikamet ediyordum.¹ Mezkûr evi de kiraya vermiştim.² Ayda 14 lira alırdım.³ Bir zamanlar ayda 14 lira da bir paraydı değil mi efendim?⁴ Evet!.. 14 lira ile neler olmazdı?⁵ Düşünün efendim?⁶ Teemmül buyurun?⁷” (SF-1:37).

2.3.4. Ancak

TS’de bağlaç olarak “1. ‘Yalnız, sadece’ gibi sınırlama anlatır, 2. ‘Olsa olsa’, ‘en çok’, ‘daha çok’, ‘güçlülükle’ gibi, bir şeyin daha çoğunun, ilerisinin olmadığını gösterir, 3. ‘Lâkin’, ‘ama’, ‘yalnız’ gibi bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi anlatır, 4. En erken.” şeklinde kavramlaştırılan ‘*ancak*’ sözcük birimi TS’de açıklanmamış olmasına karşın zarf olarak da kullanılmaktadır. Bu kullanım ‘*ancak*’ sözcük biriminin TS’deki 1. ve 2. anlamıyla örtüşmektedir. Söz konusu sözcük birim söyleme derin yapıda ‘*başka zaman olmama*’ olumsuzlama anlam ayırtısıyla katılmaktadır.

1/1’deki ‘Ancak müşteriler gittikten sonra kadın ağzını açardı.’ söylemi ‘*başka zaman ağzını açmazdı*’ şeklinde derin yapıda bir olumsuzlama görünümü kurmaktadır.

2/2’deki ‘Bu yolda ancak delikanlıların kocaman hendekler atlayarak maceraya çıkması mümkündü.’ söyleminde ‘*maceraya çıkmak başka türlü mümkün değildi.*’ anlamı ile;

3/3'teki 'Ancak insanları sevebiliriz.' söylemi ise 'başka kimseleri sevemeyiz.' anlamı ile derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Ancak müşteriler gittikten sonra kadın ağzını açardı.¹ Daha doğrusu açardı ağzını...²” (SF-1:78).

2-“Tarlalar içinden, çalılıklardan geçmek lazımdır.¹ Bu yolda ancak delikanlıların kocaman hendekler atlayarak maceraya çıkması mümkündür.²” (SF-1:182).

3-“Burada, ormanın içinde uyumanın bahtiyarlığı ne güzel!..¹ İnsanları sevmek, hayatı sevmek ne iyi şey...² Ancak insanları sevebiliriz.³” (SF-1:197).

Benzer diğer kullanımlar için bk. (SF-1:214), (SF-1:224), (SF-1:234), (SF-6:33), (SF-6:35), (SF-6:59), (SF-6:92), (SF-6:135), (SF-6:141), (SF-6:156), (SF-6:179), (SF-6:237), (SF-7:37), (SF-7:81), (SF-7:82), (SF-7:96), (SF-7:123).

2.3.5. Sadece

'Sadece' sözcük birimi TS'de “başka bir şey bulunmaksızın, yalnızca, ancak, sade” anlamlarında zarf olarak kavramlaştırılmıştır. Kullanıldıkları söyleme derin yapıda ortaya çıkan 'başkaca olmama' anlamıyla olumsuzlama görünümü katmaktadırlar.

1/1'deki 'Ben sadece işi eşelemeyi düşünüyorum.' söylemi derin yapıda 'başkaca bir şey yapmayacaktım' anlamıyla karşımıza çıkar.

METİN PARÇALARI

1-“Kahraman Bey'i dinlerken hususi otomobilin sahibi de, amca oğlu da, hak veriyorlar, insanın hak vereceği de geliyor hani.¹ Ben sadece işi eşelemeyi düşünüyorum.² Kahraman Bey'e cevap vermek kolay, kolay ama, çekinmesinden, konuşmamasından korkuyorum.³” (SF-6:153).

2.3.6. Yalnız

TS'de 'yalnız' madde başı altında "sadece, salt" anlamıyla kavramlaştırılan sözcük birim, metinlerde ayıksama anlam ayırıtıyla derin yapıda olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkmaktadır. Kullanıldığı söyleme 'başkaca olmama, bulunmama' ifadesi katan söz konusu sözcük birimin metinlerimizdeki olumsuzlama görünümü şöyledir:

1/2'de 'Anasından ona yalnız huylar geçmişti.' söyleminde 'başkaca bir şey geçmemiştir' anlamı derin yapıda karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkar.

2/1'de olumlu bir yargıya bağlanan sözcük birim 'Yalnız bana anlattı.' söyleminde derin yapıda 'başka kimseye anlatmadı' anlamıyla söylem düzlemine çıkarken;

2/3'teki '...arkasından yalnız ben, 'Davulcu' diye bağırmadığım için, ...ejderhanın hikâyesini yalnız bana anlatıyordu.' söyleminde olumsuz yargıya bağlandığında derin yapıda 'diğerleri 'davulcu' diye bağırıyordu' olumlama görünümü gönderim yoluyla olumsuzlama bağıntısı kurarken 'başka kimseye anlatmadı' anlamında derin yapıda olumsuzlama görünümüyle söylem düzlemine çıkmıştır.

3/2'deki 'Bu ölümle, Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin ise yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayri bir şeye sahip olup olmamanın vız gelip tırıs gittiğinin farkına varmıştı.' söyleminde 'dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin kadından başkası olamayacağı' derin yapıda söylem düzlemine çıkan olumsuzlama görünümüdür.

4/6'da ise 'Rüzgârdan yalnız bir kararlı gördüm.' söyleminde 'başkaca bir şey görmedim' anlamı;

5/7'deki 'Bana öyle gelir ki, oralarda yalnız bir tek fikir vardır: O da kadın kandırmak.' söyleminde 'oralarda başkaca fikir yoktur.' anlamı;

6/1 'Her şeyin fakir elbiseleri gibi lime lime, nem almış sıvalar gibi parça parça döküldüğü zaman, yalnız sen varsın insan.' ve 6/2'de 'Yalnız sen varsın.' söylemi 'başkaca kimse ya da şey yoktur' anlamı ve 6/3'teki '...yalnız sana âşığım' söylemi 'başka kimseye âşık değilim' anlamıyla;

7/3'te 'Onu yalnız ben seviyordum.' söyleminde 'başka kimse sevmemeliydi' anlamı metin bağlamında derin yapıda olumsuzlama bağıntısıyla karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Trifon, bu sert bakışı, bu çelik boynu, bu perişan, ve laubali kıvırcık saçları, bu kuvvetli parlak dişleri babasından almıştı.¹ Anasından ona yalnız huylar geçmişti.² Birden parlayıveren çok seri ne şeşi vardı.³ Gürbüz insanlara has açılan ve hayrete düşüren bir gülüşle gülerdi.⁴” (SF-1:19).

2-“Karşı boş ve sarp kayalı adanın kıyılarında balıkçıların ağlarını parçalayan, dalyanları bozan, ihtiyar balıkçıları kapan bir ejderhanın hikâyesini, yanakları şiş, kara gözlü, tombul, su buharı gibi ılık ve temiz, tombulluğu nispetinde saf ve saflığı kadar hassas, derisi tuzlu bir balıkçı çocuk bana anlattı.¹ Yalnız bana anlattı.² Öteki arkadaşları onunla eğleniyorlar, iki parmağı ile yanağının üstünde trampet çaldığı zaman geçtikten sonra arkasından yalnız ben, ‘Davulcu’ diye bağırmadığım için, ejderhanın hikâyesini yalnız bana anlatıyor.³ Ben sakın, onun kadar inanmış, ejderhanın tasvirini dinliyorum.⁴” (SF-1:34,35).

3-“Ahmet’in karısı geçen kış, zatürreden ölmüştü.¹ Bu ölümle, Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin ise yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayri bir şeye sahip olup olmamanın vız gelip tırıs gittiğinin farkına varmıştı.²” (SF-1:80).

4-“Tramvay hâlâ yok.¹ Biraz daha yerimde yatağımı, uykuyu düşünsem belki de uyuyuvereceğim.² Donmak üzere olan insanların tatlılığını içimde duymaya başladım.³ ‘Bari gideyim şu açık pastanede bir ıhlamur içeyim de sonra yatarım,’ dedim.⁴ Bir-iki adım atmamıştım ki önüme bir adam dikildi.⁵ Rüzgârdan yalnız bir karartı gördüm.⁶ Sonra yüzüme doğru bir hortumdan çıkar gibi bir duman yayıldı⁷: Adam konuşuyordu.⁸” (SF-1:82).

5-“Herkesin uyuduğu saatlerde genç uykusuzların dans etmesi.¹ Gizli metruk bir kır gazinosunda ve ay ışığında.² Bu bir saadettir.³ Ne sakınım.⁴ Ben ki dans salonlarına, barlara, hatta balolara düşman bir

adamıdır.⁵ Sinirlenirim.⁶ *Bana öyle gelir ki, oralarda yalnız bir tek fikir vardır: O da kadın kandırmak.*⁷ Ondan ötesi, mızıka, ışık, kadeh, raks, adi birer vasıta.⁸ Burada böyle düşünmüyorum.⁹ Burada, diyorum, kadın artık kadındır.¹⁰” (SF-1:193).

6-“*Her şeyin fakir elbiseleri gibi lime lime, nem almış sıvalar gibi parça parça döküldüğü zaman, yalnız sen varsın insan.*¹ *Yalnız sen varsın.*² *Yalnızlığımın, ihtiyarlığımın, sevimliliğimin, egoizminin ortasında daha dün şehvetle sarıldığım, kokusundan hazzettiğim; yıldızları, yandan çarklıyı, derin suları, heykelleri, gotik binaları, ağaçlık تنها yolları, pek sevdiğim yeşil yeşil, kırmızı kırmızı, turuncu turuncu yanan işaret fenerlerini geride bırakıp, sana, yalnız sana âşığı.*³” (SF-6:208).

7-“Komşulardan tutun da kahvedeki arkadaşlarına kadar!¹ Ne hakları vardı?² *Onu yalnız ben seviyordum.*³ O halde ben düşünüp üzülmemeliydim.⁴” (SF-7:123).

Benzer kullanımlar için bk. (SF-1:9), (SF-1:11), (SF-1:18), (SF-1:20), (SF-1:36), (SF-1:43), (SF-1:56), (SF-1:73), (SF-1:89), (SF-1:100), (SF-1:105), (SF-1:128), (SF-1:137), (SF-1:140), (SF-1:141), (SF-1:142), (SF-1:145), (SF-1:147), (SF-1:148), (SF-1:161), (SF-1:163), (SF-1:172), (SF-1:174), (SF-1:176), (SF-1:183), (SF-1:191), (SF-1:194), (SF-1:204), (SF-1:204), (SF-1:231), (SF-1:243), (SF-6:9), (SF-6:29), (SF-6:34), (SF-6:41), (SF-6:42), (SF-6:43), (SF-6:47), (SF-6:60), (SF-6:60), (SF-6:65), (SF-6:66), (SF-6:67), (SF-6:72), (SF-6:93), (SF-6:95), (SF-6:101), (SF-6:107), (SF-6:109), (SF-6:113), (SF-6:115), (SF-6:121), (SF-6:125), (SF-6:133), (SF-6:134), (SF-6:135), (SF-6:135), (SF-6:136), (SF-6:141), (SF-6:144), (SF-6:149), (SF-6:156), (SF-6:169), (SF-6:170), (SF-6:177), (SF-6:196), (SF-6:221), (SF-6:230), (SF-6:231), (SF-6:232), (SF-7:28), (SF-7:68), (SF-7:78), (SF-7:90), (SF-7:91), (SF-7:97), (SF-7:116), (SF-7:128), (SF-7:129), (SF-7:140), (SF-7:141).

2.3.7. Yalnızca

TS’de yine zarf olarak tanımlanan “belli durumun, şartın veya işin dışına çıkmaksızın, ancak, salt, sadece” anlamındaki sözcük birim, metinlerde derin yapıda ayrıkama anlamıyla olumsuzlama görünümü kurabilmektedir.

1/1'de 'Sonra bu hayvanın yalnızca yavrusu yakalandı mıydı, bütün deniz karışır, o cins bütün balıklar sandallara hücum ederler, devirirlermiş.' söyleminde 'başka zaman bunları yapmaz' anlamı;

2/2'de 'Bir akşam, rıhtım boyunda yalnızca geziniyordum.' söyleminde 'başkaca bir şey yapmıyordum' anlamı derin yapıda karşımıza çıkan olumsuzlama görünümüdür.

METİN PARÇALARI

1-“Sonra bu hayvanın yalnızca yavrusu yakalandı mıydı, bütün deniz karışır, o cins bütün balıklar sandallara hücum ederler, devirirlermiş.¹” (SF-1:16,17).

2-“Kedilerle ahbaplığım şu şekilde başladı¹: Bir akşam, rıhtım boyunda yalnızca geziniyordum.² Kalabalıktı.³” (SF-1:32).

2.3.8. Sanki

'Sanki' sözcük birimi için TS'de "1.Soru cümlelerinde belirtilen konuya ilgiyi çekmek veya uyarıda bulunmak için kullanılır, 2. Sorulu olmayan cümlelerde anlatılan düşüncenin gerçekte var olmayıp öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde, 3. Bu ikinci kullanışta cümlelerin sonuna 'gibi' edatı da katılabilir." açıklaması yapılmıştır.

1/1'de 'Sanki o günler şimdiki kadar güzel miydi?' olumlu soru söylemiyle sağlanan 'güzel değildi' ;

2/3'te ise '-Enayiler, demişti, sanki ben bilmiyorum muyum sinemayı?' olumsuz soru söylemiyle sağlanan 'biliyorum' olumlama görünümünün anlamına pekiştirme ifadesi katmıştır.

3/2'de '-Sanki, dedi, Sedat'ı görüp de ne olacak?' söylemi 'Sedat'ı görünce bir şey olmayacak.' olumsuzlama görünümünün anlamında bir pekiştirme ifadesiyle yer almıştır.

Olumsuz yargılara bağlanan 'sanki' sözcük birimi söylemin anlamına 'öyle olmama; gibi olma' anlam ayırtısı katar. Bu kullanımlarında olumsuz anlamı yine pekiştirme işlevindedirler. 4/2'deki 'Deniz sanki bomboş.' kullanımı buna örnektir.

'Sanki' diğer bir kullanımı da '-miş gibi' yapısıyla karşımıza çıkar. Bu kullanımda 'sanki' sözcük birimi '-miş gibi' nin taşıdığı 'sanki' anlamını

pekiştirmektedir. Yine bu kullanımda da 'öyle olmama; gibi olma' anlamı metin bağlamında derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

5/1'deki 'Gemi, suya bırakılır bırakılmaz sanki canlı imiş gibi mütereddit bir hâl aldı.' söyleminde olunmayan duruma gönderimle 'gemi canlı değildi; ama canlıymış gibi bir hâl aldı.' anlamı söylem düzleminde olumsuzlama görünümü kurmaktadır.

6/3'te ise olumsuz bir yarıya 'Sanki beni görmemiş gibiydiler.' bağlanan söz konusu yapı, '-miş gibiyle' söylem düzlemine çıkan 'gördüler ama...' olumlama anlamını pekiştirmiştir.

'Sanki' nin yukarıdaki kullanımlardan ayrı, yalın kullanımı da metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımında olmayan gerçekleşmeyen olay ya da duruma bir gönderim vardır. Yine bu kullanımda da bir pekiştirme anlamı sezilmektedir.

7/1'deki 'Sonra ışıklar teker teker, korkak korkak, âdeta hiçbir elektrik düğmesi çevrilmeden, sanki kendi kendilerine yanmışlardı.' ile;

8/1'deki 'Sanki yazı yazmaya yeniden başlıyorum.' söylemlerinde 'yok böyle bir şey' anlam özelliği görülmektedir.

METİN PARÇALARI

1-"Bu sözlere ikimizin de gözü yaşarırdı."¹

Niçin?² Sanki o günler şimdiki kadar güzel miydi?³ Acaba o günler de bugünküler kadar durgun değil miydi?⁴ Her gün, her saat aynı hocayı görmez miydik?⁵ Senelerce aynı mektebin eşliğini aşındırmamış mıydık?⁶ Aynı mahalle imamının sesini, minarenden, aynı saatlerde duymaz mıydık?⁷" (SF-1:134).

2-"Kimi sinemanın bir kocaman balık olduğunu, kimi Çingene grnatası, kimi bir genç kız, bir parlak oğlan olduğunu söylemişti.¹ Sonra bütün mahalle Capon'la alay etmişti.² O;

-Enayiler, demişti, sanki ben bilmiyor muyum sinemayı?³ Hödüğü denemek için sordum.⁴

-Nasıl ulan, demişlerdi.⁵ Söyle bakalım?⁶" (SF-1:143).

3-"Dilber, Ali Efendi'nin arkasından bakmadı bile.¹ Benden kibrit istedi, zahirde bana söyler gibi;

-Sanki, dedi, Sedat'ı görüp de ne olacak?² Sedat ona ne yapabilir?³ Kendisi, muhtacı himmet...⁴ Yarın öbür gün o da kodestedir.⁵” (SF-1:210).

4-“Balık var mı dede?¹

-Yok... Deniz sanki bomboş.²

-Neden acaba?³

-Muhakkak bir canavar peyda oldu, Trifon.⁴ Yoksa, bu vakit balık olmaz mı?⁵” (SF-1:16).

5-“Gemi, suya bırakılır bırakılmaz sanki canlı imiş gibi müteredit bir hal aldı.¹ Daha rüzgâr almamıştı, iskele, rüzgârı kesiyordu, iskelenin hizasına kadar bu vaziyette gitti.² Tam o hizaya gelir gelmez, yan yatarak bütün yelkenleri şişti.³ İngiliz siciminin yumağı bitinceye kadar âdeta uçurtma gibi uçtu.⁴” (SF-1:23).

6-“Bir kopartıman kapısını açtım, içerde üç kişiydiler.¹ Bir kadın, bir zabıt, bir de lacivertler giymiş bir sivil.² Sanki beni görmemiş gibiydiler.³ Zabitin omuzlarına attığı boz renkli kaput yamalıydı.⁴ Başında bir kabalak vardı.⁵ Kendi kendime, 'Neden kabalak giymiş bu zabıt acaba?' derken, dikkatle yüzüne baktım.⁶” (SF-7:115).

7-“Sonra ışıklar teker teker, korkak korkak, âdeta hiçbir elektrik düğmesi çevrilmeden, sanki kendi kendilerine yanmışlardı.¹” (SF-1:170).

8-“Sanki yazı yazmaya yeniden başlıyorum.¹” (SF-7:86).

Diğer olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-6:211), (SF-7:50), (SF-7:53), (SF-7:56), (SF-7:86).

Diğer 'öyle olmama; gibi olma' olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-6:115), (SF-7:117).

Diğer 'sanki ... -miş gibi' yapısıyla olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-1:62), (SF-1:112), (SF-1:113), (SF-1:117), (SF-1:121), (SF-1:172), (SF-1:195), (SF-1:217), (SF-6:23), (SF-6:28), (SF-6:76), (SF-1:86), (SF-6:158), (SF-6:226,227), (SF-7:18), (SF-7:30), (SF-7:62), (SF-7:86), (SF-7:107), (SF-7:114), (SF-7:116), (SF-7:124), (SF-7:130), (SF-7:136), (SF-7:149), (SF-7:154).

Yalın kullanımda diğer olumsuzlama görünümü için bk. (SF-1:28), (SF-1:93), (SF-1:148), (SF-1:153), (SF-1:34), (SF-1:76), (SF-1:99), (SF-6:146), (SF-6:157), (SF-6:182), (SF-6:194), (SF-7:73), (SF-7:79), (SF-7:131), (SF-1:112).

2.3.9. Sözüme ona

TS'de “sanki, öylesine, güya” olarak kavramlaştırılan sözcük birim sözcük türü olarak zarf grubu içerisinde değerlendirilmiştir. Katıldıkları söylemi anlam açısından sınırlandırarak onlara olumsuzlama anlam ayırtısı katarlar.

1/2'de ‘*sözüm ona*’ söylemi anlam açısından sınırlandırarak olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

Yine, 2/2'de aynı kullanımla karşılaşıyoruz. ‘*sözüm ona*’ sözcük birimi söyleme ‘...a benzemeyen’ anlam ayırtısını da katmaktadır. Gerçekte bu sözcük birimin sıfat olarak da değerlendirilmesi olasıdır.

METİN PARÇALARI

1-“Ben gece yarısından sonra yağmurlu bir havada Atikalı'deyim.¹ Sözüm ona bir bulvar üstündeyim.² Yürüyorum.³” (SF-7:9).

2-“Sonra Recep, düşünen, hayal eden bir adamdı.¹ Köy delikanlıları kışın hülya içinde yaşamasalar ne bel belleme, ne ağaç budama, ne sözüm ona sürek avı fayda ederdi.² Dertlenirlerdi yoksa.³” (SF-1:217).

Diğer kullanımlar için bk. (SF-7:43), (SF-7:64), (SF-6:79).

2.3.10. Neredeyse

TS'de zarf olarak “kısa bir süre içinde, hemen hemen” anlamıyla kavramlaştırılan söz konusu sözcük birim metinlerde söyleme eylemin ya da durumun gerçekleşmeye yakın bir görünüşte olduğunu; ancak gerçekleşmediğini anlatır. Bu yönüyle de olmama, gerçekleşmeme bildirir ve metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkar.

1/2'de ‘*Nerede ise cambaz bitecekti.*’ söylemi ‘henüz bitmedi’;

2/5'teki 'Nerdeyse gelir.' söylemi '*henüz gelmedi*';

3/5'teki 'Baksana nerdeyse donacaklar.' söylemi '*daha donmadılar*';

4/3'teki 'Neredeyse ötecekti.' söylemi '*henüz ötmedi*';

5/2'de 'Eli kulağında, nerdeyse gelir benim kiracı.' söylemi '*henüz gelmedi*'

6/3'teki 'Bana döndü; nerede ise gün doğacak, geç kaldık, dedi.' söylemi '*henüz gün doğmadı*';

7/3'te 'Nerdeyse kapılar açılır bineriz,' dedim.' söylemi '*henüz açılmadı ve binemiyoruz*'; anlamları derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“O sırada kapıcının saati on ikiyi çaldı.¹ Nerede ise cambaz bitecekti.²

-Kaçayım, dedi.³” (SF-1:44).

2-“Bir acem şivesi:

-Merhaba Ömer Ağa, hoş geldin.¹

-Hoş bulduk.² Bize üç çay, taze ise...³ Simitçi yok mu?⁴

-Nerdeyse gelir.⁵ Çayım yeni demlendi.⁶” (SF-1:174)

3-“Ömer, Ali'ye doğru dönüp hiçbir şey söylemeden, onu süzdü.¹ Sonra duvardaki bir halıyı, koca elleriyle kucaklayıp söktü²:

-Bedava acıyacağına, dedi.³ bu paçavrayı üstlerine örtüversene...⁴

Baksana nerdeyse donacaklar.⁵” (SF-1:174).

4-“Ali, işten çıkmış gibi terli ve pembeydi.¹

Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri kâzibe bakıyordu.²

Neredeyse ötecekti.³” (SF-1:9).

5-“Kahveci kadın;

-Kırlangıç deliğini mi? derdi.¹ Eli kulağında, nerdeyse gelir benim kiracı.²

Kırlangıcın yuvasına bir göz atardık.³ Bir defa yerinden kopmuştu da düşmüştü.⁴ Bir şeyler olmamıştı yuvaya.⁵” (SF-6:224).

6-“Sotiri çok uzaklardan boğuk boğuk cevap verdi:

-Ne var, usta?¹

-Sana değil, lan?² Bana döndü; nerede ise gün doğacak, geç kaldık, dedi.³ Tamam mı senin oltan?⁴” (SF-6:197).

7-“Dengin üstüne oturmuş kadın;

‘Çok bekleyecek miyiz vapuru?’ dedi.¹

Bana bir kadın bir şey sorunca tuhaf bir hal oluyor, âdeta kendime hafif de olsa bir önem vermeye başlıyorum.² Ciddi bir sesle;

‘Nerdeyse kapılar açılır bineriz,’ dedim.³” (SF-7:149,150).

Diğer kullanımlar için bk. (SF-1:67), (SF-1:125), (SF-1:174), (SF-6:52), (SF-6:70), (SF-6:100), (SF-6:107), (SF-6:126), (SF-6:136), (SF-6:152), (SF-6:185), (SF-6:219), (SF-6:225), (SF-6:235), (SF-6:235), (SF-7:49), (SF-7:150).

2.3.11. Bazen

TS’de “ara sıra, arada bir, kimi vakit” anlamlarıyla kavramlaştırılan bu sözcük birim, tür olarak zarf grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Dahil oldukları söylemde, anlamı zaman açısından sınırlandıran bu sözcük birim, söyleme ‘*ara sıra, arada bir; bir diğer deyişle her zaman gerçekleşmeme*’ anlam ayırtısını katar. Bu anlam ayırtısı ise derin yapıda karşımıza söylemin olumsuzlama görünümü olarak çıkar.

1/1’deki ‘*İstanbul şehrinin kışı, bazen ne kadar uzun, ne kadar uzun ve bitmez tükenmez bir âfettir.*’ söyleminde; ‘*İstanbul şehrinin kışının her zaman böyle olmadığı*’ derin yapıda karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmaktadır.

2/3’teki ‘*Hatta bazen, homurdanırdı.*’ söylemi derin yapıda ‘*her zaman homurdanmazdı*’ anlam ayırtısıyla karşımıza çıkmaktadır.

3/2’deki ‘*Bazen arkadaşına bunu söyler*’ söylemi ‘*her zaman söylemez*’ anlam ayırtısıyla derin yapıda karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“*İstanbul şehrinin kışı, bazen ne kadar uzun, ne kadar uzun ve bitmez tükenmez bir âfettir; bilen bilir.*¹” (SF-1:85).

2-“Ahmet çırağa surat ederdi.¹ Yüz vermez, konuşmazdı.² Hatta bazen, homurdanırdı.³ Fakat dördüncü günün akşamı, iş bittikten sonra beraber domatesle ekmek yerlerdi.⁴” (SF-1:77).

3-“Amele, her zaman, buraya her gelişlerinde içi buğday dolu, yüklü motorlar geçerken Köprü'nün demirleri üstüne çıkıp ayaküstü kendisini bırakmak isterdi.¹ Bazen arkadaşına bunu söyler, arkadaşı: -Sinemadaki gibi değil mi? derdi.²” (SF-1:167).

Diğer benzer kullanımlar için bk. (SF-1:33), (SF-1:33), (SF-1:135), (SF-1:168), (SF-6:33), (SF-6:67), (SF-6:135), (SF-6:219), (SF-7:82).

2.3.12. Bilakis

TS’de “tersine olarak, tam tersine, tersine, aksine” anlamlarıyla kavramlaştırılan sözcük birim, tür olarak zarf grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Söz konusu sözcük birim dahil oldukları söylemde, 1/4’te olduğu gibi, soru sözcüğünün (Deri buruşuk muydu?) olumsuz sözcük birimle (Hayır) cevaplanmasıyla olumlanan söylemin bu olumlama anlamını pekiştirmiştir. Derin yapıda ise, ‘.., *deri bilakis gergindi*’ söylemi ‘*buruşuk değildi*’ anlamıyla söylem düzlemine çıkmaktadır.

Yine, 1/5’teki kullanım aynı özelliklerle; ancak pekiştirme ifadesi daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Derin yapıda ise; ‘*yaşlı değildi, gençti*’ anlamı söylem düzleminde karşımıza çıkmaktadır. Burada atfedilen niteliklerin olumlama anlamı dikkat çekicidir. Buradaki anlam ritmi: ‘olumsuzlama-olumlama-olumsuzlama’ şeklindedir.

Yine, 2/7 ve 2/10’daki kullanımlarda da söyleme olumsuz kavram çağrışımına sahip olan ‘*dokunmak*’ fiilinin soru biçimiyle olumsuzlanarak (dokunmaz) olumlanmasını pekiştirme işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Söylem derin yapıda ‘*dokunmaz*’dır. Ancak ‘*dokunmamak*’ olumsuzlama değil metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Bu bir kadın yüzüydü.¹ Yaşı var mıydı?² Deri buruşuk muydu?³ Hayır, deri bilakis gergindi.⁴ Yaşı bilakis hiç yoktu.⁵ Acaba bu kadın daha doğmamış mıydı?⁶ Ben bu çehreyi bir ana karnında daha te-

şekkül etmeden hangi acayip tesadüfle görmüştüm?⁷ Ve o zamandan beri hiç değişmemiş iniydi?⁸” (SF-1:102).

2-“-Hoş geldiniz efendim, safalar getirdiniz.¹ Sizin gibi beylerimiz buraya teşrif ettikçe, suyumuzun kıymeti artacak efendim.² Çok güzel tesisler yaptık, efendim.³ Gösterelim, ister misiniz?⁴ Bir bardak daha için.⁵ Dokunur mu hiç efendim?⁶ *Bilakis efendim, için efendim, için.*⁷ Kırk, elli bardak içenler olur.⁸ Bir şeycik olmaz.⁹ *Bilakis efendim.*¹⁰ Şişelerden daha farklı mı olur, dediniz?¹¹ Katiyen efendim.¹² Hususi tertibatımız sayesinde bu mahzur çoktan kalktı efendim.¹³” (SF-6:152).

2.3.13. Bir yana/tarafa

TS’de “-den başka, sayılmazsa, hariç tutulursa’ anlamında kavramlaştırılan ve zarf grubu içerisinde değerlendirilen söz konusu sözcük birim, söylemler arası tercihle diğer söylemi yoksama ya da onun anlam değerinde küçültme bağıntısıyla metinlerde olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır. Söz konusu sözcük birime TS’de eksik bırakılan ‘boş vermek’ anlamını da eklemek gerekir. Bu anlam genellikle ‘bırakmak’ fiiliyle birlikte kullanıldığında ortaya çıkmaktadır. Aynı kavramı çağrıştıran diğer bir kullanım ise yine ‘bırakmak’ fiiliyle birlikte söylem düzlemine çıkan ‘bir tarafa’ dır.

1/8’deki ‘*Hepsi bir yana dünyayı seyret.*’ söyleminde ‘...yı boş ver dünyayı seyret’ anlamı metin bağlamında bir önceki (1/7) söylemi olumsuzlamaktadır.

2/1’de TS’deki anlamla örtüşen bir kullanım vardır. ‘*Çok ayaz günler bir yana, öteki günler sabahleyin ırba kalkmanın pek şairane olduğu söylenebilir.*’ söyleminin anlamsal yorumu ‘ayaz günlerde ırba kalkmak şairane değil’ dir. Burada da yine derin yapıda bir olumsuzlamadan söz edilebilir.

3/4’teki ‘*Hadi sevişmeyi de bırakalım bir yana, onu da şu aç insanlar içinde var sanalım.*’ söylemi yine bir önceki söyleme yoksama ile bağlanmakta onun anlam değerinde azalma bağıntısı kurmaktadır. 3/2’de ise ‘*bir tarafa bırakmak*’ [Benzer kullanım için bk. (SF-6:33)] söylemi yine benzer bir kullanımla karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Yaşıyorsun efendi.¹ Pırıl pırıl, tane tane, ıslak ıslak.² Cam cam, billur billur, fanus fanus, çeşmibülbüller gibi yaşıyorsun dostum.³

Dumanlarımıza, cigaralarımızın dumanlarına bak efendi!⁴ Bu mavi şey nedir?⁵ Bu insanın içini sevinçten, keyiften parlatan şey nedir?⁶ Ne kadınla yatmak, ne şarap içmek, ne arkadaşlarla prafa oynamak, ne tiyatro, sinema seyretmek...⁷ *Hepsi bir yana dünyayı seyret.*⁸ Al gözüm bak efendi, işte sana kibrit alevi, işte sana cigara dumanı!⁹ (SF-7:14).

2-“*Çok ayaz günler bir yana, öteki günler sabahleyin ırba kalkmanın pek şairane olduğu söylenebilir.*¹ Ada'nın içinde saat dokuzdan sonra bütün kahveler kapanmıştır.² Sokaklarda yalnız rüzgâr, kediler, rüzgârlardan siper sokaklara sığınmış, daha kalabalık yakın adalardan sürülmüş munis, bahtsız köpekler vardır.³” (SF-6:141).

3-“Ne ayıp şey, ne kötü başlık, ne çirkin bir hikâye ismi!¹

Ben de öyle düşünüyorum.² *Hadi bırakalım bir tarafa dünya halini, şu pahalılık içinde sevişmek?..*³ *Hadi sevişmeyi de bırakalım bir yana, onu da şu aç insanlar içinde var sanalım.*⁴ Ama neden konu diye seçelim.⁵ Ne ayıp şey!⁶

Ayıp olduğunu biliyorum.⁷ Dindar birisi, ‘Günah bu zamanda!’ bile der.⁸ Hem ayıp, hem günah doğrusu!⁹” (SF-7:118).

2.3.14. Durmadan

‘Dur-’ eyleminden türeyen ‘durmadan’ zarfı, bugün kalıplaşmış olarak dilsel üretimlerde kullanılan bir sözcük birim durumundadır. ‘Durmadan’ sözcüğü, TS’de; “ara vermeden, kesintisiz, sürekli.” anlamıyla verilmiştir. ‘Durmadan’ sözcüğünün biçimsel olarak olumsuzluğuna karşın kullanıldığı metin bağlamında olumlu ya da olumsuz anlama bürünebilmektedir. Bu durum, ‘dur-’ eyleminin olumsuzluk çağrıştırıyor olmasının yanı sıra kendisine ulanan olumsuzluk biçim birimi ile de ilgilidir. Metinlerimizde bu anlamıyla varolan sözcük, metin bağlamında sahip olduğu bu anlamın dışında olumsuzlama görünümüyle de karşımıza çıkmaktadır.

2.3.14.1. Olumlama Görünümü

Aşağıdaki metin parçalarında geçen ‘durmadan’ zarfı (1/1; 2/1; 3/2; 4/2) bağlandıkları eylemleri ‘-madan/-meden’ olumsuzluk biçim birimi ulanmasına karşın

olumlamakta, bağılandıkları eylem ya da eylemsiyi onları ‘süreklilik, devamlılık, kesintisizlik’ anlam ayırtısıyla metin bağlamında pekiştirmektedirler.

METİN PARÇALARI

1-“Kocaman kayıklar, kocaman bir şehre durmadan balık götürür: Ada’ya para, pul, bir-iki çuval un, birkaç kilo et getirirlerdi.”¹ (SF-1:14).

2-“İlk karla birlikte dönmeyecekler anlaşılırdı, onların ismi bir kahraman adı gibi, içerisi ağır bir insan kokusu ile dolu kahvede durmadan tekrarlanırdı.”¹ (SF-1:148).

3-“Biraz daha tırmanınca ileride çam ormanı gözükmeye başladı.”¹ Ağustosböcekleri durmadan ötüyorlar.”² (SF-1:193).

4-“Recep, Kara Ahmet’in lakırdısıyla hakikaten şaşkına dönmüştü.”¹ Kafası durmadan işliyordu.”² (SF-1:221).

Benzer kullanımlar için bk. (SF-1:221), (SF-6:101), (SF-6:200), (SF-6:225), (SF-7:67), (SF-7:82), (SF-7:94).

2.3.14.2. Olumsuzlama Görünümü

Aşağıda sıralanan ‘durmadan’ zarfının olumsuzlamayı pekiştirme özelliğinde kullanımının yanı sıra aynı zarfın metin bağlamında olumsuzlamaya da katkısının olduğu örneklere metinlerimizde rastladık.

Aşağıdaki örneklerde (1/3; 2/6; 7/2) bu tip kullanımları bulmak mümkündür. Bu örneklerde ‘olumsuzlamayı pekiştirme’ söz konusudur.

Bu tip kullanımlarda dikkat çeken özellik olumsuzluğun ‘durmadan’ zarfının bağılandığı yapılarla sağlanmış olmasıdır.

Bununla beraber söz konusu zarfın bağılandığı yapıların olumlu olduğu; ancak metin bağlamında olumsuzluk çağrıştıran anlatı parçalarını olumsuzlama özelliğiyle pekiştiren bir özellikte kullanıldığı da görülür.

METİN PARÇALARI

1-“Küçük bir istasyonda tren bekliyordum.”¹ İstasyon Maltepe mi, Kartal mı, Pendik mi hatırlamıyorum.”² Yağmur durmadan yağıyordu.”³

Bekleme yerindeki insanların hepsi mahzun, hepsi sarı, hepsi sükutiydi.⁴
(SF-7:113).

2-“İşte yalnız iki umut vardır:¹ Akşam ve lamba...²

Kimin eli bu, yüreğinizi durmadan muncıklayıp duran?³ Yapış yapış soğuk, çirkin cüzamlı el...⁴” (SF-6:115).

3-“Ağaçtan ağaca serilmiş beyaz çamaşırlar bu kadar durgun, güneşsiz, ıslak bir şekilde ılık havada hiç kurumayacaklar.¹ Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı?² Sandalyenin üstündeki vişneçürüğü rengindeki delik çoraplar...³” (SF-6:126).

4-“Köpek homurdanıyordu.¹ Susmuş meclise baktım.² Dostlar ve arkadaşlar durmadan içiyorlardı.³ Dört bir yanımızı havadan ziyade havasızlık, alkolden ve ağara dumanından ziyade is kaplamış gibiydi.⁴” (SF-1:102).

5-“O zaman sarhoş olmaya giderdim.¹ Durmadan içerdim.² İçtiğim zaman her şey güzeldi.³” (SF-1:137).

Yakarıdaki metin parçalarında aynı eyleme (içmek) bağlanan ‘durmadan’ zarfının metin bağlamı düşünüldüğünde, ilk metin parçasında (4/3) olumsuzlamayı pekiştirirken; ikinci metin parçasında (5/2) ise olumlamaı pekiştiren bir özellikte kullanılması dikkat çekicidir.

6/3’te aynı zarfının derin yapıda olumsuzlamayı pekiştiren bir kullanımla karşımıza çıktığı örnekler de vardır. Aşağıdaki metin parçalarında geçen; ‘Kalafat durmadan karagöz avlıyor, ben durmadan oltanın yemini değiştiriyorum.’ tümcesinin anlamsal yorumu ‘ben balık tutamıyordum sadece oltanın yemini sürekli değiştiriyordum’ dur. Bu da derin yapıda ortaya çıkan olumsuzlamaya yönelik bir durumdur.

Yine, 7/3’te benzer bir durumla karşılaşırız. ‘Ama bak durmadan beni konuşturdun. Hani sen konuşacaktın ya.’ tümcesinin anlamsal yorumu ‘sen hiç konuşmadın’ dır. Burada yapılmayan bir eyleme derin yapıda ortaya çıkan olumsuzlamayı dolaylı yoldan pekiştiren bir durumdur.

6-“Hiçbir şey belli değil.¹ Bir şıkırtı, bir oyun, bir bayram, bir savaş alanı...²

*Kalafat durmadan karagöz avlıyor, ben durmadan oltamın yemini değiştiriyorum.*³ Fenerin yanındaki martıların acı acı haykırışına kafamı kaldırıncaya Sotiri’yi görüyorum.⁴” (SF-6:200).

7-“Bak ben onu bekliyorum.¹ Bu gençlik sana nasıl güzel güzel geldiyse ölüm de sana öylece, güzelce gelecektir.² *Ama bak durmadan beni konuşturdu.*³ Hani sen konuşacaktın ya.⁴ O garip dille anlatacaktın zeytinlikleri, buğday tarlalarını, üzüm posası kokan köy yollarını, şarap fiçilerini...⁵” (SF-6:234).

2.3.14.3. Durum Görünümü

‘Durmadan’ zarfının ‘-madan/-meden’in genel kullanım özelliği olan durum ifadesi taşıyan görünümünün metinlerde yer aldığı durumlar da vardır. Aşağıdaki örneklerde (1/3; 2/1; 3/1; 4/4) söz konusu zarf-fiilin bu kullanımını görmek mümkündür. Bu metinler parçalarındaki kullanım duruma yönelik bir olumsuzlama özelliği göstermektedir.

METİN PARÇALARI

1-“Söylemesini de sevmem, yazacağım.¹ Dondurmanın nasıl yapıldığını da merak etmiyor değilim.² *Yarı yarıya, onların yaşayışlarını merak ettiğimi, on yedi saat çalıştıktan sonra bu iki çocuğun beş saatlik bir uykudan terütaze, kaygusuz nasıl kalktıklarını, tekrardan dondurma kutusunu saatlerce durmadan nasıl çevirdiklerini, bir zeytinyağlı üstüne yoğurt bile dökülmemiş bakla yedikten sonra, kurşun gibi ağır dondurma kutularını zengin ve insafsız dondurmacının evinden dükkâna hangi esra-rengiz kuvvetle taşıdıklarını merak edemez miyim?*³” (SF-6:231).

2-“*O gün Barba Vasili ile o dev gibi, durmadan değişen Van Gogh tablosu önünde, bir sürü sperka, hanos, iskorpit yakaladık.*¹ Sis açıldı, kapandı.² Renkler ve şekiller büyüdü, küçüldü.³ Sesler acı acı, tatlı tatlı, garip garip ötüştü, bağıştı.⁴ Sonra güneş ve imbat, sisleri önüne katarak sürüp götürdüler.⁵” (SF-6:160).

3-“Bir ayağını durmadan Rıza Efendi'nin üstüne atmaya savaşıyor.¹ Ama Rıza Efendi olmayınca, ayak soğuk şilteye düşü düşüveriyor olmalı.²” (SF-7:54).

4-“Etrafımızda her türlü insan var: Asker, sivil, çocuk, delikanlı, kadın, erkek, ihtiyar; Beypazarlı, Eskişehirli, Adanalı, Erzurumlu, Bolulu, İzmirli, Dadaylı, Akçakocalı, Manavgatlı, Hayrabolulu, Mudurnulu...¹ Bütün bir memleketin en saf insanları burada.² Hepsi hayretle bakıyorlar.³ Adam durmadan konuşuyor⁴:

Efendim, mesela köyde Ahmet Ağa'ya tarlada rastladınız...⁵” (SF-6:52).

5/1'de ise; '-yor gibi' yapısıyla sözcükleme bağıntısı kuran söz konusu zarfın, gerçekte olmayan bir durumu (sandalın gerçekte gitmemesi ama öyleymiş gibi görünmesi) pekiştirmektedir. Bu yönüyle de farklı bir görünüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

5-“Sandal da, demir ipi de titiriyor, sandal durmadan gidiyor gibi.¹

-Demir tarıyor galiba Kalafat?²

İki tarafına dikkatli dikkatli bakıyor,³

-Taramıyor, diyor, tam yerindeyiz, olduğumuz yerdeyiz.⁴ Baksana etrafına.⁵

-Tarıyoruz.⁶

Yassıada istikametine dikkatle bakıyor.⁷” (SF-6:199).

2.3.15. 'yok' Sözcük Biriminin Zarf Kullanımında Olumsuzluma Görünümü

'yok' sözcük birimi zarf olarak kullanımı TS'de de tanımlandığı gibi onun 'hayır' anlamındaki kullanımıdır. Bu anlam ifadesiyle 'yok' sözcük birimi metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. 'yok' sözcüğünün çok sık olmasa da 3/7'deki gibi 'olmaz' ve 4/2'deki gibi 'öyle değil' anlamlarıyla da metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıktığına şahit oluruz.

1/7'deki 'Yok yok!' kullanımı 'hayır' anlamında;

2/6'daki konuşma tümcesinde 'Yok kız,' söylemi yine 'hayır' anlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

3/7'deki kullanın 'yok' sözcüğünün 'olmaz';

4/2'deki kullanım ise 'yok' sözcüğü 'öyle değil' anlamında olumsuzlama görünümünü oluşturmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Yüzüme baktı¹: ‘Şu sen de.’²

‘Doğru, doğru ama,’ dedim, ‘yine fark var.’³ ‘Nede? Ölüden ölüye mi?’ dedi.⁴ Şaşkınlığıma geldi⁵: ‘Öyle ya,’ dedim.⁶

‘Yok yok!’ dedi.⁷ ‘Ölüden ölüye fark yok; canlıdan canlıya fark var.’⁸” (SF-7:62).

2-“Neden sonra, arkadaşlarım gitmiş, ben evin bahçe kapısına doğrulmuşum.¹ O hâlâ kapının önünde beni bekliyordu.² Bana bakmıyordu.³ Gözleri ayva ağacında öten bir saka kuşundaydı.⁴

-Bülbül mü? dedi.⁵

-Yok kız, dedim, şaka.⁶

Anlamamazlığa vurdu.⁷” (SF-1:50,51).

3-“Güzel kız kardeş,

-Şimdi de âşık oldun değil mi?¹ Zaten kime âşık olmazsın ki...² Şunu bil ki, sana onu ilk defa gösteren ve oyun oynamayı teklif eden benim.³ Senin de ne kadar tehalükle kabul ettiğini ben bilirim.⁴ Gidip kendisine hakikati söyleyebilirim.⁵ O kadar acıyorsan şimdi gider, onu Uryage yolunda bir kenarda bulurum, ister misin?⁶ Çirkin kız;

-Yok, yok... demişti.⁷ Bu, hem onun kendisi için çok feci bir netice verebilir.⁸ Hayır, istemem.⁹ Bunu yapmanı istemem.¹⁰ Ona yapılan oyunu sen değil, ben anlatmalıyım.¹¹” (SF-1:119,120).

4-“Yüzü sapsarı kesilmişti. Bir utanma hissi ellerinde tiril tiril titriyordu.¹

Yok vallahi, yok.² Yanlış yanlış...³ ‘Evlat!⁴ Arkadaş!⁵ Güzel!⁶ derken... Birdenbire kızıverdi.⁷” (SF-7:83).

Zarf kullanımı için bk. (SF-1:64), (SF-1:73), (SF-1:104), (SF-1:108), (SF-1:144), (SF-1:161), (SF-1:163), (SF-1:186), (SF-6:11), (SF-6:11), (SF-6:23), (SF-6:53), (SF-6:53), (SF-6:68), (SF-6:69), (SF-6:105), (SF-6:105), (SF-1:109), (SF-7:29), (SF-7:60).

2.4. Bağlaçlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.4.1. ‘değil’ Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü

‘değil’, bağlaç olarak kullanıldığı zaman, iki unsur birbirine bağlar. Birbirine bağlanan iki unsur, birer sözcükten ibaret olabileceği gibi, unsurlardan biri veya her ikisi birden sözcük grubu da olabilir. Birbirlerine bağlanan unsurlardan birincisinin işlevi, *değil* aracılığı ile reddedilip ortadan kaldırılırken, ikincisinin yani sonraki unsurun işlevi ve ilişkisi kabul edilir; ancak *değil* birbirine bağlanan ve bağlama grubu oluşturan her iki unsur, ilişkiye girdikleri ögeye veya yükleme, birlikte ve gramer olarak eşit düzeyde bağlanırlar. *değil*, birbirine bağladığı iki unsurdan birincisini, anlam olarak ortadan kaldırırken, bilgilendirme, yanlış bir bilgiyi, kanaâti veya anlamayı düzeltme, beklenenin veya umulanın değil başka bir şeyin gerçekleşmesi esasına dayanır (Özmen,1995:338).

Olumlu yargıya sahip bir tümcede ‘değil’, ulandığı sözcük ya da sözcük grubunu olumsuzlarken aynı zamanda olumlu yargının olumluluğunu daha belirgin hâle getirmektedir. Öte yandan olumsuz yargılı bir tümcede ‘değil’ söyleme dahil olmuşsa ulandığı sözcük ya da sözcük grubunu olumsuzlamanın yanı sıra olumsuz yargının olumsuzluğunu pekiştirmekte, onun olumsuzluk derecesini arttırmaktadır. Burada söz konusu olan olumluluk ya da olumsuzluk biçimsel değil bağlamsaldır.

Örneğin, 1/1’deki ‘*Ne karışanı, ne görüşeni vardı.*’ söyleminde ‘*karışanı görüşeni yoktu*’ biçimsel olumsuzluğu bağlamsal olarak olumlamadır. Yeni burada ‘değil’ li ‘*Değil kendisine hizmet etmeye, kendisinden herhangi bir hizmet görmeye bile tahammül edemeyeceği bir insana, ‘Ne istiyorsunuz?’ demek yok artık...*’ biçimsel olumsuzluğu ‘*kendisinin hizmet etmeye ve kendisinden herhangi bir şekilde hizmet görmeye tahammül edemeyeceği bir kimseye ne istediğini sormayacak olmaması*’ metin bağlamında olumlama görünümü oluşturmaktadır. Bu kullanımda ‘değil’in biçimsel olumsuzlama görünümünün, bağlamsal olumlamanın derecesini arttırmasına yönelik bir durumla karşılaşıyoruz.

2/1’de ise ‘değil’ olumsuzlanan ‘*merhametle bakmamak*’, ‘*sevgi ile bakmak*’ olumlamasının derecesini arttırmıştır.

‘değil’ in söyleme kattığı anlamlar oldukça çeşitlidir. İster sözcük ya da sözcük grupları arasında ister tümceler arsına girsin, ana işlevi kendinden önceki söylemi

olumsuzlamaktır. Bu olumsuzlama 'değil' in kullanıldığı söylemde ilişkili sözcükl birimlerle bağlantılı düşünülduğünde anlam olarak yukarıda sözünü ettiğimiz bilgilendirme, yanlış bir bilgiyi, kanaâti veya anlamayı düzeltme, beklenenin veya umulanın değil başka bir şeyin gerçekleşmesi işleviyle söylemde yer almaktadır.

4/1'de 'Numaralar birden ona kadar değil; 65, 125, 89 -yani ben böyle söylüyorum- lalettayin bir takım numaralardır.' söyleminde açıklama bağıntısıyla bir önceki yargıyı düzeltme anlam özelliğiyle;

5/2'de 'Ama ben hep, değil değil, çok az, on senede bir kere, sabah uykusundan böyle uyanır, karımı, çocuğumu (hep on altı yaşında görürüm oğlumu) görürüm.' söyleminde açıklama bağıntısıyla bir önceki yargının anlamında bir azaltma, küçültme özelliğiyle;

6/1'de 'Işık denilen şey karanlıktan değil, karanlık ışıktan ötürüdür.' söyleminde açıklama bağıntısıyla karşıtlık ilişkisi kurma özelliğiyle;

7/1'de "Bir küçük devlet düşünün ki, kendini korumak için kurşundan değil sevgiden, toptan değil kardeşlikten, makineli değil müsamahadan, V2'den değil dostluktan, hidrojen değil mayıs akşamlarından, zirhliden, denizaltıdan değil kayıktan ve balıktan, harpten değil bayramdan silahlarla mücehhez olsun." söyleminde yoksamaya dayalı karşılaştırma ile anlam bütününde olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

8/1'deki 'Söylememek, anlatmamak değil, susmak, dinlenmek, belki de seksen sene daha duvar yapıp, duvar sıvayıp, duvar badanalayıp tabakasında köylü cıgarası ve koltuğunda ekmeğiyle fundalıkların içindeki tek odalı evine kapanmak hülyasıyla Kornil'in kahvesinin sobası başında oturmak bahtiyarlığına devam arzusunu görürsünüz.' Söyleminde ise, açıklama bağıntısıyla olumsuzlamadan olumlama geçiş özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Ne karışanı, ne görüşeni vardı.¹ Değil kendisine hizmet etmeye, kendisinden herhangi bir hizmet görmeye bile tahammül edemeyeceği bir insana, 'Ne istiyorsunuz?' demek yok artık...²” (SF-1:75).

2-“Kirli, soluk yanaklarına, çıplak ayaklarına merhametle değil, sevgi ile baktım.¹” (SF-1:64).

3-“Soğan ekmeğ yalnız şehirli midesine değil, köylü midesine de dokunabilir ve dokunmaktadır.¹” (SF-1:72).

4-“Numaralar birden ona kadar değil; 65, 125, 89 -yani ben böyle söylüyorum-lalettayın bir takım numaralardır.¹” (SF-6:59).

5-“Otuz sene geçti aradan.¹ Ama ben hep, değil değil, çok az, on senede bir kere, sabah uykusundan böyle uyanır, karımı, çocuğumu (hep on altı yaşında görürüm oğlum) görürüm.²” (SF-6:27).

6-“Işık denilen şey karanlıktan değil, karanlık ışıktan ötürüdür.¹” (SF-1:141).

7-“Bir küçük devlet düşünün ki, kendini korumak için kursundan değil sevgiden, toptan değil kardeşlikten, makineli değil müsamahadan, V2'den değil dostluktan, hidrojen değil mayıs akşamlarından, zırhlıdan, denizaltıdan değil kayıktan ve balıktan, harpten değil bayramdan silahlarla mücehhez olsun.¹” (SF-6:231).

8-“Söylememek, anlatmamak değil, susmak, dinlenmek, belki de seksen sene daha duvar yapıp, duvar sıvayıp, duvar badanalayıp tabakasında köylü cıgarası ve koltuğunda ekmeğiyle fundalıkların içindeki tek odalı evine kapanmak hülyasıyla Kornil'in kahvesinin sobası başında oturmak bahtiyarlığına devam arzusunu görürsünüz.¹ Seneler öylesine vefasızdır ki, yalnız dışarıda lodos, poyraz, karayel değişe değişe eser.² Halbuki insan günleri hiç deyişmemecesine sürüklenmektedir.” (SF-6:174,175).

Diğer kullanımlar için bk. (SF-1:25), (SF-1:43), (SF-1:66), (SF-1:67), (SF-1:72), (SF-1:89), (SF-1:89), (SF-1:90), (SF-1:96), (SF-1:142), (SF-1:163), (SF-1:170), (SF-1:182), (SF-1:187), (SF-1:197), (SF-1:225), (SF-1:227), (SF-1:228), (SF-1:228), (SF-1:228,229), (SF-6:20), (SF-6:22), (SF-6:48), (SF-6:50), (SF-6:67), (SF-6:72), (SF-6:98), (SF-6:75), (SF-6:104), (SF-6:105), (SF-6:108), (SF-6:112), (SF-6:113), (SF-6:147), (SF-6:151), (SF-6:169), (SF-6:171), (SF-6:177), (SF-6:183), (SF-6:209), (SF-6:222), (SF-6:208), (SF-6:225), (SF-6:226), (SF-6:230), (SF-6:232), (SF-7:40), (SF-7:55), (SF-

7:64), (SF-7:66), (SF-7:106), (SF-7:121), (SF-7:124), (SF-7:128), (SF-7:130), (SF-7:150).

2.4.2. 'Halbuki' Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü

TS'de 'oysaki, oysa' olarak kavramlaştırılan ve sözcük türü olarak bağlaç olan 'halbuki' metinlerde bazı kullanımlarında derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/3'teki 'Halbuki Avrupalı Çingenenin tadı İsviçre dağlarının karışksız sütünden yapılmış; sağlam ve gürbüz kadınların yoğurduğu hamurdan olmuş halis bir çikolata tadındadır.' söylemini bir önceki (1/2) 'Macar kızı bir bisküvi kadar ktır ktır ve ağza alınca bir bisküvi kadar yumuşaktır.' söylemle anlamsal olarak ilişkilendiren ve karşılaştırma bağıntısı kuran yapı, söylem düzlemine derin yapıda 'Avrupalı Çingenin tadı Macar kızı kadar ktır ktır ve ağza alınca bir bisküvi kadar yumuşak değildir.';

2/6'daki 'Halbuki iyi tanıyınca bu kızı, iş değişir.' söylemi bir önceki (2/5) 'Erkek düşkünü dedim ama, dışarıdan bakan için.' söylemiyle anlamsal olarak ilişkilendirilen ve açıklama bağıntısı kurulan yapı, söylem düzlemine derin yapıda 'erkek düşkünü biri değildir' ;

3/6'daki 'Halbuki ben tiyatroları hep yalnız seyreder, zevk alırdım.' söylemi, söylem düzleminde önceki söylemlerle anlamsal bağ kurarak 'bu sefer zevk almadım' anlamıyla derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-"Benim kızım kendisine Macar derdi Fakat ben onun Çingene olduğunu pekâlâ bilirdim.¹ Macar kızı bir bisküvi kadar ktır ktır ve ağza alınca bir bisküvi kadar yumuşaktır.² Halbuki Avrupalı Çingenenin tadı İsviçre dağlarının karışksız sütünden yapılmış; sağlam ve gürbüz kadınların yoğurduğu hamurdan olmuş halis bir çikolata tadındadır.³" (SF-1:100).

2-"Türk olmayanlara zaafı vardır.¹ Onlar daha kibardır, der.² Kibar olmasına pek kibar değildirler; Türk olmayan gençler ama, daha zararsızdırlar.³ Kolay kolay hücum edemezler.⁴ Erkek düşkünü dedim

ama, dışarıdan bakan için.⁵ *Halbuki iyi tanıyınca bu kıızı, iş değişir.*⁶” (SF-1:228,229).

3-“Yani usta biletini satmış, tiyatroya gelmemiştir.¹

Yani usta bana son defa bir çocukluk yapmıştı.² Hoşuma gitti.³ Bir tuhaf oldum.⁴ Bir yalnızlık duydum.⁵ *Halbuki ben tiyatroları hep yalnız seyreder, zevk alırdım.*⁶” (SF-7:48).

2.4.3. ‘ne...ne’ Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü

Gerçekte çok farklı kullanımlarda ve anlam görünümüleriyle karşımıza çıkan söz konusu bağlacın tüm bu işlevlerini ortaya koymak çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Genel kullanımı ise, katıldığı söylemde olumsuzlama görünümü ile aşağıdaki gibidir:

2.4.3.1. Olumlu Çekimlenmiş Fiil Tümceleri ve Fiilimsilerle Olumsuzlama Görünümü

‘Ne...ne’ bağlacı olumlu çekimlenmiş eylemlere bağlandıklarında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkarlar.

1/6’da ‘*Ama artık benim sana kadar yetişecek ne sesim ne halim kalmıştı.*’ söyleminde ‘*sesim ve halim kalmamıştı*’;

2/3’teki ‘*Geceleri o kadar gürültü yapıyordum da ne karı, ne de kocası uyanıyorlardı.*’ söyleminde ‘*karı ve kocası uyanmıyorlardı*’ anlamıyla metinlerde olumsuzlama görünümü oluşmasına katkıda bulunurlar.

METİN PARÇALARI

1-“Sen uyuyordun.¹

‘Hey Panco, Panco!’ seslendim.²

Sesim bir pencereyi deldi.³ Gitti senin kulağını buldu.⁴ Uyandım.⁵

*Ama artık benim sana kadar yetişecek ne sesim ne halim kalmıştı.*⁶ Sen de tekrar uykuya daldın.⁷ Bir otomobil geçiyordu.⁸” (SF-7:19).

2-““Canım sıkıldı be.¹ Anlasın artık, diye, tavanda adam vardır.²

*Geceleri o kadar gürültü yapıyordum da ne karı, ne de kocası uyanıyorlardı.*³ Sanki ölü toprağı serpmişlerdi üstlerine.⁴”(SF-7:92).

'Ne...ne' bağlacı olumlu çekimlenmiş fiilimsilerle söylem düzlemine çıktığında yine olumsuzlama görünümü sergiler. Ancak bu bağlacın olumsuz çekimlenmiş fiilimsilerde de olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıktığını görürüz. Bu kullanımında iki isim unsurunu birbirine bağlayan söz konusu bağlaç, olumsuzluk anlamında bir pekiştirme ile karşımıza çıkmaktadır.

3/3'teki '*Tarih kitaplarının içindeki resmine bakarken saatlerce düşündüğüm halde, ne tebessümündeki sırrı, ne de yüzündeki ilahiliği, anlayabildiğim bu kadının önünde beynimde bir şimşek çaktı ve kapandı.*' söyleminde 'resme bakarken düşündüğüm halde tebessümün sırrını ve resimdeki kimsenin yüzündeki ilahiliği anlayamadım' anlamı söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

4/2'de ise, '*Ne elmaya, ne dağa tesadüf etmeden yokuşu iner, birkaç sene evvel bozuluvermiş bir asfalta girersiniz.*' söyleminde olumsuz çekimlenmiş fiilimsiye bağlanan isimler 'ne...ne' bağlacı aracılığıyla olumsuzlamayı pekiştirme işleviyle ortaya çıkmışlardır.

METİN PARÇALARI

3-“Louvre’u, Galatasaray resim sergisini gezer gibi gezdim.¹ ‘Joconde’un önünde bir şeyler görmeye çalışarak, iki dakika durduk.² *Tarih kitaplarının içindeki resmine bakarken saatlerce düşündüğüm halde, ne tebessümündeki sırrı, ne de yüzündeki ilahiliği, anlayabildiğim bu kadının önünde beynimde bir şimşek çaktı ve kapandı.*³” (SF-1:93,94).

4-“Elmadağı dikçe bir yokuştur, iki tarafına muntazam evler sıralanmıştır.¹ *Ne elmaya, ne dağa tesadüf etmeden yokuşu iner, birkaç sene evvel bozuluvermiş bir asfalta girersiniz.*² Semt birdenbire fukaralaşmıştır.³” (SF-7:94,95).

2.4.3.2. Olumsuz Çekimlenmiş Fiil Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü

Söz konusu bağlaç olumsuz çekimli fiil tümcelerinde olumsuzluk anlamını pekiştirme işlevinin yanı sıra söyleme dahil olan ayrı iki durumu olumsuz yargıya bağlama işleviyle kullanılmıştır.

1/2'de bir önceki olumsuz yargıyla (Hiçbir ses duymadım.) bağlantılı olarak '*Ne kafaya indirilen tok bir ses, ne de kafaya lakır lakır boşaltılan şarabın sesini.*' söylemi

'*kafaya indirilen tok sesi ve kafaya lakır lakır boşaltılan şarabın sesini duymadım*' olumsuzlama görünümüyle söylem düzlemine çıkmıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Hiçbir ses duymadım.¹ *Ne kafaya indirilen tok bir ses, ne de kafaya lakır lakır boşaltılan şarabın sesini.*² Arkama dönüp bakıncaya kadar olan olmuştu.³ Delikanlının şişeyi bileyci babanın başından aşağı geçirdiğini sandım.⁴ Şaraplar bileyci babanın kırçıl saçlarından akıyordu.⁵” (SF-7:85).

2.4.3.3. İsim Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü

'*Ne...ne*' bağlacı olumlu çekimlenmiş isim tümcelerinde varlığı yoksanan nesne ya da durumları birbirine bağlamaktadır. Anlam yine olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımlarda metin bağlamında olumsuzlanan yargı ya da durumların pekiştirildiği görülür.

1/8'deki '*Ne tansiyonum var, ne basurum.*' söylemi önceki söylemlerde yoksanan durumu pekiştirmekte '*tansiyonum ve basurum yok*' anlamıyla olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

Yine aynı işlevle 2/7'deki '*ne...ne...ne vardı*' ifadesi '*artık tüm bunlar yoktu*' çözümümüyle metin parçasında ana yargı olarak değerlendirilebilecek 2/8'deki '*Her şey bitmişti*' söylemine bağlanmıştır.

3/2'deki '*Demek ki, ne yelkende, ne balıkta, ne denizdedir.*' kullanımında ise metin bağlamında yoksama anlamıyla yine olumsuzlama görünümü karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“[...]‘Veremem efendi, veremem’ dedi eczacı, ya kalbin varsa?¹ Ya tansiyonun yüksekse?² Ya ganserli isen?³ Ya ciğerlerinde gapanmamış yaran varsa?...⁴ İçimden ‘Ağzından yel alsın herif!’ dedim.⁵ Dıştan, ‘Vallahi bir şeyciğim yok eczacıbaşı’ dedim, ‘billahi bir şeyim *yok.*⁶ Turp gibiyim.⁷ *Ne tansiyonum var, ne basurum.*⁸” (SF-7:50).

2-“Kenarları süsleyen zarların oyunu çabuklaşmaya; balık da, gitgide, saniyeden saniyeye pek belli bir halde beyazlanmaya başladı,

içimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum.¹ Bu, hepimizin bildiği bir korku idi: Ölüm korkusu.²

Artık her şeyi anlamıştı.³ Denizlerin dibi âlemi bitmişti.⁴ Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara, koyu yeşil yosunlara gömülmek...⁵ Ne sabahlan birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kıyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak...⁶ Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda âletlerini yakamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı.⁷ Her şey bitmişti.⁸” (SF-7:79).

3-“O halde, Trifon çok yakınlardaydı.¹ Demek ki, ne yelkende, ne balıkta, ne denizdedir.² O halde, Trifon neredeydi?³” (SF-1:19).

Olumlu çekimlenmiş fiillerle olumsuzlama görünümü için bk. (SF-7:38), (SF-7:93), (SF-7:106), (SF-7:155), (SF-1:19), (SF-1:65), (SF-1:102,103), (SF-1:113), (SF-1:138), (SF-1:177), (SF-1:180), (SF-1:199), (SF-1:244), (SF-6:36), (SF-6:59), (SF-6:76), (SF-6:80), (SF-6:95), (SF-6:133), (SF-6:174), (SF-6:192), (SF-6:206), (SF-6:223), (SF-1:20), (SF-1:217), (SF-6:34), (SF-6:163), (SF-7:53).

Fiilimsilerle olumsuzlama görünümü için bk. (SF-6:133), (SF-1:11).

Fiilimsilerle olumsuzluğu pekiştirme görünümü için bk. (SF-7:114), (SF-6:226).

Olumsuz çekimlenmiş fiillerle olumsuzlama görünümü için bk. (SF-1:112), (SF-6:225), (SF-7:88).

İsim Tümcelerinde olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-7:14), (SF-1:75), (SF-1:82), (SF-1:85), (SF-1:192), (SF-1:201), (SF-1:205), (SF-6:41), (SF-6:144), (SF-6:171), (SF-6:176), (SF-1:189), (SF-1:138), (SF-1:153), (SF-6:36), (SF-6:75).

2.4.4. ‘yok’ Bağlacıyla Olumsuzlama Görünümü

‘yok’ TS’de “birinin söylediği sözlerden genelde kuşkulandığında veya sözler hafifsendiğinde kullanılır.” şeklinde kavramlaştırılmıştır. Olumsuzluk çağrışımına sahip bir sözcük birim olduğundan söylemde olumsuzlama görünümüyle yer almaktadır. Metinlerimizde yalnızca bir kullanımla bağlaç olarak karşımıza çıkmıştır.

1/3’te ‘Yok müdür sonradan gitme demiş, ondan evvel telgraf çekmiş falan, laf.’ söyleminde ‘müdürün sonradan gitme demesi ve ondan evvel telgraf çekmiş olması ve

diğer bahaneler geçerli değildir.' anlamıyla söyleminde önceki söylem ya da söylemlere yönelik bir olumsuzlama görünümü söz konusudur.

METİN PARÇALARI

1-“[...]”

‘Canım treni kaçırmıştır.’¹

‘Hah!.. Bak bu makul.² Bak buna *diyeceğim* yok.² *Yok* müdür sonradan gitme demiş, ondan evvel telgraf çekmiş falan, laf.³’ (SF-7:155).

2.5. Soru Sözcük Birimleri İle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.5.1. ‘Hani’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

‘Hani’ soru sözcük birimi, kurduğu bazı sorulu ifadelerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/2’deki ‘*Ulan hani cep, gösterseney?*’ söylemini ‘*cep falan yok*’ anlamıyla bir önceki söylemi olumsuzlamaktadır.

2/4’te ise ‘*Hani ‘Montmartre’a gidecektik?’* söylemi gerçekleşmeyen eyleme göndermeyle ‘*gitmedik*’ anlamıyla olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“[...]”

- Sen onu bırak Ali Çavuş, sahi şu cepleri nerede yaptırdın?¹
- *Ulan hani cep, gösterseney?*²” (SF-6:215).

2-“[...]”

-Allahısmarladık, Georges, dedim.¹ Ben eve dönüyorum.² Çok yoruldum...³

-*Hani ‘Montmartre’a gidecektik?’*⁴

-Başka bir akşam, dedim.⁵

Metroya bindiğim zaman, yanımdaki boş yere heykeli bırakmadım.⁶ Hâlâ omuzlarımdaydı.⁷” (SF-1:94,95).

Olumsuzlama görünümü için bk. (SF-7:26).

2.5.2. 'Kim' Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

'Kim' soru sözcük birimi de metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir sözcük birimidir.

'Kim' soru sözcüğü de olumsuz yargılı söylemlerde olumlama; olumlu yargılı söylemlerde olumlama görünümüyle metin üretimine katılır.

1/3'teki '*Fransa'ya tahsile gitmiş talebeden Tadla'yı tanımayan kim vardır?*' söylemi '*bilmeyen kimse yoktur, herkes Tadla'yı tanır*' ve 1/4 '*Kim bu vapurun üçüncü mevki güvertesini yıldızlı temmuz geceleri adımlamamıştır?..*' söylemi ise '*herkes bu vapurun üçüncü mevki güvertesini yıldızlı temmuz geçeleri adımlamıştır*' olumlama görünümleriyle karşımıza çıkan söylemlerdir.

2/2'deki '*Kim demiş mesele değildir, diye?*' söylemi de olumsuz yargıya bağlanıp olumlama anlamıyla karşımıza çıkan bir kullanımdır. Bir önceki söylemi pekiştirme işlevindedir.

3/3'teki '*Köylünün derdini köylüden başka kim anlayabilir?*' söylemi '*köylünün derdini köylüden başka kimse anlayamaz*';

4/6'daki '*Kimi ilgilendirir?*' söylemi '*kimseyi ilgilendirmez*';

5/2'deki '*Hem elli üç yaşındaki dul kadını kim alır?*' söylemi '*elli üç yaşındaki kadını dul kadını kimse almaz*';

6/3'teki '*...Kara Recep'e de kim acıyacak, öksüze?*' söylemi '*kimse acımayacak*' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Beni alıp götürren, beni alıp getiren mahluku doya doya sevdim.¹ Bu vapur, 'Tadla', yeni Türk vapurlarından 'T' vapurudur.²

*Fransa'ya tahsile gitmiş talebeden 'Tadla'yı tanımayan kim vardır?*³ *Kim bu vapurun üçüncü mevki güvertesini yıldızlı temmuz geceleri adımlamamıştır?..*⁴” (SF-1:127).

2-“Otların yeşil olması, denizin mavi olması, gökyüzünün bulutsuz olması, pekâlâ bir meseledir.¹ *Kim demiş mesele değildir, diye?*² Budalalık!³ Ya yağmur yağsaydı...⁴ Ya otların yeşili mor, ya denizin mavisi kırmızı olsaydı...⁵ Olsaydı o zaman mesele olurdu, işte.⁶” (SF-7:72).

3-“Fena vaziyetteyiz.¹ Bunu hepimiz bilirsiniz.² Köylünün derdini köylüden başka kim anlayabilir?³ Beni mebus olarak seçtiğiniz gün, bütün kuvvetimle şunları yapmaya çalışacağım.⁴ İlk iş olarak aşarı kaldıracam.⁵ ‘Yaşa, var ol!’ sesleri...⁶” (SF-7:101).

4-“Evet, bana çarşı haram oldu.¹ Şimdi gözümde, küçücük yirmi beş mumluk sinekli ampulleriyle ışıklı çarşı tütüyor.² Anlatmak istiyorum.³ Çarşıya niçin inemem.⁴ Ama neye yarar?⁵ Kimi ilgilendirir?⁶” (SF-7:92).

5-“Hemşirenin yeniden evlenmesi beni korkutacak değildi elbet.¹ Hem elli üç yaşındaki dul kadını kim alır?² Tabiatıyla onun bu şantajına güldüm.³” (SF-6:38).

6-“Ah, ne sinsi sudur bu!..¹ Sanki en büyük düşmanı fukara insandır.² Âdeta seçer de, gelir avare dul kadının evindeki mandayı boğar.³ Sanki kötü insan dünyada eksikmiş gibi, gider de, on üç yaşındaki masum Kara Recep’in koyunlarından alır; ağanın koyunlarına dokunmaz.⁴ Bu bir acayip mahluktur.⁵ Bu bir kor canavardır.⁶ Zalimdir, alçaktır ama, sessizdir.⁷ Onun için bu sonbahar su basmasını zalimliğine karşı pek mühimsemeyiz, sevmesek de...⁸ Bir-iki kaz boğulmuş, bir-iki dam çökmüş, üç-beş çit yıkılmış, bir-iki boyunduruk zayı olmuştur, Kara Recep'e de kim acıyacak, öksüze?⁹” (SF-6:76).

Diğer olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-6:155), (SF-6:133), (SF-6:131), (SF-6:78).

2.5.3. ‘Nasıl’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

‘Nasıl’ soru sözcük birimi de metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir sözcük birimidir.

1/8’de ‘Sonra yazın nasıl çalışılır?..’ söylemi ‘*çalışılmaz*’;

2/3’teki ‘*Nasıl olur, nasıl olur?*’ söylemi ‘*olamaz böyle bir şey*’;

3/9’da ‘*A! a! a!.. Efendim nasıl olur?*’ söyleminde soru sözcüğünün kattığı anlam metnin devamında ‘*olmaz*’ söylem çözümüyle birlikte aktarılmıştır.

4/9'da 'Nasıl seviyordun, Hidayet?' söyleminde 'böyle sevgi olmaz'; anlamı olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

5/6'daki 'Nasıl geçmez yahu, pekâlâ geçer, ben nasıl aldım?' söyleminde soru sözcük biriminin kattığı anlam, söylem çözümüyle birlikte aktarılmıştır. Burada olumsuz bir yapıya ulanan 'nasıl' soru sözcük birimi, olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-"Yağız adam;

-Bunun sebebini ben biliyon, dedi.¹ Kışın abazalığa alışmalarından...²

Sarı ve yarası daha kapanmamış adam sordu:

-Kışın da mı çalışacağız?..³ Yağız adam:

-Helbette, dedi, insan yılan mı ki?..⁴ Yoksa ayı mı?⁵ Kışın uyu...⁶

Recep'in gaz sobasına dik gözünü, hülyaları.⁷ Sonra yazın nasıl çalışılır?..⁸" (SF-1:220).

2-"Deli gibi oldu, 'imkân yok' dedi, 'yalandır.' 'işte dedim, bu herif senin komisyoncun değil mi?'¹ Yüzü karmakarışık gibiydi.² 'Nasıl olur, nasıl olur?' diyordu.³ 'Müteahhitlerle dün konuştum.'⁴

'Galiba' dedim, 'harp bitecek.'⁵ 'Harp bitsin, hepimiz istiyoruz ama,' dedi, 'Hükümetin bize yardım etmesi, ticareti koruması lazım değil mi canım!'⁶" (SF-1:151).

3-"Günlerden bir pazartesi idi beyefendi, bugünkü gibi hatırlarım.¹ Ayın üçüdüdü idi.² Gideyim, şu bizim evden kirayı alayım, akşamleyin 14 lirayı birden ezerim, sarhoş sarhoş eve dönerim de hemşire söylemez, sabahleyin mahmur mahmur eşyayı toplar, kiracılardan izin alır, o bodrum katındaki uşak odasında yatar kalkarım, dedim, kendi kendime...³ Şunun şurasında kaç günlük ömrüm kaldı... dedim.⁴ Ağlamaklı bir halde yürüdüm.⁵ Beyazıt'a vardım.⁶ Kiracılar paramı verdiler.⁷ Kendilerine vaziyeti anlattım.⁸

'A! a! a!.. Efendim nasıl olur?' dediler?⁹ 'Bu işe kocam razı olsa ben olmam.¹⁰ Ben olsam kocam razı olmaz.¹¹ Evin içinde kazık kadar adam.¹²' (SF-6:39).

4-“Dostumu öldürdüm âbi!’ diyor, ‘sakla beni.’¹

Paltomun cebini gösteriyorum.² Dikişlerinden yağmur girmiş, sabahki yediğim simitin susamları kokan cebimi.³ Girip kayboluyor.⁴

‘İsmin ne senin?’ diye sesleniyorum cebime.⁵

‘Hidayet,’⁶

‘Neden öldürdün, Hidayet?’⁷

‘Seviyordum be âbi!’⁸

'Nasıl seviyordun, Hidayet?'⁹

‘Deli gibi be âbi!’¹⁰ (SF-7:10).

5-“Dükkâncıdan tarafa bakmaya mecbur oldum.¹ Lira burnumun ucunda sallanıyordu.²

-Bu, sağdan sola yırtık beyim, geçmez.³ Yukarıdan aşağı olsa, geçer ama, böyle geçmiyor.⁵

-Nasıl geçmez yahu, pekâlâ geçer, ben nasıl aldım?'⁶

-Kanun var efendi.⁷ Para koruma kanunu.⁸ (SF-1:65).

Olumlama görünümü için bk. (SF-6:144).

2.5.4. 'Ne' Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

'Sana ne?' yapısı '*seni ilgilendirmez, sen karşıma*' anlam ayırtısıyla metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan bir soru sözcük birimidir. Bu sözcük birim, karşılıklı konuşma sözcüklerinde gerek cevap gerektiren gerekse de cevap gerektirmeyen şekilde kullanılabilir.

1/4'teki "*Topallıyorum, dedi, 'sana ne?'*" söyleminde karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadır. Kendinden önceki söylemi '*seni ilgilendirmez, sen karşıma*' anlam ayırtısıyla olumsuzlamıştır.

'Ne' soru sözcüğü '*yap-*' fiiliyle birlikte kişi ve zamana bağlı olarak çekimlendiği ve soru anlamı taşıdığı söylemlerde '*yapacak bir şey yok, yapamaz, yapamam...*' anlamlarında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkar.

2/2'de '*Sedat ona ne yapabilir?*' söyleminde '*Sedat ona hiçbir şey yapamaz*';

3/6'daki '*Ben ne iş yaparım?*' söyleminde '*hiçbir iş yapamam*' ve 3/9'daki '*Sonra ben ne yaparım?*' söyleminde '*hiçbir şey yapamam*' anlamlarında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu yapı bir önceki olumlanmış söyleme yönelik olduğunda pekiştirme ifadesiyle metin bağlamında olumsuzlama değil olumlama görünümüyle karşımıza çıkar.

4/1'de '*Mademki paramız var, para ile ne yapmayız?*' söyleminde olumsuz çekimlenmiş bir fiile bağlanan 'ne' soru sözcüğü '*parayla her şey yaparız*' olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

5/4'teki '*Almasak olmuyor.*' şart ifadesine bağlanan ve '*alıyoruz*' anlamıyla söylem düzlemine çıkan yapıyı 5/5'teki '*Ne yapalım?*' söylemi derin yapıdaki olumlamayı pekiştirmiş ve diğer kullanımlarından farklı olarak olumlama görünümü ile karşımıza çıkmıştır.

'Ne' soru sözcüğünün başka fiillere bağlanılarak olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan kullanımları şunlardır:

6/6'da '*hiçbir şey denilemez*';

7/1'de '*arasında fark yoktur*';

Soru sözcüğü 'ne' olumlu isimlere bağlandığında da olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

8/5'teki '*Buralarda sineğin ne işi var?*' söylemi '*burada sinek olmaz*' ;

9/2'deki '*Fakat ne ziyarı var?*' söylemi '*ziyarı yok*';

10/8'deki '*Ne şakası birader?*' söylemi '*şaka değil*';

11/6'daki '*Haydarpaşa'da ne işim var?*' söylemi '*işim yok, Haydarpaşa'ya gitmeyeceğim*' anlamlarıyla söylem düzlemi olumsuzlama görünümüyle çıkmışlardır.

'Ne' sözcük biriminin bir de soru ifadesiyle söylemi olumsuzlar. Bu kullanımda soru sözcük birimi 'ne' kendisinden sonraki sözcük birimin anlamını söylemde olumsuzlamaktadır.

12/2'de '*Güldü, imalathanenin nerde olduğunu o ne bilecekti.*' söyleminde '*bilemezdi*' anlamıyla;

13/2'deki '*Daha ne isterim!*' söylemi '*başkaca bir şey istemem*' anlamıyla olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Birisi seni düşürdü,’ dedim.¹

‘Düşürdü,’ dedi.²

‘Topallıyorsun,’ dedim.³

‘Topallıyorum,’ dedi, ‘sana ne?’⁴

‘Hiç, bana hiç,’ dedim.⁵

İçim burkuldu.⁶

Birdenbire kaybettim onu.⁷” (SF-7:23).

2-“Dilber, Ali Efendi’nin arkasından bakmadı bile.¹ Benden kibrit istedi, zahirde bana söyler gibi;

-Sanki, dedi, Sedat’ı görüp de ne olacak? Sedat ona ne yapabilir?² Kendisi, muhtacı himmet...³ Yarın öbür gün o da kodestedir.⁴” (SF-1:210).

3-“Ali Efendi sordu:

-Başka çare var mı?¹ En aşağı üç sene, benim gibi bir adam.² Ömründe bir saat evinde oturmamış, İstanbul’da oturamamış, zaman zaman dünyalar kendisine dar gelmiş bir adam.³ Farzet ki üç sene yattık, sonra?..⁴ Bizim tekaüt maaşı kesilecek.⁵ Ben ne iş yaparım?⁶ Şimdi, sanatım sayesinde ötede beride beş-on kuruş çıkarıyorum.⁷ Aman Allahım!⁸ Sonra ben ne yaparım?⁹ Ele güne karşı mızıka-i hümayun çavuşlarından Ali Efendi şunu yapmış, bunu etmiş...¹⁰” (SF-1:209).

4- ‘Mademki paramız var, para ile ne yapmayız?’¹

5-“Bunlar da ne Ali?¹

Ali, Ömer’in yanına gelmiş; mustarip, acı bir yüz takınmıştı.²

-Sokak çocukları zavallılar.³ Almasak olmuyor.⁴ Ne yapalım?⁵” (SF-1:174).

6-“İkinci kız, bir Türk kızıdır.¹ O da galiba bir ecnebi mektebinde okumuştur.² O da bir memurdur.³ Şöyle böyle değil; yüz seksen liralık.⁴ Terbiyeli; iyi, nazik bir kızdır.⁵ Biraz fazla erkek düşkünü olmasına rağmen ne denilebilir?⁶ Çalışan, kazanan bir insandır.⁷” (SF-1:228).

7-“Namaz kılınırken öbür dünyayı, cenneti, hurileri, kevser şarabını hayal etmekle gaz sobasının kırmızı, yeşil mikalarına bir esrar dalgası ile düşüp kendileri için olmayacak bir dünya düşünmek arasında ne fark olabilir?”¹ (SF-1:221).

8-“Etrafım kayalık.¹ Tam bu sırada bir yavru martı -yavru martıların tüyleriyle gagaları koyu renktedir-ağır ağır, gideceği yer malum bir halde geçti.² Onu, dairesinden evine dönen, evde ne piştiğini bilen bir memur kadar hazin gördüm.³ Bir sinek etrafımda dönüyor.⁴ Buralarda sineğin ne işi var?”⁵ (SF-6:147).

9-“Yazla beraber deniz üstündeki kahveye gelen garsonun bir haftalık kazancı, sekiz, sekiz buçuk lirayı ancak bulurdu.¹ Fakat ne ziyarı var?”² Bu kahve şimdi onundur.³” (SF-1:75).

10-“[...]”

Önüme gelen;

‘Vay mebus beyefendi!’ diye selamladıkça utancından kızarırdı.¹ Normalleşirdi.² Bir korkudur alırdı kendisini.³

‘Bir halttır ettik dün akşam. Acaba çok mu uluorta konuştum?’⁴ Dilin kemiği yok ki birader.⁵ Hem biz kim, mebusluk kim?⁶ Bir şaka yapalım dedik...⁷ Bir ufak memur tavla başından:

‘Ne sakası birader?’⁸ Kaymakam Bey vilayete bu sabah gözümün önünde yazdı.⁹ Bu devre seni mebus çıkarmazlarsa hocam, istifayı basacak.¹⁰” (SF-7:102).

11-“‘Hemşerim,’ dedi.¹ ‘Haydarpaşa’ya hangi vapur kalkacak?’²

Solumu gösterdim, baştan savma;

‘Bu yandaki,’ dedim.³

‘Sen de mi Haydarpaşa’ya gidiyorsun?’⁴

Ne münasebet!⁵ Haydarpaşa’da ne işim var?⁶ Ada vapuru daha gelmedi, onu bekliyorum.⁷” (SF-7:149).

12-“Ben,

-Peki, dedim, imalathane bu tarafta, sen aksi tarafta ne arıyordun?¹

Güldü, imalathanenin nerde olduğunu o ne bilecekti.²

Birer de benim köylü cıgarasından yaktık, iyice ahbab olmuşuk.³” (SF-1:43)

13-“Onu bana getiren sebepler ne olursa olsun, bu battaniyenin üstündeki resimli dergiye dalmış harikulade netice, beni dostluklara, sevdalara, yirmi yaşlara, sıhhatlere ve saadetlere, arkadaşlıklara ve huzurlara salan netice, karşımda işte.¹ Daha ne isterim!²” (SF-7:140).

‘sana ne’ nin olumsuzlama görünümü için bk. (SF-1:163), (SF-6:69), (SF-6:129), (SF-6:211), (SF-6:212).

‘Yapmak’ fiiliyle olumsuzlama görünümünü için bk. (SF-1:201), (SF-1:83), (SF-7:16), (SF-6:52), (SF-6:171), (SF-6:209), (SF-6:227), (SF-7:71).

Diğer fiillerle yapılan olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-1:221), (SF-1:67), (SF-1:186), (SF-1:203), (SF-1:214), (SF-1:226), (SF-6:27), (SF-6:35), (SF-6:53), (SF-6:56), (SF-6:57), (SF-6:85), (SF-6:163), (SF-6:166), (SF-6:183), (SF-6:185), (SF-6:186), (SF-6:191), (SF-6:199), (SF-6:230), (SF-7:12), (SF-7:21), (SF-7:75), (SF-7:84), (SF-7:92), (SF-7:99), (SF-7:119), (SF-7:114), (SF-7:123), (SF-7:152).

Olumlama görünümleri için bk. (SF-1:145), (SF-6:56), (SF-6:147), (SF-6:187), (SF-6:206), (SF-6:214), (SF-6:225), (SF-7:14), (SF-7:26), (SF-7:48), (SF-7:87), (SF-7:102), (SF-7:123).

Soru ifadesi taşımadan olumsuzlama görünümü için bk. (SF-1:151), (SF-1:161), (SF-6:50), (SF-6:195), (SF-6:199), (SF-7:11), (SF-7:52), (SF-7:145), (SF-7:147).

2.5.5. ‘Neden’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

‘Neden’ soru sözcük birimi de kullanıldığı söylemde olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkar.

1/4’teki ‘-Neden bezecekmişim çanımdan?’ söylemi bir önceki ‘-Canından bezmişsin sen yahu!’ söylemini ‘yok öyle bir şey canımdan bezmedim ben’ anlamında olumsuzlamıştır.

2/3’teki ‘Ama bu postaya neden kalsın?’ söylemi ‘bu postaya kalmaması gerek, kalmamalı’ anlamında;

3/15’te ‘Öyle ise, neden değişik tokuş edersin, be adam?’ söylemi ‘değiş tokuş etme’ anlamıyla olumsuzlama görünümüyle;

4/4’teki ‘Ama neden olmasındı?’ söyleminde olumsuz eyleme bağlanan soru sözcüğü neden ‘olabilir’ olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“-Bu surat ne yahu?¹

-Ne var suratımda?²

-Canından bezmişsin sen yahu!³

-Neden bezecekmışim çanımdan?⁴

Biliyorum, suratımın rengi de çamurun, gökyüzünün, denizin, duvarın rengindedir.⁵

Her şeyden memnun ahbap, seni yıkmış gitmiştir, insan var öyledir, insan var böyledir.⁶” (SF-6:115).

2-“İki hanımdan üç yaş genci (üç yaş; fazla eksik olamaz) ve sakini bir zaman cevap yermedi.¹ Söyleyeceği sözü epey bir hesapladı gibi geldi bana:

‘İnşallah bu postadan çıkar.’² (Yanındaki, çıkar’m daha ‘r’si bitmeden): ‘*Ama bu postaya neden kalsın?*³’” (SF-7:154).

3-“Bunun anahtarı, ‘Çarşıya inemem,’ cümlesindeydi.¹ Size bu düğümü ne kadar çözmek istediğimi bilemezsiniz.² Ama elimde değil.³ Yooo, elimde, elimde olmasına.⁴ Ama yazamam.⁵ Yazarsam gülünç mu olurum?⁶ Gülünç olmak da neymiş?⁷ İnsanoğlu gülünç olmak için doğmamışsa gülünç etmek için doğmuştur, ikisi bir kapıya çıkar, ikisi bir kapıya çıkmaz.⁸ Değiş tokuş edilecek şey bile değil.⁹ Ama ben ederim.¹⁰ Ben birini gülünç etmekten hiç hoşlanmam.¹¹ Gülünç olmaktan hoşlanırmıyım?¹² Öyle şey mi olur?¹³ Elbette istemem gülünç olmak.¹⁴ *Öyle ise, neden değiş tokuş edersin, be adam?*¹⁵ İnsanlığımı daha iyi tadabilmek için dersem, belki de bir takım hastalıklar konduramazsınız.¹⁶ Kondurursanız bütün insancıl, bütün hayvancıl kusurlara eyvallah!¹⁷” (SF-7:87).

4-“Rıza Efendi silkindi.¹ Amma da yapıyordu ha!² Evinde iken kafası hiç böyle olmaza işlemezdi.³ Ama neden olmasındı?⁴ ‘Fen sayesinde şu hayal ettiklerim pekâlâ mümkündür ama,’ dedi kendi kendine, ‘biz gene de bırakalım bu bahsi.⁵ Ne de olsa hayal.⁶ Şimdilik, halihazırda hayal!’⁷” (SF-7:51).

*Diğer olumsuzlama görünümüleri için bk. (SF-6:21), (SF-6:130), (SF-7:45).
Diğer olumlama görünümü için bk. (SF-7:92).*

2.5.6. 'Nerede' Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

'Nerede' soru sözcük birimi de kullanıldığı söylemde olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkmaktadır. 'Nerede' soru sözcük birimi, isim unsurlarıyla kullanıldığında 'olmama, bulunmama' anlamıyla; fiillerle kullanıldıklarında 'eylemin anlamında olumsuzlama' görünümüyle karşımıza çıkar.

1/10'daki 'Nerden bulsun taze yem?' söyleminde 'bulamaz'

2/1'de isim unsurlarına ulanan 'neredesiniz' soru sözcük birimi 'yoksunuz';

3/6'da 'Nerede görülmüş?' söylemi 'böyle şey olmaz, görülmemiştir' olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1- "[...]"

- Amma da pis kokuyor ha, Apostol?...¹

- Bırak koksun, koksun...² Ne kadar kokarsa o kadar iyi...³

- Şu ıstakoz denilen mübarek hayvan da amma pis kokudan hoşlanırmış ha!⁴

- Eeee?⁵

- Denizdeki leşlere düşkün olmalı bu hayvan...⁶

- Ne olacak!⁷ Böcek bu.⁸ Deniz böceği.⁹ Nerden bulsun taze yem?¹⁰ Deniz dibi hayvanı bu.¹¹ Ne bok yesin?...¹²

- Peki... Taze yem koysak?...¹³

- Taze yem mi koyalım?¹⁴ Koyalım da gelsin yanından geçsin, yüzüne bile bakmasın...¹⁵" (SF-6:166).

2- "[...] Çakal eriline bağlanmış kuzu, kasabanın suyuna ve bu suyun sazlarına konmuş parlak, mor yeşil kanatlı yusufçuklar, uğruna bileğimdeki saati, kuzuları, babamın kilit altındaki romanlarını, kuşları, karıncaları, tavukları fedaya hazırladığım esmer, sıcak arkadaşım: neredesiniz?¹" (SF-1:189).

3-“İçeride fisıltı, ıslık arası bir kavga ve kin baş göstermişti.¹
Lohusa helecanlar geçiriyordu.² Öteki;

-Kimbilir kimden?³ Babam olacak herifin burnundan girip
ağzından çıktın.⁴ Seksen yaşındaki herifin çocuğu mu olurmuş!⁵ **Nerede**
görülmüş? diyordu.⁶” (SF-1:187).

*İsim unsurlarıyla diğer kullanımları için bk. (SF-6:70), (SF-6:143), (SF-6:203),
(SF-7:13).*

Fiillerle diğer kullanımları için bk. (SF-6:114), (SF-7:50).

2.5.7. ‘Niye’ Soru Sözcük Birimi İle Olumsuzlama Görünümü

‘Niye’ soru sözcük birimi de metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/15’deki ‘*Niye anam olsun?*’ söylemi ‘*anam değil*’;

2/2’deki ‘*Niye evin damına iniyordu sanki?*’ söylemi ‘*inmemeliyim*’ söylem
çözümüyle olumsuzlama görünümüyle;

3/5’te ise ‘*Evet!.. 14 lira ile neler olmazdı?*’ söyleminde olumsuz çekimlenmiş
bir fiile bağlanan ‘*neler*’ soru sözcük birimi ‘*bir çok şey alınır*’ olumlama
görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“[...]”

-Boşnak mahallesine koş, dedi.¹ Rizo’yu bul.² Ebenin evini bilir.³
Sancı göstersiz!⁴ Kariyi al getir, anan ölecek.⁵

Rüstem hayret içinde durakladı.⁶ Sual soramıyordu.⁷ Gözlerine
düşen saçlarını elleriyle itti.⁸ Alnını tuttu.⁹ Bir şeyler homurdandı.¹⁰
Sonra yüzü birdenbire kıpkırmızı oldu.¹¹ Alacakaranlıkta bile kızdığı,
hareketleriyle belli oluyordu.¹² Rüstem en çok babasına onun için
kızardı.¹³ Anan! Anan!¹⁴ ‘**Niye anam olsun?**’ derdi, insanın bir tane
anası olur.¹⁵ Onunkisi de ölmüştü.¹⁶ Bu onun babasının karısı diye, niçin
anası olacaktı.¹⁷” (SF-1:184).

2-“**Niye evin damına iniyordu sanki?**¹ Düşüncesizlik, düpedüz
enayilik!²” (SF-7:50).

3-“Bendeniz Fatih'te hemşirenin yanında ikamet ediyordum.¹ Mezkûr evi de kiraya vermiştim.² Ayda 14 lira alırdım.³ Bir zamanlar ayda 14 lira da bir paraydı değil mi efendim?⁴ Evet!.. 14 lira ile neler olmazdı?⁵ Düşünün efendim?⁶ Teemmül buyurun?⁷” (SF-6:37).

2.6. Edatlarla Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.6.1. ‘Değil’ Edatıyla Olumsuzlama Görünümü

Sözcük türü olarak ‘*değil*’ biri edat diğeri bağlaç olmak üzere iki temel kullanımının olduğu görülmüştür.

‘*değil*’ edat olarak ek fiilin olumsuzluğunda, fiil çekimlerinde ve *değil mi* yapısı içerisinde kullanılır. *değil*, isim unsuru ile ek fiilin arasına girerek, ek fiilin olumsuzluğunu kurar. Fiil kiplerinin çekiminde ise, ya kip ekleriyle şahıs ekleri arasına girerek olumlu fiil çekimlerini olumsuz, olumsuz fiil çekimlerini tekrar olumlu yapar veya çekimli fiillerden sonra gelerek, cümledeki hükmü reddeder. *değil*, bu kullanımlarıyla, bir yandan isim cümlelerinin olumsuzunu yaparken, diğer yandan olumlu fiil cümlelerini olumsuz, olumsuz fiil cümlelerini de tekrar olumlu hâle getirir. Ayrıca kendisinden sonra ‘*mi*’ soru ekini alarak ‘*değil mi?*’ şeklini oluşturan *değil*, yüklemelerden sonra ‘*evet*’ olumlu cevabını bekleyen onaylatıcı, pekiştirici yapı içerisinde kullanılır (Özmen,1995:317).

2.6.1.1. Ek Fiilin Olumsuzluğunda ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü

‘*değil*’ sözcük birimi olumlu anlam çağrıştıran sözcüklerle aynı dizimde yer aldığında, söylem düzleminde olumsuzluk ifadesi ile yer alırken; olumsuz anlam çağrışımına sahip bir sözcükle aynı dizimde yer aldığında ise, söylem düzleminde olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Ancak genel kullanımı ulandığı sözcük birimin anlamında olumsuzlama ifade etmektedir.

1/1’deki ‘*doğru değil*’ söylemi ‘*yanlış*’ olumsuzlama anlamıyla söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle yer alır.

2/1’de ise ‘*yalan değil*’ söyleminde ‘*doğru*’ olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“-Müşterilerden biri;

‘Doğru değil.’¹ Doğru değil ama.’² Çoluk çocuğun ekmek parasıyla oynamak doğru değil.’³” (SF-7:144).

2-“Bunlar vardı, yalan değil, kızların da onu seçmeye hakları...¹” (SF-7:120).

Diğer olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-7:89), (SF-7:88), (SF-7:72), (SF-1:12), (SF-1:13), (SF-1:19), (SF-1:33), (SF-1:36), (SF-1:38), (SF-1:43), (SF-1:57), (SF-1:59), (SF-1:62,64), (SF-1:77), (SF-1:79), (SF-1:84,85), (SF-1:89,90), (SF-1:142), (SF-1:144), (SF-1:144), (SF-1:145), (SF-1:146), (SF-1:153), (SF-1:154), (SF-1:185), (SF-1:194,195), (SF-1:206), (SF-1:224), (SF-1:224), (SF-1:226), (SF-6:9), (SF-6:10), SF-6:11), (SF-6:16), (SF-6:17), (SF-6:20), (SF-6:26), (SF-6:27), (SF-6:28), (SF-6:35) (SF-6:43), (SF-6:44), (SF-6:55), (SF-6:55), (SF-6:59), (SF-6:76), (SF-6:79), (SF-6:82), (SF-6:82), (SF-6:87), (SF-6:92), (SF-6:101), (SF-6:103), (SF-6:109), (SF-6:112), (SF-6:132), (SF-6:132), (SF-6:134), (SF-6:138), (SF-6:139), (SF-6:140), (SF-6:148), (SF-6:149), (SF-6:149), (SF-6:176), (SF-6:183), (SF-6:183), (SF-6:185), (SF-6:198), (SF-6:200), (SF-6:200), (SF-6:205), (SF-6:211), (SF-6:227), (SF-6:226), (SF-6:229), (SF-6:229), (SF-7:16), (SF-7:23), (SF-7:25), (SF-7:31), (SF-7:41), (SF-7:42), (SF-7:45), (SF-7:47), (SF-7:47), (SF-7:52), (SF-7:56), (SF-7:62), (SF-7:68), (SF-7:74), (SF-7:81), (SF-7:87), (SF-7:88), (SF-7:97), (SF-7:99), (SF-7:103), (SF-7:118), (SF-7:120), (SF-7:120), (SF-7:123), (SF-7:124), (SF-7:125), (SF-7:128), (SF-7:136), (SF-7:142), (SF-7:146), (SF-7:146), (SF-7:150).

2.6.1.2. Çekimli Fiillerle ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü

2.6.1.2.1. Olumlu Çekimlenmiş Fiillerle ‘değil’ in Olumsuzlama Görünümü

‘değil’ sözcük birimi edat olarak olumlu çekimlenmiş fiiller üzerine geldiğinde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/1 ve 1/2’de *‘...i söyleyecek değilim’* söylemi *‘söylemeyeceğim’* anlamıyla olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Yalnız, dondurmanın nasıl yapıldığını öğrenmek için onlarla konuştuğumu, ahbablığımın yalnız bunun için olduğunu, bu kadar saf bir niyetten hareket ettiğimi söyleyecek *değilim*.¹ Bu bapta hiçbir şey söyleyecek *değilim*.²” (SF-6:231).

Benzer görünümler için bk. (SF-1:214), (SF-6:38), (SF-6:39), (SF-6:67), (SF-6:195), (SF-7:50), (SF-7:130).

2.6.1.2.2. Olumsuz Çekimlenmiş Fiillerle ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü

‘*değil*’ sözcük birimi edat olarak olumsuz çekimlenmiş fiiller üzerine geldiğinde olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

1/2’deki ‘*Ama yüreğimi bir şey, bir demirden avuç da sıkıyor değil hani.*’ söyleminin anlam çözümü ‘*sıkıyor*’ dur. Ancak, burada bağlamsal bir olumsuzlama görünümü de vardır.

METİN PARÇALARI

1-“Sen yine o aynalı sinemada yanımda oturan küçük çocuksun sokakta gördüğüm zaman.¹ *Ama yüreğimi bir şey, bir demirden avuç da sıkıyor değil hani.*²” (SF-7:48).

Benzer görünümler için bk. (SF-1:154), (SF-6:10), (SF-6:118), (SF-6:231), (SF-7:86).

2.6.1.3. İsim Tümcelerinde ‘değil’ in Olumsuzlama Görünümü

2.6.1.3.1. ‘yok değil’ Yapısıyla Olumlama Görünümü

‘*yok*’ ile birlikte söylem düzlemine çıkan ‘*değil*’ edatı ‘*yok*’ sözcüğünün sahip olduğu olumsuzlama anlamını olumlar ve söylemi olumlama görünümüne sokar.

1/1’de ‘*Arada, çocuk gibi büyükler de yok değildi.*’ söylemi ‘*vardı*’ anlam çözümüyle söylem düzlemine çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“*Arada, çocuk gibi büyükler de yok değildi.*¹” (SF-6:136).

Benzer görünümler için bk. (SF-6:116), (SF-6:225), (SF-7:59).

2.6.1.3.2. '+sız/ +siz değil' Yapısıyla Olumlama Görünümü

Olumsuzluk biçim birimi olan '+sız/+siz' aynı söylemde 'değil' edatıyla kullanıldığında söylem olumlama görünümüyle karşımıza çıkar.

1/1'deki 'Vergi memuru iyi adamdı, insafsız değildi.' söylemi 'vergi memuru insaflıydı' anlamıyla söylem düzlemine olumlama görünümüyle çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Vergi memuru iyi adamdı, insafsız değildi.” (SF-1:216, 217).

Benzer görünüm için bk. (SF-1:139).

2.6.1.4. 'değil mi' Yapılı Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümü

2.6.1.4.1. Fiil Tümcelerinde 'değil mi' Pekiştireç İfadesiyle

'değil + mi' nin ulandığı fiil tümceleri fiile yönelik bir pekiştirme anlamı ifade etmektedir. 'değil mi' yapısı, tümcede gerçekleşen eylemin olumlu anlamının pekiştirilmesi işleviyle söylem düzlemine çıkarlar.

1/2'de bu kullanımı görmekteyiz.

Aynı pekiştirme olumsuz eylemlerde ise olumsuzluğu pekiştirmek işleviyle söylem düzlemine çıkmaktadırlar.

2/2'deki kullanımda da bunu görmekteyiz.

METİN PARÇALARI

1-“Hoş bulduk amca!’ dedi.¹ Sonra daha bir şeyler söylemek için, 'Az şekerli yaptın değil mi?' diye sordu.”² (SF-7:134).

2-“Geçen ay ödemediğime, bu ay da çok mübrem bir işe 56 lira vermek zorunda bulunduğuma göre çarşıya inebilir miyim?¹ İnemem değil mi?² Evet, bir hikâye böyle bitirilebilir.”³ (SF-7:88).

Olumlamayı pekiştiren görünler için bk. (SF-1:29), (SF-1:211), (SF-1:225), (SF-6:44), (SF-6:59), (SF-6:71), (SF-6:76), (SF-6:93), (SF-6:154), (SF-6:196), (SF-6:219), (SF-6:220), (SF-6:234), (SF-7:50), (SF-7:56), (SF-7:73).

Olumsuzlamayı pekiştiren görünler için bk. (SF-6:153), (SF-6:60), (SF-6:105), (SF-6:12).

2.6.1.4.2. İsim Tümcelerinde ‘değil mi’ Pekiştireç İfadesiyle

‘değil + mi’ yapısı, isim tümcelerinde isim tümcesindeki anlamı pekiştirme işleviyle kullanılmaktadır.

1/2’deki kullanım buna örnektir.

METİN PARÇALARI

1-“Şimdi dininden imanından başlatırsın ha.¹ Sen de hırsız muavini değil misin?²” (SF-6:214).

Benzer kullanımlar için bk. (SF-1:166), (SF-1:167), (SF-1:176), (SF-1:201), (SF-1:209), (SF-1:212), (SF-1:224), (SF-1:228), (SF-6:9), (SF-6:12), (SF-6:37), (SF-6:76,77), (SF-6:112), (SF-6:138), (SF-6:214), (SF-6:216), (SF-7:25).

2.6.1.5. Kalıp İfadelerde ‘değil’in Olumsuzlama Görünümü

2.6.1.5.1. ‘Olur şey değil’ Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü

‘Olur şey değil’ yapısı, ‘olmaz, olamaz’ anlamıyla söyleme katılıp kendisinden önceki söylem ya da söylemleri ‘hayret, şaşırma, beklenmezlik’ anlam ilgisiyle olumsuzlayan kalıplaşmış bir kullanımdır.

1/2’de ‘olamaz böyle bir şey’ anlamıyla kendisinden önceki söylemi olumsuzlamıştır.

METİN PARÇALARI

1-“Bu sefer kitapların kenarından da buzlar sarkıyordu.¹ ‘Olur şey değil,’ diye söyledim kendi kendime.²” (SF-7:109).

Benzer görünümler için bk. (SF-6:114), (SF-6:44), (SF-6:154), (SF-6:209), (SF-7:69).

2.6.1.5.2. ‘Fena değil’ Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü

‘fena değil’ yapısı da ‘olur şey değil’ gibi kalıplaşmış bir söylem olarak metinlerde sıkça rastladığımız bir kullanımdır. ‘idare eder, iyi sayılır’ anlamıyla kendisiyle aynı dizimde yer alan sözceleri olumlama görünümüyle söylem düzlemine çıkarmaktadır. Bu kullanımda, olumsuzluğa kayan bir anlam da sezilmektedir.

1/1'de '*...iki açık sarının tam ortasında bu koyu kumral, hiç de fena değil.*' söylemi '*iyi oldu sayılır, iyi oldu*' anlamıyla söylem düzleminde olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-"*Sahi, güzel oldu. Saçlarının orası, güneşten pek sararmıştı, iki açık sarının tam ortasında bu koyu kumral, hiç de fena değil.*"¹ (SF-6:45).

Benzer görünümler için bk. (SF-6:43), (SF-6:44), (SF-7:70).

2.6.1.6. Metin İçi Gönderim Yoluyla 'değil' in Olumsuzlama Görünümü

'değil' sözcük biriminin yalın kullanımında kendinden önceki söylemleri '*hayır*' anlamında olumsuzladığı görülmektedir. Bu kullanımın '*hayır*' ve '*yok*' sözcük birimlerle birlikte de kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımlarda zamirler aracılığıyla kurulan art gönderim bağıntısıyla önceki söylemleri olumsuzlamaktadırlar.

1/2'deki '*değil*' kullanımı kendisinden önceki söylemi olumsuzlamaktadır.

2/2'deki '*hayır değil değil*' söyleminde bu gönderim özelliği görülmektedir.

METİN PARÇALARI

1-"*Beni, bilmediğim bir şey zorladı diyeceğim.*¹ *Değil.*"² (SF-7:86).

Benzer görünümler için bk. (SF-1:164), (SF-7:90), (SF-7:93).

2-"*Bunların suratını görmemek için çarşıya inmediğimi söylemiş gibi oluyorum.*¹ *Hayır değil değil, şimdi çarşıya insem bakkala, 'Vay Barba Niko!'*, kasaba, '*Vay usta Haralambo!*', fırıncıya, '*Ooo Abdülkadir Efendi!*' diyeceğime emin olun."² (SF-7:90).

Benzer görünümler için bk. (SF-6:43). (SF-7:93).

2.6.2. '-mek üzere' Yapısıyla Olumsuzlama Görünümü

'-mek üzere' kullanıldığı söylemde ulandığı eylemin henüz gerçekleşmediğini ifade ederek olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan edatlı bir yapıdır.

1/5'teki '*Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman kadıncağız selam vermek üzereydi.*' söyleminde söylem düzlemine çıkan anlam '*daha selam vermemişti*' dir.

2/4'teki '*Ölmek üzereydi.*' söylemi '*ölmemişti*';

3/3'teki '*Lüks sönmüş, yahut sönmek üzere olurdu.*' söylemi '*lüks sönmemişti*';

4/1'deki '*Burnum yastıkta yorganım ağzım hizasında kirpi gibi büzülümüşüm; dalmak üzereyim.*' söylemi '*henüz uykuya dalmamıştım*';

5/3'teki '*Harbi Umumi bitmek üzereydi.*' söylemi '*harp henüz bitmemişti*';

6/4'deki '*Bayılmak üzereydi.*' söylemi '*bayılmadı*' söylem çözümüyle metin düzleminde olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Anası yatsı namazını kılıyordu.¹ Her zaman yaptığı gibi, anacığının.ününe çömeldi.² Seccadenin üzerinde taklalar attı.³ Dilini çıkardı.⁴ *Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman kadıncağız selam vermek üzereydi.*⁵ Anası;

-Ali be, günah be yavrum, dedi.⁶ Günah yavrucuğum, yapma!⁷
Ali;

-Allah affeder ana. dedi.⁸” (SF-1:15).

2-“Bu anda da bir dal çıtırtısı işittim.¹ Düşmüştü.² Aşağıya indiğim zaman, başına kapıcı ile beraber birkaç kişi birikmişlerdi.³

*Ölmek üzereydi.*⁴ Sımsıkı kapalı yumruğunu kapıcı açtı.⁵ Bu avucun içinden bir ipekli mendil su gibi fişkırdı.⁶” (SF-1:45).

3-“Ahmet, bu bityeniği lakırdısına içerlerdi.¹ Nihayet kadın, Ahmet'in bir tembelden başka bir şey olmadığını söylemesiyle, mesele kapanırdı.²

*Lüks sönmüş, yahut sönmek üzere olurdu.*³ O zaman Ahmet, duvar kenarına yapışmış kahve ocağından bir hasır ve bir yorgan getirir, yere sererdi.⁴” (SF-1:78).

4-“*Burnum yastıkta yorganım ağzım hizasında kirpi gibi büzülmüşüm; dalmak üzereyim.*¹ Bir şeyler, bir takım kuşlar tüylerini döküyor, bir ılık su damlıyor, içimi yıkayan bir çeşme var...²” (SF-1:81).

5-“Kasabanın bütün sessiz, görmüş geçirmişleri Eskicizade’yi severdi.¹ Hepsine iyiliği dokunur, herkese şeker, un gönderirdi.²

*Harbi Umumi bitmek üzereydi.*³ Rahmi Bey’i elense kavrayan Eskicizade bu vaziyetten biraz hırpalanır gibi olmuştu.⁴” (SF-1:155).

6-“Son kelimeyi o da şuh bir eda ile ellerini saçlarına götürerek söylemişti.¹

Ali Efendi birdenbire kalbinin demir bir elle sıkıldığını duydu.² Düşecekti.³ *Bayılmak üzereydi.*⁴ Müthiş bir kalp çarpıntısı ve korku ile kanepeden kalktı.⁵” (SF-1:211).

Diğer olumsuzlama görünümleri için bk. (SF-1:64), (SF-1:68), (SF-1:82), (SF-6:18), (SF-6:92), (SF-6:191), (SF-6:219), (SF-7:28), (SF-7:78), (SF-7:86), (SF-7:107), (SF-7:119), (SF-7:159), (SF-7:159).

2.6.3. ‘gibi’ Edatıyla Olumsuzlama Görünümü

TS’de sözcük türü olarak edat grubu içerisinde değerlendirilen ‘gibi’ için olumsuzlamayla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz “1. ...-e benzer, 3. imişçesine, benzer biçimde,” kavramlaştırmaları yapılmış, ‘gibi’ madde başı altında ‘gibi gelmek’, ...sanısı vermek, ...sanısı yaratmak; ‘gibi olmak’, bir duruma, bir duyguya yaklaşmak; ‘gibi yapmak’, imişçesine davranmak’ sözcük grupları birleşik yapılar olarak açıklanmıştır.

Söz konusu yapı ‘-miş gibi’ kullanımıyla metin bağlamında gerçekleşmeyen, gerçekleşmesi beklenmeyen durum ya da olaylara gönderim yoluyla olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yapı genellikle ‘sanki’ zarf sözcük birimiyle birlikte söylem düzlemine çıkmaktadır. (bk. başlık 2.3.8.).

1/8’de *‘Dilber, iş şimdiden olmuş bitmiş gibi: -A! Gel Sedat, başımla beraber... Söyle nasıl yapacaksın?’* söyleminde gerçekleşmeyen olaya gönderimle;

2/3'te '*Bir küçük sokağın başında yapayalnız geçen birinin arkasından onu yıllardır seviyormuş gibi garip bir üzüntü ile uzun zaman baktım.*' söyleminde '*yıllardır sevmek*' gibi gerçekleşmemiş bir duruma göndermeyle;

3/3'te '*Bu lakırdıların, bu kendi kendine konuşulmuş gibi lakırdıların üstünden kırk sekiz saat geçmeden unuttum.*' söyleminde '*gerçekte kendi kendine konuşulmamış olun lakırdılara*' göndermeyle;

4/2'de '*Sokrates'in sohbetlerinde bulunmuş gibi paraya çatar, çelebiye çatar, Allahla oğluna çatar, kibarca istakoza bile çatar.*' söyleminde gerçekte '*Sokrates'in sohbetlerinde bulunulmamasına*' gönderimle metin bağlamında derin yapıda olumsuzlama görünümü ile '*-miş gibi*' yapısı karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1- "[...] Hem sonunda ben ona bir oyun oynayacağım..."¹

-Ne oyunu o?²

-Görürsün...³

Dilber'in kulağına eğilerek bir şeyler söyledi⁴

Dilber bir deli sevinciyle:

-Kız deli misin, o beni alır mı?⁵

-Aldıracağım kız, görürsün.⁶ Ben de postu sizin eve sererim.⁷

Dilber, iş şimdiden olmuş bitmiş gibi:

-A! Gel Sedat, başımla beraber... Söyle nasıl yapacaksın?⁸ (SF-1:212).

2- "Bir kilise geçtim.¹ Bir meydan atladım.² *Bir küçük sokağın başında yapayalnız geçen birinin arkasından onu yıllardır seviyormuş gibi garip bir üzüntü ile uzun zaman baktım.*³" (SF-1:106).

3- "Ben mi söyleniyorum kendi kendime, yoksa karşımdaki ihtiyar mı?¹ Yoksa ikimiz mi oturmuş konuşuyorduk?² *Bu lakırdıların, bu kendi kendine konuşulmuş gibi lakırdıların üstünden kırk sekiz saat geçmeden unuttum.*³" (SF-6:109,110).

4- "Apostol Efendi, filozofluğa kalktığı zaman, iki bin sene evvelki Yunanlı balıkçı suratını takınmakla kalmaz.¹ *Sokrates'in sohbetlerinde bulunmuş gibi paraya çatar, çelebiye çatar, Allahla*

oğluna çatar, kibarca ıstakoza bile çatar.²” (SF-6:166).

‘-miş gibi’ nin benzer kullanımları için bk. (SF-1:54), (SF-1:210), (SF-6:76), (SF-6:205), (SF-7:11), (SF-7:104),

‘-miş gibi yapmak’, ‘-miş gibi gelmek’, ‘-miş gibi olmak’ yapısı da metin bağlamında karşımıza olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadır.

‘-miş gibi yapmak’ yapısı:

5/1’de ‘*Dinle duyduklarını bir dinsizin dinlediğini ve duyduğunu da sezmiş gibi, sereserpe bile-bilmeye; ata-tuta tek telde konuşan âşık, bir aralık kızmış gibi yaptı.*’ söylemi derin yapıda ‘*aslında kızmadı*’;

6/3’te ‘*Arkadaşlarımı dinler gibi yapıyordum.*’ söylemi derin yapıda ‘*aslında dinlemiyordum*’;

7/4’te ‘*O uyuyor gibi yapmıştı*’ söylemi derin yapıda ‘*aslında uyumuyordu*’; olumsuzlama görünümleriyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

5-“*Dinle duyduklarını bir dinsizin dinlediğini ve duyduğunu da sezmiş gibi, sereserpe bile-bilmeye; ata-tuta tek telde konuşan âşık, bir aralık kızmış gibi yaptı.*¹

-Kitapsıza merhaba! dedi.²

İçim sevinçle doldu.³” (SF-6:205).

6-“Akşam olunca yine arka bahçede mahalle çocuklarıyla toplanmıştık.¹ Bütün heyecanım sönmüş gibiydi.² *Arkadaşlarımı dinler gibi yapıyordum.*³ Fakat her an evin bahçeye açılan kapısına bakıyordum.⁴ Gelip beni çağırmadı.⁵ Nihayet çocuklar gitti.⁶ Ben eve doğru yürüdüm.⁷” (SF-1:54).

7-“On sekizinci bardaktan sonra, Kıztaşı’ndaki eve döndüğü zaman, annesini merdivenin üst basamağında uyumuş bulmuştu.¹ Onu öperek uyandırmıştı, ihtiyar hatun, onun ayakkabılarını ve ceketini çıkarıp çekilip gitmişti.² Bir on dakika geçmemişti ki, bu sefer babasıyla

beraber yatağının başucuna gelmişlerdi.³ O uyuyor gibi yapmıştı.⁴” (SF-1:79).

‘-miş gibi yapmak’ ın benzer kullanımları için bk. (SF-1:120) (SF-6:47), (SF-6:70), (SF-6:226), (SF-7:34), (SF-7:38).

‘-miş gibi gelmek’ yapısı ise;

8/1’deki yalın kullanımdaki (-miş olmadan) ‘uzun gibi gelen zaman’ söylemi derin yapıda ‘uzun değil aslında kısaydı’;

9/4’teki ‘Pencereden bir ağacın yapraklarını yeni görüyormuşum, pencereimin önündeki bu ağacı yeni yeni seviyormuşum gibi geldi.’ söyleminde ‘pencereden bir ağacın yapraklarını ve görmüyorum ve o ağacı yeni sevmiyorum; nedense öyle hissediyorum’ anlamı derin yapıda olumsuzlama görünümü kurmaktadır.

METİN PARÇALARI

8-“Ahmet'e uzun gibi gelen bir zaman içinde onu, Ahmet'i seyretmişlerdi.¹” (SF-1:79).

9-“Bol bir uyku uyumuştum.¹ Odamda güneş vardı.² Bir kuş sesi duydum.³ Pencereden bir ağacın yapraklarını yeni görüyormuşum, pencereimin önündeki bu ağacı yeni yeni seviyormuşum gibi geldi.⁴” (SF-1:190).

‘-miş gibi olmak’ yapısı ise;

10/5’teki ‘Bunların suratını görmemek için çarşıya inmediğimi söylemiş gibi oluyorum.’ söylemi devam eden söylemden (Hayır değil değil...) de anlaşılacağı üzere durumun öyle olmadığı başka türlü gerçekleştiğine bir gönderimle;

11/1’de ‘Tramvaylar o şehri taşır, vakurlar o bulutlar şehrinin muhariplerini götürür, biz, bu hakiki şehrin sakinleri, tiyatro seyircileri gibi sessiz, âdeta geçenler bile durmuş gibi olur, seyrediyoruz.’ söyleminde benzerlik ilişkisi kurularak aslında olmayan gerçekleşmeyen ‘durmuş gibi olmak’ olayına bir gönderme ile metin bağlamında derin yapıda olumsuzlama görünümü ortaya çıkabilmektedir.

METİN PARÇALARI

10-“O fırıncı yok mu, o?¹ O, sabahları işçi çocuklara kırbaç gibi pis yağlı böreğini otuz beş kuruşa okutan, olur da fazla veririm korkusundan kimselere para bozmayan fırıncı!² O sıra sıra kiralık evler yaptıran, keçilerine köyün ne kadar körpe dalı varsa yediren fırıncı!..³

O kıyma makinesinden geçen her yarım kilo ete; öğürtücü, öldürücü iç yağları karıştıran, o, elli adımdan kokan, sandalyesinde akşama kadar oturup iç yağları, keçileri, mandaları düşünen kasap efendi?⁴ Bunların suratını görmemek için çarşıya inmediğimi söylemiş gibi oluyorum.⁵ Hayır değil değil, şimdi çarşıya insem bakkala, ‘Vay Barba Niko!’, kasaba, ‘Vay usta Haralambo!’, fırıncıya, ‘Ooo Abdülkadir Efendi!’ diyeceğime emin olun.⁶” (SF-7:90).

11-“Tramvaylar o şehri taşır, vakurlar o bulutlar şehrinin götürür, biz, bu hakiki şehrin sakinleri, tiyatro seyircileri gibi sessiz, âdeta geçenler bile durmuş gibi olur, seyrederiz.¹” (SF-6:33).

Bu yapıların olumsuz biçim birimlerle kullanımında ise. olan bir duruma göndermeyle olumlama bağıntısı kurulmaktadır.

12/2’de ve 13/4’te ‘Hiçbir şey olmamış gibi’ söylemlerinde bu kullanımı görmek mümkündür.

METİN PARÇALARI

12-“Susmuş meyhane, sanki bu gülümseme parolasını bekliyormuş gibi deminki gürültüsünü buldu.¹ Hiçbir şey olmamış gibi o acı zeytinyağı ve anason kokulu hava ortalığı kapladı.²” (SF-1:172).

13-“Beyaz sivri burunlu adamlar ona yirmi bin frank mukabilinde bir cinayet işlettiler.¹ Paris’e ekspres sabah saat altı buçukta hareket ediyordu.² Bindi.³ Hiçbir şey olmamış gibi, cebinde yirmi bin frank, parasız kaldığı zaman Marsilya’ya dönmek üzere bir Cezayirli Paris’e hareket etti.⁴” (SF-1:243).

2.7. Diğer Bazı Sözcük Birimlerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri

2.7.1. ‘hayır’ Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

TS’de sözcük türü olarak ünlem sınıflandırması içerisinde değerlendirilen ‘hayır’ sözcük birimi “1. Yok, öyle değil, olmaz anlamında onamama, inkâr kelimesi, 2. Olumsuz cümlelerdeki olumsuz anlamı pekiştirir” anlamlarıyla kavramlaştırılmıştır.

TS’deki “Yok, öyle değil, olmaz anlamında onamama, inkâr kelimesi” anlamıyla ‘hayır’ sözcük biriminin kullanımı 1/7’deki ‘*Tembellikten mi?*’ ‘*Hayır.*’ söyleminde bir önceki söyleme yönelik olumsuzlama görünümüyle karımıza çıkmaktadır.

Yine ‘hayır’ın 2/6 ve 2/7’deki ‘*Evet... Evet... Bebe; tamam. Hayır canım, nün değil le. Hayır efendim lâm, lâm.*’ söylemlerinde bir önceki söylemi düzeltmeye yönelik kullanımı metinsel olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Ona sorulsa: ‘İstanbul’un Belvü gibi, yok Cennet Bahçesi, Panorama, Altın Bira gibi bahçelerinde garsonluk etmek varken ve sen de birinci sınıf garsonken, ne diye bu işi yaparsın?’¹ Pek kendisi de bilmezdi.²

Kırk yaşında, sağlam, birinci sınıf...³ Yukarıda saydığımız bahçelerde en hışır garsonun gündeliği iki buçuk hatta üç, diyelim iki lira o halde, günde bir papele burasını niye tercih ederdi?⁴ Meçhul...⁵ *Tembellikten mi?*⁶ *Hayır.*⁷ Çalışmaktan korkmazdı.⁸” (SF-1:76).

2-“Yanaklarıma bak¹: Elma gibi değil mi?² Kim der, beni iki sene karaciğer hastalığı çekmiş diye.³ Sen yaz o ilacı defterine.⁴ Evet... Evet... Bebe; tamam.⁵ *Hayır canım, nün değil le.*⁶ *Hayır efendim lâm, lâm.*⁷ Tamam.⁸” (SF-6:112).

‘hayır’ sözcük birimi olumsuz cümlelerdeki olumsuz anlamı pekiştirme işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

3/3’teki ‘*Erkekler, otelcinin, ‘Hayır, ben yapmadım!’ demesini bekliyorlar gibi bir hal almışlardı.*’ söylemi olumsuz yargılı tümcedeki olumsuzluğu pekiştirme işleviyle olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

4/4 ve 4/6'deki 'hayır' sözcük biriminin kullanımları olumsuzluğu pekiştirme işleviyle kullanılırken 4/8 ve 4/10'daki 'hayır' kullanımları, 'yok, öyle değil, olmaz' anlamında onamama, inkâr kelimesi işleviyle olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkar.

METİN PARÇALARI

3-“Hepsi, tekrar gözlerini portreye çevirmişlerdi.¹ Kadın, yüzünü dönmeden;

-Bu resmi siz yaptınız değil mi? dedi.²

Erkekler, otelcinin, 'Hayır, ben yapmadım!' demesini bekliyorlar gibi bir hal almışlardı.³ Kadın, sorduğu sorunun cevabını almış kadar müsterih bekliyordu.⁴” (SF-1:28).

4-“[...]”

Onu şehvetle yediğim için, onu aşkla kokladığım için mi severdim?¹ O güzel insanlar gibi kokan tüylerinden çıkan, insanı merhamete, sevgiye davet eden o güzelliğin kokusu için mi severim?²

Yoksa bu korkaklığı, bir akşamüstü şehrimize düştüğü için mi?³ Hayır, hiçbirisi için değil.⁴ Onu çocukluğumda yediğim için, onu ellerimle meyve gibi topladığım için mi?⁵ Hayır hiçbirisi için değil.⁶

İnsan gibi buğdayı sevdiği için mi?⁷ Hayır!⁸ Sevgilime benzediği için mi?⁹ Hayır!¹⁰

‘Ne için o halde?’ diye soran olursa, bilmediğim için, sebebini bilmediğim için...¹¹” (SF-6:35).

TS'deki 1. anlam için bk. (SF-1:28), (SF-1:101), (SF-1:102), (SF-1:110), (SF-1:196), (SF-1:198), (SF-1:239), (SF-6:36), (SF-6:43), (SF-6:57), (SF-6:72), (SF-6:109), (SF-6:116), (SF-6:135), (SF-6:230), (SF-7:25), (SF-7:27), (SF-7:35), (SF-7:36), (SF-7:93), (SF-7:140).

TS'deki 2. anlam için bk. (SF-1:77), (SF-1:120), (SF-1:218), (SF-6:10), (SF-6:43), (SF-6:149), (SF-6:158), (SF-6:228), (SF-7:25), (SF-7:28), (SF-7:43), (SF-7:70), (SF-7:81), (SF-7:90), (SF-7:119), (SF-7:129),

2.7.2. 'hiç' Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

'hiç' sözcük birimi 'yok bişey, önemli değil' anlamında bir soruya açık cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilir ya da tek başına cevap tümcesi olabilir. Bu yönüyle de metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkar.

1/7 ve 1/10'daki 'hiç' sözcük biriminin kullanımı, yukarıda açıklandığı gibi, eksilteli bir ifadeyle 'yok bişey, önemli değil' anlam ifadesiyle olumsuzlama görünümündedir.

2/7'deki kullanım da 1. metin parçasındakine benzerdir.

METİN PARÇALARI

1-“Ona şu aşağıda yazacağım cümleyi bir gün, yukarıki 'hoşuma gidiyor' cevabını aldıktan sonra, söylemek istemiştım.¹ Unutmadım, aşağı yukarı şöyle idi; 'Kız sen de benim hoşuma gidiyorsun.² Hem de her gün yiyip sana vermediğim çok sevdiğim şamfıslıklarından daha çok.³ Ama ben, hoşuma gidiyor diye, seni kabuklarından sıyırıp şamfıstığı gibi yeşil ve tatlı içini yiyor muyum?..'4

-Kız!⁵

-Ne var küçük bey?⁶

-Hiç...⁷

-Küçük bey!⁸

-Ne var kız?⁹

-Hiç...¹⁰” (SF-1:53).

2-“Yanımızdan geçerken, 'Müsaade buyurun' deyince, adama dikkatli baktık...¹ Sen değilsin.² Ama yine de sana benziyordu.³

-Ne tramvayında gördünüz? dedim.⁴

-Edirnekapı tramvayında, dediler.⁵

-Boş bulundum;

-Odur muhakkak! dedim.⁶ 'Kimdir?' diye sordular ama söylemedim, sanki o olduğuna eminmişim gibi;

-Hiç canım, dedim, ben de gördüm de o adamı, evkafta tahsildarmış.⁷” (SF-6:28).

Benzer kullanımlar için bk. (SF-6:158), (SF-6.205), (SF-7:23), (SF-7:39).

2.7.3. 'yok' Sözcük Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümü

Sözcük türü olarak isimler arasında yer alan 'yok' sözcüğü isim olarak TS'de "1. Bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb., var karşıtı, 3. Olmayan, bulunmayan şey." anlamlarında kavramlaştırılmıştır. TS'deki anlamıyla dahil oldukları söylemde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan sözcüğün bu kullanımları şöyledir:

1/2'de "*Koca yemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği Ada'nın lodos tarafında, hiçbir ev yoktur.*" söyleminde 'hiçbir' sözcikleme bağıntısıyla pekiştirilerek;

2/3'deki '*Bu sene balık yoktu.*' söyleminde;

3/4'deki '*Dişleri yoktu.*' söyleminde söz konusu sözcük birim TS'deki 1. anlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

TS'deki 3. anlam için de olumluluk olumsuzluk için aynı durum geçerlidir. 1. anlamda nesne ya da kimse için geçerli olan yoksama, bulunmama, olmama anlamı bu kullanımda herhangi bir şey içindir.

4/5'teki '*-Hiç niyetim yok*' söyleminde 'hiç' sözcikleme bağıntısıyla olumsuzlama pekiştirilerek;

5/2'de '*-Hiç iştahım yok, Fadime'cik! dedim.*' söyleminde yine sözcikleme bağıntısıyla olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. ('yok' için bk. bölüm 2.4.4., bölüm 2.6.1.3.2. ve bölüm 3.2.)

METİN PARÇALARI

1-"Kış, Ada'nın sahillerine lodoslarla beraber gelirdi.¹ *Koca yemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği Ada'nın lodos tarafında, hiçbir ev yoktur.*² Orada, kocaman vahşi kayalar, tuhaf kuşlar ve derin uçurumlar vardır.³" (SF-1:14).

2-"Stelyanos sabahtan beri çaparı' hazırlıyordu.¹ Tamir ettiği ağlar çoktan bozulmuş, yazın hazırladığı oltalar kopmuş, kayığın boyalan dökülmüş, evin içi çoktan karmakarışık olmuştu.² *Bu sene balık yoktu.*³ Bu seneki göçler, evvelki senekiler gibi bol keseden para harcamamışlardı.⁴ Balığı bile başka balıkçıdan almışlardı.⁵" (SF-1:14,15).

3-“Bembeyaz, hakikaten pamuk gibi beyaz bir mahluktu.¹ Yalnız ağzı, görülecek bir şeydi!² Belki şu kapı kadar büyük.³ Dişleri yoktu.⁴ Rüstem Çavuş, balığın karnına bıçağı daldırınca, bu karnın içinde; dört tane dipdiri yavru bulduk.⁵” (SF-1:16).

4-“[...]

-Cambaza gitmiyor musun?¹

Cevap vermediğimi görünce, ilave etti.²

-Herkes gidiyor.³ Bursa'ya daha böylesi gelmemiş.⁴

-Hiç niyetim yok, dedim.⁵

Yalvardı, yalvardı, beni, fabrikayı beklemeye razı etti.⁶” (SF-1:42).

5-“-Yemek hazır ağa, dedi.

-Hiç istahım yok, Fadime'cik! dedim.¹ Sen otur ye, ben yatarken kendim bir şeyler bulur, yerim.²” (SF-1:49).

Diğer bir kullanımıyla ‘yok’, ‘yok değil’ yapısı bilindiği üzere ‘var’ anlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Yine olumsuzluk biçim biriminin ulandığı fiilimsilerle aynı dizimde kullanılan ‘yok’ metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

2/1’de ‘...yapmayacağım hiçbir şey yoktur’ söylemi ‘her şeyi yaparım’;

3/1’deki ‘...kendini masallara kaptırmayacak adam yoktur’ söylemi ‘herkes kendini masallara kaptırır’ anlamıyla söylem düzleminde olumlama görünümüyle karşımıza çıkan yapılarıdır.

METİN PARÇALARI

1-“Buruşuk yüzünde, kazma dişli ağzında, pis ve seyrek bıyıklarında hani neşeli bir şeyler de yok değildi.¹” (SF-7:59).

2-“Onun beni görmemesi için, dünyada yapmayacağım hiçbir şey yoktur.¹” (SF-1:138).

3-“Gece bu ışıkları, bu fenerleri, bu gölgeleri görüp de kendini masallara kaptırmayacak adam yoktur.¹” (SF-6:30).

TS deki 1. anlam için bk. (SF-1:36), (SF-1:43), (SF-1:44), (SF-1:54), (SF-1:58), (SF-1:107), (SF-1:110), (SF-1:112), (SF-1:136), (SF-1:138), (SF-1:140), (SF-1:154), (SF-1:164), (SF-1:164), (SF-1:182), (SF-1:199), (SF-1:200), (SF-1:202), (SF-1:203), (SF-1:209), (SF-1:211), (SF-1:213), (SF-1:214), (SF-1:221), (SF-1:222), (SF-1:224), (SF-1:237), (SF-6:9), (SF-:13), (SF-6:15), (SF-6:17), (SF-6:22), (SF-6:25), (SF-6:27), (SF-6:29), (SF-6:31), (SF-6:52), (SF-6:68), (SF-6:105), (SF-6:106), (SF-6:107), (SF-6:109), (SF-6:112), (SF-6:119), (SF-6:121), (SF-6:121), (SF-6:129), (SF-6:135), (SF-6:136), (SF-6:137), (SF-6:138), (SF-6:148), (SF-6:149), (SF-6:220), (SF-6:225), (SF-6:228), (SF-6:229), (SF-6:231), (SF-6:234), (SF-6:236), (SF-7:9), (SF-6:12), (SF-7:13), (SF-7:18), (SF-7:22), (SF-7:25), (SF-7:41), (SF-7:42), (SF-7:45), (SF-7:47), (SF-7:61), (SF-7:63), (SF-7:63), (SF-7:67), (SF-7:72), (SF-7:76), (SF-7:78), (SF-7:96), (SF-7:107), (SF-7:117), (SF-7:118), (SF-7:143), (SF-7:124), (SF-7:127), (SF-7:131), (SF-7:143), (SF-7:145), (SF-7:157).

TS deki 3. anlam için bk. (SF-1:26), (SF-1:47), (SF-1:56), (SF-1:72), (SF-1:76), (SF-1:81), (SF-1:82), (SF-1:83), (SF-1:103), (SF-1:102), (SF-1:111), (SF-1:135), (SF-1:145), (SF-1:151), (SF-1:193), (SF-1:213), SF-1:221), (SF-6:10), (SF-6:16), (SF-6:31), (SF-6:34), (SF-6:42), (SF-6:56), (SF-6:58), (SF-6:59), (SF-6:62), (SF-6:65), (SF-6:68), (SF-6:70), (SF-6:71), (SF-6:72), (SF-6:73), (SF-6:74), (SF-6:78), (SF-6:79), (SF-6:86), (SF-6:90), (SF-6:109), (SF-6:116), (SF-6:134), (SF-6:141), (SF-6:145), (SF-6:181), (SF-6:186), (SF-6:218), (SF-6:219), (SF-6:220), (SF-6:214), (SF-6:227), (SF-6:235), (SF-7:11), (SF-7:15), (SF-7:20), (SF-7:22), (SF-7:25), (SF-7:50), (SF-7:53), (SF-7:55), (SF-7:58), (SF-7:60), (SF-7:62), (SF-7:63), (SF-7:67), (SF-6:132), (SF-6:149), (SF-7:13), (SF-7:78), (SF-7:82), (SF-7:83), (SF-7:90), (SF-7:94), (SF-7:95), (SF-7:100), (SF-7:109), (SF-7:108), (SF-7:118), (SF-7:125), (SF-7:124), (SF-7:126), (SF-7:130), (SF-7:135), (SF-7:144), (SF-7:145), (SF-7:146), (SF-7:147), (SF-7:155).

'yok değil' için bk. (SF-6:116), (SF-6:136), (SF-6:225).

Olumsuz yapılarla benzer kullanımlar için bk. (SF-6:111), (SF-6:145), (SF-6:145), (SF-7:10).

3. SÖZ DİZİMSEL OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ

Söz dizimsel olumsuzlama deyince, dilbilgisindeki sınıflandırmalara bağlı özne-tümleç-yüklem ilişkileri değil, ağırlıklı olarak sözcük birimsel olumsuzlamayla ilişkili olan bir üst yapı düşünülmelidir. Bu anlamda eylem tümcelerinde kip çekimlerinin derin yapıda ‘sözcükleme’ bağıntısıyla ya da yalın kullanımlarında ortaya çıkan olumsuzlama görünümleri ile ad tümceleri ve kalıp ifadelerin bu açıdan değerlendirmesi yapılacaktır.

3.1. Eylem Tümceleriyle Olumsuzlama Görünümleri

(bk. 1.1. ‘-mA-’ Biçim Birimiyle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri)

(bk. 2.1. Fiillerle Yapılan Olumsuzlama Görünümleri)

3.1.1. Kip Çekimlerinde Sözcükleme İlişkisi ve Yalın Kullanımda Olumsuzlama Görünümleri

Şart çekiminin bazı görünümlerini bir kenara bırakırsak, bu yapılar doğrudan olumsuzlama işleviyle değil de metin bağlamında üstlendikleri aktarım özellikleriyle olumsuzlama görünümünün ortaya çıkmasına katkıda bulunur bir özellikle karşımıza çıkarlar. Metinlerde genellikle gerçekleşmeyen ya da gerçekleşmesi bir beklenti olarak ortaya çıkan aktarımlarda bu yapılar derin yapıda olumsuzlama görünümü oluşturur.

Örneğin, ‘*gereklilik*’ ifadesi gerçekleşmeyen ancak gerçekleşmesi belenti olarak ortaya çıkan söylemlerde ulandıkları sözcük birimin yalın kullanımdaki anlamını pekiştirmekte ya da ‘sıfır değerlik’li anlamını metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle metin düzlemine çıkarmaktadır. Kip çekimlerinin olumsuzlama görünümleri, genellikle, onların dizimde birlikte kullanıldıkları sözcükleme bağıntılarıyla ortaya çıkarlar.

3.1.1.1. Geçmiş Zaman Kipinde Sözcükleme Bağıntısıyla Olumsuzlama Görünümleri

Hikâye tarzında ortaya çıkan geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman ve ağırlıklı olarak da şart ifadeleri metin bağlamında bazı kullanımlarda derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkar. Bu tip ifadelerde, genellikle gerçekleşmeyen, gerçekleşmesi beklenmeyen ya da istek durumunda ortaya çıkan söylemlerde, ulandıkları eylemin sözlüksel anlamıyla da bağlantılı olarak metin bağlamında olumsuzlama görünümü oluştururlar. Bu görünümlerin ortaya çıkışında

sözcükleme bağıntısının etkisi oldukça belirgindir.

1/4'teki 'Yoksa daha da garipseyecekti' söylemindeki gelecek zamanın hikâye çekimi, 'yoksa' şart ifadesiyle önceki söylemlere bağlanıp sözcüklemeyle (daha da) 'garipse-' in olumsuz anlamının derecesinde bir azalma bağıntısı kurularak 'otel odası, ona, kendisini garipsetmeyecek bir takım izler taşıdığı için o, bu durumu o kadar da garipsemedi' anlam ifadesiyle söylem düzleminde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda bağlamsal olarak bir olumlama da.

2. metin parçasında 2/1, 2/2, 2/3, 2/4 ve 2/5'teki 'Az önce ... Köpekler havlıyor, ağaçlar hışırdıyordu. Bir ırmak akıyordu kulağımın dibinden. Ağaçlar suları yıkıyordu. Hayvanlar insanları öpüyordu. Köpekler konuşuyor, insanlar havlıyordu...' söylemlerinde sözcükleme bağıntısıyla (az önce) anlatıda şimdiki zaman bakış açısına geçilmiş, önceki var olan durum ve olaylar şimdiki zamanın hikâyesiyle aktarılarak 'az önce ...dı, şimdi öyle değil' anlam ifadesiyle derin yapıda olumsuzlama görünümü ortaya çıkmıştır.

3/1'de ise belirsiz geçmiş zamanın hikâye tarzıyla 'Akşam ezanı daha öbür köyde okunmuştu.' söylemi yine sözcükleme (daha) bağıntısıyla 'bizim köyde henüz okunmamıştı' anlam ifadesi derin yapıda olumsuzlama görünümü ile karşımıza çıkmıştır.

4. metin parçasında 'vaktiyle' sözcüklemesine bağlı olan 4/1'deki 'Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı' 4/2'deki 'Cıvil cıvil öterlerdi.' ve 4/3'teki 'Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.' söylemleri derin yapıda 'artık kuşlar uğramıyorlar, cıvil cıvil ötmüyorlar, küme küme bir ağaçtan ötekine konmuyorlar' anlam ifadesiyle olumsuzlama görünümü oluşturmuştur.

Yine 5/1'de sözcükleme (o zamanlar) ile anlatıda şimdiki zaman bakış açısına geçilmiş, önceki var olan durum ve olaylar geniş zamanın hikâyesiyle aktarılarak 'Ben o zamanlar malların istif edildiği imalathanenin üstündeki bölmede yatardım.' söylemi 'şimdi yatmıyorum' derin yapı çözümüyle karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmıştır.

6/6'daki 'Elimiz ayağımız tutardı.' bir önceki söylemde 'O zaman böyle miydik ya?'da yer alan sözcükleme bağıntısıyla 'Şimdi elimiz ayağımız tutmuyor.' anlam ifadesiyle karşımıza çıkmakta, 6/6'daki söylem anlatıda şimdiki zamandan bakıldığında olumsuzlama, geçmiş zamandan bakıldığında olumlama görünümü kurmaktadır.

Şart ifadesi hikâye tarzına bağlandığında olunmayan duruma göndermeyle metin

bağlamında olumsuzlama görünümü ortaya çıkabilmektedir.

7/1'de 'Ustabaşı olsaydı; ...diyebilirdi' söyleminde 'ama ustabaşı olmadığı için diyemezdi.';

7/2'de 'Bir kahveci olsaydı; ....diyebilirdi' söyleminde 'ama kahveci olmadığı için diyemezdi';

7/3'te 'Hoca olsaydı, talebesine çatırdı, dükkâncı olsa müşterisine ...' söyleminde 'ama hoca olmadığı için, talebesine; dükkâncı olmadığı için müşterisine çatamazdı' anlam çözümleri derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkarlar.

METİN PARÇALARI

1-“Özlermiş insan duygulu olunca.¹ Bereket, şu Sirkeci'nin otelleri her Anadolu kasabasından eşya ve merhaba taşır.² Her otel kıraathanesinin aynasına, Hacı Mustafa Efendi'ye, ziraatçıye, Baytar Fuat'a, Kangaloğlu'na, İdris Bey'in damadına, sakallı oğlunun çenesine ait iki canlı çizgi çizilmiştir.³ Yoksa daha da garipseyecekti.⁴” (SF-7:49).

2-“Az önce çevrem insanla doluydu.¹ Köpekler havlıyor, ağaçlar hısırdıyordu.² Bir ırmak akıyordu kulağımın dibinden.³ Ağaçlar suları yıkıyordu.⁴ Hayvanlar insanları öpüyordu.⁵ Köpekler konusuyor, insanlar havlıyordu.⁶ Gökyüzü sarıydı.⁷” (SF-7:157).

3-“Akşam ezanı daha öbür köyde okunmuştu.¹” (SF-1:37).

4-“Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı.¹ Cıvıl cıvıl öterlerdi.² Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.³ İki senedir gelmiyorlar.⁴” (SF-6:126).

5-“Ben o zamanlar malların istif edildiği imalathanenin üstündeki bölmede yatardım.¹ Odam ne güzeldi. Hele mehtaplı gecelerde ne sirin olurdu.²” (SF-1:44).

6-“Efendim tulumbacılık ettik.¹ Döşemecilik, yorgancılık ettik.² Günün birinde bir de baktık ki, tütün kaçakçısınız.³ O zaman böyle miydik ya?⁴ Soluğan beygir gibi...⁵ Elimiz ayağımız tutardı.⁶ Vurur giderdik İzmit'e, İznik'e, Karamursal'a.⁷” (SF-6:88).

7-“Ustabası olsaydı, zayıf, çelimsiz miskin Mehmet'e;

-Çekil ordan! Bak! K r gözün görsün, iş böyle yapılır, kol böyle çekilir, makineden eşya böyle alınır. Ulan, ilmik böyle atılır, diyebilirdi.¹

Bir kahveci olsaydı; bıçkın, güzel çırağa iki tokat aŐkeder, sıhhat içinde yüzen oğlanı, alı al, moru mor eder;

-Ulan, bu çay fincanlarına para veriyoruz be eŐŐoęlusı! PaŐabahçe'ye çalıŐmıyoruz, deyyus! diyebilirdi.²

Hoca olsaydı, talebesine catardı, dükkâncı olsa müşterisine...³”
(SF-6:116,117).

3.1.1.2. Emir ve İstek Kipinde Olumsuzlama Görünümleri

Emir ve istek bugün, birbirinin yerine bağlam gerektirdikçe kullanılan bir çekim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple aynı başlık altında değerlendirdiğimiz bu çekimin metinlerdeki olumsuzlama görünümleri, yapılması istenilen ya da arzulanan bir iş ya da oluşun gerçekleşmemiş olmasının söylem düzleminde ifadesine yöneliktir. Söylem düzlemine çıkan bu ifadenin çözümü genellikle sorulu ifadelerledir ve gerçekleşmeyen iş ya da oluŐa bir gönderim Şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunda tasarlama kiplerinin genel anlam özelliklerinin de etkisi vardır.

1/3'te yer alan '*İnsenize aşağıya*' söylemi gerçekleşmeyen ancak gerçekleşmesi istenen bir duruma göndermeyle '*niye inmiyorsunuz?, İnin aşağıya, durmayın orda*' anlam çözümüyle metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

Yine, benzer bir kullanım 2/2'deki '*aşağı insene!*', '*niye inmiyorsun, durma orda*' ile 2/3'teki '*KoŐsana*' söyleminde ortaya çıkan '*durma, niye duruyorsun?*' anlam çözümleriyle karşımıza olumsuzlama görünümü olarak çıkmaktadır.

3/1'deki '*Bana bakın!*', '*Niye bakmıyorsunuz?*';

3/2'deki '*Beni dinleyin*', '*Niye dinlemiyorsunuz?*' söylemleri ile 3/6'daki '*Bırakın anlatayım...*', '*Niye izin vermiyorsunuz*' kullanımları ve anlam çözümleri metin bağlamında olumsuzlama görünümü oluŐurmaktadırlar.

4/2'de '*hoyra desene dangalak*' söylemi yine gerçekleşmemiş olaya derin yapıda sorulu bir ifadeyle gönderimde bulunarak '*niye hoyra demiyorsun?*' ile s yleimde olumsuzlama görünümü oluŐurmaktadır.

5/3'teki '*İsene*' söylemi de aynı kullanım özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Ta üst kattan gürültüye koşmuş bir delikanlı ile elli yaşlarında fakat dimdik bir adam, ikinci katın merdiveninden sarkmış, baba ile oğlun kavgasını dinliyorlardı.¹ Rüstem onlara doğru baktı.²

-İnsenize aşağıya, dedi.³ Ne diyor bu?⁴” (SF-6:185).

2-“Rüstem bağırdı:

-Sus, boğazlarım seni, karı!¹ Sonra hâlâ yukarıda tırabzanlardan bir küçük çocuk haliyle bakan delikanlıya döndü:

-Ulan gidinin oğlu, asağı insene!² Kossana, kaynatanın çocuğu olacak!³” (SF-6:185).

3-“Bana bakın!¹ Beni dinleyin, n’olur?² Bakın da bir gün samimi olayım.³ Söyleyeceklerimi söyletmiyorsunuz.⁴ Dinleyeceklerimi dinletmiyorsunuz.⁵ Bırakın anlatayım...⁶” (SF-6:12).

4-“‘Kırmızıymış, kırmızıymış’ diye söylendi.¹ ‘Siyah olsa neyse, horya desene dangalak.’²” (SF-7:138).

5-“‘Oda sıcak, bardağı doldurdum.¹ Şarap buz gibi.² İçsene.³ Gözlerini dergiden kaldırmadan, bardağını avucuna yerleştiriyorum.⁴” (SF-7:141).

3.1.1.3. Gereklilik Kipinde Olumsuzlama Görünümleri

Gereklilik ifadesi kullanıldığı dizimde derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuzlama görünümü bazı durumlarda metin bağlamında olumsuzlanan diğer yargıya bağlı olarak ortaya çıkan bir görünümüdür ve olumsuzlamayı pekiştirme ifadesiyle söylem düzleminde yer alır. Bu görünümün gereklilik kipinin özellikle geçmiş zaman ifadesiyle karşımıza çıkan söylemlerinde görülebilmektedir.

1/3’teki kaçmalı söylemi gereklilik ifadesiyle ‘burada durmayalım, gidilim’ olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım sadece gereklilik ifadesiyle değil ‘kaçmak’ fiilinin taşıdığı sözlüksel anlamla da ilgilidir. Ancak gereklilik ifadesi sağlayan biçim birim olumsuzlama anlamını pekiştirmiştir.

2/9'daki 'kapatmalı' söylemi de '*açık bırakmamalı*' anlam çözümümüyle 1/3'tekine benzer bir olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

3/8'deki '*Futbol oynamalı idi.*' ve 3/9'daki '*Hatta güreş de etmeli idi.*' söylemleri metin parçasında zamanın büyük kusurlarından biri olarak görülen '*futbol oynamamak*' eylemine gönderimle, metin bağlamında bu eylemin gerçekleşmemiş olmasını söylem düzleminde pekiştirmiştir. Aynı durum metin parçasından bağımsız olarak metne eklenen 3/9'daki '*Hatta güreş de etmeli idi.*' söyleminde '*güreş de etmedi*' anlam çözümümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuzlama anlamının ortaya çıkmasında gereklilik yapısına ulanan geçmiş zaman ifadesinin de etkisi vardır.

4/2'de '*Arkadaşım kaçınıcı ayın sonunda terliklerini giydi, Melahat'e sormalı.*' söyleminde ise, derin yapıda ortaya çıkan '*ben arkadaşımın kaçınıcı ayın sonunda terliklerini giydiğini bilmiyorum, haberdar değilim*' anlamı, olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

5/5'teki '*O halde ben düşünüp üzülmeliydim.*' söylemi '*Onlara ne oyluyordu?*' açıklama söyleminden de anlaşılacağı gibi derin yapıda '*onlar düşünüp üzülmemeliydi*' anlam çözümümüyle olumsuzlama görünümü oluşturur.

METİN PARÇALARI

1-“Bir genç kız örgüsünden, bir madam romanından gözlerini kaldırıp kanaryaların tatlı rengine, bahçivanın avucundan çıkar gibi suların elegimsağmasına dalıp tekrar önlerine bakıyorlar...¹ Parkın gündüz hayatı başladı.² Kaçmalı.³” (SF-6:107).

2-“Bizi görünce gülümsemek istediler.¹ Deminden beri kibar kibar konuşan adam;

-Ne bok yiyorsunuz orda be? diye bağırdı.² Haydi yallah!³ Bize döndü; Görüyorsunuz ya beyim, dedi, şu pisliği.⁴ Sabahleyin elimle temizledim şu çökeği.⁵ Bakın ne hale koydular.⁶ Engasdan (=ankasdin) yapıyorlar.⁷ Bunlarla başa çıkılmaz efendim.⁸

-Doğru. Hemen bunu da kapatmalı.⁹” (SF-6:154).

3-“Şu Hayri, akşamları muntazaman evine gelir, şu Hayri'nin rakısı yoktur.¹ Hovardalığı görülmemiştir.² Kimseden ödünç almaz.³ Borç verir aksine...⁴ Eli açıktır.⁵ Bütün kabahati ayda 60 papele kapıcılık,

uşaklık etmemesi, lise tahsili yaptığı halde bir bankaya girecek kadar gençliğinde futbol oynamamasıdır.⁶ Bunlar da zamanın büyük kusurlarıdır.⁷ Futbol oynamalı idi.⁸ Hatta güreş de etmeli idi.⁹” (F-6:17).

4-“Bir buçuk sene beraber yaşadılar.¹ Arkadaşım kaçınıcı ayın sonunda terliklerini giydi, Melahat'e sormalı.² Ama bir buçuk sene sonra herkes gibi bir delikanlı olmuştu.³” (SF-7:43).

5-“Herkes onun ölümüyle alâkardı.¹ Komşulardan tutun da kahvedeki arkadaşlarına kadar!² Ne hakları vardı?³ Onu yalnız ben seviyordum.⁴ O halde ben düşünüp üzülmeliydim.⁵ Onlara ne oluyordu?⁶ İşte, etrafımı saranların babamın ölümünü benimle alâkadar olup unutmaları için bu sinir buhranı oyunlarına başlamıştım.⁷” (SF-7:123).

3.1.1.4. Şart Kipide Olumsuzlama Görünümü

Şart ifadesi taşıyan söylemlerin taşıdıkları anlamlar metnin bütünlüğü içerisinde daha belirgin olduğundan bu yapıları incelerken diğer bölümlerdeki gibi tümceler numaralandırılmamış, metin parçalarının bütününlüğün anlamsal yorumları ayrı ayrı verilmeye çalışılmıştır. Bu ifadeler, dilbilgisinde ‘*olmayası şart tümceleri*’ olarak kavramlaştırılan yapılardır. Şart ifadesi taşıyan söylemler metin bağlamında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabildiği gibi olumsuzlama görünümüyle söylem düzlemine çıkan bu yapılar, bağlamda olumlama görünümüne bürünebilmektedirler. (bk. olumlu çekimlenmiş şart yapılarında 9.; olumsuz çekimlenmiş şart yapılarında 2.,4.,7.,9. metin parçaları) (bk. bölüm 1.8.2.1.1)

3.1.1.4.1. Şartın Olumlu Çekiminde Olumsuzlama Görünümü¹⁵

METİN PARÇALARI

1-“Bir bol balık olsaydı, yarın da biraz gazyağı, bir parça şeker, Trifon’a bir pantolon, bir yün yelek, kendisine bir kasket alabilseydi. Evin içini biraz düzeltse, şehirden Trifon’a bir küçük hediyecek getirseydi. Bir denizci hikâyesi kitabı satın alsaydı. Bir kocaman gemi resmi bulup, Trifon’un yattığı küçücük odaya çivileseydi.” (SF-1:15).

¹⁵ Bu bölümde söylem çözümleri metin altı açıklamalar şeklinde verilmiştir.

{Bol balık olmadığı için ihtiyaçlarını, Trifon'a pantolon, yün yelek, kendisine bir kasket alamadı; şehirden Trifon'a küçük bir hediyecik getiremedi; ona bir denizci kitabı satın alamadı; kocaman bir gemi resmi bulup onun yattığı küçük odaya asamadı.}

2-“Onun bir gemisi olsaydı, kocaman bir gemisi olsaydı, vinçli bir gemisi olsaydı... Hiçbir şehirde üç saatten fazla kalmadan, büyük şehirlerin gece ışıklarını, dört mil mesafeden son hızla geçip giderken seyretmek... Hiçbir şekilde beş saat kalmadan şehirden şehire, denizlerden denizlere, insanlardan insanlara, yurtlardan yurtlara...” (SF-1:21).

{Bir gemisi kocaman, vinçli bir gemisi olmadığı için isteklerini gerçekleştiremedi.}

3-“Bir zaman için kendi ölüsünü görebilecek, seyredilecek bir yaradılıştaki olsaydı da, bu ölü kalkıp ölüsüne baksaydı, herkes gibi biraz sararacak ve etrafındakilere;

-Bugün yemek yiyemeyeceğim, diyecekti.” (SF-1:36).

{Kalkıp kendi ölüsüne bakamadığı için herkes gibi sararmadı ve etrafındakilere –Bugün yemek yiyemeyeceğim diyemedi.}

4-“Başını öbür tarafa çevirirken kalbimden de bir muhabbet gelip geçiverdi: rüzgâr gibi eşiverdi. ‘Başörtüsünü koklayabilseydim.’ dedim. Beyaz tülbentlendi, Nineminki gibi.” (SF-1:39).

{Ama nineminki gibi beyaz tülbentten olan başörtüsünü koklayamadın.}

5-“Çakır mandalar, eğer yağmur yağmıyorsa kasabanın çamurlarına mesut uzanırlar.” (SF-1:56).

{Çakır mandalar, yağmur yağmamışsa kasabanın çamurlarına mesut uzanamazlar.}

6-“İşte on dokuz ayak mermer merdivenler... mermer merdivenlerin kenarlığı yeşil çubuklarla örtülü; yeşil çubukların sivri uçları bir-iki parmak sarı yıldızla kaplı. Güneş varsa eğer, sıcak ve şaşaalı bir yaz öğlesi ise, bu demir çubukların uçları cami alemleri gibi parlar. Zaten kuyrukları geniş bir gökyüzüne bakan hilaller, çubukların

sivri uçlarında birer minyatür halinde görünür gibi olur ve siz **İstanbullu iseniz**, bu yaldızlı çubukların altında birer Süleymaniye kubbesi görmek için muhayyelenize müracaat edersiniz.” (SF-1:57).

{İstanbullu değilseniz bu yaldızlı çubukların altında birer Süleymaniye kubbesi görmek için muhayyelenize müracaat etmezsiniz.}

7-“Köpekler **sussa**, **yağmur** bir lahza **dinse**, birçok şey düşünebilecekti.” (SF-1:62).

{Köpekler susmadığı, yağmur dinmediği için birçok şeyi düşünemiyordu.}

8-“Bir küçük kazanın istasyonunda inip unutulmak, şişmanlamak. Bir kasap kızıyla evlenmek, belediye reisi ile eğlenmek, tahrirat kâtibiyle tavla oynamak... Ve gelip geçmek **mümkün olabilse**, diye düşünüyor.” (SF-1:73).

{Ancak bütün bunlar mümkün değildi.}

9-“Hiç boş kalmak işine gelmezdi. **Boş kalırsa**, müthiş canı sıkılırdı.” (SF-1:76).

{Boş kalmazsa sıkılmazdı. (bağlamda olumlama)}

10-“Tramvay hâlâ yok. Biraz daha yerimde yatağımı, uykuyu **düşünsem** belki de uyuyuvereceğim.” (SF-1:82).

{Yerimde yattığımı ve uykuyu düşünmediğim için uyumadım.}

11-“Eğer o bir zevk **olsaydı**, kollarımızın arasındaki yumuşak göğüsten ve ağzımızda kırılan hararetle kurumuş dudaktan farkı olmayacaktı.” (SF-1:90).

{Bu bir zevk olmadığı için kollarımız arasındaki yumuşak göğüsten ve ağzımızda kırılan hareketle kurumuş dudaktan farklı oldu.}

12-“Amelenin kafasından Köprü’nün üstünden, son mavnanın içine, içlerinde buğday olduğunu tahmin ettiği yumuşaklığa atlayıvermek geçti. Bu hissini söylememek istedi, dayanamadı:

-İçine atlayıverseydim, dedi.” (SF-1:166).

{Ama son mavnaya Köprü’nün üstünden atlayamadım, atlayamam.}

13-“Hem piket oynuyoruz, hem anlatıyordu:

...işte kardeşim! Valde, harp başlarken öldü. Ben P.C.N.’de iken bir eczacı arkadaşım vardı. O günlerde beni çok teselli etti. Hiçbiriniz ortada yoktunuz. Allah razı olsun çocuktan. Sözüünü dinleseydim bugün milyonerdim. Eczacı mektebini de bitirirdim. Bir paşa kızı bile alırdım. Bugün, Altındış’in kahvesinde kahvesine piket oynayacağıma, şimdi Moda Kulübü’nde herhangi bir kuyumcu Sakalciyan Efendi ile vidosu 100 liraya bezik oynardım. Dördüncü vidodan rübikon olup 3200 lira kaybetsem, kahkahayı basardım. İsmim Hayri Aspin olurdu... Çocuk çok zorladı. ‘Gel’ dedi, ‘satalım şu evi. Almanya’dan değil, dünyanın hiçbir yerinden Türkiye’ye zerre ilaç gelmeyecek. Toplayalım şu müstahzarları! 100 lira 1000 olacak, 1000 10 bin. Bu böyle sürüp gidecek. Zengin olacağız Hayri. Ben seni severim, etme...’ Yapamadım anam, yapamadım. Allah beni kahretsin! Yapamadım.” (SF-6:22).

{O çocuğun sözünü dinlemediğim için bir çok şey olmadı.}

14-“Ah bu ilk mektup! Bir elime geçse... Onu ben de size göndermek isterdim.” (SF-6:83).

{Bu ilk mektup elime geçmediği için ben de size gönderemiyorum.}

15-“Öküz arabası yolu insanı hiç sarsmıyordu. Yapılacak şosenin kenarından böylece uzun müddet gidilebilseydi... Gidilemezdi.” (SF-6:98).

{Açıklamasıyla birlikte (gidilemezdi) gidemedi.}

16-“Ümidimiz yoksa veryansın ederiz ya filmlere! Haklı olmasına haklıyız ama, hak değirmende.” (SF-6:109).

{Ümidimiz varsa veryansın etmeyiz.}

17-“Evet, bir memur olsaydı, baremin bilmem kaçınıcı derecesinde. Şimdi maiyetinde insanlar olurdu. Emir verirdi. Bağırırdı da; yüzünden duvar rengini atar, millete, vatana bir faydam dokunuyor diye böbürlenirdi.” (SF-6:116).

{Bir memur olmadığı için mahiyetinde insanlar yoktu, emir veremezdi, bağtıramazdı, yüzündeki duvar rengini atıp millete vatana bir faydam dokunuyor diye

böbürlenemez.}

18-“Vapura binseydim, sessiz bir iskeleye varacaktım. Güneşi hiç eksilmeyen bir yolda Viyanalı felsefe profesörüne rastlayacaktım.” (SF-6:121).

{Vapura binmediğim için sessiz bir iskeleye varıp güneşi hiç eksilmeyen bir yolda Viyanalı felsefe profesörüne rastlayamadım.}

19-“Onlar benim gibi kıyıda olsalar, baba fırını has çıkaranların bu sevincine sunturlu bir de küfür savurlardı. O zaman yerden göğe kadar hakları da olurdu.” (SF-6:144).

{Onlar benim gibi kıyıda olmadıkları için baba fırını has çıkaranların bu sevincine sunturlu bir küfür savuramadılar.}

20-“Bir dakika kadar hiçbir şey göremedim. Sonra harikulade bir manzara başladı. Serap kelimesinin Türkçesini bilsen, serap diyebilirdim.” (SF-6:158).

{Türkçesini bilmediğim için bu gördüğüm manzaraya serap diyemeyeceğim.}

21-“Pek keyifliyse gelir, sandalın kışına otururdu.” (SF-6:192).

{Keyifli değilse gelmez ve sandalın kışına oturmaz.}

22-“Ah küşüşüne, küstürdüğüme pişman olabileceğim bir arkadaşım olsa da gidip ayaklarına kapansam!..” (SF-6:230).

{Küşüşüne, küstürdüğüme pişman olabileceğim bir arkadaşım olmadığı için gidip onun ayaklarına kapanamam.}

23-“Sıcak sıcak börekler getirtti adamın biri. O olsa yedi şimdi.” (SF-7:26).

{O olmadığı için adamın sıcak sıcak getirttiği böreklerden yiyemeyecek.}

24-“Gürültü etmezsen açarım avcumu’ diyorum.” (SF-7:28).

{Gürültü edersen avcumu açmam.}

25-“Evin içinde garip şeyler dönüyordu. Görünüşte her zamanki gibi idi sesler, çağırışlar, yemek zamanları, hatta yüzler. Keşke bütün

eşyalar yer değiştirmiş, sesler kısılmış, yemek zamanları değişmiş olsaydı da bu her şeyin her zamanki yerindelğine bile karşı gelen hava olmasaydı. İnsan beklerdi o zaman masaların, bardakların, iskemlelerin yerlerinde yer etmesini.” (SF-7:35).

{Bütün eşyalar yer değiştirmedeği, sesler kısılmadığı, yemek saatleri değişmediği için her şeyin her zamanki yerindelğine bile karşı gelen hava varlığını korudu.}

26-“Köyünüz güzel ama...’

‘Gününe bağlı. Güzel günü olur, cigaran, paran varsa... Ocak yanarsa... Çorba piserse, yük çıkarsa... Tıngırın varsa... Keyfin gıcırorsa...” (SF-7:62).

{Köyümüz paran olduğunda, ocak yandığında, çorban piştiğinde, taşıyacak yük çıktığında, tıngırın olduğunda, keyfin gıcır olduğunda güzeldir diğer hallerde güzel değildir.}

27-“Mümkünü olsaydı da balolara canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidebilselerdi bayanlar; balıkçılar milyon, balıklar şan-ü şeref kazanırdı.” (SF-7:76).

{Bayanlar balolarda canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidemedikleri için balıkçılar milyon, balıklar şan-u şeref kazanamaz.}

28-“Ben bu bakışı yakalasam kendime sanır, bir-iki akşam yatağında uyumadan evvel tatlı tatlı kaşınır, hülya kurardım.” (SF-7:120).

{Bu bakışı yakalayamadığım için bir-iki akşam yatağında uyumadan evvel tatlı tatlı kaşınamadım ve hülya kuramadım.}

29-“Bir okulda öğretmen olsam, bu konuyu verirdim öğrencilere. Öylesine sebepler bulunur ki.” (SF-7:139).

{Bir okulda öğretmen olmadığım için bu konuyu öğrencilere veremiyorum.}

30-“Beklersem gelmez ki... Beklemesem gelir mi? Umut vardır. Beklemediğim zaman umut vardır.” (SF-7:45,46).

{Beklemediğim zaman umut vardır. Beklediğim zaman umut yoktur.}

3.1.1.4.2. Şartın Olumsuz Çekiminde Olumsuzlama Görünümü

METİN PARÇALARI

1-“Gece saat on ikiyi on geçiyor. Taksim’de saatin altında tramvay bekliyorum. Öyle olmasa, bu kadar ince eleyip sık dokumaya lüzum görmez; vakit gece yarısını geçmişti, derdim.” (SF-1:81).

{Taksimde saatin altında tramvay beklediğim için ince eleyip sık dokumaya lüzum görüyor, vakit gece yarısın geçmişti demiyorum.}

2-“Sarı delikanlı bir yerinden yeniden vurulmuş gibi kızardı, sarardı:

-Recep’in gaz sobası, Recep’in susu busu olmasa, bu köyde kan birbirini götürür. Sarhoşluktan geçilmez ağal..” (SF-1:220).

{Recep’in şusu busu olduğu için köyde kan gövdeyi götürmüyor. (bağlamda olumlama)}

3-“Sen olmasan bu iş çoktan olacaktı.” (SF-6:27).

{Sen olduğun için bu iş olmadı.}

4-“Gitmese, canımızı sıkacaktı.” (SF-6:67).

{Gittiği için canımızı sıkamadı. (bağlamda olumlama)}

5-“Hiç içinize taş gibi, ağır bir su gibi bir sevgi oturdu mu? Oturmamışsa Allahaşkına vazgeçin şu yazımı okumaktan.” (SF-6:161).

{İçinize taş gibi bir sevgi oturduysa yazımı okuyabilirsiniz.}

6-“Mercan Usta’nın boyacı sandığını seyrettikten sonra, içinizde Mercan Usta ile bir salaş meyhanede iki kadeh içmek ve Mercan Usta’dan ayrılırken elini öpmek isteği doğmazsa, İstanbul ilini bırakıp gidin. Nereye giderseniz gidin.” (SF-6:163).

{Mercan Usta’nın boyacı sandığını seyrettikten sonra içinizde Mercan Usta ile bir salaş meyhanede iki kadeh içmek ve ondan ayrılırken onun elini öpmek isteği doğmuşsa İstanbul ilinde kalabilirsiniz.}

7-“Oturdum. Ada’nın تنها yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım.

Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım.” (SF-6:187).

{*Yazdığım için deli olmadım. (bağlamda olumlama)*}

8-“‘Mehmet be, zehir yemiyor şu Fındık! Kaymakam bey de tutturdu, ‘ille de geberteceksin. Atarım seni işinden,’ diyor. ‘Benden yemiyor,’ dedim. ‘Bir başkasına havale et,’ dedi. Bu işi sen yapacan. Yapamazsan, ben seni dehlerim. Bak karışmam.’” (SF-7:131).

{*Yaparsan dehlemem.*}

9-“‘Bu seferki az şekerli, delikanlı,’ dedi. ‘Bunu da beğenmezsen kızarım bak.’” (SF-7:135).

{*Beğenirsen kızmam. (bağlamda olumlama)*}

3.2. Ad Tümcelerinde Olumsuzlama Görünümleri

Olumsuzlamanın ağırlıklı olarak görüldüğü diğer bir metinsel görünüm tümce düzeyinde isimleri yüklemleştiren ve özneye ait bir niteliği ya da durumu olumsuzlayan ek fiilin kullanımlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Söz dizimsel anlamda yüklem olan sözcük ya da sözcük gruplarında yer alan bu tip kullanımlar, sözlüksel anlamı olumsuzluk ifadesi taşıyan sözcük birimlerin söylemde kullanıldıkları dizimde diğer sözcük ya da sözcük gruplarına yönelik bir olumsuzlama görünümü oluşturur. (Ad tümceleri için bk. bölüm 2.4.3.3.; bölüm 2.6.1.3.1.; bölüm 2.6.1.3.2.; bölüm 2.6.1.4.2.; bölüm 2.7.3.)

Metinlerimizde rastladığımız olumsuz anlam çağrışımına sahip sözcük birimler şunlardır:

“aciz, aç, apayını, aşikâr, ayıp, aynı, bedbaht, berbat, bitkin, bomboş, boş, bozuk, bulanık, çirkin, darda, dargın, dehşetli, elem, fena, gayri şuurî, gizli, günah, hafif, hainlik, hasis, hasta, hepsi bir, (içi) ezik, kapalı, karmakarışık, kırık, korkak, kör, kusur, laf, lakayt, meçhul, mesele, pahalı, paramparça, paslı, pişkin, pişman, sapsarı, sıkıntı, sinirli, soluk, şaşkın, tamtakır, tehlike, tek başıma, tembel, tuhaf, ucuz, üzüntülü, yakın, yalan, yalnız, yanlış, yapayalnız, yasak, yerli yerinde, yorgun, zayıf, zor...”

Bu sözcük birimlerin metinsel görünümleri ise;

1/2’deki ‘*Köyde ilaç pahalıydı*’ ifadesi ‘ucuz değildi’

1/2’deki ‘*Şehre inmek bir meseleydi*’ ifadesi ‘inmek kolay değildi’;

2/3'teki '*Büyük oğlu ise Yunanistan'da, ne yaptığı meçhuldü.*' ifadesi '*büyük oğlunun ne yaptığı bilinmezdi*';

3/2'deki '*Ondan ötesi boş, ıssız, manasızdı.*' söyleminde '*boş, ıssız, manasızdı*' sözcük birimlerinin yüklemleşmesiyle ve zamir üzerinden yapılan gönderimle söylemler olumsuzlanmıştır.

4/1'deki '*uykum ağır değildir*' anlam ifadesiyle '*Uykum çok hafiftir*' söylemi;

4/2'deki '*sabah daha olmamıştı ya da sabahın olması uzak değildi.*' anlam ifadesiyle '*Sabaha yakındı.*' söylemi;

5/1'deki '*Karnım aç*' söylemi;

6/7'deki '*Muallimin evi tamtakırdı*' söylemi;

7/1'deki '*İçim ezikti*' ile '*yüreğimde bir bulantı vardı.*' söylemleri;

8/1'deki '*...adam üzüntülüydü*' söylemi;

9/1'deki '*... hususunda çok aciziz*' söylemi;

10/2'deki '*... ne kadar yanlıssa; ...o kadar yanlıştır.*' söylemi;

11/2'deki '*... bir rüya kadar gayri şuurî*' söylemi;

12/3'teki '*...demesi de laftı*' söylemi;

13/2'deki '*... vasakmış*' söylemi;

14/2'deki '*sen çirkinsin*' söylemi;

15/1'deki '*zordur*' söylemi;

16/2'deki '*dargındı*' söylemi;

17/4'teki '*dilim paslı, uykum berbattı*' söylemleri;

18/4'teki '*fena*' söylemi;

19/1'deki '*hepsi bir*' söylemi;

20/3'teki '*yalan*' söylemi;

21/1'deki '*bulanık*' söylemi;

22/8'deki '*kapalı*' söylemi;

23/7'deki gönderim yoluyla '*Bunlar da zamanın büyük kusurlarıdır*' söylemi;

24/1'deki '*... de fena bir şey!*' söylemi;

25/4'teki yine gönderim yoluyla '*Senin gibi yorgun, bitkindi.*' söylemi;

26/4'teki '*Hemşire sıkıntıda, ben darda.*' söylemi;

27/1'deki '*sinirliydi*' söylemi;

28/1'deki '*... odalar boştur*' söylemi;

29/3'teki '*hiç değişmediniz*' anlamıyla '*...ilk gönden beri aynısınız*' söylemi;

- 30/3'teki '*... hepsi tehlikede...*' söylemi;
- 31/2'deki '*... kör*' söylemi;
- 32/1'deki '*...yolları ne kadar berbattı.*' söylemi;
- 33/1'deki '*İhtiyar adam hastaydı, korkaktı.*' söylemi;
- 34/2'deki '*sapsarı, zayıf*' ile 34/3'teki '*tembelmiş*' söylemleri;
- 35/2'deki karşılaştırma bağıntısıyla '*aklı kaybetmek ölümlerin içerisinde en dehşetlisidir*' söylemi;
- 36/3'deki '*yol bozuktu*' söylemi;
- 37/4'teki '*ucuz değildir*' anlamıyla '*pahalıdır*' söylemi;
- 38/2'deki '*gizli değildir*' anlam ifadesiyle '*aşıkardır*' ve 38/3'teki '*aşıkardır*' anlam ifadesiyle '*gizli*' söylemleri;
- 39/1'deki kimsenin olmadığını ifade eden '*yalnızdım*' söylemi;
- 40/4'teki '*...insanlar tuhaf!*' söylemi;
- 41/3'teki gönderim yoluyla '*Siz de bedbahtsınız, biz de*' söylemi;
- 42/1'deki '*Karı da pişkinmiş,...*' söylemi;
- 43/1'deki karşıtlık bağıntısıyla '*...bir küp kırılmış, yarısı paramparça, yarısı sapasağlam*' anlam ifadesinde '*paramparça*' söylemi;
- 44/3'deki gönderim yoluyla '*Bir tanesi kenarından kırıldı.*' anlam ifadesinde '*kırıldı*' söylemi;
- 45/3 ve 46/4'teki '*tek başıma*' kullanımı;
- 46/2'deki '*hiçbir şey değişmemiştir*' anlamıyla '*hayır*' ile pekiştirilerek '*Hayır, her şey yerli yerinde idi*' söylemi;
- 47/1'deki '*pek şaşkındı*' ve '*pek pişmandı*' söylemleri;
- 48/2'deki '*pahalı değilmiş*' anlam ifadesiyle '*ucuzmuş*' söylemi;
- 49/4'teki önceki söylemlere yönelik '*yalandı*' ve özneye yönelik 49/5'teki '*hasisti*' söylemleri;
- 50/2'deki '*Fena haldeyiz*' söylemi;
- 51/1 ve 51/3'teki '*farksızsınız*' anlam ifadesiyle '*apaynı*' söylemi;
- 52/3 ve 52/6'daki '*kimse yok*' anlam ifadesiyle '*bomboş*' pekiştirmeli söylemi;
- 53/5 ve 53/8'deki '*ayıp*' ile 53/7 ve 53/8'deki '*günah*' söylemleri;
- 54/3'teki '*aldırmaz*' anlam ifadesiyle '*lakayttılar*' söylemi;
- 55/3'teki '*Her taraf karmakarışık*' söylemi;

56/1'deki 'elem' ve 'hainlikti' söylemleri, ek fiil aracılığıyla sözlüksel olumsuzluk taşıyan isimler yüklem olarak kullanıldıkları dizimde kendilerine bağlanan sözcük ya da sözcük gruplarına yönelik olumsuzlama görünümüdür. Diğer sözlüksel olumsuzluk taşıyan sözcük birimler de yüklem olduklarında olumsuzlama görünümü oluşturabilmektedirler.

METİN PARÇALARI

1-“Trifon, kışa girerken hastalanmıştı.¹ Köyde ilaç pahalıydı.² Şehre inmek bir meseleydi.³” (SF-1:15).

2-“On altıncı gün sokağa çıkan Stavro, yirmi beşinci gün yine aynı hastalıktan oluvermişti.¹ Küçük kızı, bu kocaman kollu, sert bakışlı delikanlıyı unutmamış, yere olmuştu.² Büyük oğlu ise Yunanistan'da, ne yaptığı meçhuldü.³ Dört senedir haber alamıyordu.⁴ Küçük kızı da öldükten sonra Stelyanos'un elinde avucunda Trifon'dan başka insan kalmamıştı.⁵” (SF-1:18).

'meçhul' için bk. (SF-1:76), (SF-6:95), (SF-7:118).

3-“Yalnız bu önüne, gözlerinin içine serilen ve üzerine arkaüstü yattığı zaman büyük güverteleri boş yelkenlileri, güneşin içinde madenleri ve boyalan uçan vapurları düşünebildiği deniz ona, ciğerlerine çektiği havanın kıymetini, açıkçası yaşamının zevkini ve lezzetini verirdi.¹ Ondan ötesi boş, ıssız, manasızdı.²” (SF-1:21).

'boş' için bk. (SF-7:82).

4-“Uykum çok hafiftir.¹ Sabaha yakındı.² Dışardan bir gürültü geliyordu.³” (SF-1:45).

5-“Dağlara türkü söyleyen ufacık çobana;

-Karnım aç, yavru, dedim.¹

Dağarcığından kumlu köy ekmeği ve suyu seli kaçmış Mihaliç peyniri çıkarıp verdi.²” (SF-1:46).

'aç' için bk. (SF-1:178), (SF-1:202).

6-“Elin fakir çocuğuna fakir Fadime'yi ağalar zorla nikâh ediverdiler.¹

-Kızın da sende gözü var.² ‘Eh!’ diyiver işte.³

Bir gün diyiverdim.⁴ Akşama Fadime geliverdi.⁵ Bir kuzu, iki bakır mangal, dört tencere, bir sini, iki şilte, beş-altı yastık ve yorgan yüzü de beraber getirdi.⁶ Konu komşu,

-Muallimin evi tamtakırdı, dediler.⁷ Bereket Fadime'ye, şanlı şerefli oldu.⁸” (SF-1:47).

7-“Koçu biraz sevdim, yürüdüm, içim ezikti, yüreğimde bir bulantı vardı.¹” (SF-1:48).

8-“Gazetesini bitirmiş adam üzüntülüydü.¹ Defterine bir şeyler kaydediyordu.²” (SF-1:71).

9-“Lisanlarını anlamadığımız insanların haleti ruhiyelerini keşfetmek hususunda çok aciziz.¹” (SF-1:71).

10-“Köylülerden bahsettiğimiz zaman, ‘Aslan gibidir, soğan ekmek yer, aslan gibi olur’ deriz.¹ Böyleleri olduğunu inkâr etmek ne kadar yanlıssa; veçhen aslan gibi gözüksüğü halde, kaburga kemikleri çökük, içindeki azanın pek çoğu haddinden fazla büyümüş veya küçülmüş köylülere de tesadüf edilmez demek o kadar yanlıştır.²” (SF-1:72).

11-“Tren durdu.¹ Gecenin içinde Haymana bakır bir orman sesi veriyor.² Geyve'de sıtma kapmış entelektüelin de gözleri kapalı ve düşünceleri bir rüya kadar gayri şuuri.³” (SF-1:73).

12-“İçi çok hazin bir şekilde ezilir.¹ Bir şimşek halinde, bir kahve sahibi olmak arzusunun onu, buraya çektiğini düşünür mü, duyar mı, pek belli olmazdı.² Karışanım görüşenim yok, demesi de laftı.³” (SF-1:76).

13-“Ha! Bu akşam polisler geldiler.¹ Sabahçı kahvelerinde yatmak yasakmış.²” (SF-1:83).

‘yasak’ için bk. (SF-6:106), (SF-7:89).

14-“Ben, o kıza;

-Ben varım ya, diyordum.¹

-Ah, diyordu, sen cirkinsin.²

Yıldızlı ve karanlık güvertede başbaşa oturuyorduk.³” (SF-1:128).

15-“Bu mahallelerden şehrin merkezine gitmek, İstanbul'dan Ankara'ya gidip gelmekten zordur!¹” (SF-1:139).

‘zor’ için bk. (SF-7:66).

16-“Alt katta yetmiş dokuz yaşında Hasan Ağa, orta katta büyük oğlu, üst katta ise Hasan Ağa'nın bu senelerde everdiği büyük kızı oturuyordu.¹ Hasan Ağa büyük oğlu ile dargındı.² Büyük oğlu da ablası ile geçinemiyordu...³” (SF-1:183).

17-“Tam iki senedir insanlardan kaçıyordum.¹ Ne sevincim, ne kederim belliydi.² Yalancıktan seviyordum.³ Dilim paslı, uykum berbattı.⁴” (SF-1:189).

18-“Bizim delikanlılarımız aşk nedir bilmezler...¹ ‘Böyle şey dünyada yoktur’ derler, diyordu.²

-Bizimkiler kızları satın alır, bizim erkekler.³

-Daha fena, dedi.⁴” (SF-1:192).

19-“Ölüm... dedi. Bugün, yarın hepsi bir...¹” (SF-1:209).

20-“Ali birdenbire hiçbir şey düşünmemesinden uyanınca bu olmamış, ama hiç olmamış, fakat o kadar olmuş kadar hakiki vakayı hatırladı.¹ Gözlerini sessizce Davut'a çevirdi, ikisi arasındaki dostluk çocuğa kendisine bakıldığını hissettirecek kadar kuvvetliydi.²

-Yine, dedi, bir şeyler hatırlıyorsun ama, yalan...³” (SF-1:235).

‘yalan’ için bk. (SF-6:215).

21-“Havuzun suyu bulanık.¹” (SF-6:9).

22-“-Taksim'e de bir gidin.¹

-Gideceğiz, Beyoğlu'nu da götürürüz ha?² O da, Taksim'e ulaşmadan değil mi?³

- Evet.⁴

- Tramvayla mı gidelim?⁵

-Tramvayla gidin, ya!⁶

- Ama biz, Tonel'den geçmek istiyoruz.⁷

- Tonel işlemiyor, kapalı.⁸

Yaa, Tonel kapalı demek...⁹” (SF-6:12).

23-“Şu Hayri, akşamları muntazaman evine gelir, şu Hayri'nin rakısı yoktur.¹ Hovardalıği görülmemiştir.² Kimseden ödünç almaz.³ Borç verir aksine...⁴ Eli açıktır.⁵ Bütün kabahati ayda 60 papele kapıcılık, uşaklık etmemesi, lise tahsili yaptığı halde bir bankaya girecek kadar gençliğinde futbol oynamamasıdır.⁶ Bunlar da zamanın büyük kusurlarıdır.⁷” (SF-6:17).

24-“Kendi kendisine, ‘Evet, bu dünyada hiçbir iş yapmadan göçüp gitmek de fena bir şey!’ diyordu.¹” (SF-6:18).

25-“Kim görmüştü geçenlerde onu, unuttum.¹ Sana benzeyen bir adam gördük.² Elinde yırtık bir evrak çantası vardı.³ Senin gibi bitkin, yorgundu.⁴” (SF-6:28).

‘bitkin’ için bk. (SF-7:20).

26-“Harbin ilk senesi, ha bugün bitecek, ha yarın, dedik bekledik.¹ Beklerken bir de baktık ki, aman!² Bizim 60 lira aylıkla 14 lira ev kirası hiç ele geçmemiş gibi oluyor.³ Hemşire sıkıntıda, ben darda.⁴” (SF-6:37).

27-“Gülseren Hanım baloda sinirliydi.¹” (SF-6:46).

28-“Malumunuz veçhile odalar bostur.¹” (SF-6:59).

29-“Sabahtan akşama kadar buradasınız.¹ Sahiden jimnastik bir halt ediyorsa, şimdiye kadar sizin müthiş bir şey olmanız lazımdı.² Ama ilk günden beri aynısınız.³” (SF-6:65).

30-“Bana ne olur mu?¹ Bütün şu gördüklerin...² Tarlalar, evler, şehirler, saadetler hep hep, hepsi tehlikede...³” (SF-6:69).

31-“Ben onun için bu Sakari'ye hem kızarım, hem severim.¹ Bazı kör, bazı gözü açıktır domuzun.²” (SF-6:80).

32-“Kasabanın belediye dahili yolları ne kadar berbattı.¹ Merkez mahallelerinden sonra bir bataklığa dalınıyordu.²” (SF-6:97).

33-“İhtiyar adam hastaydı, korkaktı.¹” (SF-6:100).

34-“Doktor tavsiye eden adamın kocaman, al al yanakları var.¹ Ötekisi sapsarı, zayıf.²

-Evet, diyor zayıf adam, karaciğerim de biraz tembelmiş ama...³

Beriki:

-Hah... Gel sözüme...⁴” (SF-6:110).

35-“Felaketlerin en büyüğü akıldır.¹ Onu yarım yamalak bile olsa, bulduktan sonra kaybetmek, ölümlerin içinde en dehşetlisidir.²” (SF-6:134).

36-“Hususi, tepelerin içine doğru homurdanarak kıvrıldı.¹ Şimdi maden suları ve banyolarıyla meşhur köye girmiştik.² Yol bozuktı.³” (SF-6:150).

37-“Keçi başının derisi yüzülür.¹ Ciğercilerde görürsünüz ya, bir kenarda asılı durur, şıp şıp şerbet gibi kanı damlar.² Leş gibi de kokar.³ Ne kadar keskin kokarsa, o kadar işe yarar, işkembe de olur a, pahalıdır.⁴ Tuzluya oturur.⁵ Hem böyle, bu kadarına pis kokmaz.⁶” (SF-6:165).

38-“-Para kazanmak, kokulu, pis iştir ama, kokudan kokuya fark vardır.¹ Kimi koku benimkisi gibi asikârdır.² Kimisi de gizli.³” (SF-

6:166).

39-“Bu kadar anasının gözü bir gecede yalnuzdım.¹” (SF-6:202).

40-“Senede dört kelime konuşmadığım adama nezaketen gülmeye bile mecbur değilim.¹ Görmemezliğe geliyorum.² Başımı çeviriyorum.³ Ama insanlar tuhaf!⁴ Kendilerini sevmeyen, önem vermeyene daha bir büsbütün tutuluyor, kendisini küçük görür gibi olana -hakikatte onları küçük görmekten çok uzak bir histi bu-, musallat oluyorlar.⁵” (SF-6:229).

41-“Belki değişiriz.¹ Ama böyle kalmayalım.² Siz de bedbahtsınız, biz de.³” (SF-7:16).

42-“Karı da pişkinmiş, o da sanki odada kimse yokmuş gibi bir bana, bir kendisine, bir herife dayadı rakıyı.¹” (SF-7:18).

43-“Tam sizin evin önünde bir küp kırılmış, yarısı paramparça, yansı sapasağlam.¹” (SF-7:18).

44-“Güldü.¹ Dişlerini gördüm.² Bir tanesi kenarından kırıktı.³” (SF-7:22).

45-“O pasajdaki birahaneye yine gitsem.¹ O masaya otursam o masaya, insanlar gelse otursa çift çift kadınlı erkekli.² Ben tek başıma.³ Milyonlar içinde tek başıma.⁴” (SF-7:25).

46-“İnsan beklerdi o zaman masaların, bardakların, iskemlelerin yerlerinde yer etmesini.¹ Hayır, her şey yerli yerinde idi.²” (SF-7:35).

47-“Trenden indiği zaman pek saşkındı, pek pişmandı.¹ Ne demeye terliğini, hela kokan ılık sofaları bırakmıştı?²” (SF-7:49).

48-“Gazeteci beş kuruş geri verince sevinir gibi yaptı.¹ ‘Ucuzmus bu gazete be’ dedi, ‘bizim taraflara gelmez bu gazeteler...²’” (SF-7:51).

49-“‘Mebus olduktan sonra bol bol telafi ederiz, efendim,’ derdi.¹ ‘Halihazırda bendenizin sekiz dönüm tarlasından başka bir ineği ile iki

öküzü aşar yüzünden haciz altındadır.² Binâen-alâ-zâlik sizlere kahve ısmarlayacak vaz'ühalde değilim.³

Yalandı.⁴ Rahmet Hoca hasisti.⁵” (SF-7:99).

50-“Evet, bugün şehirlerimiz birer mamuredir.¹ Fakat köylerimizin hali malum: Fena vaziyetteyiz.²” (SF-7:100).

51-“Senin gibi tıpkı tıpkısına, apayni.¹

İşte gözlerinde yaş, işte gülüyor, işte ekmeği ısıyor.² Bak patates salatasını attı ağzına, işte çatalında uskumru, işte şarap bardağı dudağında, insanoğlu, tıpkı senin gibi apayni.³” (SF-7:105).

52-“Sobaya baktım, sönmek üzere idi.¹ Bir-iki odun attım.² Döndüm geldim ki, yatak bomboş.³ Yatağın kenarındaki komodinin üzerine bir kâğıt bırakmıştı.⁴ Aldım, ikiye katlamıştı.⁵ Açtım; bomboş.⁶” (SF-7:107).

53-“Ben de öyle düşünüyorum.¹ Hadi bırakalım bir tarafa dünya halini, şu pahalılık içinde sevişmek?..² Hadi sevişmeyi de bırakalım bir yana, onu da şu aç insanlar içinde var sanalım.³ Ama neden konu diye seçelim.⁴ Ne ayıp sey!⁵

Ayıp olduğunu biliyorum.⁶ Dindar birisi, ‘Günah bu zamanda!’ bile der.⁷ Hem ayıp, hem günah doğrusu!⁸” (SF-7:118).

54-“Onlar için varlığım, yokluğum müsaviydi.¹ Ne yapsam kimsenin dikkatini çekemiyordum.² Bana karşı o kadar lakayttılar ki, var mıydım, yok muydum farkında bile değillerdi.³” (SF-7:124).

55-“Dışarıda kar yağıyor.¹ Odamız sıcak.² Her taraf karmakarışık.³” (SF-7:140).

56-“Bu belki de sevilmediğini bilmekten doğan bir elem, belki de sevildiğini bilmekten doğan bir hainlikti.¹” (SF-7:142).

3.3. Kalıp İfadelerle Metinsel Olumsuzlama Görünümleri

Atasözü, deyim ve ilençler, kısacası kalıp ifadeler, kullanıldıkları dizimlerde sahip oldukları anlam değerleriyle olumlu ya da olumsuz aktarımların ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Bir kalıp ifadelerden bazıları (acından öl-, alaşağı et-, başını belaya sok- vb.) her durumda olumsuz aktarım taşıyabildiği gibi; bazı durumlarda da olumlu aktarıma sahipken kullanıldıkları dizim içerisinde, gerek kendilerine ulanan ekler (aman ver-, aman verme-; elinde ol-; elinde olma- vb.) gerekse de metin bağlamında olumsuz aktarımla karşımıza çıkabilmektedirler. Kalıp ifadelerin kendilerine ulanan biçim birimlere rağmen (Allahtan ümit kesilmez. vb.) olumlama görünümüyle de karşımıza çıktığı kullanımları vardır.

Kalıp ifadeler dizime katkıda bulunan diğer tüm öğelerle aynı işletim özelliğine sahip bir görünüm çizerler. Onlar gibi özne, nesne ya da herhangi bir tümleyen olabildikleri gibi, herhangi bir sözcük grubu içerisinde de yer alabilirler.

Metinlerimizde rastladığımız bazı kalıplaşmış sözler şunlardır:

“acından öl-; aç açık kalma-; açar ağzını yumar gözünü; ağız dalaşı yap-; ağızlarına geleni söyle-; ağzında bakla ıslanma-; ağzından lafı kaçırma-; ağzını topla-; ağzından yel al-; akıl er-; akli alma-; aklını peynir ekmekle ye-; alaşağı et-; alet et-; aman verme-; ...sa arap ol-; arası bir uçurum gibi açıl-; ateşe benzin sık-; bana mısın deme-; başını alıp git-; başını belaya sok-; beddua et-; bembeyaz kesil-; bir boka yarama-; bir kaşık suda boğ-; bir kenara at-; bir tarafa/yana bırak-; bugünün işini yarına bırakma-; canı acı-; canı burnuna gel-; canı sıkıl-; canına kıy-; canına oku-; canından bez-; canından bezdir-; cartayı çek-; cehennem azabı gibi bir şey ol-; cinler top oyna-; çelebi gibi otur-; çılgına döndür-; çileden çık-; ... damarı kabar-; dehşet sal-; dini bütün ol-; diş bile-; dünyalar kendisine dar gel-; dünyayı birbirine kat-; eceli gel-; el ayak çekil-; elden çıkar-; elden git-; ele güne rezil ol-; elense et-; eli kulağında ol-; elimde değil; elinde olma-; elinin hamuruyla erkek işine karış-; esrarı çözül-; eşşeklik et-; farkına var-; fenalık bas-; göz boya-; göz yum-; gözü olma-; gözüne dizine dur-; gözünü oy-; gücüne git-; günaha gir-; hâli duman ol-; halt karıştır-; hapı yut-; haram ol-; hava al-; hayra yorma-; her sakallıyı babası zannet-; hikmetinden sual olunma-; hor gör-; içi cız et-; içi ezil-; iflas bayrağını çek-; iftira at-; iler tutar yeri olma-; iliklerine kadar ürper-; imanı gevre-; incir çekirdeği doldurma-; iş işten geç-; işi kısa kes-; işin içinde bit yeniği ol-; kafasını kızdır-; kalıbı dinlendir-; kan birbirini (gövdeyi) götür-; kanlı bıçaklı

ol-; kârı olma-; karnı zil çal-; kaşlarını çat-; kepaze et-; kestirip at-; kıt kanaat geçin-; kıyameti kopar-; kötüye çek-; kulağına çalın-; kulak asma-; küçük gör-; leş gibi kok-; mırın kırın et-; mızıkçılık et-; misli menendi olma-; muvaffak ol-; mübalağa et-; nalları dik-; namerde muhtaç olma-; nefesine yedireme-; olur olmaz pabuç bırakma-; orasını geç-; ortalığı velveleye ver-; oyun çevir-; para etme-; piç gibi ortada kal-; ruhunu teslim et-; sapsarı kesil-; ses sada olma-; sizlere ömür ol-; surat et-; suratından dökülen bin parça ol-; suyunu çek-; sürüncemede bırak-; tadı tuzu kaç-; tadına doyum olma-; tahtalı köye git-; taş atıp da eli yorul-; teşbihte hata olma-; tut kelin perçeminden; tuz buz ol-; tuzluya otur-; tüyleri diken diken ol-; uluorta konuş-; umurunda olma-; ümidi kes-; vız gel-; vız gelip tırıs git-; yaprak oynama-; yarı yolda bırak-; yerinde yeller es-; yürekler acısı; yüz verme-; yüzüne bakma-; yüzüstü bırak-; zıvanadan çık- ve bırak yakamı; dilin kemiği yok; elinin körü; ne ise; neme lazım; yağma yok; yok pahasına...”

Bunların metinsel görünüşleri ise:

3.3.1. Yapıca Olumlu Anlamca Olumsuz Olanlar¹⁶

Metinlerimizde rastladığımız ve aşağıda metin parça numaralarıyla sıraladığımız yapıca olumlu; ancak anlamca olumsuz olan kalıp ifadeler katıldıkları dizimde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadırlar.

(1) boş vermek; (2) göz yummak, mırın kırın etmek; (3) vız gelip tırıs gitmek farkına varmak; (4) canı acımak; (5) arası açılmak; (6) gücüne gitmek; (7) daha iyisi can sağlığı; (8) yerinde yeller esmek; (9) işi kısa kesmek; neme lazım; (10) başını alıp gitmek; (11) iflas bayrağını çekmek; (12) elense etmek; (13) suyunu çekmek; (14) el ayak çekilmek; (15) ağızlarına geleni söylemek; (16) iftira atmak; (17) dünyalar kendisine dar gelmek; (18) kan birbirini (gövdeyi) götürmek; (19) açar ağzını, yumar gözünü, aklını peynir ekmekle yemek; (20) yakasını bırakmak; (21) havasını almak; (22) kestirip atmak; (23) ümidini kesmek; (24) işin içinde bir bit yeniği olmak; (25) imanı gevremek; (26) kaşlarını çatmak; (27) cinler top oynamak; (28) başını alıp gitmek; (29) ...sa arap olmak; (30) damarı kabarmak; (31) alaşağı etmek; (32) iş işten geçmek; (33) halt karıştırmak; (34) canına okumak, kepaze etmek; (35) canı sıkılmak; (36) ruhunu teslim etmek; (37) orasını geçmek; (38) ...den günah gitmek; (39) Eceli gelmek, nalları dikmek, kalıbı dinlendirmek, cartayı çekmek, tahtalı köye gitek; (40) canından bezmek; (41) küçük görmek; (42) surat etmek; (43) içi cız etmek; (44) dış

¹⁶ Aşağıdaki kalıp ifadelerin önündeki ayraç içi numaralar metin parça numaralarıdır.

bilemek, bir kaşık suda boğacak olmak; (45) gözünü oymak; (46) oyun çevirmek, göz boyamak; (47) halimiz duman; (48) dünyayı birbirine katmak; (49) eşşeklik etmek; (50) kıt kanaat geçinmek; (51) sizlere ömür; (52) ağzını toplamak, hadi oradan, otur oturduğun yerde; (53) taş atıp da eli yorulmak; (54) çılgına döndürmek; (55) eli kulağında olmak; (56) kanlı bıçaklı olmak; (57) ağız dalaşı yapmak; (58) hepsi bir yana; (59) cinler top oynamak; (60) kıyameti koparmak; (61) mızıkçılık etmek; (62) cehennem azabı olmak; (63) kafasını kızdırmak; (64) ateşe benzin sıkmak; (65) yüzüstü bırakmak, piç gibi ortada kalmak; (66) elden gitmek, nalları dikmek; (67) fenalık basmak; (68) halt karıştırmak, var git işine, var git; (69) bir kenara atmak; (70) yürekler acısı; (71) dehşet salmak; bembeyaz kesilmek; (72) imanı gevremek; (73) leş gibi de kokmak, tuzluya oturmak; (74) hapı yutmak; (75) tuz buz olmak; (76) haram olmak; (77) iliklerime kadar ürpermek; (78) karnı zil çalmak; (79) zıvanadan çıkmak; (80) çileden çıkmak; (81) tüyleri diken diken olmak; (82) züğürt tesellisi; (83) suratından dökülen gülümseme bile bin parça; (84) tut kelin perçeminden; (85) canından bezdirmek; (86) bırak bu lafları; (87) sürüncemede bırakmak, bugünkü işini yarına bırakmak; (88) bırak boş lafları; (89) bırak numarayı; (90) bir tarafa tarafa/yana bırakmak; (91) vız gelmek; (92) sapsarı kesilmek; (93) beddua etmek; (94) elinin körünü yapmak; (95) uluorta konuşmak; (96) surat etmek; (97) içi ezilmek; (98) ne ise; (99) elden çıkarmak; (100) acıdan ölmek; (101) kötüye çekmek; (102) ne çıkar, ne çare, ne çıkar, ne diye, ne gezer, ne haddime.

METİN PARÇALARI

1-“Bayılacak gibi oldum. Dikkatle bana bakıyordu.

‘Çok ihtiyarladın sen,’ dedi.

‘İhtiyarladım,’ dedim.

Saçlarıma baktı. Gözlerime baktı. Güldü.

‘**Boş ver,**’ dedim. ‘Yahu, bakma!

Isınmış olacak, yakası kürklü pardösüsünü çıkardı.” (SF-7:20,21).

Diğer kullanımlar için bk. (SF-7:26); (SF-7:43); (SF-7:56); (SF-7:84); (SF-7:145); (SF-7:159); (SF-6:63).

2-“Yapı sahipleri amma da inatçıydılar ha! Köyümün havasını değiştirmek için bahçe düzeltmek, arazi tesviye etmek bahanesiyle

yırtınıp duruyorlardı. Kazılardan çıkan molozları denize döktürebilmek için paraları vardı. Tabii yapı sahiplerinin, ama dedim ya, köyün havasını değiştirmek en büyük emelleri olduğu için adam tutup araba getirtmek, günlerce beklemek de işlerine gelmeyince, kimbilir kimin, ‘ben görmüş olmayayım!’ göz yummasıyla bu moloz çimenlerin, yosun bağlamış tenha ve güzel yolların üstüne öbek öbek oturtuluyor, biraz murın kırın eden olursa; gözleri ve içi uzak memleketinde esmer ve dalgın bir işçinin eline ufak bir el silindiri veriliyor, güya tesviyesi yaptırılıyordu.” (SF-6:222,223).

3-“Ahmet’in karısı geçen kış, zatürreeden ölmüştü. Bu ölümle, Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin ise yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayri bir şeye sahip olup olmamanın vız gelip tırıs gittiğinin farkına varmıştı. İşte onun için Ahmet şimdi bağıyor:

-İki duble çek!.. Fransızca ilave ediyor: San fokol.” (SF-1:60).

4-“Sessiz sadasız vergilerini düşünen ihtiyarlar, kahvenin kapısına kadar çıkıp, Ahmet’e birer acayip nükte fırlattılar.

Ahmet şaşkınlığından bir kestane yığınınına çarptı, canı acıyordu.” (SF-1:60).

5-“Gün oldu ki, halkla bu çarşıları, sefil dükkânları, pis aşçıları, kışlalaları ve tezgâhları dolduran halkla, aram bir uçurum gibi açıldı.” (SF-1:136).

6-“Bu söz, ötekinin o kadar gücüne gitti ki, üç gün aç gezdi, arkadaşından bir yardım istemedi. Beriki birikmiş parasını yiyor sanıp halini sormadı.” (SF-1:169).

7-“Aldı. Kokladı, sucuk koklayan bir Karamanlı yüzüyle;

-İstanbul işi olduğu belli, dedi. Halis Balkan olmalı?

-Yok be dayı. Bu istasyon kaşarı.

-Daha iyisi de olurmuş, demek, dedi. Sonra düşünerek ilave etti:

-Daha iyisi can sağlığı...” (SF-1:73).

8-“Hatırlasa bile kendi kendine gülüyor, içini o her haziranda saran yangının yerinde yeller estiğini görüyordu.” (SF-1:80).

9-“İşi kısa kesmek istedim. Meçhul, karanlık, dalgada bir kafada her türlü hayaller dolaşabilir, neme lazım...” (SF-1:83).

10-“Kulübe korkunçtu. Onlarla yalnız güneş konuşmuyor; kuşlar, çiçekler, sular ve ılık yıldızlı masum geceler de konuşuyordu. O zaman çocuklar başlarını alır giderlerdi.” (SF-1:147).

11-“Haleplizadeler’in iflas bayrağını çektikleri günün akşamı su başında verilecek ziyafette hazır bulunmamak için sokağa da çıkmamıştım. Akşam oluyordu.” (SF-1:152).

12-“Sinemasız, tiyatrosuz, kadınsız ve kumarsız kasabada, hırslar elbette böyle tatmin edilirdi. Birini alaşağı etmek için evvela kendisiyle boy ölçüşebilecek bir vaziyete çıkarmak, sonra elense etmek. Ardından bir kahkaha salıverip su başında bir âlem tertip etmek.” (SF-1:155).

13-“Fakat bugün Rahmi Bey, ben ve Eskicizade yemek yerken Rahmi Bey’de her şey suyunu çekmişti.” (SF-1:155).

14-“Köprüünün üstünde el ayak çekilmişti.” (SF-1:166)

15-“Dışarıda baba oğul ağızlarına geleni söylüyorlardı.” (SF-1:187).

16-“Ali Efendi yelek cebinden tostoparlak bir kâğıt parçası çıkardı. Yavaşça içini açtı. Dilber’e gösterdi.

-O nedir o?

-Buna derler sıçanotu...

-Kız o zehir öyleyse. Ne yapacaksın o zehiri?

-Yutacağım Dilber. Üç gün sonra bir gün yutuvvereceğim.

-Amanın! Nasıl iş o?.. Ali Bey sen delirdin mi?

-Bana iftira attular, iftira! Gel, eğil, kulağına söyleyeyim...” (SF-1:208).

17-“Ömründe bir saat evinde oturmamış, İstanbul’da oturamamış, zaman zaman dünyalar kendisine dar gelmiş bir adam... Farzet ki üç sene yattık, sonra?.. Bizim tekaüt maaşı kesilecek. Ben ne iş yaparım?” (SF-1:208,209).

18-“Sarı delikanlı bir yerinden yeniden vurulmuş gibi kızardı, sarardı:

-Recep’in gaz sobası, Recep’in şusu busu olmasa, bu köyde kan birbirini götürür. Sarhoşluktan geçilmez ağa!..” (SF-1:220).

19-“Delikanlı, alelade limanlık havalarda bir buçuk saatte dolaşılın Ada’yı beş saatte dolaşmış, beş saat dalgalarla aslanlar gibi pençeleşmiştir. Nihayet muzafferane gelir. Ali’ye çıkarır, her zaman yaptığı gibi, bir Ada’yı dolaşmaya verdiği parayı verir. Ali, Leh delikanlısı sandala binerken takırdattığı Almancasını bir tarafa bırakarak İzmit körfezi kıyılarının şeker şivesi, Galata meyhanelerinin ağza alınmaz argosu ile açar ağzını, yumar gözünü.

‘Ulan, köpoğlu,’ der, ‘yarım papel beş saati? Saati eder on patakoz. Sen aklını peynir ekmekle mi yedin? Sandal su içinde be!.. Çık iki papeli! Gözünü oyarım vallahi, kereste!..” (SF-1:226).

20-“Baktı ki Ali artık Almanca malmanca anlayacak vaziyette değil, güzel bir Yüksekaldırım Türkçesiyle:

-Aman ağabey, dedi, yüzüm gözüm hakkı için, bir buçuk liram var. Vereyim. Al, bırak yakamı.” (SF-1:227).

21-“Erkek düşkünü dedim ama, dışarıdan bakan için. Halbuki iyi tanıyınca bu kızı, iş değişir. Gezmek, dans etmek, beraber yüzmek, Fransızca hasbıhal etmek, dağa çıkmak, motora binmek, yelken kullanmak için, erkek düşkündür. Ondan ötesinde hepsi hava alır.” (SF-1:229).

22-“Payını almış Rum balıkçı, ‘Al yahu, al!’ diyordu.

Delikanlı ısrarla parayı uzattı. Bu sefer çelimsiz adam. ‘istemem dedik ya hemşerim!’ diye kestirip attı.” (SF-1:230).

23-“Ben senin gelmen ihtimali olan yola gözlerimi dikmişim. Onlar, hesaplarını yapmış, havuzu seyrediyorlar. Ben geçmenizden ümidi kesmişim.” (SF-6:12).

24-“Ancak müşteriler gittikten sonra kadın ağzını açardı. Daha doğrusu açardı ağzını... Başörtüsünü fırlatır, uzun ve battal parmaklarında cıgarası, Belvü gibi yer varken, buralarda sürmenin ne demek olduğunu anlamadığını, bu işin içinde bir bit yeniği olduğunu haykırırdı.” (SF-6:78).

25-“Ben bu devreyi geçirinceye kadar imanım gevremiştir.” (SF-6:15).

26-“Eline bahşişi sıkıştırdım. Parayı buruşturdu. O uzun, güzel parmaklarına bakamıyordum. Parayı yere atmak ister gibi bir hareket yaptı. Kaşlarımı cattım. Dükkândan bile kovdurturum onu, hele bir parayı atsaydı da görseydi... Aptalca;

-Mil mersi! demez mi...” (SF-6:46).

27-“Altıncı gün tebliğ filan neşredilmedi. Herkes şehre dönmüştü. Cüzamlılar da dahil, şehre yayıldılar. Şimdi koca çiftliğin yirmi odasında cinler top oynuyor, ihtiyar haremağası ile karısı mevkiinde olan ellilik Tebessüm Kalfa, metreslerin geceleri yüzdükleri büyük havuzun kenarında, Mesut Ağa'nın yarım yapılmış bir ameliyattan artakalan saadeti içinde, hayattan pek memnun, oturuyorlar.” (SF-6:63).

28-“Günler böylece geçti. Yaz da başını alıp gitti.” (SF-6:66).

29-“Bir zaman, sustuk. Baktı ki kararım kati gibi. Yalvarmaya, tövbe etmeye, hem de öylesine, bir daha yaparsam Arap olayım, demeye başladı ki...” (SF-6:70).

30-“Nideyim ki, adam hâlâ bir türlü düğüne yanaşmıyordu. Zengin baba damarı kabarıyordu. Belki bir yolunu buluruz da, kızın fikrini çeleriz, diyormuş kendi kendine.” (SF-6:78).

31-“Evvelsi kış, sözümona set yaptık. Bir çeyrek sürmedi seti alasağı etmesi.” (SF-6:79).

32-“Daha köyün haberi bile yoktu. Neden sonra ahalide telaş başladı. Başladı emme, iş işten geçmişti.” (SF-6:79).

33-“Konuşurken düşünmüyor muyduk? Düşünüyorduk, ama hatalara düşüyor, bir türlü onaramayacağımız hahlar karıştırıyorduk.” (SF-6:82).

34-“Biz artık yazının canına okuduk. Onu nelere alet etmedik, içimizin, beynimizin güzel, tashihli taraflarını söyleyemediğimiz, söylemeye sıkıldığımız, utandığımız, hem temiz, hem de güzel olduklarına inandığımız şeyleri anlatmak için uydurduğumuz bu işaretleri, artık kepaze ettik.” (SF-6:83).

35-“Bağdat fatihinin, Bağdat’ın bir türlü düşmemesine canı çok sıkılmış. Sur haricinde tebdil gezmeye çıkarmış.” (SF-6:86).

36-“Bağdadi Baba;

‘Bin sırtıma padişahım,’ demiş, ‘biz dönünceye kadar şuraya bir kabir kazsınlar.’

Padişah atlamış Bağdadi Baba’nın sırtına. Göz açıp kapayınca kadar bir zaman içinde Bağdat kapılarında imişler. Bakmış padişah, bölük bölük kendi askeri Bağdat kapılarından girer; ferahlamış. Göz açıp kapayınca kadar Silivrikapısı’na dönmüşler, ihtiyar orada çitlembiğin gölgesine oturmuş, ruhunu teslim etmiş.” (SF-6:86).

37-“Arabacılar bir, manavlar iki; bayırlılar resme.

- Bir arabaya bu resimleri kaç yaparlar? diye araba tamircisine sordum.

- 40 liraya, orasını geç beyim sen. ‘Bunları kim yapıyor?’ diye sor.” (SF-6:89).

38-“Ressamlarımıza benden haber vermek: Araba ressamı on iki yaşındaki Hasan’la boy ölçüşebilecek kabiliyette olanlar varsa, bir halat

arabası bir günde boyanıyor 40 liraya. Onlar yine sergi açsınlar, tenezzül etmesinler isterlerse arabaları süslemeye... **Benden günah gitti!..**” (SF-6:90).

39-“-Bacaksız ne oldu?

-Geçen sene öldü.

-Eroinden mi?

-Yok canım, o çekmezdi. **Eceli geldi, nalları dikti.**

-Söyleme ulan! En iyi arkadaşındı.

-Ne diyeyim, **kalıbı dinlendirdi** mi?

-Yok... **Cartayı çekti,** de.

-Peki öyle olsun. **Tahtalı köye gitti.**” (SF-6:105).

40-“İşte yalnız iki umut vardır: Akşam ve lamba...

Kimin eli bu, yüreğinizi durmadan mıncıklayıp duran? Yapış yapış soğuk, çirkin cüzamlı el...

-Bu surat ne yahu?

-Ne var suratımda?

-**Canından bezmişsin sen yahu!**

-Neden bezecekmişim çanımdan?

Biliyorum, suratımın rengi de çamurun, gökyüzünün, denizin, duvarın rengindedir.” (SF-6:115).

41-“İyi ki böyle biri olmadım’ dedi. Ama, herkes onu öyle görmek istiyordu. Öyle göremediği için de **küçük görüyordu.**” (SF-6:117).

42-“Ahmet çırağa **surat ederdi.** Yüz vermez, konuşmazdı. Hatta bazen, homurdanırdı. Fakat dördüncü günün akşamı, iş bittikten sonra beraber domatesle ekmek yerlerdi.” (SF-1:77).

43-“Sonbahara doğru bir takım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada’nın tek tepesine doğru gittiklerini gördüm, **içim cız ederdi.**” (SF-6:127).

44-“Üstünde tertemiz, açık lacivert bir kostüm; sarı kırmızı çizgili bir kravat boynunda. Ayaklarında terliklerle mağrur, Çerkez ve bey.

-Yol mu yapsak? Yapsak bozuyorlar efendim, *bizlere dis biliyorlar*. Nerede ise *bir kasık suda boğacaklar*. Siz buranın eski halini bilmem bilir misiniz? Burası çöplüktü, çöplük.” (SF-6:152).

45-“[...]

-Şimdi?

-Şimdi gelmiyorlar. Onlar pislik istiyor efendim, pislik. Bakınız, şu fabrikayı kurduk, diye *gözümüzü oyacaklar*.” (SF-6:153).

46-“Yaz başlangıcında yüzlerce hasta insanın üşüştüğü bu gazozlu, tuzlu suyu, radyoaktifiteli çamuru, köyün beyleri ile elbirliği yapan bir takım paralı soyadlılar el altından nasıl bir *oyun çevirerek* ancak kendilerinin, beş-on da *göz boyamacasına* varlığının istifade edebileceği bir yer haline getirmişlerdi.” (SF-6:156).

47-“[...]

-İpi görüyor musun sen, ona bak. Ben onu da görmüyorum.

-Görüyorum.

-Dikkat et! dedi. Sağa sola oynamasın. Onu da göremezsen işte o zaman *halimiz duman!*” (SF-6:158).

48-“Yazı yazıyoruz a. Ne Mercan Usta’ya, ne kilimleri dokuyan ellere, ne yazmaları boyayanlara, ne kalıpları dökenlere, ne çeşmi bülbülleri üfleyenlere saygı duyduk. Saygı duymadık da ne oldu? *Dünyayı birbirine kattık* işte... Sofralarımızı, kapılarımızı, gönlümüzü kapadık. Kapadık da ne ettik? *Dünyayı birbirine kattık*.” (SF-6:163).

49-“Sımsıkı tuttuğu ıstakoz ağını ellerinden nasıl çekip aldıklarını görmedim. *Esseklik ettiler*. Hem de eşşoğlu eşşeklik...” (SF-6:165).

50-“Barba Antimos yılmak bilmeyenlerdendi. *Kıt kanaat geçinirdi*.” (SF-6:177).

51-“Hemen üç günlük sakalı pırıl pırıl, beyaz, orta yaşlı bir adam, yakaları kalkık, gocuklu bir paltoya gömülmüş yüzüyle gülerек yanıma yaklaşır.

- Geldin mi, kardeş? der.
- Geldim ağam, derim.
- Artık gitmeyeceksin ya?
- Aah, derim, bir daha mı?.. Bir daha mı?..
- Adamızdan iyisi yoktur.
- Yokmuş ağabey, derim.
- ***Babam sizlere ömür...***” (SF-6:180,181).

52-“Ufacık çocuklarla bir tutmayın adamı. Ben donunu bağlayamayan Hasan’la bir miyim? O da 1,5 lira alsın, ben de. Bu hak mı? Reis:

- İşte bu kadar. Yarın gelmeyeceksin, anlaşıldı mı?
- Anladık, gelmeyeceğim. Zaten çağırırsanız da gelmem. Ama hakkımı verin.
- Ne istiyorsun? Sen hesap bilir misin?
- Ben hesap mesap bilmem.
- Bilmezsen ne diye dırlanıyorsun?
- ***Ağzını topla.*** Sen zırlıyorsun. Ben hakkımı istiyorum.
- ***Hadi oradan*** Menco sen de!

Sobanın yanında oturmuş ağzında bir garip pipo bulunan ihtiyar adam, yanındaki uzun boylu birisine;

- Adamın hakkı var ama... demiş bulundu. Ötekiler hemen:
- Sen bizim kayıktan mısın, sana ne oluyor?
- Bana bir şey olmuyor ama, ayıp! Herkesin hakkını yemeyin.
- Onu bize söyleyeceğine, sen koynuna doldurduğun kolyozların hesabını versen daha iyi edersin.
- Ben hırsız mıyım?
- Hem de halisisin. Sen değil miydin geçen sene, tam kayıktan çıkarken, bizim reis belindeki kuşağı çözüvermişti de, hani bir teneke kolyoz çıkıvermişti koynundan. Kimdi o, sen değil miydin? ***Otur oturduğun yerde.*** Pipona izmaritleri doldur da içmene bak.” (SF-6:212).

53-“Reis birdenbire onu çağırıldı.

- Bana bak Mevlût Efendi, dedi. Al şu lirayı. Ama yarın sabah sakın geleyim deme.

- Gelmeyiz oğlum, gelmeyiz.

- Öyle bir gelirsin ki, güle oynaya. **Taş atıp da elin mi voruluyor.** Bana bak Hasan, sakın çağırma bunu.” (SF-6:213).

54-“Hem böyle sözler nahiye müdürlerinden çok, valilere yakışırdı. Şöyle az buçuk mürekkep yalamış bir **insanı** böylesine üç nutuk **cılgına döndürür.**” (SF-6:220,221).

55-“Kahveci kadın:

- Çayını getireyim mi Hasan Ağa, tam deminde.

- Ben senden çay mı istedim, hanım abla? Şu deliği ne kapamazsın, diye sordum.

Kahveci kadın;

- Kırılacağı deliğini mi? derdi. **Eli kulağında,** nerdeyse gelir benim kiracı.” (SF-6:224).

56-“Köyde insan olarak bir kusursuz ben yoktum ama, onlar benim, ben onların kusurlarımızı göre göre, ezberleye ezberleye birbirimizden öylesine soğumuş, öylesine iğrenmiştik ki, köy insanlarıyla her lakırdı alışverişimizde biraz daha kanımız tepemize fırlayarak sonunda hemen hemen **kanlı bıçaklı olmuştuk.**” (SF-6:229).

57-“O zaman ilgiyi büsbütün kesmek, daha doğrusu bir çeşit tersine ilgi hali olan küsmek faslı geliyor. Bunun için de uzun uzun düşünmeye, bir plan kurmaya hacet kalmadan tam kavgaya kadar gitmeyen büyükçe bir **ağız dalası** ile meseleyi çözüveriyor, selamı sabahı kesiyoruz.” (SF-6:229,230).

58-“Bu insanın içini sevinçten, keyiften parlatan şey nedir? Ne kadınla yatmak, ne şarap içmek, ne arkadaşlarla prafa oynamak, ne tiyatro, sinema seyretmek... **Hepsi bir yana** dünyayı seyret.” (SF-7:14).

59-“Zeyrek’teki setlerin üzerine oturdum. Önümde Vefa. Atatürk bulvarında cinler top oynuyor. Rüzgâr bir kaleden bir kaleye bulut atıyor.” (SF-7:15).

60-“Nerde olacak amca, bırak, gece yarısı hoşbeşi Allah aşkına, aydım artık, gidip yatayım. Yarın erken araba koşacağız. Moruk kıyameti koparır, uyanamazsak.” (SF-7:18).

61-“Panco’nun her zamanki kansız ‘ve hiddetli yüzünde çıban yarasına doğru kaymış bir gülümseme gözüküyor. Keklikleri gagasından öpüyor. Tavşanın bıyığını çekiyor. Yılanı bileğine doluyor. Top getirmiş, futbol topu. Ben kaleciyim. Yılan da kaleci. Ötekiler yaprakların üzerine yatmış, güneşin içinde oynuyorlar. Saatlerce oynuyorlar. Yılanla ben, top kalemize girerken yana çekilip seyrediyoruz. Mızıkçılık ediyoruz.” (SF-7:32).

62-“Buraya gelenler hep aynı müşteriler olmalı ki beni baştan aşağı bir süzdüler. Oturup bir kahve içmek bile cehennem azabı gibi bir sey olacaktı.” (SF-7:34).

63-“Uyumadan evvel bir ara seni düşünürüm. İyisindir hoşundur, ama kafamı kızdıran bir şey de vardır sende.” (SF-7:37).

64-“Evlence terliklerini giyemeyeceği kesin bir surette anlaşılınca İstanbul’da yeniden şişmanladı. Şişmanlayınca sanki üzüntü revolveri de dolmuştu. Kafasında bir ihtilaldir başladı. Bu ihtilali şarap, rakı ve uykusuzlukla bastırmaya çalışmak ne demektir, bilirsiniz. Ateşe benzin sıkmak.” (SF-7:43).

65-“Harbin ilk senelerinde, 1940 senesinin teşrinisani ayında Parkotel’de ‘...’ kasabası eşrafından C.H. Bey’in mahdumu ile doktor operatör H.O. Bey’in kızının nikâhları kıyıldı.

İşte bu biraz evvel görüp de tanıyamadığımız Melahat de, yüzüstü bırakıldı tabii. Bütün iyiliklerinden sonra piç gibi ortada kalan bar kızı

Melahat’i, bugünlerde sık sık, şişmanca bir çocukla görüyorum.” (SF-7:43,44).

66-“Harp çıksın mı çıkmasın mı?.. Çıkarsa milyoner olacaktı, ama ya erkek evlat? Tıpkı kendisine benzeyen karayağız erkek evlat elden gitmiş, yayladaki aşı boyalı ev gitmese bile kazadaki hela kokulu, sac sobalı, halılı sedirli, bahçesi erik ağaçlı, aşmalı ev yıkılmış, karı nalları dikmiş...” (SF-7:53).

67-“Birdenbire içini bir fenalık bastı.” (SF-7:54).

68-“Aman hemşerim! Dur hele! Sana bir şey soracaktım.’

Dengin altından kara gözlerinin alı baktı. Kızgın;

‘Sor bakalım, ama elini çabuk tut!’ dedi.

‘Şu sarmaşıklı evi soracaktım da.’

‘Nasıl ev, nasıl ev?’ dedi.

Tuh Allah kahretsin. Herkes mi bu haltı karıştıracaktı. Son bir ümitle;

‘Canvermez’in evi,’ dedim.

Yokuşu tırmanmaya başladı. Başını iki tarafa sallayıp homurdanıyordu:

‘Var git hemşerim işine,’ dedi, ‘var git.’” (SF-7:63,64).

Diğer kullanımları için bk. (SF-7:61).

69-“İşte mesela şimdi bir hikâye yazıyorum. Hem ismini bile koydum,’ dedim.

‘Nedir ismi? Demek önce ismini koyarsınız hikâyenin?’ demedi.

‘Yok ama, bu isim hoşuma gitti de onun için,’ demedim.

‘Nedir?’ diye sormadı.

Eftalikus Kahvesi. Hatta kahvesini de bir kenara atıp yalnızca Eftalikus da olur.” (SF-7:70).

70-“Çocuklar nasıl?’ diye sordum.

‘İyiler,’ dedi. ‘Dokuzdu sekiz kaldı. Biliyorsun dokuzuncunun macerasını ya...’

‘Sus, sus,’ dedim. ‘Yürekler acısı. Haydi Allaha ısmarladık!’

‘Haydi güle güle.’” (SF-7:75).

71-“Rum balıkçıların Hırısopsaros (Hıristos balığı) dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş. İsa doğmadan evvel, Akdeniz’e dehset salmış. Bir Finikeli denize düşmeye görsün! Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beniisrail balıkçı kayığının sayısı sayılamamış. Keser, biçer; doğrar, mahmuzlar; takar, yırtar; koparır, atar; çeker parçalamış. Akdeniz’in en gözüpek; insandan, hayvandan, fırtınadan, yıldırımdan, yağmurdan, beladan, işkenceden yılmaz korsanı; dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.” (SF-7:76,77).

72-“Yalnız başına olan insan kadar büyük adam yoktur ama, insanlarla beraber olan insan, hakiki kıymetini ölçer, biçer. O zaman büyük adamsa, büyük adamdır. Bir şeye yaramaz adamsa, bir halta yaramaz adam olduğunu anlayan adam da bir şeydir. Onun için Safranbolulu Halil’in iskambil oynayan beş kişinin içinden beni seçmesi, gayet makuldür. Çünkü ötekiler hayalperestlerdir. Yanında durana kızarlar. Ben bu devreyi geçirincede kadar imanım gevremiştir.” (SF-6:15).

73-“Keçi başının derisi yüzülür. Ciğercilerde görürsünüz ya, bir kenarda asılı durur, şıp şıp şerbet gibi kanı damlar. Leş gibi de kokar. Ne kadar keskin kokarsa, o kadar işe yarar, işkembe de olur a, pahalıdır. Tuzluya oturur.” (SF-7:165).

74-“Bütün gün, ne ettiğimi bilmeden dolaştım. Çoktandır ne yaptığımı bilmiyorum. Ancak böyle dolaşırsam bir şeyler görebiliyorum. Yoksa gözümü dört açsam, nafile! Böylece hiç kimseyi, hiçbir eşyayı, hiçbir olayı dört başı mamur gördüğümü ve duyduğumu iddia edemem. Daha çok işin hiç lüzumsuzunu, teferruatını kılı kılına görüyorum,

duyuyorum da esaslı kısmını kaçırıveriyorum. Beni bir şahitliğe çağırırsalar, hapı yuttuğumun resmidir.” (SF-7:81).

75-“Ne diyorduk, neden söz açmıştık bilmem. Birdenbire benim kulağım hizasından bir bira şişesi uçtu. Frijider vitrininin kalın camında tuz buz oldu.” (SF-7:82).

76-“Evet, bana çarşı haram oldu. Şimdi gözümde, küçücük yirmi beş mumluk sinekli ampulleriyle ışıklı çarşı tütüyor.” (SF-7:92).

77-“Kısa boylu bir kadın ayağa kalktı. Camdan dışarı baktı. Sonra çıkma kapısına doğru yürüdü. Geldi, tam önünde durduğum kapıyı açtı. İstasyonda sanki bir simitçi, bir sucu arıyormuş gibi etrafa baktı. Ne sucu, ne simitçi göremeyince çekilirken yüzüne dikkatle baktım, iliklerime kadar ürperdim.” (SF-7:114).

78-“Ben iki saat sonra eve döndüğüm zaman kimse gelip de bana, ‘Sen öğleyin yoktun. Karnın zil çalıyordur. Bir lokma bir şey ye’ demezdi.” (SF-7:124).

79-“Oyunculardan biri, genç adama baktı.
‘Vay Murtaza,’ dedi, ‘demek senin kahveni beğenmeyenler de varmış.’

Genç adam kıpkırmızı kesilmişti. Şimşek gibi o tarafa baktı. Deminki lafı söyleyen adam;

‘Aklınıza bir şey gelmesin bayım,’ dedi, ‘bizim Murtaza, kahvesi beğenilmedi mi zıvanadan çıkar da...’ (SF-7:135).

80-“‘Bu akşam yine çileden çıktı Murtaza var mayalım üstüne,’ dedi beyaz saçlı adam.” (SF-7:137).

81-“Hayretler içindeyim. Herhangi bir kötü sebep düşünmenin büyük nankörlüğünü bir hesapladım da tüylerim diken diken oldu.” (SF-7:140,141).

82-“Beklenir... Ne beklenecek? Mucize! ilimde mucize yoktur. Bilinmez, keşfedilmemiş kanunlar bulunabilir ama... Şimdiye kadar yapılan bütün tahlillerde meydana çıkmamış bir şey olabilir. Olmamış olmasına ama, milyonda bir ihtimalle olabilir... Züğürt tesellisi!” (SF-7:144).

83-“Para vermeyenlere, tahlillerden biraz eksiltme yapanlara pek ses çıkarmıyor ya, yüz de vermiyor kardeşim. Suratından dökülen gülümseme bile bin parça!” (SF-7:145).

84-“Ben de bu ara kulağımı kaşıyaraktan gidip Haydarpaşa’ya bir bilet aldım. Yanlarına döndüm. Adam;

‘Sen nereye gidiyorsun nemselim?’ dedi.

Tut kelin perçeminden.” (SF-7:150).

85-“Onu şair, küskün, anlaşılmayan birisi yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötülecek, canından bezdireceğiz, içinde ne kadar güzel şey varsa hepsini, birer birer söküp atacak.” (SF-7:80).

86-“[...]

-Ya öğrenirlerse?.. Ha?

-Onun da kolayını buluruz. Yüz bir senelik Deli Ahmet’e ben bir tezkere yazarım. Sen de gönlünü hoş eder, paradan yana çekinmezsin.

Canım bırak bu lafları allasen!..” (SF-1:211).

87-“Kahve kalabalıktı. Bir düğünde kasığına kurşun yemiş genç bir delikanlı bir köşede, beyazları çoğalmış renksiz gözleriyle sapsarıydı, işte bu sarı delikanlıyla, kırk. kırk iki yaşlarında sağlam omuzları, bir tek aksız simsiyah saçlarıyla yağız bir adam arasında evvela hiçten başlayan bir kavga oldu. İhtiyarlar delikanlıların iyi çalışmadıklarından, işleri sürüncemede bıraktıklarından; bugünkü işi varına bırakmanın kötülüklerinden bahsediyorlardı.” (SF-1:220).

88-“[...] Cezalarını çekip af edildikten sonra, kahvelere girdiği zaman ayağa kalkarsınız. Ben, öyle kahvelerde, öyle katillere ayağa kalkan öyle başkanlar, öyle muhtarlar, öyle zenginler, öyle muteberan gördüm ki...

- **Bırak bu boş lafları!** dedim. Sen kendine bak.” (SF-6:71).

89-“[...]

- İki pay almak zaten hakkınız. Ona bir şey diyen yok. Ama siz öyle yapmıyorsunuz ki..

- Ya ne yapıyormuşuz?

- Çocuklara dördte bir pay, sessiz sedasızlara yarım pay, şöyle biraz kafa tutana bir pay veriyor, artanı yine pay ediyorsunuz.

- **Hadi bırak numaraları.** Ama hepsinin de cebini yoklasan ikişer kilo balık vardır.” (SF-6:214).

90-“Ne ayıp şey, ne kötü başlık, ne çirkin bir hikâye ismi!

Ben de öyle düşünüyorum. Hadi **bırakalım bir tarafa** dünya halini, şu pahalılık içinde sevişmek?.. Hadi sevişmeyi de **bırakalım bir yana**, onu da şu aç insanlar içinde var sanalım. Ama neden konu diye seçelim. Ne ayıp şey!” (SF-7:118).

91-“İdrarların kimisi kırmızı, kimisi koyu kırmızı, kimisi kiremit rengi aldı. Kimi bulandı. Kimi bulanığa sünger kâğıdı kondu. Bir tüpten ötekine aktarıldı. Öteki tüpe damla damla berrak bir şey damladı. Baktılar. Kimseciklerin göremeyecekleri, uçucu, kaçıcı, görünüp görünüp kaybolucu bir yeşil parıltı gördüler. Müspet.

Of be! Müspetse müspet be! **Vız gelir be!**

Geldiği anlaşılıyor mu tüplerden. Anlaşılmıyorsa açık konuşalım: Vız gelmiyor.” (SF-7:147,148).

Diğer kullanımları için bk. (SF-7:14); (SF-7:88); (SF-1:231). (SF-6:232). (SF-1:146).

92-“Giyindim, tekrar sokağa çıktım. Kahveye girdim. Karşısına geçip oturdum. Beni görünce **sapsarı kesildi.** Dudakları titriyordu.

Kahvenin aynasında sapsarı, bembeyaz bir adam gördüm. Ürktüm, bendim. Defolup kahveden gitti.” (SF-7:93).

93-“İhtiyar yere diz çökmüş, kalçalarını tuta tuta beddua ediyor; yukarıda genç çocuk, kalın bastonlu kayınbiraderine yalvarıyordu:

-Etme, eyleme ağabey, ben ne yaptım? Bu evin içinde ben sığıntıyım. Beni hor görme! Vurma ağam, vurma!” (SF-1:187).

94-“Arada bir fırsat bulursa doktorlardan gizli;

‘Bugün ne yapılacak bakalım size?’ diye soruyor.

Önünde listesi var. Ben ne bileyim ne yapılacak. Elinin körü yapılacak.” (SF-7:145).

95-“Bir korkudur alırdı kendisini.

‘Bir halttır ettik dün akşam. Acaba çok mu uluorta konuştum? Dilin kemiği yok ki birader. Hem biz kim, mebusluk kim? Bir şaka yapalım dedik...” (SF-7:102).

96-“Kayseri’yi değil, Erciyes’i seven adam da, deminki beş kişilik ve altıncısı ben olduğum kompartımana girdi. Ben isteksiz kendisine yer açtım. O, mağrur oturdu. Bu yer onun sarıh hakkı idi. Kimsenin surat etmeye hakkı yoktu.” (SF-1:72).

97-“İci çok hazin bir şekilde ezilir. Bir şimşek halinde, bir kahve sahibi olmak arzusunun onu, buraya çektiğini düşünür mü, duyar mı, pek belli olmazdı. Karışanım görüşenim yok, demesi de laftı.” (SF-1:76).

98-“Gece yarısı, bu soğukta valiye gideceklerine başka bir koğuş bulmak, daha olmasa polisler gittikten sonra kahveciye zorla, kapıyı açtırmak mümkündü. ‘Valiye kadar çıkmayı akıl edemezler. Bu muhakkak bir esrarkeştir,’ dedim.

-Ne ise, ben yukarıya doğru bir hızlanayım, belki geçmişlerdir de sen görmemişindir... dedi ve hafif hafif serpen karın içine karıştı gitti.” (SF-1:84).

99-“Vodina kavunları en iyi cinstir. Kokulan dışında değil; içindedir. Bu çitili, üzerleri çentikli, kokulu kavunlar yumuşayıverirler, eziliverirler, onları çabuk sürmelidir. Ne pahasına olursa olsun elden çıkarmalıdır. Birdenbire hararetlenir:

-Küçük bir çırak tutmalıyız, derdi.” (SF-1:163)

100-“Bu kış kıyametle oraya hangi hamalı çıkartabilirim. Çıkmazlar hınzırlar ki! Hepsi aç. Yazın kazandıkları şimdi çoktan bitmiştir. Balıktan pay almazlar, hepsi acından ölür.” (SF-1:202).

101-“Ömer’in hücum ettiği kadın, kızarmış yanağını ovalayarak;

-Ne oldu ki, Ömer Ağa? dedi. Lafımı yanlış anladın, kötüye ceptin.” (SF-1:171).

‘ne çıkar’ kalıp ifadesiyle ‘bundan hiçbir şey çıkmaz’ olumsuzlama görünümleriyle karşımıza çıkmaktadır

102-“Küçük çocuklar da tütüne alışırken fiyakası için başlarlar. O halde?.. Bu delikanlı da mademki daha çocuktur. Bundan ne çıkar? Müsamaha ile bakılabilir. (SF-1:225).

‘ne çare’ ile (SF-1:59).

‘ne çıkar’ ile (SF-7:48), (SF-7:26), (SF-7:14).

‘ne diye’ ile (SF-7:56), (SF-7:49).

‘ne gezer’ ile (SF-6:83).

‘ne haddime’ ile (SF-6:219).

3.3.3. Yapıca Olumsuz Anlamca Olumlu Olanlar¹⁷

Metinlerimizde rastladığımız ve aşağıda metin parça numaralarıyla sıraladığımız yapıca olumsuz ancak anlamca olumlu ifadeler katıldıkları dizimde karşımıza yine olumlama görünümüyle çıkmaktadırlar.

(1) Allahtan ümidi kesmemek; (2) tadına doyum olmamak (3) ortalığı velveleye vermemek (4) canına kıyamamak (5) ağızda bakla ıslanmamak; ağızdan lafı kaçırmamak (6) olur olmaz adama pabuç bırakmamak (7) kulak asmamak (8) alet

¹⁷ Aşağıdaki kalıp ifadelerin önündeki ayraç içi numaralar metin parça numaralarıdır.

etmemek (9) vız gelmemek (10) elinde olmamak (11) ses sada olmamak (12) misli menendi olmamak (13) yok pahasına satın almak (14) gözü olmamak (15) aç açık kalmamak; namerde muhtaç olmamak (16) bana mısın dememek (17) kulağıma çalınmamak (18) teşbihte hata olmamak (19) yok canım (20) ele güne rezil olmamak.

METİN PARÇALARI

1-“Böyle bir hastayı zorlamak doğru değildir. Sıhhi vaziyetine gelince: Allahtan ümit kesilmez, iyileşebilir. Ziyaretinizi kendisine bildireceğim.” (SF-1:125).

2-“Kışın soba kenarında bunu kesmek lazımdır. Ilık suya koymalı bir müddet, ılık suda kaldıktan sonra kesip yemelidir. Tadına doyum olmaz.” (SF-1:165).

3-“İçerde tombul yanakları kızarmış, ter içinde tıknaz bir kadın kıvranıyordu. Boşnakça bir şeyler mırıldanıyordu. Yüzü kindar bir mana ile buruşuk, kapıdan içeriye haykıran kadına kısılmış bir sesle fisıldadı:

-Sus, ortalığı velveleve verme!” (SF-1:186).

4-“Dilber;

-Hakkın var Ali Efendi ama, dedi, insan canına kıyamaz. Yoksa doğrusunu söyleyeyim mi, senin yerinde olsam benim de yapacağım budur.” (SF-1:208,209).

5-“-Sana yalan mı söyleyeceğim? Karnını göstererek, ‘belki de sendendir.’

-Sus kız! Senin ağzında da bakla ıslanmaz ki...

Sedat benim tarafıma tuhaf tuhaf baktıktan sonra;

-Dikkat, dedi. Ağzından bu lafı bir daha kacıрма. Bütün planlarım altüst olur.” (SF-1:211-212).

6-“Sandalcı Ali it, hergele bir şeydi. Olur olmaz adama pabuç bırakmaz. Garibi iyi Rumca, daha tuhafı çok fena Almanca konuşur. Nereden, nasıl öğrenmiştir? Ne bileyim ben?” (SF-1:226).

7-“Ben halime şükrederim. Bir ana bir oğula Sakari'nin şu kıyısında üç evlek bir bahçeyle bir kümes, sekiz tavuk ve karışım kalınlığında bir pazur çoktur bile. Böyle söylemesen dünyanın tadı tuzu kaçıyor da onun için derim. Sen her dediğime kulak asma!” (SF-6:78).

8-“Biz artık yazının canına okuduk. Onu nelere alet etmedik, içimizin, beynimizin güzel, tashihli taraflarını söyleyemediğimiz, söylemeye sıkıldığımız, utandığımız, hem temiz, hem de güzel olduklarına inandığımız şeyleri anlatmak için uydurduğumuz bu işaretleri, artık kepaze ettik.” (SF-6:83).

9-“İdrarların kimisi kırmızı, kimisi koyu kırmızı, kimisi kiremit rengi aldı. Kimi bulandı. Kimi bulanığa sünger kâğıdı kondu. Bir tüpten ötekine aktarıldı. Öteki tüpe damla damla berrak bir şey damladı. Baktılar. Kimseciklerin göremeyecekleri, uçucu, kaçıcı, görünüp görünüp kaybolucu bir yeşil parlıltı gördüler. Müspet.

Of be! Müspetse müspet be! Vız gelir be!

Geldiği anlaşılıyor mu tüplerden. Anlaşılmıyorsa açık konuşalım: Vız gelmiyor.” (SF-7:147,148).

10-“Çarşıya inemem, demiştim. Neden inemem? işte meselenin can alıcı yanı burada ya. Şu üç beş satırlık yazı süresince açıklamak istemediğim acayip bir sır vardı. Bunun anahtarı, ‘Çarşıya inemem,’ cümlesindeydi. Size bu düğümü ne kadar çözmek istediğimi bilemezsiniz. Ama elimde değil. Yooo, elimde, elimde olmasına. Ama yazamam. Yazarsam gülünç mü olurum? Gülünç olmak da neymiş? İnsanoğlu gülünç olmak için doğmamışsa gülünç etmek için doğmuştur, ikisi bir kapıya çıkar, ikisi bir kapıya çıkmaz.” (SF-7:87).

Benzer kullanım için bk. (SF-7:118).

11-“Trifon, her zamanki gibi, boyu kadar gemisiyle deniz kenarına inmişti. Ses sada yoktu, gemiye çoktandır tertibatsız, münferit peyda olan düşmanlar ortada gözüküyordu.” (SF-1:24).

12-“Bu sonbahar sabahındaki Gülhane Parkı'nın misli menendi yoktur.” (SF-1:207)

13-“Adamlar yola çıktı. Eski, bakımsız bir çiftlik, yok pahasına satın alındı.” (SF-6:57).

14-“Delikanlılık; şu iki gözüm önüme aksın, herifin malında gözüm yoktu.” (SF-6:78).

15-“O yalnız ağıyla yaşamıştı. Yalnız ağlarıyla yetmiş beş sene aç açık kalmamış, namerde muhtaç olmamıştı.” (SF-6:169).

16-“Saldım denize oltayı daha sis basmadan ortalığı. Kıpırdamadı bile. Bir başka oltacı cıva verdi, zokayı parlattım. Yine bana mısın demedi olta. Vazgeçtim balık tutmaktan. Geldim dayandım elektrik direğine. Koydum ayağımı rıhtım taşına. Düşündüm nasıl edeyim, diye. Kararım kat' i idi. Bu akşam tutmazsam bunun yarın akşamı vardı. Deniz bizimdi. İçi bir hazineydi.” (SF-6:171).

17-“Bu arada nahiye müdürü evlenmiş, çocuğu bile olmuştu. Ben artık onu pek görmüyordum. Nakli hane etmiştim. Yalnız yine, senelerce oturduğum bu kasabaya ara sıra yolum düşmeden de gidip gelirdim. Nahiye müdürü beye dair hiçbir dedikodu kulağıma çalınmazdı.” (SF-6:221).

18-“Bir küçük devlet düşünün ki, kendini korumak için kurşundan değil sevgiden, toptan değil kardeşlikten, makineliden değil müsamahadan, V2'den değil dostluktan, hidrojenden değil mayıs akşamlarından, zırhlıdan, denizaltıdan değil kayıktan ve balıktan, harpten değil bayramdan silahlarla mücehhez olsun. Toplu tüfekli, denizaltılı, uçaklı bir başka devlete, ‘Buyur bakalım, sıkı isen saldır bana!’ diyor. İşte ben de öyleyim diyeceğim ama, doğrusu benim bu kadar tesirsiz, tecrübe edilmemiş iyi silahlarım bile yok. Benzetiyorum. Tesbihte hata olmaz.” (SF-6:SF-6:231).

19-“-Topkapı daha uzak mı?

-***Yok canım***, yarım saatlik yol.” (SF-6:85).

Diğer kullanımlar için bk. (SF-6:105), (SF-6:12).

20-“Biraz o koşsun be! Seksen yaşındaki herifin çocuğu oluyor diye ben ***ele güne rezil olamam***. Ne haliniz varsa görün!” (SF-1:185).

3.3.3. Anlamca Olumsuzluğa Rağmen Metin Bağlamında Olumlama

Yalın kullanımda olumsuz anlam çağrıştıran ‘*yarı yolda bırakmak ya da bırakılmak*’ aşağıdaki metin parçasında ‘*her yarı yolda bırakılan şey tatlı ve canlı olduğu için dilimin ucuna bu cümle geydiği halde demeyeceğim*’ söyleminde olumsuzlama değil metin bağlamında olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

METİN PARÇALARI

1-“Arkadaşım, mütalaamı en tatlı yerinde kesti, demeyeceğim. Her ***yarı yolda bırakılan*** şey tatlı ve canlı olduğu için dilimin ucuna bu cümle geldiği halde diyemeyeceğim.” (SF-6:95,96).

3.3.4. Yapıca ve Anlamca Olumsuz Olanlar¹⁸

Metinlerimizde rastladığımız ve aşağıda metin parça numaralarıyla sıraladığımız yapıca ve anlamca olumsuz kalıp ifadeler katıldıkları dizimde karşımıza yine olumsuzlama görünümüyle çıkmaktadırlar.

(1) her sakallıyı babası zannetmemek (2) bir boka yaramamak (3) yaprak oynamamak (4), (5) elinin hamuruyla erkek işine karışmamak (6) yüzüne bakmaz olurdu (7) para etmemek (8) akli almamak (9) kırk yıllık sandalcıların bile kârı olmamak (10) nefesine yedirememek (11) hayra yormamak (12) Aman vermemek (13) yüz vermemek (14) iler tutar yeri olmamak (15) incir çekirdeği doldurmamak (16) umurunda olmamak (17) dilin kemiği yok (18) yağma yok.

¹⁸ Aşağıdaki kalıp ifadelerin önündeki ayraç içi numaralar metin parça numaralarıdır.

METİN PARÇALARI

1-“Bununla beraber, yirmi beş kuruş çıkarıp verdim, yürüdüm. Arkamdan koşup iade etti. Yüzünü görmedim, fakat elleri kararlı idi.

-*Her sakallıyı baban zannetme*, anladın mı?” (SF-1:64).

2-“Ömer yanındaki kırk beşlik adama;

-Şunu sav, dedi, *bir boka yaramaz*, korkak.¹ Kırk beşlik adam, üç adım arkalarında yürüyen omuzları kalkık çocuğa;

-Oğul, dedi, hadi sen git yat.²” (SF-1:173).

3-“Ağustosun öyle bir gününde idik ki *yaprak oynamıyor*. Çok berrak ve sıcak bir hava, sesleri uzaklardan bize getiriyor, ta Kumkapı sahillerinde yıkanan insanları düşündürüyordu.” (SF-1:164).

4-“Ömer, şarkıcı kadının kızarmamış sol yanağını işaret ederek;

-Bir daha, dedi, *elinin hamuruyla erkek işine karışma!*” (SF-1:171).

5-“-Merak etme Ömer Ağa... -yanağını bir eliyle açıyormuş gibi tuttuğu halde- merak etme sen. Zehra bir daha *elinin hamuruyla erkek işine karışmaz.*” (SF-1:171).

6-“Şehre her inişinde bazen kahvesi, bazen kendi, bazen de herkes için bir takım yenilikler satın alır. Bu şeyler bir ay geçmeden tecessüsten düşer, hurdalaşır, Recep bile *yüzüne bakmaz olurdu.*” (SF-1:215).

7-“Bir adam bir masal anlatıyordu. Şehirler, binalar, memleketler, sular ve köprüler, hanlar, kadınlar. Recep’in yeniliklerine taş çıkartacak yenilikler, sustalı çakılar, dürbünler, kuleler...

Masalı dinleyenlerin gözlerinde daha neler vardı?

İhtiyarlar ise bir köşede tamamen siyasi idiler, ciddi idiler, sahici idiler. Hiçbir şey *para etmiyordu.*” (SF-1:216).

8-“Perdede insanlar, hayvanlar, dağlar, sular ve her şey gördü, insanlar öpüşüyorlardı. Güzel adamlar, şık kadınlar vardı. Recep bu işe şaşmamıştı. Olurdu. Yalnız birdenbire sinemada kar yağmış, insanların yakalarına dolmuştu, işte o zaman Recep şaşıvermişti. Her şey mümkündü. Ama kar, Allahın karı nasıl yağardı? Bunu aklı almamış, köye döndüğü zaman bütün kış şehir görmemişlere temmuz ortasında kar yağdığını anlatmıştı.” (SF-1:218,219).

9-“Pazularına pek güvendiği için bu kürek oynatılamayan havada Ada’yı dolaşmaya kalkar. Terler, merler, fakat Ada’yı dolaşmasına da dolaşır. Dalgalarla pençeleşir. Cereyanları yarar. Hakikaten böyle bir havada Ada’yı dolaşmak, kırk yıllık sandalcuların bile kârı değildir.” (SF-1:226).

10-“Tövbe mi? dedim;

Tövbe etmeyeceğini biliyordum. Riyakârlığı da, bir türlü nefesine yediremiyordu. Aklı başına gelmiş;

-Efendi, sen mübalâğa ediyorsun, diyordu.” (SF-6:67,68).

11-“Bizim köyde nişanlanmak, evlenmek arası kasabadaki gibi uzun sürmez. Biz böyle beklmeleri hayra yormayız.” (SF-6:78).

12-“Bu su onu da devirir oğul. Aman vermez.” (SF-6:79).

13-“Ahmet çırağa surat ederdi. Yüz vermez, konuşmazdı. Hatta bazen, homurdanırdı. Fakat dördüncü günün akşamı, iş bittikten sonra beraber domatesle ekme yerlerdi.” (SF-1:77).

14-“Yoldan hızlı hızlı kadınlar geçiyordu.

‘Umudum yok,’ dedi birisi.

Bir başkası:

‘Külçe gibi,’ dedi... ‘iler tutar yeri yok. Ben böyle şey görmedim.” (SF-7:147).

15-“İşte hikâyelerimi nasıl yazdığımı şimdilik merak eden dostum, yarın, incir çekirdeği doldurmayacak mevzuları yazan bir

hikayecinin iyi bir hikayeci olmadığını yazacağına göre, bilmem hikâyem oldu mu? Olmadıysa ne yapalım? Bizim hikâye anlayışımız da böyle efendim.” (SF-7:71).

16-“Sonra onlar mı var çarşıda yalnız? Bizim kahveci Iskanavi var. Onun dünya umurunda değildir.” (SF-7:90).

17-“Bir korkudur alırdı kendisini.

‘Bir halттır ettik dün akşam. Acaba çok mu uluorta konuştum? Dilin kemiği yok ki birader. Hem biz kim, mebusluk kim? Bir şaka yapalım dedik...” (SF-7:102).

18-“Balık çıkmadığı zaman yanaşmıyorlar ağı temizlemeye hiç. Yağma yok hemşerim!” (SF-6:186).

Benzer kullanım için bk. (SF-6:165).

3.3.5. İlençlerle Yapılan Olumsuzlama¹⁹

Bu tip kullanımlar metinlerde ya olumsuz aktarımın derecesin arttırmakta ya da söylemde bir durum veya olaya olumsuzluk yüklemektedir. Genellikle umursamama, yok sayma gibi anlamları söyleme dahil eden ilençlerin kullanımı istenmeyen durumlara da yönelik gönderimler içerebilmektedir. Bu kullanımları ünlem olarak söylem düzleminde yer almaları da dikkat çekicidir.

(1) yazıklar olsun (2) hey gidi günler hey (3) gözün kör olsun (4) yaptığım iyilik gözünüze dizinize dursun (5) ne halin varsa gör (6) ne halin varsa gör; Allah belanı versin (7) Allah belasını versin (8) dinine yandığımın dünyası (9) ağızından yel alsın (10) gözüm kör olsun (11) hor görme (12) ne bok yerseniz yiğün (13) Allah kahretsin (14) Allah beni kahretsin.

METİN PARÇALARI

1-“Eskicizade’ye, indiğim otelin kıraathanesinde rastladım.

-Yazıklar olsun kâtip, dedi. Hani beraber gelecektik.” (SF-1:157).

¹⁹ Aşağıdaki kalıp ifadelerin önündeki ayraç içi numaralar metin parça numaralarıdır

2-“Kasabaya beş sene evvel gittiğim zaman;

-Kâtip, diye seslendi.

Ama sesi eskisi gibi çıkmıyordu.

-Şuramda, kâtip, şuramda bir şey var ki, beni sıkıyor, anlayamıyorum. Hamur işi memnu, yorulmak memnu, heyecan memnu, rakı yasak. Böyle yaşamak mı olur? **Hey gidi günler hey!..**” (SF-1:158).

3-“Lohusa Boşnakça mırıldanıyor; aynı lisanla yeminler ediyor, karnındakinin ihtiyarın mahsulü olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Görümce ise Boşnakça bildiğini anlatır bir yüzle;

-Yemin etme, diyordu. **Gözün kör olsun**, sus!.” (SF-1:187).

4-“**Yaptığım iyilik gözünüze dizinize dursun!**” (SF-1:214).

5-“[...] Üst baştan geçtim. Eskilerle idare ediyordum. Ama boğazımdan geçmem. Biz İstanbulluyuz çocuğum. Bogaziçiliyiz. Boğazımıza düşkün oluruz. Ben annemden bile bol süt emmişim. Sen onun için inek sütüyle beslendin... Bu kiler dolmazsa yapamam. **Ne halin varsa gör.**” (SF-6:38).

6-“Elini ayağımı çözdüm.

-Hadi, dedim. **Ne halin varsa gör, Allah belanı versin.**” (SF-6:71).

7-“Şu abullabut simitçi de nerde kaldı? **Allah belasını versin!** Gelir, akşamki simiti dayar. Gelmez, çayın tadı kaçır.” (SF-6:114).

8-“Pipolu adam reis kapıyı kapar kapamaz başladı:

-Kedi için cebime iki tane balık korum, adım hırsıza çıkar. Herifçioğlu bir vuruşta 500 lira vurur, ismi ‘Kara Vokiri’dir; **dinine yandığımın dünyası!**” (SF-6:213).

9-“‘Veremem efendi, veremem’ dedi eczacı, ‘ya kalbin varsa? Ya tansiyonun yüksekse? Ya ganserli isen? Ya ciğerlerinde gapanmamış yaran varsa?...’ içimden **‘Ağzından vel alsın herif!’** dedim.” (SF-7:50).

10-“‘Firigidaireden,’ dedi, ‘bir salkım üzüm aldım şimdi; al pehlivan. Yedim. Üstüne de bir masraba Tomruk suyu içtim.’

Sahiden üzümü yemiş, Tomruk suyunu içmiş gibiydi. **Gözüm kör olsun**, alay etmek için;

‘Afiyet şeker olsun!’ demedim.” (SF-7:63).

11-“İhtiyar yere diz çökmüş, kalçalarını tuta tuta beddua ediyor; yukarıda genç çocuk, kalın bastonlu kayınbiraderine yalvarıyordu:

-Etme, eyleme ağabey, ben ne yaptım? Bu evin içinde ben sığıntıyım. Beni **hor görme!** Vurma ağam, vurma!” (SF-1:187).

12-“Mercan Usta’nın boyacı sandığını seyrettikten sonra, içinizde Mercan Usta ile bir salaş meyhanede iki kadeh içmek ve Mercan Usta’dan ayrılırken elini öpmek isteği doğmazsa, İstanbul ilini bırakıp gidin. Nereye giderseniz gidin. Uçağa binip New York’a gidin paralı iseniz. Parasızsanız Sarayburnu’ndan atın kendinizi. 3-4 yüz binlikseniz gidin çirkin apartmanınıza; sümüklü çocuklarınızı, lavanta kokulu pasaklı karılarınızı kucaklayın. **Ne bok yerseniz yiyin.**” (SF-6:163).

13-“Çarşıya inemem. Çarşığı **Allah kahretsin.**” (SF-7:89).

14-“‘Çocuk çok zorladı. ‘Gel’ dedi, ‘satalım şu evi. Almanya’dan değil, dünyanın hiçbir yerinden Türkiye’ye zerre ilaç gelmeyecek. Toplayalım şu müstahzarları! 100 lira 1000 olacak, 1000 10 bin. Bu böyle sürüp gidecek. Zengin olacağız Hayri. Ben seni severim, etme...’ Yapamadım anam, yapamadım. **Allah beni kahretsin!** Yapamadım.” (SF-6:22).

4. METİNSEL OLUMSUZLAMA GÖRÜNÜMLERİ²⁰

Sezdirimler, tümcenin varolan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütme ile kazanılacak ek bilgileri içerir. Bir sözcük bir başka sözcüğü daha belirgin olarak aktarmak için söylenmiş olabilir. Metinlerde yer alan sezdirimler, çoğunlukla eksilti yoluyla ortaya çıkan yapılardır. Bununla birlikte söylemin derin yapısı da eksiltili olarak kabul edilebilir. Hem eksiltili anlamın, hem derin yapıdaki anlamın ortaya çıkabilmesi için okuyucunun etkin olması, anlatıya katılması gerekmektedir. Gerek eksilti gerekse de derin yapıda karşımıza çıkan metin ilişkilerini anlamlandırmada okur çıkarsamalarda bulunarak bunu yapar. Yazarın ortaya koyduğu bu durum, okurun söylenmemiş olanı sezmesi işidir.

Metinlerde yer alan yinelemeler, artgönderimler, öngönderimler, eksiltili anlatımlar, aynı durumu, kişiyi ya da olayı çağrıştıran yinelemeli anlatımlar, anlatının başından sonuna kadar genel metin bağlamında oluşması, adil kullanımları, başka adlarla betimlemeler ya da belirtmeler, eylem zamanı, tümceler arası bağıntı, ilişki öğeleri, ilişki sözcükleri, temel mantıksal yapıyı açıkça belirten her türlü metin düzenleyicileri, tümceler arası ilişkileri belirten sözcük ya da sözcük grupları, gerek metindeki bilgilerden gerekse de kültürel ya da ansiklopedik bilgiler yardımı ile öğrenilebilecek çıkarsamalar, metnin bağdaşıklık yapısını ortaya koymak için göz önünde bulundurulması gereken etmenlerdir (Günay,2001,84).

Burada bağdaşıklık metni oluşturan tümceler arası ilişkileri ortaya koymak anlaşılmalıdır.

Temelde dilde iki anlamsal görünüm vardır. Bunlar olumlama ve olumsuzlama görünümleridir. Dildeki diğer kullanımlar bu iki görünümü bütünleyen yapılardır. Gerek yüzey yapıda gerekse de derin yapıda karşımıza çıkan anlamlar bu iki eksen etrafında gerçekleşir. Metnin yüzey yapısında biçimce olumluluğa sahip bir söylem derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabileceği gibi; biçimce olumsuzluğa sahip bir söylem derin yapıda olumlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra dilde sadece olumlama ya da sadece olumsuzlama bildiren görünümler de vardır.

Bu bölümde biz metin düzleminde olumsuzlamanın temelde nasıl bir görünüm ifade ettiğini örnek bir çözümleme ve metinlerimizden seçtiğimiz farklı görünümlerle

²⁰ Metinsel Olumsuzlama Görünümleri aktarılırken 'metin parçaları' nın açıklamaları metin parçalarından hemen önce verilmiştir.

aktarmaya çalışacağız. Sadece bir öykü seçmemizin nedeni; tüm öyküleri bu gözle değerlendirmenin çalışmamızın amaç ve kapsamını aşacak olmasıdır. Zaten çalışmamızın önceki bölümlerinde ayrıntılarıyla durmaya çalıştığımız biçim birimsel, sözcük birimsel ve söz dizimsel olumsuzlama görünümleri bize konuyla ilgili yeteri kadar bilgi sağlamıştır.

Bu bölümde olumsuzlama görünümlerini inceleyeceğimiz metin Sait Faik'in (Bütün Eserleri-1) 'Semaver' adlı öyküsüdür. Öykünün önce numaralandırılmış tam metni ardından da incelemesi verilecektir. Bu inceleme, bize olumsuzlamanın genelde metinlerde nasıl bir görünüm sergileyebildiğinin küçük bir modelidir.

SEMAVER

-Sabah ezanı okundu.¹ Kalk yavrum, işe geç kalacaksın.²

Ali, nihayet iş bulmuştu.³ Bir haftadır fabrikaya gidiyordu.⁴ Anası memnundu.⁵ Namazını kılmış, duasını yapmıştı.⁶ İçindeki Cenabıhakla beraber, oğlunun odasına girince, uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı.⁷ Ali, işten çıkmış gibi terli ve pembeydi.⁸

Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri kâzibe bakıyordu.⁹ Neredeyse ötecekti.¹⁰

Ali nihayet uyandı.¹¹ Anasını kucakladı.¹² Her sabah yaptığı gibi, yorganı kafasına büsbütün çekti.¹³ Anası yorgandan dışarda kalan ayaklarını gıdıkladı.¹⁴ Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi.¹⁵ Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?¹⁶ Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?¹⁷ Yemek odasına kucak kucağa geçtiler.¹⁸ Odanın içini kızarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu.¹⁹ Semaver ne güzel kaynardı.²⁰ Ali, semaveri, içinde ne ıstırap ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi.²¹ Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.²²

Sabahleyin, Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi.²³ Sonra sesler, Halıcıoğlu'ndaki

askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü.²⁴ Demek ki, Ali'miz biraz şairce idi.²⁵ Büyükdeğirmen'de bir elektrik amelesi için hassasiyet, Haliç'e büyük transatlantikler sokmaya benzerse de Biz, Ali, Mehmet, Hasan biraz böyleyizdir.²⁶ Hepimizin gönlünde bir aslan yatar.²⁷

Ali, annesinin elini öptü.²⁸ Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı.²⁹ Annesi gülüyordu.³⁰ O, annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti.³¹ Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı.³² Ali birkaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek, avuçlarını kuklaya koklaya uzaklaştı.³³

Sabah serin, Haliç sisli idi.³⁴ Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı.³⁵ Beş kişi Halıcıoğlu'na geçtiler.³⁶

Ali bütün gün zevkle, hırsıyla, iştihakla çalışacak.³⁷ Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemedi.³⁸ Onun için dürüst, gösterişsiz işleyecek.³⁹ Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir.⁴⁰ Onun ustası, İstanbul'da bir tek elektrikçiydi.⁴¹ Bir Almandı.⁴² Ali'yi çok severdi.⁴³ İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti.⁴⁴ Kendi kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı, çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikteydi.⁴⁵

Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü.⁴⁶

Anasını kucakladıktan sonra, karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu.⁴⁷ Bir pastra oynadılar.⁴⁸ Bir heyecanlı tavlâ partisi seyretti.⁴⁹ Sonra evinin yolunu tuttu.⁵⁰ Anası yatsı namazını kılıyordu.⁵¹ Her zaman yaptığı gibi, anacığının ününe çömeldi.⁵² Seccadenin üzerinde taklalar attı.⁵³ Dilini çıkardı.⁵⁴ Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman kadıncağız selam vermek üzereydi.⁵⁵ Anası;

-Ali be, günah be yavrum, dedi.⁵⁶ Günah yavrucuğum, yapma! Ali⁵⁷;

-Allah affeder ana, dedi.⁵⁸ Sonra saf, masum sordu⁵⁹:

-Allah hiç gülmez mi?⁶⁰

Yemekten sonra Ali, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı.⁶¹ Anası ona bir kazak örüyordu.⁶² Sonra yükün içinden lavanta çiçeği

kokan şilteler serip yattılar...⁶³

Anası sabah namazı okunurken Ali'yi uyandırdı.⁶⁴

Kızarmış ekmeğin kokan odada semaver ne güzel kaynardı.⁶⁵ Ali semaveri, içinde ne ısıtıp, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi.⁶⁶ Ondaki yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihlal edilirdi.⁶⁷

Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi.⁶⁸ Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu.⁶⁹ Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor, buruşuk ve tülbent kokan vücudunda, akşam üstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman, bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu.⁷⁰

Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında, üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti.⁷¹ Çöküş, o çöküş.⁷²

Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı.⁷³ Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi.⁷⁴ Fırladı.⁷⁵ Yemek odasının kapısında durdu.⁷⁶ Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti.⁷⁷ Onu uyuyor sanıyordu.⁷⁸ Ağır ağır yürüdü.⁷⁹ Omuzlarından tuttu.⁸⁰ Dudaklarını, soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi.⁸¹

Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak.⁸² O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.⁸³

Sarıldı.⁸⁴ Onu kendi yatağına götürdü.⁸⁵ Yorganı üstlerine çekti, soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı.⁸⁶ Vücudunu, hayatini bu soğuk insana aşılama uğraştı.⁸⁷ Sonra âciz, onu köşe minderinin üzerine attı.⁸⁸ Bütün arzusuna rağmen, o gün ağlayamadı.⁸⁹ Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı.⁹⁰ Aynaya baktı.⁹¹ En büyük kederin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir cehre almak kabil olmayacak mıydı?⁹²

Ali, birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz

yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu.⁹³ Sonra ölüye bir daha baktı.⁹⁴ Hiç de korkunç değildi.⁹⁵

Bilakis, çehre eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülayimdi.⁹⁶ Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı.⁹⁷ Sokağa fırladı.⁹⁸ Komşu ihtiyar hanıma haber verdi.⁹⁹ Komşular koşa koşa eve geldiler.¹⁰⁰ O, fabrikaya yollandı.¹⁰¹ Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibiydi.¹⁰²

Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı.¹⁰³ Ölüm, munis, anasına girdiği gibi, onun bütün hassasiyetini, şefkatini, yumuşaklığını almıştı.¹⁰⁴ Yalnız biraz soğuktu.¹⁰⁵ Ölüm, bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi.¹⁰⁶ Yalnız biraz soğuktu, o kadar...¹⁰⁷

Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi.¹⁰⁸ Gece ışık yakmadan oturdu.¹⁰⁹ Geceyi dinledi.¹¹⁰ Anasını düşündü.¹¹¹ Fakat ağlayamadı.¹¹²

Bir sabah, yemek odasında karşı karşıya geldiler.¹¹³ O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı.¹¹⁴ Güneş, sarı pirinç maddenin üzerinde donakalmıştı.¹¹⁵ Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu.¹¹⁶ Kendisi bir sandalyeye çöktü.¹¹⁷ Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı...¹¹⁸ Ve o evde, o, bir daha kaynamadı.¹¹⁹

Bundan sonra Ali'nin hayatına bir salep güğümü girer.¹²⁰

Kış, Haliç etrafında, İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur.¹²¹ Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler; kocaman bir duvara sırtını vererek üzerine zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.¹²²

Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri salep fincanını kucaklayan, burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı, pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri, kocaman fabrika duvarına sırtını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi.¹²³ (SF-1:9-13).

4.1. Biçim Birimsel Düzeyde Metinsel Olumsuzlama

Biçimsel düzey söylemin şekillendiği ilk aşamadır. Yalın olumlama ya da olumsuzlamanın söylem düzleminde olumluluk ya da olumsuzluğunu anlam boyutuna taşıyan yapılar bu düzeyde yer alır. Dilbilgisinde ek olarak kavramlaştırılan bu yapılar, (biçim birimler) bu düzeyin temelini oluşturur (Biçim birimlerle yapılan olumsuzlama görünümleri için bk. 0.1.1. ve bölüm 1.).

Biçimsel yapıların metinlerdeki olumsuzlama görünümleri, biçim birimlerin sözce ya da söylemlerin anlamına yaptıkları katkılarla ilgilidir. Bunları yukarıdaki metinimizle bağlantılı olarak şu şekilde açıklayabiliriz.

1/7'deki '*...uyandırmaya kıyamadı*' söyleminde '*-ebil-*' olumsuz bileşik fiil çekimi öznenin, eylemin gerçekleşmemesindeki niyetliliğine gönderimde bulunurken, '*evvela*' sözcüklemesi eylemin gerçekleşeceğine yönelik bir gönderimle metinselliğe katılmıştır. Olumsuzlanan eylem, gerçekleşmeme anlam ayırtısıyla söylem düzlemine çıkarken, sözcükleme bağıntısıyla, eylemin daha sonra gerçekleşeceği sezdirim yoluyla üretimdeki yerini almıştır.

1-“İçindeki Cenabıhakla beraber, oğlunun odasına girince, uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu *evvela uyandırmaya kıyamadı*.⁷”

2/40'da görüldüğü ve daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, her olumsuzluk biçim birimi söylemde olumsuzlama görünümü oluşturmamaktadır. Bağlam ve sözcüklerin birliktelik anlamı olumsuzlamanın ya da olumlamanın ortaya çıkmasında etkindir. '*Ali'nin bütün gün zevkle, hırsla, iştiaikle çalışacak olması ve bunu üstün görünmek istemeden, dürüst ve gösterişsiz işleyerek yapması*' ifadesi söyleme dahil olan olumsuzluk biçim birimlerine rağmen söylem, olumlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Buradaki diğer bir durum ise; söyleme katılan ve olumsuzluk biçim biriminin ulandığı sözcüklerin sahip olduğu sözlük birimsel anlamlardır. '*gösteriş*' sözcüğünün çağrıştırdığı olumsuz anlam olumsuzluk biçim biriminin ulanmasıyla metin bağlamında olumlama görünümü oluşturmuştur.

2-“Ali bütün gün zevkle, hırsıyla, iştiyakla çalışacak.³⁷ Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden.³⁸ Onun için dürüst, gösterissiz işleyecek.³⁹ Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir.⁴⁰”

3/57'deki ‘-Ali be, günah be yavrurum, dedi. Günah yavrucuğum, yapma! Ali;’ söylemi ise; olumsuzluk biçim birimleriyle oluşan olumsuzlama görünümüne bir örnektir. Öncül sezdirimle (...günah be yavrurum. Günah yavrucuğum) olumsuzlamayı pekiştirme gibi de değerlendirilebilecek olan ‘yapma!’ ünlem ifadesi, hem biçimsel hem de anlamsal olumsuzlamanın ortaya çıktığı bir kullanımdır.

3-“Anası yatsı namazını kılıyordu.⁵¹ Her zaman yaptığı gibi, anacığının ününe çömeldi.⁵² Seccadenin üzerinde taklalar attı.⁵³ Dilini çıkardı.⁵⁴ Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman kadıncağız selam vermek üzereydi.⁵⁵ Anası;

-Ali be, günah be yavrurum, dedi.⁵⁶ Günah yavrucuğum, yapma! Ali⁵⁷,”

Olumsuzluk biçim birimleri farklı metinsel işlevler de üstlenebilmektedirler.

4/71'deki ‘uyanmadan’ ifadesi durum ve zamana yönelik bir gerçekleşmemeyi ana yargıya bağlamıştır. Bu yönüyle eylemin oluşunu ya da ortaya çıkışını durum-zaman yönünden sınırlandırma işlevi üretime katılmıştır. Aynı durum 4/73'teki ‘uyandırmadığına hayret etmek’ ve ‘vaktin geciktiğini anlayamamak’ için de geçerlidir.

4-“Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında, üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çökuvermişti.⁷¹ Çöküş, o çöküş.⁷²

Ali, annesinin kendisini bu sabah için uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı.⁷³”

5/82'deki ‘Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak’ ifadesi, derin yapıda olumsuz biçim birime karşın, karşılaştırmaya bağlı bir olumlama görünümü oluşturmuştur. Metnin anlam çözümü ‘...den farksız olacağız, aynı onun gibi olacağız’ dır.

5-“Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak.⁸² O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.⁸³”

6/89'daki 'ağlayamadı' sözcüğü '-ebil-' olumsuz bileşik çekimi ile öznenin niyetliliğine gönderimde bulunmasının yanında, 'bütün arzusuna rağmen' sözcüklemesi biçimsel olumsuzlamanın anlamını pekiştiren bir görünüm oluşturmaktadır. 6/90'daki 'Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı.' ifadesi ise, kesinlik anlam ayırtısıyla olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı metin parçasında (6/92) yoksama anlam ayırtısını ulandığı sözcüğe katan '+sız/+sız' biçim biriminin 'uykusuz kalmış insan çehresi' sözcük grubu aracılığıyla olumsuz aktarıma katkıda bulunduğu görülür.

Yine, söz konusu metin parçasında (6/92) olumsuz çekimlenmiş fiile ulanan soru biçim birimi 'En büyük kederin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir cehre almak kabil olmayacak mıydı?⁹²' söyleminde, var olan olumsuzlamayı pekiştirme işleviyle söylemde yer almıştır.

6-"Bütün arzusuna rağmen, o gün ağlayamadı.⁸⁹ Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı.⁹⁰ Aynaya baktı.⁹¹ En büyük kederin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir cehre almak kabil olmayacak mıydı?⁹²"

7/109'deki eylemin yapılış tarzına yönelik 'ışık yakmadan oturmak' ifadesi ile 7/112'deki, yine öznenin niyetliliğine yönelik gerçekleşmeme ifadesi, biçim birimlerle karşımıza çıkan olumsuzlama görünümleridir.

7-"Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi.¹⁰⁸ Gece ışık yakmadan oturdu.¹⁰⁹ Geceyi dinledi.¹¹⁰ Anasını düşündü.¹¹¹ Fakat ağlayamadı.¹¹²"

8/116'da 'Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu.' sezdirimi 8/119'daki 'Ve o evde, o, bir daha kaynamadı' olumsuzlama söylemine metin bütünlüğünde bağlanmıştır.

8-"Bir sabah, yemek odasında karşı karşıya geldiler.¹¹³ O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı.¹¹⁴ Güneş, sarı pirinç maddenin üzerinde donakalmıştı.¹¹⁵ Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu.¹¹⁶ Kendisi bir sandalyeye çöktü.¹¹⁷ Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı...¹¹⁸ Ve o evde, o, bir daha

kaynamadı.^{119,,}

9/16'da yer alan “*Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?”* söyleminin anlamsal yorumu dizimde kullanılan olumsuzluk ögesine karşın ‘*evet öyleydiler*’ olumlama görünümü ile karşımıza çıkarken, gönderimsel olarak, ortaya çıkan durum olumsuzlamadır.

9/17'deki ‘*Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?*’ sorulu söylemi, var olan olumlu yapıya rağmen ‘*anasının çocuğundan başka gelirleri yoktu*’ anlamsal yorumuyla olumsuzlama görünümü oluşturmaktadır.

9-“Ali nihayet uyandı.¹¹ Anasını kucakladı.¹² Her sabah yaptığı gibi, yorganı kafasına büsbütün çekti.¹³ Anası yorgandan dışarda kalan ayaklarını gıdıkladı.¹⁴ Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi.¹⁵ Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?¹⁶ Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?^{17,,}”

4.2. Sözcük Birimsel Düzeyde Metinsel Olumsuzlama

Sözcük birimsel düzlemde olumsuzlamanın metinsel bir ölçüt olan ‘tutarlılıkla’ yakından ilgisi vardır. Aynı dizimde yer alan sözcüklerin olumsuzlama görünümüne sahip dilsel üretimlerde, var olan bu olumsuzlama görünümüne yönelik bir sözlüksel anlam alanı içerisinde yer alması gerekir. Aynı durum olumlama görünümü için de geçerlidir. Daha açık bir ifadeyle, söylemde biçimsel değil; anlamsal değeriyle de var olan sözcük birimler, eğer sözlüksel olumsuzluk çağrışımına sahiplerse metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedirler. Bu sözcükler dilbilgisel sınıflandırmada anlamlı ya da görevli olma durumuna göre de farklı görünümsergilemektedirler.

Tümcelerde temel öge olan yüklemeler eğer yalın kullanımlarında sözlük birimsel anlam olarak olumsuzluk çağrışımına sahiplerse kullanıldığı tümcenin bütününe yönelik bir olumsuzlama görünümü oluşturmaktadırlar. Öte yandan sıfatlar dizimde niteledikleri adlarda; zarflar ve edatlar ise anlam olarak çeşitli ayırtlamalarıyla ulandıkları yapılarda bir takım olumsuzlama görünümleri oluştururlar. Bunun yanı sıra, bir kısım bağlaçlar da metinlerde bağladıkları iki yargıdan birini olumsuzlayarak söylem düzleminde olumsuzlama görünümü oluşturan sözcük birimlerdendir. (sözcük birimlerle Yapılan

Olumsuzlama Görünümleri için bk. 0.1.2. ve bölüm 2.)

1/2'de söylem düzlemine çıkmayan şart ifadesine bağlı '*geç kalacaksın*' söylemi, metinde sezdirimsel olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. '*geç kalmak*' eylemi sözlük birimsel anlamda taşıdığı olumsuzlama değeriyle söyleme olumsuzlama ifadesi katmıştır.

1-“-Sabah ezanı okundu.¹ Kalk yavrum, işe *geç kalacaksın*.²”

2/15'te '*sayılmak*' fiili '*mesut sayılabilirdi*' söyleminde '*mesut değildi ama...*' anlamsal yorumuyla karşımıza yalın kullanımda olumsuzlama görünümüyle çıkmıştır. Burada da yine sözlük birimsel anlam olumsuzlama görünümünün ortaya çıkmasında etkilidir.

2-“Ali nihayet uyandı.¹¹ Anasını kucakladı.¹² Her sabah yaptığı gibi, yorganı kafasına büsbütün çekti.¹³ Anası yorgandan dışarda kalan ayaklarını gıdıkladı.¹⁴ Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın *mesut sayılabilirdi*.¹⁵”

3/78'de '*Onu uyuyor sanıyordu*.' söylemi, olmayan bir duruma '*sanmak*' fiilinin sözlük birimsel anlamıyla ilişkili olarak olumsuzlama görünümü oluştururken; 3/81'deki '*Dudaklarını, soğumaya başlamış yanaklarına sürdüğü zaman ürperdi*' söyleminde '*ürpermek*' fiili olumsuz durum aktarımıyla yalın kullanımda sözlük birimsel anlamıyla olumsuzlama görünümü oluşturmuştur.

3-“Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı.⁷³ Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi.⁷⁴ Fırladı.⁷⁵ Yemek odasının kapısında durdu.⁷⁶ Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti.⁷⁷ Onu uyuyor *sanıyordu*.⁷⁸ Ağır ağır yürüdü.⁷⁹ Omuzlarından tuttu.⁸⁰ Dudaklarını, soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman *ürperdi*.⁸¹”

Kullanıldıkları dizimde taşıdıkları olumsuz sözlük birimsel anlamı niteledikleri

adlara aktaran sıfatlar, söylemde niteledikleri adla sınırlı olan bir olumsuzlama görünümü oluşturmaktadırlar. (Sıfat kullanımları için bk. bölüm 1.3.1.2.; bölüm 1.9.1.; bölüm 2.2.)

4/16'daki 'Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?' söyleminde bir zarfla anlamı pekiştirilmiş 'az' sözcüğünün sıfat kullanımını bu işlevdedir.

4-“Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler?¹⁶
Anasının çocuğundan başka gelirleri var mıydı?¹⁷”

5/122'deki 'Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler; kocaman bir duvara sırtını vererek üzerine zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.' söyleminde 'bozuk kaldırımlar' ve sıfat-fiil kullanımıyla söylem düzlemine çıkan 'buz tutmuş çamur parçaları' söylemleri olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir kullanımdır.

5-“Kış, Haliç etrafında, İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur.¹²¹ Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler; kocaman bir duvara sırtını vererek üzerine zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.¹²²”

Yine, 6/123'teki '...burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler...' söyleminde öyküde varlığı olumsuzluk kavramıyla özdeşleşen 'semaver', metin içi gönderim ve olumsuz aktarımla, metinde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmıştır. Aynı tümcedeki 'fakir mektep talebeleri' söylemi de olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkan diğer bir kullanımdır.

6-“Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetli elleri salep fincanını kucaklayan, burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı, pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri, kocaman fabrika duvarına sırtını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi.¹²³”

7/108'de '*boş odalar*' söylemindeki '*boş*' sıfat kullanımını yine nitelediği ada yönelik olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

7-“Ali, günlerce evin *boş* odalarında gezindi.¹⁰⁸

Ayırtlama ifadesiyle de söylemin derin yapısında olumsuzlama görünümü oluşabilmektedir. 8/41'deki '*Onun ustası, İstanbul'da bir tek elektrikçiydi.*' söyleminde derin yapı çözümünü karşımıza çıkan '*İstanbul'da başkaca elektrikçi yoktu*' ifadesi bu tip olumsuzlama görünümüne örnektir.

8-“Onun ustası, İstanbul'da *bir tek* elektrikçiydi.⁴¹ Bir Almandı.⁴² Ali'yi çok severdi.⁴³”

Zarf kullanımları da, daha önce ayrı bir bölümde değerlendirdiğimiz üzere, kullanıldıkları söyleme derin yapıda olumsuzlama anlam ayırtısı katmaktadırlar. 9/10'daki '*Neredeyse ötecekti.*' söylemi gelecek zamana bağlı bir gerçekleşmeme bilgisiyle '*henüz ötmedi*' anlamında derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır.

9-“Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri kâzibe bakıyordu.⁹ *Neredeyse* ötecekti.¹⁰”

Zarfların bu kullanımları, derin yapıda ve zarfın kullanıldığı söylemde yer alan sözceler dışındaki sözcelere yönelik yoksama ifadesiyle gerçekleşmektedir. (Zarf kullanımları için bk. bölüm 1.3.2.3.; bölüm 1.9.2.; bölüm 2.3.)

10/22'deki '*Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.*' söyleminde '*yalnız*' zarf kullanımını '*semaverden koku, buhar ve sabahın saadetinden başka bir şey istihsal etmezdi*' anlam çözümünü derin yapıda olumsuzlama görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

10-“Ali, semaveri, içinde ne ıstırap ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi.²¹ Ondan *yalnız* koku, buhar ve sabahın saadeti *istihsal edilirdi.*²²”

'-mek üzere' edatlı kullanımı 11/55'teki 'selam vermek üzereydi' söyleminde gerçekleşmemeye bağlı 'henüz selam vermemişti' olumsuzlama ifadesi bu kullanımın metinlerde karşımıza çıkan olumsuzlama görünümüdür. (Edat kullanımları için bk. bölüm 2.6.)

11-"Anası yatsı namazını kılıyordu.⁵¹ Her zaman yaptığı gibi, anacığının ününe çömeldi.⁵² Seccadenin üzerinde taklalar attı.⁵³ Dilini çıkardı.⁵⁴ Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman kadıncağız selam vermek üzereydi.⁵⁵ Anası;

-Ali be, günah be yavrum, dedi.⁵⁶ Günah yavrucuğum, yapma! Ali⁵⁷;"

'ne...ne...' bağlacı 12/66'deki 'Ali semaveri, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi.' söyleminde olumlu çekimlenmiş bir fiile bağlanarak bağladığı sözcükleri yoksama anlamıyla söylem düzlemine çıkarıp olumsuzlama görünümü oluşturmuştur. (Bağlaçlar için bk. bölüm 2.4.)

12-"Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı.⁶⁵ Ali semaveri, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi.⁶⁶ Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.⁶⁷"

4.3. Diğer Metinsel Olumsuzlama Görünümleri

4.3.1. Derin Yapıda Metin Dışı Gönderimle Olumsuzlama Görünümü

Metinlerde söylem düzlemine çıkmamış; ancak okuyucunun mantıksal bağlar kurarak anlamı tamamlamasıyla belirginleşen bazı olumsuzlama görünümünden de söz edilebilir. 1/3'teki 'Ali, nihayet iş bulmuştu.' ve 1/4'teki 'Bir haftadır fabrikaya gidiyordu.' tümcelerinde söylem düzlemine çıkmamış metin dışı gönderim 1/3'te 'daha önce işsizdi' 1/4'te 'daha önce fabrikaya gitmiyordu' ifadeleridir. Bu tip kullanımlar metinlerde okuyucunun etkinliğini arttırmak ve çağrışım yoluyla metin anlamında bir derinlik oluşturmanın yanında, metin içindeki gönderimleri pekiştirme işlevi de görmektedir. Öyle ki, öykü kahramanı anlatının ilerleyen bölümlerinde işe gitmek, işten gelmek vb. devinimlerde bulunmaktadır. Bu tip görünümlerin ortaya çıkmasında sözcükleme bağıntısının katkısı büyüktür.

1-“Ali, *nihayet iş bulmuştu.*³ *Bir haftadır fabrikaya gidiyordu.*⁴”

Yine, aynı çerçevede 2/11’deki ‘*nihayet uyandı*’ söylemi ‘*uyuyordu*’ eylemini olumsuzlayarak derin yapıda metin dışı gönderim bağıntısıyla olumsuzlama görünümü sergilemektedir.

2-“Ali *nihayet* uyandı.¹¹”

Derin yapıyla doğrudan ilintili olan bu tip görünümleden bir diğerini ayırtlama bağıntısıyla 3/23’teki ‘*Sabahleyin, Ali’nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi.*’ söyleminde ‘*başkaca bir şey Ali’nin hoşuna gitmezdi*’ anlam çözümüyle karşımıza çıkan olumsuzlama görünümünü görmek mümkündür.

3-“Sabahleyin, Ali’nin *bir* semaver, *bir de* fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi.²³”

4.3.2. Karşıt Eylemsellik İle Olumsuzlama Görünümü

Olumsuzlamanın bir diğer görünümü de metinlerde birbiriyle karşıt anlama sahip sözcüklerin anlatı bütününde devinimi sağlar işlevde kullanılması oluşturur. Bu işlev bir metinde yakın ve uzak ilişkili karşıtlıklar olarak gerçekleşebilir. Metnin bütününde anlamca birbirini olumsuzlayan karşıt ifadeler, yani, ‘*uzak karşıtlıklar*’, metinlerde devinimi sağlarken; aynı söylemde ya da anlam ve konumca birbirine daha yakın söylemlerde yer alan ‘*yakın karşıtlıklar*’, kullandıkları söylemde durum ifadesine bağı bir durağanlık görünümü sergiler. Bu durum öyküdeki eylemselliğe bağıdır.

Öyküde karşımıza çıkan uzak karşıtlıklardan biri 1. sıralamada yer alan [(a) uyandırmaya niyet etti, (b) uyandırmaya kıyamadı ‘uyandırmadı’, (c) uyandırdı, (d) uyudular, (e) uyandılar, (f) uyanıklar, (g) uyandılar] şeklinde anlamca karşıtlık ifade eden ‘uyumak’ ve ‘uyumamak/uyanmak’ üzerine kurulmuş olan eylemselliktir. Diğeri ise; 2. sıralamada yer alan [(a) evde, (b) evden ayrıldı, (c) evde, (d) evden ayrıldı, (e) evde, (f) evden ayrıldı, (g) evden ayrıldı, (h) evde] şeklinde ortaya çıkan ve anlamca karşıtlık ifade eden işten eve, evden işe; arada kahveye yönelen gidip gelme eylemselliğidir. Söz konusu uzak eylemselliklerin arasına, bu öyküde olduğu gibi, başka eylemselliklerde girebilir. Burada olduğu gibi anlamca olumluluk-olumsuzluk

karşıtlığının anlatıda devinimi sağlaması olumsuzlamanın diğer işlevsel görünümlerindedir.

(1)

(a)“**Kalk** yavrum, işe geç kalacaksın.²”

[...]

(b)“İçindeki Cenabıhakla beraber, oğlunun odasına girince, uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela **uyandırmaya kıyamadı.**⁷”

[...]

(c)“Ali nihayet **uyandı.**¹¹”

[...]

(d)“Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şilteler serip **yattılar...**⁶³”

[...]

(e)“Anası sabah namazı okunurken Ali’yi **uyandırdı.**⁶⁴”

[...]

(f)“Bir sabah, daha Ali **uyanmadan,** semaverin başında, üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti.⁷¹”

[...]

(g)“Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı.⁷³ Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi.⁷⁴ **Fırladı.**⁷⁵ Yemek odasının kapısında durdu.⁷⁶”

[...]

(2)

(a)“Kalk yavrum, **ise geç kalacaksın.**²”

[...]

(b)“Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı.³² Ali birkaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek, avuçlarını kuklaya koklaya **uzaklaştı.**³³”

[...]

(c)“Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü.^{46,}”

[...]

(d)“Anasını kucakladıktan sonra, karşı kahveye, arkadaşlarının yanına kostu.^{47,}”

[...]

(e)“Sonra evinin yolunu tuttu.^{50,}”

[...]

(f)“Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı.⁹⁷ Sokağa fırladı.^{98,}”

[...]

(g)“O, fabrikaya yollandı.^{101,}”

[...]

(h)“Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi.^{108,}”

Yakın karşıtlıkta ise, duruma yönelik bir durağanlık vardır. 3/24’te bunu görmek mümkündür.

3-“Sabahleyin, Ali’nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi.²³ Sonra sesler, Halıcıoğlu’ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç’i çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü.²⁴ Demek ki, Ali’miz biraz şairce idi.^{25,}”

4.3.3. Betimlemelerde Anlatısal Olumsuzlama Görünümü

Olumsuzlamanın diğer bir görünümü ise metinlerde karşımıza çıkan olumsuz betimlemelerdir. Olumsuzlamanın bu görünümünde betimleme, bir duruma ya da nesneye yönelik olabilmektedir. Ancak sonuçta ortaya çıkan anlam olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kullanılan eylemler, sıfatlar, zarflar, bağlaçlar, edatlar vb. ile metin bütünlüğünde ortaya çıkmaktadır. Şimdiye kadar ortaya koyulan olumsuzlama görünümlerinin tümünün olumsuz betimlemelerin ortaya çıkmasında doğrudan ya da dolaylı etkisi vardır. Bu tip görünümler sözcüksel

bağdaşıklık olarak adlandırılan metinsel ölçütle yakından ilgilidir.

1. metin parçasında *'ölümün Ali'nin annesine bir misafir gibi gelmesi, Ali'nin annesinin yüreğinin kenarında bir sızı hissetmesi, buruşuk ve tülbent kokan vücudunda, akşam üstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyması'* ;

2. metin parçasında *'Kış mevsiminin Haliç'te İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olması, bozuk kaldırımların üzerinin buz tutması; burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı, bir semaver gibi tüten sarışın amelelerin, fakir talebelerin üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içmeleri'*;

3. metin parçasında ise yine *'Ali'nin birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istemesi'* ifadeleri duruma yönelik olumsuzlama görünümüyle kaşımıza çıkan kullanımdır.

1-*"Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi."*⁶⁸ Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu.⁶⁹ *Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor, buruşuk ve tülbent kokan vücudunda, akşam üstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman, bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu.*⁷⁰

Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında, üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çökuvermişti.⁷¹ Çöküş, o çöküş.^{72,}

2-*"Bundan sonra Ali'nin hayatına bir salep güğümü girer."*¹²⁰

*Kış, Haliç etrafında, İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur.*¹²¹ *Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler, mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler; kocaman bir duvara sırtını vererek üzerine zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.*¹²²

Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetler elleri salep fincanını kucaklayan, burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı, pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri, kocaman fabrika duvarına sırtını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum

içerlerdi.^{123,}

3-“Ali, birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu.⁹³ Sonra ölüye bir daha baktı.⁹⁴ Hiç de korkunç değildi.”⁹⁵

SONUÇ

Sezdirimler, tümcenin varolan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütme ile kazanılacak ek bilgileri içerir. Bir sözce, bir başka sözceyi daha belirgin olarak aktarmak için söylenmiş olabilir. Metinlerde yer alan sezdirimler, çoğunlukla eksilti yoluyla ortaya çıkan yapılardır. Bununla birlikte söylemin derin yapısı da eksiltili olarak kabul edilebilir. Hem eksiltili anlamın, hem derin yapıdaki anlamın ortaya çıkabilmesi için okuyucunun etkin olması, anlatıya katılması gerekmektedir. Gerek eksilti gerekse de derin yapıda karşımıza çıkan metin ilişkilerini anlamlandırmada okur çıkarsamalarda bulunarak bunu yapar. Yazarın ortaya koyduğu bu durum, okurun söylenmemiş olanı sezmesi işidir.

Temelde dilde iki anlamsal görünüm vardır. Bunlar olumlama ve olumsuzlama görünümleridir. Dildeki diğer kullanımlar bu iki görünümü bütünleyen yapılardır. Gerek yüzey yapıda gerekse de derin yapıda karşımıza çıkan anlamlar bu iki eksen etrafında gerçekleşir. Metnin yüzey yapısında biçimce olumluluğa sahip bir söylem derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabileceği gibi; biçimce olumsuzluğa sahip bir söylem derin yapıda olumlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra dilde sadece olumlama ya da sadece olumsuzlama bildiren görünümler de vardır.

Sonuç olarak;

1- ‘olumsuzlama’, ‘olumsuzluk’ teriminden ayrı bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘Olumsuzlama’nın karşıtı ‘olumlama’dır. Gerek biçim birimler gerek sözcük birimler gerekse de söz dizimsel düzeyde ortaya çıkan olumsuzlamalar ile derin yapı-yüzey yapı ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzlama görünümleri, metinsel olumsuzlamanın oluşmasına katkıda bulunurlar. Bu durum parça-bütün ilişkisiyle açıklanabilir. Parçalar metin denen bütüncüyü oluştururlar.

2- Dildeki her türlü olumsuzlama görünümünü onların olumlarıyla açıklanabilir. Bu durum ‘*karşıt bağımlılık*’ sergiler. Öte yandan, ‘olumlama’lar da açıklanırken ‘olumsuzlama’lardan yararlanır.

3- Bazı biçim birimler, bilinenin aksine, söylem çözümünde bağlam ve derin yapı-yüzey yapı ilişkileri göz önüne alındığında olumlama görünümüyle metinsel üretimlerde yer alabilmektedirler.

4- Bazı biçim birimler (+cAsInA; eşitlik biçim birimleri; -msA; +mtrak)

bağlamda söylemin derin ya da yüzey yapısında olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedirler. Bu kullanımlar *gibilik*, *benzerlik*, *gerçekte öyle olmama* anlam ayırtıyla olumsuzlama görünümü oluştururlar.

5- Sözcük birimler yalın kullanımlarında sözlüksel anlamlarıyla katıldıkları söylemde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedirler.

Fiiller ve sıfatlar yalnızca dizim içerisinde değil, yalın kullanımlarının da olumsuz anlamlar çağrıştırırlar. Fiillerin ve sıfatların taşıdıkları bu yalın olumsuz anlamlar metin bağlamı, söylem çözümlemesi ve derin yapı-yüzey yapı ilişkileri de göz önüne alındığında karşımıza farklı görünümlele çıkmaktadır. Yalın kullanımda olumsuz anlam çağrıştıran bir fiil, ya da sıfat, metin bağlamında olumlama bağıntısı kurabildiği gibi, olumlu anlam çağrıştıran bir fiil, ya da sıfat, metin bağlamında bahsedilen ilişkiler aracılığıyla olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir.

6- Özellikle bazı zarflar (o zamanlar, sadece, yalnız, bazen vb.) katıldıkları söylemlerde derin yapıda olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedirler.

7- Fiil tümcelerinde bazı kip çekimlerinde (geçmiş zaman, emir-istek, gereklilik, şart) kiplenmenin etkisi ya da *sözcükleme* bağıntısıyla; ad tümcelerinde ise yüklem olan sözcük birimin olumsuz anlam özelliğine bağlı olarak olumsuzlama görünümü ortaya çıkabilmektedir.

8- Söylemde eylemin yapılışına bir yaklaşma ifadesi varsa bu eylemin gerçekleşmemesi anlamına gelir. O yüzden de dilimizde düzenli bileşik fiil çekimlerinden olan yaklaşma bileşik fiilinin olumsuz çekimi gelişmemiştir. Zira eylem zaten gerçekleşmemişlik bildirmektedir. Yani gerçekleşme bakımından olumsuzluk bildirir. Diğer dilsel yapılar da bu çerçevede olumsuzlama görünümüne sahiptirler.

9- Kalıp ifadeler ve ilençler de metinlerde olumsuzlama görünümüyle karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum, bağlama göre farklı anlam görünümleri ortaya koyabilmektedir.

KAVRAMLAR DİZİNİ²¹

bağdaşık (ya da **bağdaşıklık**): Tümcede bir arada bulunabilen anlambirimler arasındaki ilişki. Bağdaşma gösteren öğeler için kullanılır.

bağlam: Sözcüklere, sözcük öbeklerine ve cümlelere değişik anlamlar kazandıran, bunların birlikte olduğu diğer öğelerle ortaya çıkan bütünlük.

biçim birim: Bir kelimeye eklenerek ona dilbilgisi bakımından bir biçim veren, onun kelime türünü, cins ve sayını, hangi zaman ve şahsı gösterdiğini, söz dizimi bakımından durumunu belirten öge.

çizgisel: Zaman içinde gerçekleşen dilsel göstergelerin tek boyutlu, çizgi taşıyan yayılımına ilişkin olan; bu türlü bir yayılım gösteren. Dil gösterenleri çizgiseldir.

derin yapı: Üretici-dönüşümlü dilbilgisinde, cümlelerin ilk türetildikleri varsayılan soyut düzlem. Krş. **yüzey yapı**.

dilbilim(i): Kendine özgü yöntemlerle genel olarak dil olayını, özel olarak da doğal dillerin yapıları, işleyişleri, süre içindeki değişimleri vb. açısından inceleyen insan bilimi.

dizimsel: Söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan anlamlı öğelerin birleşim oluşturması.

dizisel: Herhangi bir değerde dizi oluşturan kategori, özellik, değer. Örneğin dilbilgisel kişi-sayı kategorisi, aynı yerde tek tek bulunabilecek kişi-sayı ekleri ile oluşan, dizisel bir kategoridir.

edimbilimi (kullanımbilimi) : Dili, konuşulduğu ortam, çevre etkileri, konuşucuların niyeti, duyguları, konuşucu ile dinleyici arasındaki etkileşim açılarından inceleyen, böylece dilin kullanılması ile ilgili olguları dikkate alan dilbilim.

eşdizimlilik: İki ya da daha çok dil biriminin genellikle aynı dizimde yer alması.

gönderim: Bir göstergeyi bir göndergeye bağlama.

kavram: Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünüş, imge; nesne, varlık ya da oluşan anlaksal imgesi; gösterilen

²¹ Kavramlar Dizini, Vardar, Berke (1998), *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara; Hengirmen, Menmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul; Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

kullanımbilim(i): Bk. edimbilimi.

metin (ya da **betik**): Dilbilimde, inceleme konusu olan düzlemdeki sözcüler bütünü.

metindilbilim(i): Dili cümleler arası bağlantıları temel alarak inceleyen, dil kullanımını metin üretme olarak gören, metinleri bir bütünlük içinde ele alan dilbilim dalı.

sıfır değer dönüşümü: Bir dizimde iki olumsuzluğun bir olumlu anlam ortaya çıkarması ve bu ortaya çıkan anlama aynı dizimde bir diğer olumsuzluk ögesinin eklenmesi durumu.

sıfır değerlik: Olumlu anlam çağrışımına sahip sözcük.

söylem çözümlemesi: Dilin konuşma ortamına bağlı olarak büründüğü yapıyı, dil öğelerinin üstlendiği işlevleri inceleyen dilbilim dalı.

söylem: Dilin konuşma ortamında üretilen ve incelemeye alınan bölümü. Bu anlamda tek bir sözcük, cümle söylem olabileceği gibi cümleler tutan bir bölüm de söylem olabilir. Bk. **söylem çözümlemesi**.

sözce: Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem.

sözcük birim: Dizimde yer alan sözcük, sözcük.

sözcükleme: Geniş anlamda metnin, dar anlamda söylemin anlamını olumlama ya da olumsuzlama yönünde etkileyen sözcük birimlerdir. Bu sözcük birimler dilbilgisinde anlamlı değil, görevli sözcük birimleridir (o zamanlar, ancak, yalnız, sanki, halbuki, daha, da vb.). Sözcükleme bütüne yönelik bir durağanlık ifade etmektedir. Anlamı olumlama ya da olumsuzlamada edimsel değer taşıyan her türlü sözcük birim ve bu sözcük birimlerin oluşturduğu yapılar bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu yönüyle sözcükleşme kavramını da kapsar.

sözcükleşme: Dilbilim(i) yazınında 'lexicalization' olarak adlandırılan, kişinin eylemin anlattığı iş, oluş ya da devinime ilişkin tavrını yansıttıkları için kip ulamının kapsamı içinde olmaları gereken yapılardır. Bunlar: *acaba, sakın, kuşkusuz, usulca, eğer, olası, olanaklı* v.b. gibi sözcük birimlerdir (Kocaman,1981,82).

sözlük birim: Anlambirimin, biçim birime karşıt olarak dilbilgisel nitelik taşımayan türü; bir tek anlambirimden oluşan sözlüksel birim (örn. oda, ev, yol vb.)

sözlüksel alan: Aynı gerçeklik düzlemini belirten sözlüksel birimlerin oluşturduğu yapısal düzen.

tutarlılık: Birbirini izleyen tümce ya da sözcülerin söz dizim, anlam ve kullanım bakımından, çelişmezlik ilkesine uygun biçimde bir arada bulunuşu

tümce ötesi: Tümce boyutlarını aşan, birden çok tümce kapsayan birimleri belirtmek için kullanılır. Geleneksel dilbilgisinin üzerinde durmadığı tümce ötesi birimler sorunu, çağdaş dilbilim çalışmalarında önemli yer tutar.

yüzey yapı: Üretici-dönüşümlü dilbilgisinde, cümlelerin derin yapıdan dönüşümlerle elde edildiği varsayılan somut düzlem. Krş. **derin yapı.**

KAYNAKÇA

- Abasıyanık (2000), *Semaver/Sarnıç*, (Yirminci Baskı), Bütün Eserleri-1, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- _____(2000), *Havuz Başı/Son Kuşlar*, (Onsekizinci Baskı), Bütün Eserleri-6, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- _____(2000), *Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli*, (On Birinci Baskı), Bütün Eserleri-7, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- Adalı, Oya (1978), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, TDK Yayınları: 495, Ankara.
- Akerson, Fatma Erkman, Ş. Ozil (1998), *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Simurg yayınları:22, İstanbul.
- Aksan, Doğan (2000), *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*, (1. baskı), Simurg yayınları: 46, İstanbul.
- _____(2000), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, (3.cilt), TDK Yayınları:43, Ankara.
- _____(1999), *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara, Engin Yayınevi.
- Aksan, Mustafa, Y. Aksan (1991): "Metin Kavramı ve Tanımları", *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, ss. 90-104.
- Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, (2 Cilt), İstanbul. İnkılâp Yayınları.
- Atabay, N., İ. Kutluk, S. Özel (1983), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları: 421, Ankara.
- Banguoğlu, Tahsin (2000), *Türkçenin Grameri*, (6. Baskı), TDK Yayınları: 528, Ankara.
- Başkan, Özcan (1987), *Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bayrav, Süheylâ (1998), *Yapısal Dilbilim*, İstanbul, Multilingual.
- Bolulu, Osman (1990), "İlgeç ve Bağlaçların Kullanım Değeri", *Türk Dili*, IV/20, ss. 8-13.
- Bozkurt, Fuat (2000), *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yayınevi, (2. baskı), Ankara.
- Deny, Jean (1995), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*, (Çev. Oytun ŞAHİN), TDK Yayınları: 616, Ankara.
- Dilâçar, Agop (1971), "Gramer:", *TDAY-Belleten*, Ankara, ss. 83-145.

- ____(1973/4). "Türk Fiilinde 'Kılınış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız", *TDAY-Belleten*, Ankara. ss. 159-171.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976), *Tümcebilgisi*, TDK Yayınları: 426, Ankara.
- Doğan, Gürkan (1994), "Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış", *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 196-205.
- Ediskun, Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Erden, Aysu (1997), "Öyküde Sözdiziminden Söylem Düzlemine-Kurallardan Prensiplere Geçiş Olgusu Üzerine" *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 112-126.
- Ergin, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara, Ayraç Yayınları.
- Grönbech, K. (2000), *Türkçenin Yapısı*, (Çev. Mehmet AKALIN), TDK Yayınları: 609, Ankara.
- Günay, Doğan (2001), *Metin Bilgisi*, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Öğretmen Kitapları Dizisi:193, MEB. Yayınları, İstanbul.
- ____(1984), *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Ankara, Cönk Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1978), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, AÜ. DTCF yayınları: 256, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Engin Yayınevi.
- ____(1998), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, Engin Yayınevi.
- Humer Emel, L. S. Uzun (2001), "Metin Türü ve Yazma Edimi İlişkisi: Bilimsel Metin Yazma Edimi", *Dilbilim Araştırmaları*, İstanbul, ss. 9-10.
- İlker, Ayşe (1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, TDK Yayınları: 679, Ankara.
- Karahan Leyla (1999), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kılıç, Veysel (2002), *Dilin İşlevleri ve İletişim*, İstanbul, Papatya Yayıncılık.
- Kıran, Zeynel (2001), *Dilbilime Giriş*, Ankara.
- ____(2000), *Yazınsal Okuma Süreçleri Dilbilim, Göstergibilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlenmeler*, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Kocaman, Ahmet (1981), "Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler", *TDAY-Belleten*, TDK, Ankara, ss. 81-85.
- ____(1979), "Dilde Bağlam ve Anlam İlişkisi Üzerine", *Türk Dili XXXIX/332*, ss. 397-401.

- Koç, Nurettin (2002), “İyelik Ekleri, Fiilimsiler ve -sa/-se Eki Üzerine”, *Türk Dili*, S.605., Mayıs 2002, TDK Yayınları, Ankara.
- _____(1996), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, İnkılâp Yayınları.
- _____(1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz (2000), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK Yayınları: 598, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları: 575, Ankara.
- Külebi, Oya (1990), “Türkçe Ünlemlerin Kullanımbilim (Pragmatics) Yönünden İncelenmesi”, *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 10-35.
- Naskili, Emine Görsoy (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları: 667, Ankara.
- Oralış, Meral, Ş. Ozil (1992), “Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara.
- Ozil, Şeyda (1982), “Dilde Parça -Bütün İlişkisi”, [JAKOBSON, R. (1971)’dan çev.], Yazko Çeviri-8, Ankara, ss. 176-179.
- Özkan, Bülent (2001), “Metindilbilimi ve Haldun Taner’in ‘Onikiye Bir Var’ Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık”, (Yüksek Lisans Semineri), Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özmen, Mehmet (1995), “Türkçe’de Değil Kelimesi ve Kullanımları”, *TDAY-Belleten 1997*, TDK Yayınları: 634, Ankara.
- Palmer, Frank Robert (2001), *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi* (Çev. Ramazan ERTÜRK), Ankara, Kitâbiyât Yayınları.
- Şimşek, Rasim (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon.
- Taner, Haldun (1999), *Onikiye Bir Var, Bütün Hikâyeleri-3* (5. Basım), İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- Taylan, Eser Erguvanlı (1984), “Some Aspects of Negation in Turkish”, Ayhan Aksu Koç, Eser Erguvanlı Taylan, *Proceedings of the Turkisp Linguistics Conference*, 9-10 August 1984, ss.159-177., İstanbul, Buğaziçi Üniv. Publication.
- Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- Tosun, Cengiz (1978), “Türkçede Küçültme ve Benzetme Ekleri”, *Genel Dilbilim Dergisi*, ss. 48-53.
- Tuna, Sabahat (1980), *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları-I*, TDK Yayınları: 465, Ankara.

- Türk Ansiklopedisi, I. Cilt, "Aspekt" Maddesi, ss. 474-477.
- Türkçe Sözlük (1998), I-II C., TDK Yayınları: 549, Ankara.
- Uzun, Leyla Subaşı (1995), *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Türk Dili Araştırmaları Dizisi-7, Ankara, Simûrg Yayınları.
- Üstünova, Kerime (2002), *Dil Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ____(2001), "{-Siz}, {-Li} Ekinin Olumsuzu mu?" *Osmangazi Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. I, ss. 119-140.
- ____(2001), "Dilde Anlam Bağının Gereği", *Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2, S: 2, ss. 107-115.
- ____(1999), "Eksilti ve Sıfır Tekrar", *Uludağ Üniv. Fen Edeb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:1. ss. 93-103.
- Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, Menmet (2002), "'Sözce' ve 'sözceleme' Ya da Başka Şeyler", *Türk Dili Dergisi*, S. 92, C. 16, ss. 17-20.
- Yalın, Özcan (1998), *Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Yaman, Ertuğrul (1999), *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, TDK Yayınları: 730, Ankara.
- Zeyrek, Deniz (1991), "Göstergebilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi", *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 105.-112.
- Zülfikar, Hamza (1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları: 569, Ankara.
- Erişim: <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk>

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Bülent ÖZKAN

Doğum Yeri ve Yılı: Salihli, 01.09.1977

Medenî Hâli: Bekâr

Adres: Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Balcalı/ADANA

Telefon: (GSM) 0 533 317 70 27

elmek: ozkanbulenttr@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: 2000-2003, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balcalı/ADANA

Lisans: 1996-2000, Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balcalı/ADANA

Lise: 1991-1995, Anadolu Dış Ticaret Meslek Lisesi / GAZİ ANTEP

Orta Okul: 1988-1991, Gaziyurt İlköğretim Okulu / GAZİ ANTEP

İlkokul: 1983-1988, Gaziyurt İlköğretim Okulu / GAZİ ANTEP

İŞ HAYATI

2000/2002- Dokuztekne İlköğretim Okulu, Ceyhan/ADANA, Türkçe Öğretmeni

2002/2003- Malazgirt İlköğretim Okulu, Seyhan/ADANA, Türkçe Öğretmeni (Devan ediyor.)

YABANCI DİL

İngilizce

BİLGİSAYAR

Word, Excel